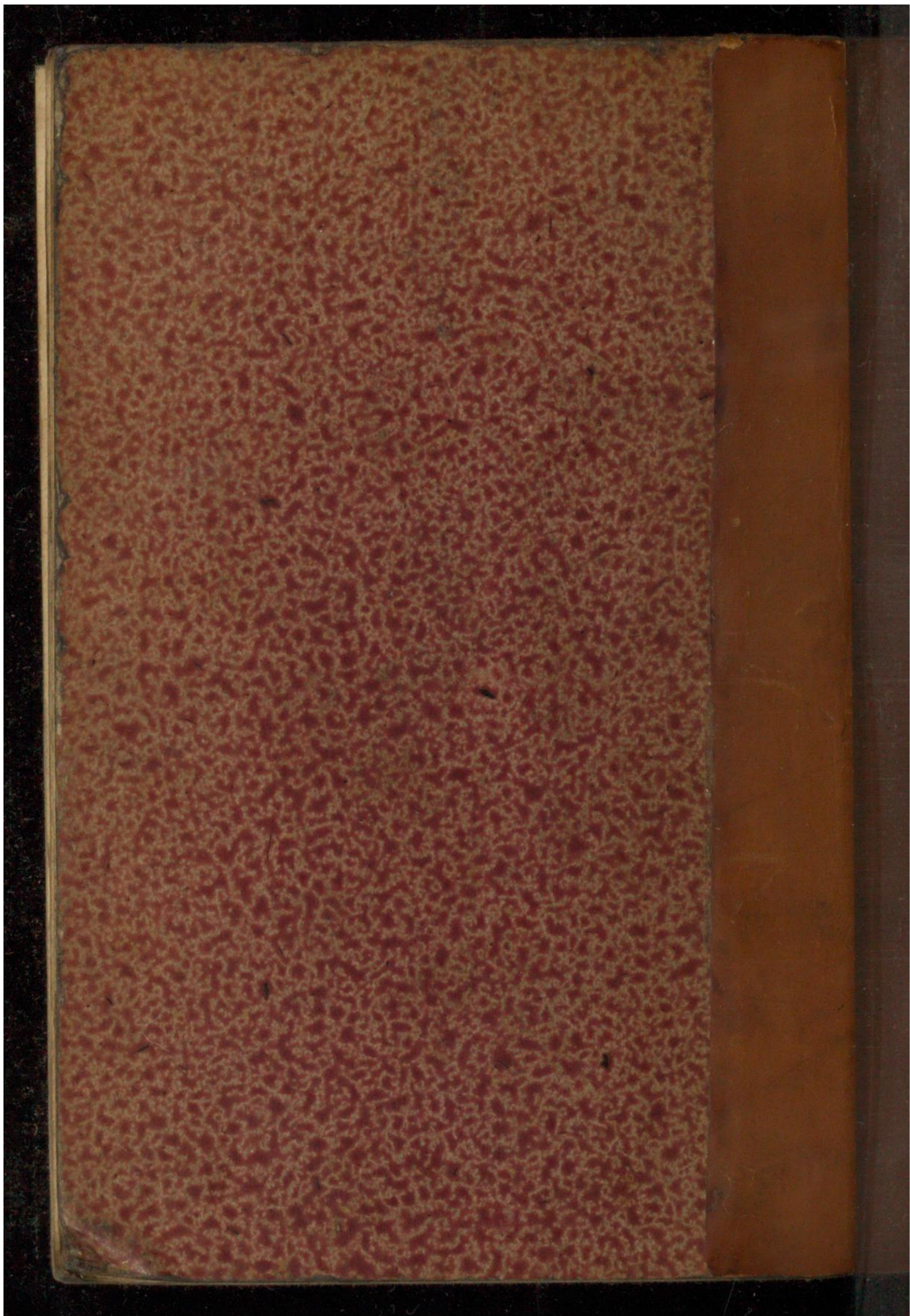

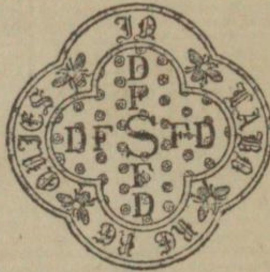

Deze uitgave is niet gemeen en wordt niet vermeld in de Histor. Tentoonst. te Amst. in 1876, bl. 165, No. 2757.

Voir Le Bibliophile Français, Paris 1868. t. I p. 338.

DE SECRETEN VAN-DEN EERVVEERDIGEN HEERE ALEXIS PIEMONTOIS.

Inhoudende seer excellente ende wel gheapprobeerde Remedien / teghen veel-derhande cranckheden / wonden / ende andere accidenten: Met de maniere van te distilleren / perfumeren / consituren maken / te verwen / coleuren / ende gieten.

VVt den Françoise ouergeset.

THANTVVERPEN,

By Christoffel Plantijn / inden gulden Eenhoren.

1561.

MET PRIVILEGIE.

Copie wter Priuilegien.

DE Koninclijcke Maiesteit heeft toeghelaten ende gepermitteert Christoffelen Plantijn/ te moghen drucken/oft doen drucken/vercoopen ende distribueren dit tegenwoordich Boeck/geheeten De Secreten vanden Eervveerdighen Heere Alexis Piemontois. Verbiedende allen anderen Druckers eñ Boeckvercoopers / dit selfde in vier jaren tijdts na te drucken/ oft te doen na drucken / in gheender manieren/ (in dese dry talen/te weten: in Franchois/Duytsch/ende in Spaensch/) op de pene ende confiscatien vanden seluen Boecken/ende noch daer en bouen twintich Carolus gulden: ghelijck dat noch breeder int Originael der Brieuen verclaert staet. Ghegeuen te Bruessel/ den sesten Octob. Anno 1557.

Onderteeckent

Ph. de Lens.

Noch heeft de Koninckliicke Maiesteit gheconsenteert/ ende ghepermitteert den seluen Christoffelen Plantijn / de selue Boecken bouen ghementioneert / in drye talen als bouen/te mogen drucken/ doen drucken/ ende vercoopen/ende alomme desen nederlanden van herwaerts ouer . Interdicerende oock / ende verbiedende de selue M . allen anderen Boeckprinters tselue na te moghen drucken / oft contrefeyten/den tijdt van vier jaren/ende op de pene als bouen.

Onderteeckent

De la Torre.

DEN DOORLVCHTIGHEN PRINCE EMANVEL Philibert, Hertoge van Sauoyen, Prince van Piemont, Graue van Ast, &c.

Gouuerneur van desen Nederlanden/ende Generael der Armeyen van de Coninclijcke Majesteyt.

HOe wel dat ick ouer langhen tydt/ghedrongen zynde door de heerlijcke fame der doorluchtigher deuchden van uwer hoocheyt/ begeert hadde met mynë oneyndelijcken dienste haer te presenteren eenighe van myne wercken: so en soude ick nochtans dat nu noch niet derren bestaen hebben/ haer te dedicceren oft wyden de ouersettinghe ende druck van desen teghenwoordighen wercke (aenghesien oock dattet ouer lange hier gheweest is in sijn natuerlijcke sprake) en hadde gheweest/ dat veel gheleerde ende wyse personen/ die dese secreten versocht hadden/my toeseyden/datse niet alleene warachtich/maer oock so sonderlinghe ende profijtelijcken waren/dat-se wel verdient hadden wt ghegheuen te wordene onder den name/beschermiughe/ ende authoriteyt van eenighen groten Prince/ liefhebber des ghemeynen weluarens. Dit bedacht hebbende/ende dat den naem van den Autheur/Piemontois was/ met oock daer toe uwe natuerlijcke gheneghentheyt totter liefden van alle scientien eñ deuchden: so en soude ickse onder gheenen anderen name int licht derren geuen hebben/dan van uwer hoocheyt. Want this wel een redene/dat de geneuchte ende het profijt/ dat een yegelijck t'alder tydt scheppen sal wt het lesen ende oeffenen deser Secreten/

 comen-

comende van eenen Piemontoys/ gheheelicken over-ghedragen werde totter liberaliteyt ende gonste van-den doorluchtighen Prince ende warachtich ersghe-naem van Piemont: om daer door tweeuoudich ver-bonden te zyne God te biddene om sijn weluaren / ende den Heere te dancken/ niet alleen van het goedt/ Peys/ ende langhe verbeyde ruste/ door sijne so seere gheluckighe victorien / maer oock van het profijt dat-se al te samen vercrygen sullen door deel-achtich-ma-kinghe deser seltsamer Secreten : wiens publicatie oft wt-gheuinghe gheschiet onder den doorluchtighen Naem van uwer hoocheyt sal velen doen wassen den lust ende begheerte om haer te vermaken metten gro-ten schat dijer inne begrepen is : ende ick (siende dat desen mynen cleynen arbeyt haer aenghenaem geweest is) salse vermeerderen/ dien blaeckenden eyffer om my te schicken/ so wel totten ghemeynen profijte/ als tot-ten ootmoedighen dienste uwer hoocheyt : Der welc-ker wille onser alder Schepper door sijn gratie gon-nen het gheluckich volbrenghen van haer deuchdelijc-ke ende edele begheerten. Thantwerpen den 15. dach van Octob. Int iaer 1557.

Van uwer hoocheyt

Seer ootmoedich dienaer
Christoffel Plantyn.

D'Autheur totten Leser.

DE ghene die my eertydts ghekent hebben/ oft om beter te seggen/ die in voorleden tyden met my verkeert eñ gemeynschap ghehadt hebben/die weten by avontuere wel/ hoe dat ick door de grote goetheyt Gods van edelen bloede eñ stamme geboren ben (na de gemeyne/op dat ick niet en segge ydele maniere van spreken des volcx/ die welcke rekenen den edeldom meer na eens anders verdienstẽ/dan na haer eygene) eñ dat ick daer en bovẽ altydt goede gelegentheyt gehadt/ende vander fortuynen met ryckdom begaeft hebbe gheweest meer dan ick verdient hadde: eñ ick segge noch meer (niet door beroeminge/maer om den goetwilligen Lesere oorsake te geuen God daer af te danckene) datter vele zyn die wel weten/hoe dat ick van mynder ieucht op begeuen hebbe gheweest totter studeringhen/ ende de kennisse hebbe vercregen van de Latynsche/ Grieecrsche/ Hebreeusche/Chaldeeussche/Arabissche/ eñ meer ander talen. Ende hebbe my bouen al van natueren seer begheuen ende groten luste gehadt in alle Philosophien/ eñ secreten der naturen. Ick hebbe ghewandelt lvij.iaren/eñ de werlt besocht om kennisse te cryghen met gheleerde personen van alle manierẽ: ende vorwaer ick hebbe seer veel schone secretẽ vercregẽ/ niet alleen van treffelijckẽ eñ geleerde personagien ende Herẽ/maer oock van arme lieden/vroukens/ambachts lieden/ boeren/ eñ alle soorten van volcke. Also dat ick drymael in Leuanten geweest hebbe / eñ hebbe seer na alle hoecken der werlt door lopẽ/eñ mach metter waerheyt wel seggẽ/dat ick ouer de vijf maenden erghens op een plaetse bleuen en ben. Dese myn studeringe eñ begheerte te weten so wel de Vniuersale scientien/als de particuliere secreten/bouen dien dat ick dese vã naturẽ hadde (gelijc de meeste

deel der menschen van natueren tot kennisse der dingẽ geneycht zyn) so isser altoos een eeghierichheyt ende ydel glorie in my geweest/ om dat ick wiste het gene dat een ander onbekent was: eñ hebbe altyt so gierich daer na gheweest/ dat ick niemanden myne secreten/ ia oock myn beste vrienden niet en hebbe willen mede deylen: ende seyde altoos: waert dat yegheliick de secreten wisten/ so en soudent gheen secreten heeten/ maer gemeyne dinghen. So ist hier na ouer sommighe maenden ghebeurt/ Ick binnen Milanen wesende/ oudt zynde lxxxij. iaren ende vij. maenden/ datter een arm ambachts man seer ghequelt was vanden steene/ also dat hy twee dagen gheweest was sonder siin water te maken. De Chirurgien die ouer hem ginck/ wel wetende dat ick veel secreten hadde/ ende principaliicken voor den steen/ so coompt hy my besoecken/ ende begheerde dat ick hem leeren wilde/ oft de recepte gheuen om den siecken daer mede te helpen. Ick merckende dat hy met eens anders arbeydt siin eyghen profiit ende eere soeckende was/ so hebbe ick hem gheweyghert/ segghende dat hy my by den siecken leyden soude/ ende dat ick hem selue de remedie gheuen soude sonder daer yet voor te begheren. De Medecyn duchtende dat hy daer by veracht soude worden/ dat hy hulpe by anderẽ sochte/ eñ by auontueren hem beroemt hadde dat hy selue het secreet hadde/ oft dat hy wat daer by begheerde te verdienẽ/ ginck wech: ende d'een eñ d'ander den siecken inde handt stotende/ als nu dit/ als dan dat segghende/ heeft hem also noch twe daghen opgehouden/ ende ten lesten heeft hy my daer gebracht. Als ick daer quam/ so vandt ick hem so na siin wterste/ dat hy siin ogen eens opslaende/ eñ my deerliicken aensiende/ siinẽ geest gaf/ sonder meer te behoeuẽ dese remedie oft eenige andere om hem te ghenesen. Hier door werde ick so seer tot compassien beroert/ eñ dede my so wee in myn

herte/

herte/dat ic my seluē daerom haette/eñ begeerde te ster‑
uen/siēde dat myn eergiericheit eñ ydele glorie oorsaec
geweest was/dat dees goede Christen mensche niet ge
holpē en was door dit secreet/ende dese gratie/ die my
de sachtmoedige God ende onser alder Vader eñ Here
verleent hadde. So dat my myn conscientie hier door
so seere gewroecht heeft/dat ick my hebbe willen af sny‑
den van deser werelt: ende my also gheuoelende dat ick
niet en soude connen leuen in een clooster / onder reli‑
gieuse personen/ beter ende bat gesticht zynde dan ick/
so hebbe ick gedacht my een plaetse te kiesen verre buy‑
ten der stadt/ daer ick een luttel landts hebbe/ om den
tydt te verdryuen/daer by oock sommige boecken/ende
een studeerplaetse:eñ leyde daer so een leuen op my sel‑
uen/dwelck ick heete een moniex eñ religieus leuē/ met
eenē knecht by my/die inde stadt gaet/ niet om bedelē/
maer om ons den cost te copen/ eñ ander nootsakelijc‑
ke dingen om onser beyder leuen te onderhoudē/ so lan
ge als God de ghebenedijde Here belieuen sal my hier
te laten. Ende om dat my dit so swaer op myn herte
lach dat my dochte dat ick de doodtslagher was / om
dat ick desen Medecyn geweygert hadde dit secreet eñ
remedie om desen armen mensche te ghenesen/so hebbe
ick voor my genomen dese wt te gheuen/ eñ der werelt
deelachtich te maken/so veel als icker hebbe: eñ geloue
vastelijcken datmer luttel inder werelt vinden soude /
dijer so veel hebben als icke. Maer om dat icker geene
en hebbe willen int licht gheuen/dan warachtige ende
gheexperimenteerde/ so hebbe ick dese dagen ghegaen/
ende hebbe (nemende een deel wt myne gheschriften /
ende eensdeels wter memorien/ die my te voren gheco
men zyn) by een vergadert de ghene daer af ick verse‑
kert was warachtich eñ versocht te zyn/luttel achtēde
ofter eenige onder zyn diemē ergens elders geschreuen
oft gedruct vint in andere boeckē: wāt de Leser sal ten

 minsten

minsten dit profijt van my hebben/ dat daer hy te voren in twijffel stont/ oft de secreten van andere geschreuen warachtich oft leugen waren/ die sal nu versekert zyn/dat beloue ick hem op myn trouwe : want voorwaer ick en soude my niet willen moeyē (inden ouderdom ende staet van leuen daer ick nu in ben)met bueselen te schryuen/die behoordē altoos te dueren. Van een dinghen moet ick den Leser vermanen/dat hy sijne saken neerstelijcken beschicke/ ende dat hy inde recepten het menschelijck lichaem aentreffende altydt besighe de hulpe eens Medecyns : hoe wel dat nochtans vele onder haer door haer botticheyt/oft haet ende nyt/altydt ghenegen zyn te lachteren het ghene dat niet van haer en coompt. Ende voorts in andere dinghen/dat de ghene die dese secreten te wercke stellen wille / hem duncke datse by auontueren niet wel na sijnen sinne en comen/ bedencke dat hy in eenich dinghen mach ghefaelgeert hebben/ende beghinne noch eens op een nieu met meerder neersticheyt/ ick versekere hem (gelijck ick te voren gheseyt hebbe) datter niet in desen boeck en is/het en zy warachtich ende gheprobeert. Ende voor dit al/laet ons de glorie alleen God toe schryuen/ende hoopt dat ick na desen v noch dienen sal met al het goedt/ dat ick in so veel iaren met so groter moeyten/ met so veel reysen / met so groten oncosten/ende neerstighe studeringhen verereghen hebbe.

DEN SECRETEN VAN-
den eerweerdigen Heere Alexis Piemontois/
HET EERSTE BOECK.

Om de ionckheyt te conserueren / ende den ouderdom te doen verspaeyen: om den mensche altydt in synen fleur ende in syn ieucht tonderhouden/ als oft hy noch int beste van sy-nen leuen ware.

Ende is door langhe ondersoeckingen ende veel experien tien by eenen treffelycken persoon warachtich beuonden/die welcke tselue inden dienst van eender edeler landtvrouwen ghebruyet heeft. Ende een oudt man van lxx. iaren/die seer cranck/grys/ende ongeuallich was/ is door middelē van desen tot sulcker ieucht ghecomen / dattet een man scheen van xxxvj. oft xxxviij. iaren.

Voorrede.

INden eersten behoortmen altydt te dencken ende vastelijcken voor oghen te hebbene/ datter gheen gratie noch gheen deucht te hopen en is/dan alleenlijck van God almachtich. In wiens goedertierenheyt met een verseckerde conscientie / ende met een vast ghelooue / de Coninckliicke Propheet Dauid plach te roepene / hem verblydende in hem seluen/ende segghende: Renouabitur sicut aquila iuuentus mea. Door de selfde goedertierenheyt des Heeren wert den Propheet Ezechias het leuen vā so vele iarē verlengt: Doch dat Moyses meer dan hondert eñ xx. iaren gheleeft heeft/ sonder dat hem de tanden eenichsins loterende werden/ oft dat hem tghesichte eenichsins verergerde/ oft sonder eenighe pyne des hoofts te gheuoelene. De selue almoghende ende goedertieren Schepper/Vader der gantscher werlt / hebbende den mensche den ghetermineerden tydt des menschen ghe gheuen / ende voort in sijnen vrijen wille ghelaten / heeft hy oock daer na alle dinghen hun crachten ende

proprieteyten ghegheuen. Oock heeft hy den mensche de macht ghelaten hem seluen te ghesondtheyt mogen bewaren/tot den gheordinceerden termyn ons leuens. Maer om des-wille dat wy alle dinghen niet gebruycken en cunnen na datse onser natueren accidenten/ ende nootdrusticheit bequaem zyn/ so geschiedet dat ons ongheschickt leuen ons meestendeel doet leuen in siecten/onse macht verdryuende/ ende ons leuen seer. Hebbende dan altydt een vast betrouwen op hem/ segghen wy met eenen vasten ghelouen tot ons seluen: Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum. Des sullen wy als van hem gheinspireert zynde/ ende altydt het ghemeyn profijt soeckende/ den mensche mede deelachtich maken van sommighe dinghen / die ick selue ghesocht ende door langhe experientie beuonden hebbe/ende die ick nu onlanck van eenen mynen vrient vercregen hebbe/die welcke oock met grote neerstichеyt ende experientien seuen iaren lanc dese maniere van de ghesontheyt ende ionghe ieucht te restitueren beproeft heeft. Inden eersten sullen wy een wonderlijck waterken beschryuen / het welcke de natuerlijcke hitte ende de radicale vochticheyt cõserueert ende restaureert: In die welcke twee dinghen principalijck gheleghen zyn tot ghesondtheyt / de crachte / ende het leuen des menschelijcken lichaems.

Om een costelyck ende seer crachtich waterken te maken/ dwelck door den mont inghenomen/versterct ende vermeerdert de natuerlycke hitte/ende de radicale vochticheyt/ purgeert het bloet/ende suyuert de maghe van alle oueruloedicheyt der humeuren: eñ in dier manieren onderhoudet de ghesondtheyt ende ieucht/ende doet het leuen verlenghen.

INden May sult ghy des morghens ter Sonnen opganck in een glasen vat/oft in eenich ander suyuer ende gheloyt vat/den daw vergaderen die opten roosmaryn/ ende goede cruyden gheuallen

sal

sal zyn/ weghenomen op de savie: want altydt op de savie sommighe fenynighe beesten comen/ die welcke sulcx souden moghen besmetten. Want hoe wel datmen de savie-bladeren wel ghewasschen ende van hun fenijn ghereynighen can/ nochtans en ist niet moghelijcken den daw te moghen purgeren/ na dattet eens sijn smette daer op ghenomen heeft. Ende na dat ghy alsoo veel daws vergadert sult hebben/ als v goedt duncken sal/ sult ghy dry phiolen ghereet maken van sulcker grootten als ghy wilt/ die welcke ghy een weynich meer dan half sult vullen/ d'een met suycker/ d'ander met manna/ eñ de derde met honich: daer na sult ghyse voort op vullẽ met den voorseydẽ daw/ daer na stoptse seer vaste toe met wit was/ ende binter alsdan voort een doecxken ouer: daer na sult ghyse in v schappraeye bewaren/ oft in eenighe andere plaetse wter Sonnen/ tot dat ghyse sult willen te wercke stellen/ als wy hier na segghen sullen. Daer nae neempt het sap van queappelen/ ende hebt goeden agaricum in een cleyne phiole/ slechts tot stoot-stucken/ ende niet tot poeder ghebroken/ den welcken agaricum ghy met den voor-seyden sappe van queappelen bedecken sult/ ende sulter mede leuen als met de dry voor-seyde phiolen. Daer na neempt het sap van alle dese dinghen: te weten/ van rode rosen/ van cicoraye/ van endiuen/ van grysicum/ van buglossa/ van borago/ van maluwe/ van hoppe/ vande bloemmen ende bladeren van Meertsche violetten/ van d'een also veel saps als van d'ander/ ende menget wel al te samen. Daer na neempt aloe epaticum een pont oft twe/ oft also vele als ghy wilt/ wãt hoe dat ghys meer sult hebben/ hoe beter: om deswille dat den voorseyden aloe in sulcker manieren gheprepareert als wy segghen sullen/ is een seer sonderlinge medecyne om by hem te bewaren/ eñ om daer alle weken een stucxken af te nemẽ/

na ſtampet een weynich al te ſamen in eenen houten
oft ſteenen mortier/ ende legghet al te ſamen in een oft
meer phiolen/ met alſo veel ghebranden wyns/ dat de
cruyden dry oft vier vingheren ouerſwommen liggen/
ende latet alſo ſtaen/de phiole met was oft met catoen
ghestopt zynde. Neempt daer na een half once ſaf-
fraens wel gepuluериſeert in een phiole byſondert/ en-
de met ghebranden wyn ouergoten/ als van d'andere
ghesept is: daer na neempt vier oncẽ tyriaca in een an-
der phiole/ met gebranden wyn ouergotẽ op de voor-
ſeyde maniere. Dan neempt fijnen caneel een once/
groffelsnaghelen een quaert once/ligni aloe een once/
anyſſaet ende venckelſaet elcx een once/tſaet van Jos-
froumere een half once/ geneuer beſitkẽs vier oft ſes on
cen/ameos een half once/ tſaet ende ſchorſſe van cede/
van elcx twee oncẽ/myrrhe een half once/ſtyrax liqui-
da een quaert once/benjoin een once/ſandali een once/
van elcke ſpecie van myrabolanũ dry oncen/pynkeernẽ
wel ghesupuert dry oncen/gheelen ammer/byden Ap-
tekers carabe gheheeten/twee oncen/ de wortelen van
witten dictamum/ droghe oft verſche / dry oncen/ het
achtſte deel van eender oncen muſcus/oft alſo vele als
ghy wilt. Alle deſe dingẽ wel geſtampt ende onder een
ghemengt/ ſult ghy in een phiole doen/ende met ghe-
branden wyn ouerghieten / als van d'andere gheſept
is. Daer na moet-men alle de voor-ſeyde phioolen/
oft ander vactkens/ met waſs oft met catoen ſtoppen/
ende dan een francynken ouer-trecken/ dan ſal-men-ſe
eenen dach lanck inder ſonnen ſchyn / ende des nachts
inde locht laten ſtaen. Des anderen daechs ſult ghy
een groot ende dick ghelaſen vat nemen ſonder deck-
ſel/om t'elcken daer inne te moghen ſien: hier inne ſult
ghy ſuyuerlijcken alle den ghebranden wyn ghieten/
die in alle de voor-ſeyde phioolen ſal zyn / Elck van
ſijnder ſubſtantien ghecoloreert in ſulcker voeghen/
dat-

datter niet met allen vander substantien / diser in den grondt ligghen/mede en volghe. Alle den ghebranden wyn aldus int voor-seyde vat ghegoten hebbende/ sult ghyt erghens wt der sonnenschyn te bewaren legghen: maer slaet wel gade dat de dry eerste phiolen/ te weten/metten suycker/ manna/ ende honich / inden voorseyden daw gheleyt/nimmermeer inde sonne moeten comen/ maer men moetse bewarē tot datmense sal willen te wercke stellen/als hier na geseyt sal worden. Ende na dat ghy alle den gebrandē wyn wt de voorseyde phiolen ghegoten sult hebben/ so ghietter weder anderen oppe / stoptse alle wel vast toe / ende doetse weder inde Sonne / ende des nachts inde locht / als voor-seyt is. Daer na sult ghy al desen ghebranden wyn int voorseyde gelasen vat ghieten/doende in elcke phiole anderen ghebranden wyn/ ende werckende als vore. Dit salmen continueren tot seuen oft thien reysen/ tot dat ghy sien sult dat den gebranden wyn geen verwe met allen aen en neempt / eñ dattet alle de substantie te hemwaert ghenomen sal hebben van tghene dat in elcke phiole is. Men soude den voorseyden ghebrandē wyn niet te dickwils cunnen veruersschen/om datmē naerder hant sal moeten door-doen per balneū marie/als wy hier na seggen sullen: in welcker manieren ghijer also lichtelijckē een grote als eē cleyne quantiteyt sult cunnen door-ghedoen : oock en sult ghy in dier voeghen gheen crachte oft substantie der voorseyder dinghen verliesen/midts dat ghyse al inden voorseyden ghebranden wyn sult ghetrocken hebben/ waer af men aldereerst sal moeten prouisie maken vā vier oft vijf stopen. Daer na sult ghy alle den gebranden wyn nemen/die ghy int voor-seyde vat sult vergadert hebben/ eñ menghenen seer wel met de dry eerste phiolen/ dat is/daer het suycker/manna/ende honich in is/met den dauwe ouergoten: daer na oock de phiole met den

aga-

agaricum/ eñde dry oncen vanden voorseyden aloë be
reyt ende begoten als vore. Daer na doet alle dese din
ghen in een grote ende dicke phiole van goeden gelase
ghemaeckt/ op datse niet lichtelijcken en breke alsmen-
se sal willen handelen. Ende om des te sekerlijcker te
wercken / na dat ghy alle dinghen wel te samen ghe-
menght sult hebben/ so meucht ghy uwe substantien in
vele cleyne phiolen doen/ om tot verscheyden reysen te
mogen distilleren / oft oock al op eenen tydt met diver-
sche forneysen/ende dat in deser manieren: Ghy sult de
phiolen met stro oft met werck in eenen ketel onderset-
ten / daer ghy water in ghedaen sult hebben/ ende sal
den voorseyden ketel op een forneys staen: dit heetmen
ghemeynlijcken balneum marie : daer na gheeft dese
phiolen glasen alembicum met den recipient / om alle
eghene te ontfanghen/ al datter af distilleren sal: maer
ghy moet alle de iuncturen vanden alembicum ende
vanden recipient seer nauwe toe stoppen / op datter de
crachte niet wt en vlieghe : oock moet ghy v vier in
sulcker manieren maken / dat het water inden ketel al
suetkens siede : ende in sulcker manieren sult ghy alle
uwen ghebranden wyn distilleren/ also claer als oftet
cristal ware : die welcke mitsdien dat hy so dickwils
door ghedaen gheweest sal hebben / so sal hy oock seer
excellent zyn/ eñ bysondert om dat hy een partie vande
crachte behouden sal hebben vãde selue substantiẽ daer
hy by gheweest sal hebben. Oock moet ghy wel ver-
staen/ datmen alleenlijck vande vijf deelen/ de dry oft
vier deelen van alle de substantien/ die inde phiole oft
phiolen is/ behoort te distilleeren/ ende de reste salmen
in den gront der voorseyder phiolen laten. Dit ghe-
daen zynde/ laet het forneys ende den ketel coudt wor
den : daer na ontdoet den alembicum ende den reci-
pient / doet de phioolen wte/ende bewaert desen ghe-
distilleerden wyn om v te helpen / als gheseyt is.

Daer

Daer na sult ghy alle tghene datter inde vóórseyden phioolen ongedistileert gebleuen is/in een andere grote ende dicke phiole vergaderē/die welcke seer wel met stroo oft met teenen beschermt zy : de phioole suldy seer wel met was ende catoen toe stoppen / ende daer na met een dubbel franciin ouertrecken/ daer na legtse ergens te bewaren vander sonnen schiin ende van alle hitten. Dit sal so excellent ende van sulker crachtē zyn datmen ter werelt siins gelijck niet en sal cunnen vinden: want alsmen daer af eens oft twemael ter weken telcken enen lepel neempt/ so onderhoudet de ghesondtheyt / het verdriift alle quade complexien des menschelijcken lichaems / het onderhoudt ende versterct de natuerlijcke hitte ende de radicale vochticheyt/ het onderhoudt den mensche in siinen fleur / het gheeft den aensichte een goede verwe/ het maect goeden adem/ het lichaem ionck ende sterck/so datmē siin deucht niet en soude cunnen volpriissen: ende noch veel te min soudemen de grote goetheyt des almogenden Gods genoech cunnen glouen ende gedancken/ die den geschapenen dingen sulcke crachte verleent / gheuende den mensche tverstant diet mogen kennen ende weten te gebruycken tot hulpe ende bystant tot siinen naesten . In sulcker manieren salment gebruycken: Inden Lenten machment alleen inne nemen oft met een luttel sop van hamelen vleesch/oft van ionge duifkens/oft van kieckens/oft met maleuesaye/oft met eenigen anderen goeden witten wiin . Inden Somer salment nemen met water van buglosse / oft met de decoctie van borago/buglossa/ lactuca/ cicorene/ endiuen/oft van eenige vande voorseyde cruyden: ende in allen tijden des iaers ist goet genomē een lepel vol in een half gelas vrouwen melck die eenen sone ghebaert heeft oft opgeuoct/oft oock in geyten melck: ooc moetmen aengaende de quantiteyt ende het dickwils

nutten der personen / ende oock den tijdt anmercken: want eenen ouden ende crancken man/oft de onlancx siecke ghewееst heeft/moetment in meerder quantiteyt ende dickwilder geuen dan eenen iongen weluarendẽ man. Oock machment meer ende dickwilder inden winter ghebruycken dan inden somer. Nu moet ghy oock verstaen dat alle die bloemen/cruyden/ ende andere voorseyde dinghen niet al op eenen tydt niet te vinden en zyn/so datmen die voorseyde complexie niet al tot eender reyse volbrengen en can/maer beginnende de eerste oft tweede weke in May / so salt wel int eynde van September oft October wesen eer ghy sult ghedaen hebben: daer om sult ghy telcken elck dinck in sijnen tydt vergaderen/ ende bewarent elck alleen/ oft ghy meughet by tghene doen daert by hoort / als bouen verhaelt is. Ende by geualle dat ghyt niet al becomen en cunt / neempt tghene dat ghy gecrygen cunt/ by also verre datter niet merckelijcx en gebreke : maer het beste waer datmen van elcx name / aengesien dat elck dinck goeden coop ende oock licht om becomen is. Wilt ghy nu al uwe saken met een sonderlinghe perfectie volbrengen/so en derft ghyt dan een phocale dissolutie maken van fijnen goude : ende als ghys sult willen nutten/ so neempt tweemaels also veel vander voorseyder confectien als vanden gedissolueerdẽ goude / die welcke dissolutie wy hier namaels noch leren maken sullen/maer in desen boeck en sullen wy van de perfecte maniere van dissolutien te maken niet sprekẽ/ die welcke wy met grote neerstichеyt/ obseruatien/ende met dickwil te beproeuenen vercregen hebben: ende dat om datmense alleenlijck met schriften ende sonder demonstratien niet en soude cunnen geexprimerẽ/ ende voort ons andere redene daer toe mouerende. Maer wy sullẽder sommige leren maken die so goet/ so warachtich/ ende so excellent sullen wesen/ datmen by-

byauenturen desgelijcx tot noch toe niet beschreuen ge uonden en heeft.

Eenen goeden dranck/die goet is om te gebruycken inde stede van syrope/eenen iegelijcken bequaem die hem purgeren wil/van wat ouderdom oft cõplexie dat hy zy/die welke genomen op sulken dach als ghy wilt/de quade humorẽ verdrijft/sonder de goede te mouerẽ oft eenighe schade te doen: ende is oock seer goedt voor de grote pocken/ende voor alle cranckheyt so wel der magen als des hoofts: desgelijcx oock den genen profitelijck die gesondt zyn/om tweemael tsiaers te nutten in maniere van purgatie/te weten inden Lenten/ende in September.

NEempt maluwe ende laetse alsoo morwe in water sieden alst moghelijcken is: daer na giet die decoctie af/ ende neempt senepoeder ende scorsse van lignum Indicum/ datmen lignum sanctum oft gaiacum noempt/ van elcx seuen oncen wel gepuleriseert ende gesift/ sal armoniacum twee drachmen/ ter wijlen sult ghy de decoctie vandẽ maluwe opt vier doẽ met een half pont hõnichs/vander decoctien sult ghy omtrent twee gemeine drinckgelasen nemen/ daer toe sult ghy een half pondt wijnsteen toe doen/ daer na latet al suetkens siedẽ een half vre lanck/den honich seer wel af broemende. Daer na moetment afgieten/ende so allenskens werm in eenen pot gieten/ inden welcken ghy de voorseyde dinghen ghedaen sult hebben/te weten het senepoeder/gaiacũ/ende sal armoniacum. Ende al gietende de voorseyde dinghen wel rueren/ tzy met eenen lepel oft met eenen stock. Daer na salmen den pot met syn decksel decken/ seer nauwe toe stoppende/ ende die iuncturen al rondt om luterende datter gheen lucht in en come/ ende aldus sult ghy den pot twee Pater noster lanck opt vier doen/ende niet langher. Daer na sult ghyen vanden viere doen ende in een oorcussen winden /dat eersten wel gewermt zy / oft in een tobbe vol wel gewermde semelen / oft in eenich ander wel gewermt cleedt / op

dattet wel stoue/ ende latet alsoo staen tien oft twaelf vren lanck: daer na moetmen den pot opdoen/ende la ten alle die substancien door eenen teemst oft door een ydel canefas laken/ ende men moet een half glas witten wijn al ghereet hebben/inden welcken dry oft vier oncen rebarbare in cleyne stucxkens gesneden eenen dach oft twee gheweict hebben/den welcken wyn ghy gieten sult met de decoctie der voorseyder dingen terstont na dattet afgeleken sal zyn/ als voorseyt is/ ende ghy sulter noch toe doen een once aloe epaticum/ bereyt als bouen geseyt is (oft immers gelijcken de aptekers vercopen/ende wort by hunlieden aloe lotū geheten)met het sap van rosen oft anderssins / dwelck wel gepuluceriseert met een half once cassia daer inne ghedaen sal worden: alle dese compositie salmen in een phioole oft in eenich ander vat bewaren wel nauwe toegestopt . De maniere om dat in te nemen is dese: Des morgēs indē dageraet salmē daer een half glas af nemen oft wat meer/ na die gelegentheyt der siectē oft des persoons/ende verwerment. Ende na datmēt ingenomen sal hebben/ moetmen een weynich int bed de blijuen ende slapen/ ist mogelijck : daer na salmen opstaen/ende lanx den huyse oft na syne affairen wan delen: maer het beste waer datmen in huys bleue/ om de beroerte des lichaems wil: ende men macht nutten v.vij.ix.oft xj.morgēstonden/want het dickwils nutten en mach niet schaden. Desen dranck is so goedt ende so excellent / datmen gheen andere maniere van purgatie oft medecijnen en derf gebruycken.

Een recepte seer licht om maken/ende seer goet om alle manieren van pockē te ghenesen/ende en cost niet vele/noch men derf hem niet te bedde houdē/ noch in huys/maer men macht nutten achter straten gaende : ende daer en bouen ist seer goet teghen alle pyne der knokelen in wat deel des lichaems dattet zy.

Neempt

NEempt dry pondt ongheſoden honich / een pondt ſaps van premula veris / daer na neempt een half pondt lignum ſanctum gepulueriſeert met een raſpe/ende na dat ghyt een wyle tijts in gemeyn water ſult gheſoden hebben/ ſo ſuldyt af gieten/ende ſult dit voorſeyde ſap met den honich in eenen pot doen/ daer toe doende dry oncen aloe epaticum bereyt als bouen / oft gelijck hy by den aptekers veyl is/ te weten met den ſappe van roſe ghewaſſchen. Daer na op den voorſeyden gepuluteriſeerden aloe moetmen ſo veel vanden watere gieten / int welcke het lignum gaiacum gheſoden ſal hebben/datter inden voorſeyden pot vier oft ſes vingeren hooch zy: daer na ſult ghyer twee oncen edick van ſquille toe doen / ende latet al ſuyuerlijck ſieden een half vre oft meer/ den honich altijdt wel af broemende : ende alſt hy na ghenoech gheſoden heeft/ſo moetmen daer twee oft dry oncen fijnen caneel toe doen/ ende latent noch wat opt vier ſtaen/ daer na ſalment af doen ende ſo te rade legghen. Als ghyt gebruycken wilt/ſo ſult ghyer des morgens een drinck-gelas vol doen verwermen/ ende na dat ghyt ingenomen ſult hebben / ſult ghy knouwen een ſtuck van eenen queappel oft groene wijnbeſien/oft een ſtuck van eenen granaet appel/ oft vā yet anders dat amper eñ te ſamen treckēde is: daer na blyft op v bedde ende ſlaept ſo lange als ghy wilt/ daer na ſtaet op ende doet uwe affairen/ia ooc wt den huyſe/comet v alſo te paſſe. Maer als wy hier bouen gheſeyt hebben / in huys te blyuen is altydt het beſte den ghenen die medicijne ingenomen heeft. Deſen dranck moetmen ouer anderen dach nutten / maer en is tgebreck niet groot / ſo ſalt ghenoech zyn datment tweemael ter weken neme : Dit doende ſult ghy een wonderlijcke operatie gewaer worde: noch ten ſal van gheenen node zyn lignum ſanctum oft yet anders te

distillere ende meerdert het vier niet int eynde om al te doen distilleren: want al blijft het gout wat vochtich/daer en leyt niet aen: dit gedaen zynde/suldy den voor-seyden alembicum van den voor-seyden bocael doen/sonder nochtans den recipient vanden alembico te separeren/ende sonder het water te rueren dat in den recipient is. Maer ghy moetter eenen tot v nemẽ om v te helpen / die welcke die wyle ghy den alembicum afheffen sult / opt voorseyde goudt noch vanden voorseyden water gieten sal datter inde phioole is die ghy met witten was gestopt hadt: ende doeter so vele ingieten als metten eersten/te wetene de hoochde van vijf vingeren/ende terstont suldy den alembicus op dẽ bocael doen/de iuncturen wederomme wel nauwe toe stoppen/ende leuterende / ende voort distillerende als bouen / dit suldy so dickwils ende so langhe doen tot dat alle twater der voorseyder phioolen op tvoorseyde gout gedistilleert zy . Ten lesten sult ghy tgout vanden bocael in een phioole ghieten die wat grotachtich zy/so datter alle twater in gaẽ mach/ dat ghy tot diuersche reysen ghedistilleert sult hebben/ als wy int voorgaende capittel ghesept hebben: daer na sult ghyer den alembicus op doen met synen recipient / ende maeckt dat ghy het water dat inden ketel is vijfthien oft twintich daghen lanck werm onderhoudt sonder sieden/so datter noch niet en distillere. Daer na suldy dwater doen sieden / ende laten distilleren al watter volghen wil: ende inde grondt der phioolen sal tgout in een seer costelijcke liqueur ghedissolueert liggen/het welke ghy in een gelaesken wel vast toegestopt bewaren sult. Ende wilt ghyt noch subtijlder hebben/ so moecht ghyt doen/ latende tselue goudt inde voorseyde phioole/ ende tvoorseyde water daer weder op gietende/ om wederomme gedistilleert te worden/ maer ghy en moet het water niet sonder sieden houden als

ghy te voren ghedaen hebt / maer ghy sullet doen sieden/ende latent al met eenen af distilleren/ dit machmen sō dickwils herdoen alsmen wilt/ want hoe dickwilder hoe beter: het welcke doende/suldy een warachtich/natuerlijck/ ende seer excellent potabel goudt hebben / vanden welcken ist dat ghys eens oft tweemael ter maent neempt/ tzy alleen/oft met die selue confectie daer wy int tweede capittel af ghesproken hebben/ soo ist seer excellent om den mensche in syne ieucht ende gesondtheyt t'onderhouden/ende om in corte dagen alle siecten te genesen die voor ongeneselijck geacht worden. Tvoorseyde goudt sal ooc tot vele andere operatien bequaem zyn/ ghelijck lichtelijcken de edele gheesten ende neerstighe ondersoeckers der secreten merken sullen. Op de selue maniere alle dinghen van puncte tot puncte obseruerende/ machment ooc vant gheslaghen siluer maken/om desgelijcx potabel siluer te hebben/ dat ooc van wonderlijcke crachte zyn sal/ maer gheensins by tgout te ghelycken. Tis nu vijf iaren geleden dat ick eenen Enghelsman ghesien hebbe/die welcke een siluer waterken hadde/ dwelck by auentuuren op een ander maniere ghemaeckt was/ na dat de natuere veel wegen heeft die welcke al tot eenen eynde strecken/metten welcken water die voorseyde Engelsman veel dinghen dede / die voor mirakel gehouden werden / daer mede veel siecten ende crancheden des menschelijcken lichaems genesende.

Om eenen wt-was van vleesche te ghenesen / die in des mans roede ghewassen is / niet teghenstaende dattet daer van langher handt in ghewortelt is.

NEempt droessem van gedistilleerdē honich/ oft by ghebreke van dien moechdy honich in eenen pot branden/daer na doen den swertē droessem dyer inden grōt ghebleuen sal zyn/ in eenen anderen pot/oft in een yseren panne/ende legghet te calcinerē in een gelaesbackers oft anderē ouen/

soo dattet dry oft vier dagen lanck in een groot glöe-
yende vier ligghe/ende daer salt also geel worden als
goudt/ dit sal seer excellent zyn/ om op alle manieren
van wonden te legghen / want het bijt tquaet vleesch
af / ende versterckt ende suyuert tgoedt vleesch sonder
eenighe pijne oft weedom: waeromme dattet oock veel
beter is tot alle wonden dan den precipitatum / daer
ghemeynlijck de chirurgijns mede wercken. Neempt
dan van dit poeder een once / honstront twee oncen/
tartarum van wyne een half dragme/ fijn suycker een
dragma/ ghebranden rootse alluyn een dragma/ tutia
een dragma: alle dese dinghen wel gepulueriseert ende
door een fijn sifte doorgedaen/ daer na neempt groene
olijf-bladeren/ ende stoot die in eenen stenen mortier/
die met witten wyn besprengende/ ende alst wel ghe-
stoten is / so suldyt in een persse oft tusschen twee hou
ten telioozen prangen/ om daer tsap af te hebben / tot
den welcken ghy also veel saps van weechbrebladeren
doen sult: daer na sult ghyt te samen in een cleyn pot-
teken te viere doen/ ende daer na allenskens de voor-
seyde poederen inne doende/ moet ghyt wel al te samē
rueren: daer na doeter wat groen was by/ ende een
weynich rosen honich/ so dattet gh lijck een dunne
salfken worde/ ende is ghemaeckt. Dese salue is seer
costelijck om alle wt-was van vleesche te genesene/ dat
in eenighe tedere plaetsen gecomen is/ als aen die cha
melheyt/ oft inden neuse/ daermen gheen stercke noch
bytende substantien applieceren en wil. Als ghyt sult
willen te wercke stellē om eenighen wt-was inde roe-
de te ghenesen/ so suldy ten eersten een siringhe nemen
daermen de grote caetsballen mede op te blasen plach/
ende vult die met witten wyn/ inden welcken gesoden
zyn droge rosen eñ weechbre bladeren/ oock sult ghyer
wat vrouwen oft geyten melck mede mengen: daer na
sult ghy met de hulpe der voorseyder siringhē het bin
nenste

nenste der roeden metten voorseyden wyne wel wasschen. Daer na neempt een cleyn ende lanckachtich keersken/van sulcker dickte datse inde roede gae mach/ ende aen deynde sult ghy een weynich vāder voorseyder saluen doen/een weynich verwermt zynde/ende steket so diep inde roede als ghy cundt/tot dat ghy aen de carnositeyt coompt/ ende laetter de voorseyde salue een luttel tydts aen blyuen / ende daer na suldyt weder af doen: dit suldy tsauondts ende smorgens doen/ liggende op v bedde met den buyck om hoghe/ als ghyer het keersken met de salue inne steken sult / ende ghy sult wat wonders sien / want ghy sult v seluen binnen corten daghen helpen / ende sonder eenich perijckel.

Om alle inflammatien ende quade dispositien der leuere te ghenesen: ende door dit secreet zynder sommighe persone ghenesen/die het aensicht ghestelt hadden als melaetsche/de beenen opghezwollen/ de handen ontsteken/ ende seer tuydich van binnen.

NEempt gersten meel/ghelijck altydt genoech by den aptekers te cope is/ ende latet ee half vre in gemeyn water sieden: daer na suldyt door doe / ende doent in eene anderen nieuwe ende reynen pot/daer by doende ee luttel maluwe/ cicoraye/hoppe/endiuien/ende borago:dit suldy al te samen laten sieden tot dattet al ghedissolueert zy / ende doeter noch by een once sandalum: daer na suldyt door doen/ ende neempt in een doeck vier nootschelpen vol wtgelesen cassia/ ende de wyle dattet water noch werm is/so doet de cassia met twee vingeren wt/ so dat alle de substantie vā de voorseyde cassia int voorseyde water come:dan sult ghyer suycker oft penyt-suycker inne doen also vele als ghy wilt: van desen dranck/die seer lieflijck int smaken is/ salmen oueranderen dach nutten/des morgens een cleyn gelaesken vol/liggende int

bedde

bedde met de borſte om hoghe : daer na ſalmen een
doeck op ſijn borſte legghē/ ende vallen in ſlape ſo ver
re alſmen ghedoen can/daer na machmē opſtaen/ en-
de doen tghene datmen te doene heeft: dit alſo doende
ſalmen binnen corten tydt gheneſen. Maer aenmerct
datmen dit inden ſomer behoort te doene/ende niet in
den winter:ende de ſeer coudt van maghe is/de mach
voor de borſt een ſtuck ſcharlaken oft wat anders dra
ghen:ooc mach hy de borſte met olie ſtrijcken/ de wel-
cke bereyt is voor de cranckheyt der maghen / als wy
hier na leren ſullen.

Om de ſpenen binnen eenen nacht tho gheneſen/ dwelck een wonderlijck ende ſeltſaem ſecreet is.

N Eempt groene vlier-bladeren/ende laetſe ſo
langhe in water ſieden / tot datſe by na ghe
diſſolueert zyn: daer na neēpt een root ſtuck
lakens wat groter dā de palm vāder handt
ende ſpreyet op de palme van v handt . Ende die pa-
tient moet op ſijn bedde ligghen den buyck om leghe /
om hem de voorſeyde bladeren ſomenſe wt den ketel
getrocken ſal hebben op de ſpene tho legghen / maer
men moeter te voren wat olie van olijuen opgheleyt
hebben . Daer na neempt een ander ſtucxken lakens
met andere verſche bladeren : dit aldus continueren-
de/ende verſche bladeren daer op leggende/iſt den he-
len nacht niet/immers ſo langhe alſmen can. Oock
moetmen den patient ter wylen latē ſlapen ſo hy wilt:
die welcke hem des morgens ſo wel geneſen ſal vin-
den/als oft hy noyt de ſpene gehadt eñ hadde.

Een ſonderlinghe ſalue om alle verbrantheyt te geneſen/ ſo datter gheen licteeken na en blyue.

N Eempt het wit van twee eyeren/twee oncen
tutia alexandrina / twee oncen ongebluſt
calck/in neghen-wateren ghewaſſchen/ een
once nieuwe was/met alſo veel olie van ro-
ſen alſt van node weſen ſal: ende maeckter een ſalfken
af/

af/ dwelck seer wtnemende wesen sal teghen tghene/ dat voorseyt is.

Een excellente ende beproefde recept voor die een seer crancke maghe hebben/ ende die hun spyse qualijck ingehou den cunnen sonder van bouen wt te worpen.

GHenomen hebbende twee pont roodt was/ ende ghereet hebbende een schotele vol olie van olyuen/so neempt alabaster stucken/ ende legt die int vier tot datse gloyende worden/ daer na suldyse inde voorseyde olie blusschen: daer na maecktse weder gloyende/ende blustse wederomme/dit tot dry oft vier reysen continuerende. Dit ghedaen zynde/pulueriseert den alabaster/ende mēgten met tvoorseyde was/ ende niet met de voorseyde olie/daer ghy den alabaster in geblust sult hebbē:daer na latet distilleren door een retorte gheluteert/ den bodem onghedeckt: ende maeckt v vier in sulcker manieren dat de olie distillere met alle tghene datter volgen wil. Daer na bewaret/ende doeter by een half once gepulueriseerden myrrhe. Ende als ghyt te wercke stellen wilt/so nemes een luttel in een coperen/yseren/ oft wel gelooden aerden panneken/ ende worpt daer inne de sopkens ende de bladeren van alsene/latet wel te samen sieden oft frijten: daer na nemet al werm/ende strijckter v borste mede totter kelen toe des auōts als ghy te bedde zyt/ ende ghy sult beuinden dattet v de maghe seer stercken sal: oock moetmen rosemaryn in sijn eten nutten so vele alsmen can/tzy gesoden oft andersins/ oock moetmens eensdeels in sijnen dranck legghen. Men moet oock vanden excellenten ghebranden wyn nutten/daer wy hier af spreken sullen.

Een seer excellēte medecijne/ daer een vrouwe van sessen dertich iaren mede ghenesen is gheweest/ die welcke haer maghe also bedoruen hadde/ datse in twee iaren ende een half gheen natuerlijcke purgatie ghehadt en hadde/ maer werp terstont door den mont alle tghene datse inghenomen hadde/ so datse geel ghewordden was/ ende wtghedroocht/ ghelijck eenen stock.

EEnen monick van sinte Augustijns ordene/ een seer gheleert man/ ende vol wonderlijcke secretē/heeft de voorseyde vrouwe met de nauolgende medecijne ghenesen/ende binnen seuenthien daghen maeckte hyse also ghesondt/schoon/ ende van goeder verwen / als sy voor den tydt haerder sieckten gheweest hadde. Inden eersten hadde hy een ouenken ghemaeckt / ghelijck daermen broodt inne backt/ende heytēt met rosemaryn/ daer in leyde hy te backen cleyne brokens oft koecxkens/ die welcke hy alleene / ende sonder eenighe toespyse / der voorseyder vrouwen te eten gaf/acht oft thien daghen lanck/ ende gaf haer witten ongewaterden wijn. Oock gaf hy haer lichte spyse met caneel ende suycker:ende alle morghen gaf hy haer in een ghelas omtrendt een duyme hoghe een maniere van waterken op sulcker manieren ghemaeckt als hier na volcht: Ghebranden wijn een half bocael / inden welcken hy leyde de geheele schelle van eenen haluen citrangel/oft van eenen arange appel in stucken ghesneden/ een handt vol bloemen van rosemaryn/fijnen caneel een once/saffraen tvierendeel van een dragma/ benjoin een dragma/ met een weynich muscus : ende dedese geheelijck wasschen oft stouen inde decoctie van rosemaryn/ende ander wel rieckende cruyden/eens ter weken/ ende alle auonden dede hy haer de borsten strycken met die olie int naest voorgaēde capittel verhaelt. Ende bouen al beual hy haer datse tsnachts een cusken op de borste houdē soude/ende dedese smorghens spade op haer bedde blyuē: oock beual hy haer somtijdts vande decoctie van Diambra te nutten. In deser manieren maeckte hyse binnē xvij. dagē also schoon eñ gesont/als sy voor dē tydt haerder siecten geweest hadde/nochtans en hadde daer noyt medecijn raedt cunnen gheuinden/den gedurende tydt van haerder siecten.

Drie recepten die seer goedt zijn teghen de wormen der cleynder kinderen.

NEempt terwen blomme seer fijn wt gebudelt/so vele alsser op drie goude cronen gaen soude: dit doet in een gelas/ende gietter put water oft fonteyn water op/datter genoech zy / om tvoorseyde meel te temperen / als oftet melck ware/ende geuet het kindt te drincken/so sult ghy sien dat hem de wormen tsamen met den dreck al doodt af gaen sullen/dwelck een seer schoon secreet is.

Het tweede.

NEempt eenen citrangel/ oft eenen arange appel/ ende maeckter een gaetken inne vander grootten van eender corten oft drie mijten/ door dwelck ghy alle het sap wt douwen sult / maeckende tgat tot inde middel oft noch voorder/ende giet daer inne laurier olie/het sap van ruyte/ van alsene/driakel/ blomen van lupinen/ laet dit een luttel tydt te samen sieden/ daer na gietet in een schotele/ende strijcter mede den nauel/die maghe/het slaep vanden hoofde / de neusgaten/ende dwterste vanden pols der kinderen/ende ghy sult haest een wonderlijcke operatie sien.

Het derde.

VOor de so cleyn zyn datmen haer gheen medecijne inne geuen en mach/ neempt goeden ghebranden wijn/daer ghy des kindts borste ende maghe mede wasschen sult / ende daer na sult ghyer myrrhe seer wel ghestoten op stroyen: laet het kindt een luttel tyts met de borste om hoge liggē/ eñ sult terstont sien dat hem de wormē tsamen met den drecke al doodt af gaen sullen.

Om de kinderen vander maen-siecten te genesen/dwelck haer aldereerst aencoompt van eenen worm met twee hoofden/de welcke in hun lichaem groeyt/ eñ comēde tot aent herte/doet hunlieden sulcke pyne/ dat sijder dicwils af sterven.

NEempt de tedere steelkens van Arbutus/ eñ droochtse inde lommere: daer na stamptse wel/ eñ doetse door een siste: daer na neempt poeder van gentiaen ende van langhe pionie wortelen van elcx een once/ ende myrrhe een half vierendeel once: alle dese dinghen wel ghepulueriseert suldyt in een schotel oft ander vat doen / ende bespoedet met een weynich waters: daer na nemet met twee vingeren / ende strijcket an des kindts mondt ende lippen. Dit sult ghy dry oft viermael doen/ende ghy sult den worm doodt met den drecke sien wt comen. Dit hebbe ick dickwils by experientien warachtich be uonden / ende oock veel kinderen gesien dyer af ghestoruen waren/die welcke alsmẽse open sneet/so vantmen hun den worm ant herte. Hier toe sullen oock goet wesen de dry voorgaende recepten die wy tegen de wormen ghegeuen hebben.

Teghen de vallende sieckten.

NEempt chamedris inden Mey gepluct als daer die bloemẽ op staẽ/ droochtse inde lommere/ende pulueriseertse/ende als ghy de te wercke wilt stellẽ/ so neempt den doyer van een ey oft twee / ende breeckt de met eenen lepel vant voorseyde poeder / ende die ghebraden zynde / dan geeftse den patient t'etene: doet dit des auonts ende des morghens acht daghen lanck: maer men moet hem te wyle wel wachten van wijn te drincken/ van by slapen/van erten ende bonen/van salaet/van ghesouten vleesch/ende van alle andere groue ende onuerdouwelijcke spyse/een seer excellent secreet.

Om solfer olie te maken daermen alle manierẽ van cancker/fistulen/ende oude wonden mede gheneest.

NEempt solfer ghepulueriseert / den welcken met ghemeyne olie ghetempert hebbende / doetten in een distilleer-colue/so dattet ghewordẽ zy als oft deech ware/die welcke ghy distille-

distilleren sult door den mondt der voorseyder colue/ ende de olie die daer af comen sal/ suldy in een phioole doen tot datse half vol is: daer na suldy de phioole met weechbre water op vullen / met het sap van carduus-benedictus / ende latet also een weynich te samen op sieden/ daer na wasschet die wonde met ghebranden oft met witten wyn / daer na appliceerter van dese olie op / ende sultse binnen corten tydt ghenesen.

Om tfenijn van eenighe wonde wech te nemen / de met eenich fenijnich yser ghestaghen oft ghesteken is.

NEempt asa fœtida ende galbanum van elcx een once/ ende latet te samen in azyn weyke eenen nacht lanck. Daer na latet opt vier dissolueren / ende doeget door eenen doeck/ daer mede mengende twee oncen vnguentum diabasilicum: daer na appliceret op de wõde/ende de voorseyde salue sal terstondt doden / ende te hemwaerts trecken alle tfenijn/ so datmen de wonde daer na ghelijck alle andere manieren van wonden sal moghen cureren. Ende by gebreke van andere dinghen sal asa fœtida genoech zyn om tfenijn wt de voorseyde wonde te trecken.

Teghen de beten van alle fenynighe beesten.

TErstont alsmen hem ghebeten sal ghevenlt hebben van eenighe fenijnighe beeste (oft immers also haest alst moghelijck zyn sal) soo salmen de groene tacken nemen van vijghebomen / ende drucken daer wt het melck / ende latent dry oft vier mael inde wonde druppen. Hier toe is oock goedt mostaertsaet met edick ghemengt.

Om eenich yser oft ander dinck wt de wonde te trecken.

NEempt tsap van valeriana / ende daer een tente ofte wiecke in ghenet hebbende / steeckt de inde wonde / ende legter voort vanden voorseyden cruyde op al ghestoten: daer na

verbindt de wonde alst behoren sal/ so sult ghyer tghe ne wt trecken datter inne was. Dit gedaen zynde/ge neest de wonde soot behoren sal.

Teghen den scherpen hoest der cleynder kinderen.

NEempt sap van peterceelie/comyn/ vrouwen melck/ menghet wel al te samen/ ende geuet het kindeken te drincken:daer na maeckt een alsulcke saluinghe: neempt lijnsaet/ fœnum græcum / ende latet tsamen in ghemeyn water op sie-den/daer na nemet wt den watere/ende douт met den handen het sap daer wte/dwelcke ghy met een deel bo teren menghen sult/ ende sulter des kindts borste me-de strycken.

Voor den ghenen die eenighe buylen int hooft heeft / tzy van vallen/oft andersins.

NEempt een once ghemeyn soudts/ ongesodē honich dry oncen/comyn dry oncē/ termen-tyn twee oncen/menghet wel al te samen bo uen tvier: daer na spreyet op een lijnwaedt/ ende maeckter een plaester af/ die welcke ghy al werm op thooft legghen sult/ende het sal daer mede ontswil len/ende gehelijcken ghenesen.

Een seer goede recepte voor de doofheyt.

NEemt munte/sauie/polyū/rosemaryn/ysop/ byuoet/mentastrum/calamentum/camomil le/mille folium oft gerwe/sint-Jansctruydt/ alsene/auerone/centorie/ van elcx een handt vol: latet al te samē in een schoon panne opsieden/met also veel witten wyn alst van node wesen sal/ende la-tet sieden tot op twee derden-delen: daer na suldy tot den apteker dese nauolgende olie doen maken: oude o-lie twee oncen/ porаye olie/ ende olie van amandelen/ van elcx een once/ tsap van ruyte een half once/ male-uesеye anderhalf once: doet dit al te samen in een phio le met eenen langhen halse/ ende latet soo langhe ouer

een cleyn vierken sieden/dattet voorscyde sap ende ma leuesere by na inghesoden zy: daer na suldyt vanden viere doen/ ende doender de nauolghende dinghen in wel ghepuluerisceert: te weten/ spica-nardi/coloquinten/castorium/mastich/van elcx anderhalf grein/daer na stopt de phiole wel dicht toe/ daer na doetse in een panne vol waters / ende latet dry vren lanck wel sieden. Daer na doeghet vanden viere/ende giet alle dese vochtighe substantie in een schotel/ eñ latet also in de sonne staen tot dattet al claer ghewordden sal zyn/ende na dat ghyt door eenen fijnen doeck doorghedaen sult hebben/alle de substantie wel wt wringẽde/so neempt in een schotel anderhalf greyn muscus/ ende menghet allenskens wel met die voorseyde olie / ende bewaret in een phioole met was ende franciin seer dicht toegestopt. Daer na neempt de panne met de voorseyde cruden/ende doeghet te viere tot datse wel werm zy:daer nae doetter ouer eenen blecken trester / den welcken ghy des auondts als ghy slapen gaet ouer die panne doen sult: ende alle dinghen wel heet ghemaeckt hebbende / dan sult ghyer door tgaetken vanden trester den roock af ontfanghen in v ore omtrent een half vre lanck. Dit ghedaen zynde/ sult ghy de voorseyde olie laew maken / eñ later twee oft dry druppen inde ore druppen: daer na stoppet met een weynich cattoen dat na muscus rieke/daer na valt aldus in slape. Ende de wyle ghy den roock ontfanckt/so moet ghy droghe bonen knouwen/ende daer na weder wt spouwẽ/ op dat ghy al knouwende de conduiten der oren opent : dit doende/ sult ghy metter gratien Gods binnen corten tydt ghenesen zyn / soo verre v sieckte curabel is. Ende en helpet v dit niet / soo en derft ghy gheen ander remedie soecken: oft hebt ghy eenich gherucht inde ooren/doedt als voorseyt is/ ende sult wonderlijcke operatie beuinden / want het sal v die doouicheyt

verdrijuen al hadt ghyse dertich iaren lanck ghehadt/ so verre ghy daer niet mede ghebozen en zyt: gebzuyct oock pillen om thooft mede te purgeren/ ende eedt altydt goede spysen.

Om een vrouwe te genesen dien de moedere wt haer natuirlijcke plaetse is.

NEempt eenen leuenden steen / die inde aerde geleghen heeft/ sonder de lucht te gheuoelene/ doet dien in eenen gedeckten corf/ ende worpten also in een groot vier: ende als hy wel heet sal zyn / so legten in een tonneken/ ende bespoyten met edick/ ende doeter de vrouwe ouer comẽ/ dat sy daer den roock af ontfanghe/ daer na doetse te bedde gaen/want dit moetmen des auondts doen. Daer na neempt tsap van ruyte / ende maeckt eenen appel van cattoen/ aen den welcken ghy een coordeke binden sult / ende dan maeckt den voorseyden appel nat int voorseyde sap/ daer na doet den appel voor in den mondt van de moedere/ die welcke terstondt den appel te hemwaerts trecken sal / ende sal also in haer natuerlijcke plaetse gaen. Maer ghy moet den appel wel vast binden/dat hy daer niet in en blyue. Daer na maeckt dese nauolgende salue/daer ghy der vrouwen lendenen mede strijcken sult . Neempt verckens broodt/ende ruyte/ van elcx euen veel/ ende stamptse wel te samen/ daer na latet met oude olie in een panne opsieden tot dat het derdendeel in ghesoden zy . Daer na suldyt laten vercouwen/ ende douwen metten handen alle de substantie in een nieuwe panne / ende doetter wat nieuwen was by / latet te samen verwermen tot dattet al wel ghemengt zy : daer na sult ghyer haer de lendenen mede strijcken / ende legghen daer op werm werck/daer na sult ghyse winden ghelijckmen de kinderkens te winden plach . Oock moet sy int bedde ligghen met den buyck om hoghe / thooft

thooft legher dan de beenen / dit suldy ouer anderen nacht doen tot dry reysen toe / ende sy sal ghenesen zyn. Oock moet sy heete spijse eten/als duyfkens/kieckens met specerijen/ende andere diergelijcke dinghen/ sy sal ghenesen worden sonder pyne oft wedom / al hadde sy de siecte dertich iaren lanck ghehadt.

Om den vrouwen het melck te doen comen.

NEempt groene venckel bladeren/eñ maecter een decoctie af in wyn oft in water: geefter de vrouwe af te drincken / so wel ouer maeltydt als andersins/ so dickwils al ghy cundt/ ende sij sal ouervloedich van melck worden. Oock ist seer goedt om de maenstonden te doen hebben tot haren behoorlijcken tydt.

Om de puisten te verdryven/die vande pocken ouer ghebleuen zyn/so wel de oude als andere.

NEempt bolum armenicum / edick/ ende olie van rosen/ende maeckter een defensijf af/ende stryckt rondtomme die puisten dry oft vier vingerē int ronde: daer na neempt twee delen olie van euphorbium / ende een deel olie vā violetten/menghet dese al te samen/ ende stryckter de puisten mede/na dat ghyse met seer roden wel ghewermden wyn sult ghestooft hebben. Daer na verbintse met eenen ghebooterden doeck / ende latet also dry oft vier vren lanck/oft also langhe als ghy selue wilt. Daer na neempt den doeck af/ende en siet ghyer noch gheen clare puisten/ doet wederōme als vore/tot dat ghyser doen comen sult. Daer na moecht ghyse wt steken/oft van selfs laten wt breken/ende dan met eenich heillende salue ghenesen.

Een ander teghen tselue.

STooft de puistē/ende maeckt het defensijf voorseydt/ daer na neempt dry delen vnguentum aureum/eñ een deel wel gebrokē sublimaet: mengt dit al te samen/ ende daer na een plaester af ghe

maeckt hebbende/ sult ghyse op de puisten legghen/ eñ latense daer op ligghen eenen dach oft meer / so verre als ghy condt / ende sult alle dinghē fray eñ ghenesen vindē. Ende ist dattet de eerste reyse noch niet wel ghe opereert en heeft/so moet ghy noch de twede oft de der de reyse doen/na dat de bottē herdt eñ oudt zyn. Ende als de botten al ghedissolueert zyn/so neempt boter in wyn ghewasschen/ende legter de op met eenē doeck/so sult ghy alle dinghē perfectelijkē genesen. Nota. Dat de voorseyde salue met den sublimaet alle de waterach ticheyt ende quade humoren te henwaerts treckē sal/ so dat niet alleenlijck de botten/ maer oock de ghehele partie ghenesen ende suyueren sal/ daert op gheleyt sal worden/van alle quade humoren dier inne zyn mochten. Daeromme maecktmen daer een waterken af om alle quade seren te ghenesen / als wy hier na segghen sullen. Oock ghenesét alle andere accidenten/daermen yet van buten appliceren mach. Als ghyt dan op de botten oft andere ghecorrompeerde plaetsen doē wilt/ so maecter den doeck wel nat in/ die ghyer op legghen wilt/ende wascht de gheinfecteerde plaetse seer wel/ eñ ghy sult beuindē dattet seer costelijck is tot alle dingē/ so verre het alle gheappliceert worde.

Een remedie die licht om doen is/eñ seer profitelijck voor den genen die met eenen stocke/ steen / oft ander instrument geslagen is/al waer hy oock grotelijcken gewondt.

NEempt sap van taxus-barbatus / ende ist dat de wonde bloedich is / reinicht-se wel/ ende wast-se met witten wijn/ oft met water / daer nae sult ghy vanden voor-seyden sappe inde wonde doen / ende appliceerter bouen op/ het ghestoten cruydt / daer ghy dat voorseyde sap wt ghebracht sult hebben : daer na verbindet met eenen doeck / ende laet dat also eenen gheheelen dach lanck staen/

staen / ghy sult / mitter hulpen Gods / een wonderlijck werck ghewaer worden.

Water om alle manieren van wonden binnen seer corten tydt te ghenesen/het welcke een yegelijck altydt in sijn huys behoorde te hebben/ teghen alle accidenten die een aencomē mochten: aenghesien datment lichtelijcken, ende met cleynen coste ghemaken can, ende dattet oock van so wonderlijcke operatien is.

NEempt een pondt nieuwe geel was/ oft also vele als ghy wilt / ende settet te smilten in een schoon panne/ daer na gietet in een ander panne oft schotele/ op maleueseye/oft op anderen stercken witten wyn / daer na sult ghyt weder af nemen/her smilten/ ende wederom opten voorseyden wyn gieten/also doende tot seuen reysen toe. Daer na neempt het was/ ende latet wederom smilten / daer mede menghende een handt vol careel steenen die wel cleynkens ghestoten zyn: incorporeret wel te samen/ ende legghet daer na te distilleren in een gelasen retorte/ die wel gheluteert zy totten haluen halse: daer na latet met een cleyn vierken distilleren acht vren lanck / daer na maeckt v vier wat groter / ende int einde seer groot. Maer bouen al moetmen de iuncturen vanden voorseyden vate ende recipient wel nauwe toestoppen/ ende de recipient moet wat grootachtich zyn. Ende na dat het forneis ende alle andere dinghen coudt ghewozden zyn/ dan sult ghy het water vanden recipient nemen / ende gietent in een phioole / die welcke ghy wel dicht met was ende met ghewast lijnwaet toestoppen sult. Ende en laet dese phioole in gheen plaetse staen / daer eenighe hitte der sonnē oft vandē viere ancomen can/ want tvoorseyde water is van so subtijlder substantien/dattet lichtelijcken verdwijnē soude/het is seer goet tot alle manieren van wonden: men moeter de wonde mede wasschen/

ende leggender dan eenen doeck op/ die int selue water nat ghemaeckt zy: ende onder andere experientie diemen daer af ghesien heeft/so ist gheexperimenteert ghe weest aen den dienaer des doorluchtichsten Here Leonello Pio van Carpe/ residerende binnen Venegien/ int iaer M. cccc.xlviij. die welcke dienaer met eenen poignaert bouen thol vanden voete ghesteken hadde gheweest/die welcke wonde seer periculeus was/ ende hy en deder anders niet toe dan vanden voorseyden watere/dwelck hem ghegheuē was van eenen van syns heren Edelmans / ende binnen twee daghen wert hy daer af ghenesen/datmen daer nauwelijcx dlitteken af ghesien en conde. Oock ist sonderlinghe seer goedt tot alle vercrompen senuwen. Ende ist datmen tvoorseyde water seer natuerlijcken voor de twede reyse distilleert / het sal van so subtylder substantien zyn/ dat so wanneermen daer een weinich af leyt inde palm vander handt / het sal binnen eenen oghenblick in sulcker vueghen door dringhen / datment niet en sal cunnen ghesien waer dattet gheweest sal hebben. Daer omme de ghene die eenich verstant hebben/ sullent mogen ghebruicken tot diuersche ghebreken/ daer by doende een sulcke andere substantie / als sy inden vleessche willen doen door gaen.

Om alle olie van hipericon te maken / die welcke men te Venegien / ende tot sommighe andere plaetsen rode olie noempt: ende is van sulcke crachten dattet niet lichtelijcken om te segghen en waer / so wel tot wonden als tot andere diuersche ghebreken te ghenesene: waer af wy de merckelijckste verhalen sullen / ende die meest by experientien beuonden zyn.

INden Mey oft in Junio salmen teruidt pluckē/ dat by den Griecken Hypericon/ende by den Latijnschen Perforata genaempt is / eer dattet beghinne te bloeyen / ende stampent seer wel in eenē reynen marmoren oft houten mortier:ende doent also ghe-

ghestampt in een phioole oft andere gelasen vat/ daer op so veel witten wyns gietende dattet heel ouerdeckt ligghe/ daer na salment twee vingeren dick goede olie van olyue op gieten/ende latent also wel dicht toe ghe stopt staen. Daer na salmen tvoorseyde cruidt met syne bloemen op sint-Jans dach plucken des morgens na der sonnen opganck/ ende legghen de bloemen bysonder: daer na salmen teruidt met de tacken te samen stampen/na datment wel cleinkens ghescherft sal hebben: daer na nement wt den mortier/ ende stampē ooc een weinich vanden bloemen die ghy bysonder gheleyt hebt / ende doet de oock by haer ghestampt cruidt.
Maer daer moetten by na viermael so vele bloemen in ghewichte zyn als tvoorseyde cruidt/ dat ghy voor sint-Jans dach gheplucht ende inde phioole ghedaen sult hebben/als voorseyt is. Daer na moetmen alle dese dinghen te samen menghē/ende doent wederomme te samen in eenighe phiole oft ander wel gheloodt vat/met al den voorseyden wyn/met olien van olyuē/ ende ghy sulter noch so veel wyns ende olie van olyuē toe doen/tot dattet al ouerswommen ligghe / daer na salment wel dicht toe stoppen/ende inde sonne setten.
Daer na als het saedt van Hypericon ryp sal zyn/ so salment plucken des morgēs na der sonnen opganck/ ende stampent seer wel: daer na salment met tvoorseide cruidt ende bloemen menghen : maer men moetter geenen anderē wyn toe doen/ maer alleenlijcken noch olie van olyuen toe gieten. Ende daer moet also veel saets wesen int gewichte als het derde oft vierde deel vant voorseide cruidt/eer datter den wyn ende de olie by waren : oock moet de olie in sulcker quantiteit zyn/ datse bouen de voorseyde substantie een palm oft twee ouerswemme. Daer na doet eenen ketel met water te viere met hoy oft stro opten bodem/daer na doetter de voorseyde phioole inne/in sulcker vuegen datse in geen

perijckel en sta van ghebroken te worden/als het water sieden sal. Dese maniere van also te distilleren/ is by de Modernen gheheeten Balneum Marie/ ende het dient so wel om also met den alembicum te distilleren/als om putrefactien/euaporatien/ oft dissolutien te maken/waer af wy hier namaels om de maniere van distilleren mentie make sullen. Daer na salmen het water dat inden ketel is met alle de voorseyde substantien doen sieden dry oft vier vren lanck/ nae de quantiteyt der voorseyder substantien / tot dat het meestedeel vanden wijn geuaporeert zy / dwelck men in sulcker maniere sal moge gewaer worde. Neempt een weynich vande voorseyde substantie aen d'eynde van een stoexken/ende steket int vier:ist dattet beghint te bernen sonder yet te craken/so en isser gheenen wijn meer inne. Ende de voorseyde phioole oft ander vat moet ongheſtopt int siedende water staen/ op dat den wijn euaporeren mach.Ende ist sake datter so veel substantien int voorseyde ghelasen vat is/ dattet ouer de vijf oft ses ponden weecht/ so sult ghyer de nauolgende dinghen by doen/volgende tghewichte ende maten hier na beschreue/ altijt goede proportie houdende na de quantiteyt der substantien/ dyer meer oft min dan vijf ponde zyn sal. Inden eersten neempt leuende solfer een half pont/wit ghemeyn sout viij.oncen/ piceringen ee schotel vol/eerstmael wel ghewassche in schoon water/ende daer na in wyn/ honich van rosen oft anderen (maer hy moet ghesode ende wel af ghebroemt zyn)vier oncen:thien oncen termentijn/eens oft twee mael in schoon water ghewasschen/een half pont wel gheslaghen verckes smeer/ tsap van taxus barbatus/ tsap van swerten oft witten dictamum / van elcx vier oncen/dry oncen saffraens/ wortelen van dictamum/ gentiaen wortelen / meyster wortelen/ wortelen van carlina/ valeriane wortelen/ ende celidonie wortelen/

van

van elcx twee oncen. Ende zyn de voo͂rseyde wortelen noch groen / soo salmense wel stampen / maer zynse droghe / soo moetmense pulveriseren : een once myrrha / twee oncen root was / twee oncen fijnen dryakel / een once ceder saedt / dry oncen veyl saedt dat wel rijp zy / vier oncen laurier saedt dat oock wel ryp zy / ses on een ghebranden wijn / een once caneels / een half once lignum aloe. Alle dese dinghen wel ghestoten zynde / sult ghy int voorseyde vat met tvoorseyde cruidt / bloemen / ende olie doen / daer na salment wel dichte toestoppen / datter geen lucht in en come. Daer na suldy vier onder den ketel stoken / datter twater werm af worde sonder sieden / ende onderhoudet also twee oft dry daghen lanck / oft hoe langher hoe beter. Ende al ist dat het vier des nachts wt gaet / daer en leyt geen groodt verlanghen aen / ghy sullet des morgens wederomme moghen stoken / maer ghy sullet des te langher moeten onderhouden. Ende na dat ghy de phiole oft ander gelasen vat wt den ketel getrocke͂ sult hebben / ende voort in de sonne laten staen al de reste ghedurende vande͂ somer / so meucht ghyt wel dichte toegheſtopt in v huys bewaren / want hoe dattet ouder is / hoe dattet oock des te beter is. Maer tis goet dat men daer alle iaer versch sap by doe vande͂ voorseyde͂ cruyde / desgelijcx oock vanden bloemen ende sade wel ghestampt / ende vijf oft ses vren lanck in olie van olyuen ghesoden: daer na moetmen de voorseyde olie met alle de voorseyde substa͂tie in eenen com oft schotel gieten: ende de bloemen mette͂ cruyde wel stijf wtgedout hebbende / salmen de substantie wech worpen / e͂n daer wederomme versſche op gieten: ende al dedeme͂ dit alle iaren eens / ten soude maer des te beter wesen.

Ende al is het datmen alle die voor-seyde dinghen niet al op eenen tijdt en can becomen / daer en leydt niet aen / men machse bereyden t'elcken alsimen-se ghe-

gheereghen sal hebben/ ende en canmense niet al becomen / so machmen tselue te wercke stellen datmen sal eunnen gheeryghen. De crachten van dese olie zyn sonder ghetal / wy sullen alleenlijck van de principaelste schryuen / ende de meest door ons oft door onse ordinantie by experiētien warachtich beuonden zyn. Inden eerstē/ sy heeft also veel oft oock meer crachten als den warachtighen Balsem: ende is sonderlinge goedt tot alle quade coude accidenten/so wel van binnen inghenomen/ als van buiten gheappliceert. Sy is seer goedt teghen het cyathica ende flederevn/alsmense verwermt eñ daer na mede stryct: teghē de vierdachsche/ derdedaechsche/ende dagelijcsche cortse/ alsmen de lendenen daer mede bestrijckt / een vre eer de cortse aencoompt. Sy is seer wonderlijcken goet teghen de colijcke passie. Sy gheneest wonderlijcken wel de colijcke passie/ alsmen hem daermede de borste ende de maghe strijckt/na datmense verwermt heeft/ende alsmē se in clisterien ghebruickt met andere substantien daer wy hier namaels af spreken sullen int capittel vande colijcke passie. Ende alsmen daer mede de roede strijct/ so doetse wel water lossen. Ist dat de vrouwe met een dode vrucht ghegort is / nuttende dry oft vier dragmen van deser olien/ sy salder terstondt af verlost worden. Sy is wonderlijcken goedt thegen alle pyne der borsten ende der maghen. Ende bouen al is sy wtermaten seer goedt teghen de peste: men moetter hem de lendenē mede strijcken/ende een dragme oft twee dragmen ende een half met goeden witten wyn inne nemē/ maer men moettet drincken voor de seste vre na dat de sieckte begonst heeft/ ende men moeter de plaetse mede strijcken daermen de sieckte heeft. Teghen alle quetsuren noit beter ter werelt / alsmense verwermt ende op de quetsure strijckt. Sy gheneest oock alle manieren van vleeren/so wel de oude als de nieuwe/ desgelijcxs

oock

oock alle manieren van contusien. Daer en bouen is sy oock noch goedt tot andere ontallijcke gebreken/ ghelijckmen wel claerlijck by experientien beuinden sal: ende bouen al is sy oock goedt teghen alle vertreckinghe van wonden.

Om olie te maken van eenen rossen hondt/ waer mede (bouen andere ontallijcke deuchden die sy heeft) ick eenen Religioos ghenesen hebbe vander orden van sinte Onofer/ die welcke twaelf iaren lanck met eenẽ arm ghegaen hadde die wt der leden was/ ende drooch als eenen stock/ so datter de natuere geen voedtsel toe en sandt.

NEempt eenen iongen rossen hondt/ ende na dat ghy-en dry daghen lanck sonder eten sult ghehouden hebben/ verworchten met een coorde/ ende laetten een quaert vander vren doodt ligghen. Ter wylen doet eenen ketel olien te viere/ende als die olie siedet/ worpter den hont inne/ (zy geheel oft met stucken tsamen/ met de huidt oft met den haire: ende laetten so langhe sieden tot dat hy al van een is/houdende altydt den ketel wel ghedeckt/ die wyle sult ghy tachtentich oft hondert scorpioenen nemen/ ende doen die in een becken te viere tot datse al verbrandt zyn. Daer na sult ghyse inden voorseyden ketel by den hondt worpen/ daer by doende een goede schotele vol aerdtwormen/een groot handt vol Hypericon/een handt vol bismalua/ een handt vol ebulus/ met een once saffraens: laet alle dese dinghen so lange te samen sieden tot dat alle tvleesch vanden hondt versoden is. Ende midts dien datter te veel olien toe gaen soude/so moocht ghy met den eersten tweemael so veel ghemeyn waters nemen als olie/ ende voort moocht ghyer water toe gieten/tot dat den hondt al versoden is: daer na sult ghyen laten vercouwen. Dit ghedaen zynde/sult ghyer de benen ende cruiden wt nemen/ende douwense wel stijf wt metter handt/so dat alle hun substantie inde olie blyue/ daer na moecht ghyt te samen

men wech worpen. Dit ghedaen zynde/suldy af nemen tghene datter bouen dwater swemt/te wetene de olie ende het vet: ende is daer veel waters/ soo gietet wech/ maer en is daer niet veel waters/ soo datmen die olie nauwelijcx van het water ghescheydē en can/ so meucht ghyt daer by laten/want een luttel waters en can niet dan deucht ghedoen. Daer na sult ghyt doen door eenen teemst oft ydel canefas/ dwelck eerst met witten wijn nat ghemaect zy: daer na neempt vnguentum agrippe seuen oft acht oncen/ een pont hespē merch/ende merch van verkens benen/ merch van esels benen/ende van d'achterste benen vanden esel een pont/oft also veel als ghy becomen cundt. Alle dese dinghen suldy inden ketel worpen by de voorseyde olie ende vet/ ende latet te samen sieden/ daer by doende een schotel oft een halue schotel olie van rosen. Alst int sieden is/so doeter noch by dry oncen mastich/twe oncē gommi elemi/ acht oncē root was/maer de gomme ende de mastich moetē wel gepuluerisëert ende gesift wesen. Ende als alle dese dinghen een half vre lanck wel te samen ghesoden hebben/ latet vercouwē/ ēn latet daer na sekere daghē lanck inde hitte der sonnen in eenich vat wel dicht toegheſtopt staen. Ende ghy sult een seer excellēte substantie hebbē/tot alle coude gebrekē/ende tot vele andere sakē. Ende als ick bouen verhaelt hebbe/ so hebb'ick d'experientie daer af beuonden an eenen Religieus vander orden van sinte Onofer/ dat is van de ghene die rauwaēs habijt dragen/ maer (so hy my seyde) hy en was in syn clooster niet/ om tgebreck dat hy aen sijnē slinckē arm hadde/ die welcke also droghe was als eenen droghen stock. Oock seyde hy my dat hy niet geweten en conste oftet hem door siecten oft by quetsuren aengecomen was: ende d'een arm was de helft dunder dan den anderē/ so dat hyen gheensins ghebruycken en conde. Ick

dede hem den arm strijcken met de voorseyde olie / die ick inde Sonne ghesét hadde / inden somer des iaers M.cccc.xlvij. den tydt gheduerende van twee Miserere: daer na dede ick hem inde Sonne blyuen tot dat alle de olie inden arm ghedronghen was / ende binnen lv. daghen sachmen bescheedelijcken dat de aderen den voorseyden arm begonsten te voeden / neghen daghen daer na wert dien arm met vleesch geuult ghelijck den anderen / ende bleef metter hulpen Gods alsoo ghesondt als oft hyer noyt ghebreeck aen ghehadt en hadde. Dit is sonderlinghe goedt tot alle vercoude ghebreken/ teghen podagra/ ende bysondert tot alle contractien en wonden/ia al waer de mensche oock ghewondt totten haluen lichame/doende alleenlick een weynich van dese olie inde wonde/ sal hy wonderlijcke dinghen sien: ende is oock seer goedt voor de senuwen. Als ick van Jerusalem quam int iaer M.cccc.xviij.int schip van eenen gheheeten Peter de Chioggia/wy werdē aengheuochtē van sekere zeerouers/ op dese syde van Corphu:ende een vanden schiplieden wert daer in sulcker vuegen met eenen cloot gequetst/ dat hijer den arm af ghebroken hadde / ende de selne cloot quetste noch eenen anderen in de borste. De Medecijn wilde hem den erm af setten / maer ick vant by my noch een weynich vander voorseyder olien / daer mede ick hem den erm dede strijcken: ende binnen ses oft seuen daghen wert hijer wonderlijcken af ghenesen. Van dese olie oft substantie hebbe ick veel experientien beuonden / soo wel aen my seluen/ als aen ander lieden / die welcke my ghesēyt hebben dat sijer oock een wonderlijck werck inne gheuonden hebben. Ist dat ghy dese olie maeckt inden tydt dat Hypericon in sijnen fleur is / soo sult ghy het cruyt/de bloemen/ ende het saedt oock daer inne ghebruycken: oft by ghebreke van dien / na dat ghy die

eerste

eerste decoctie vanden hondt ghemaeckt sult hebben/ ghelijck voorseyt is/so sult ghy de olie ende het vet we deromme te viere doen/ daer by doende olie van Hypericon / daer wy te voren af ghesproken hebben/ oft also ghyt sult moghen becomen : te weten de helft so vele als alle d'ander vet ende olie te samen. Ende by ghebreke van bismalua/ so moocht ghyer toe nemẽ vn guentum Dialthea / dwelck ghemeinlijcken byde apotekers beuonden wort . Ende alsmen den voorseyden hondt doet sieden/so waert goedt datmen daer by dede dry schiltpadden / maer ten moghen gheen water schiltpadden wesen: so salt oock seer goedt wesen tegen die podagra . Ick hebbe eenen vrient gehadt/oudt xxxvij.iaren/die seer met podagra gequelt was : Ick dede hem de plaetse / daer hy de pyne hadde / met de voorseyde olie rondtomme strijcken / daer by doende twee delen olie van rosen / ende een deel olie van violetten tot twee delen der voorseyder olien/ende hy seyde my dat hyt wonderlijcken goet vant. Ende so hem de pijne tot vier reisen/ende tot diuersche tijden weder ghecomen was / so streeck hyer hem t'elcken drymael mede (als voorseyt is) ende binnen dry iaren tijdts dat wy te samen by malcanderen waren binnen de stadt Romen/te wetẽ int iaer M.ccccc.xiiij.en quam hem de pijne noit weder : dese was gheheeten Diego een Portugaloyser/Procureur/ende was wonachtich aenden berch Jordaen. Van daer ben ick na Venegien ghecomen/ende en hebber sint dien tijdt van hem niet ghehoort : God de Here wil hem altijdt behoeden/want twas voorwaer een deuchdelijck man/ ende van goede manieren.

Om een salue te maken die excellenste diemen ter werelt hebben mach/wiens crachten ontallijck zyn/ als wy hier nae segghen sullen. Ende die Princen behoorden wel te beuelen dat sulcke salue altyt in elcke ghemeynte bewaert werde/eñ datmense maeckte in presentie vanden medecynẽ / ghelyckmen

men den dryakel maeckt : ende een yegelijck behoordet by hem te bewaren / ende bysondert om datmẽt in groter quantiteyt maken mach / ende het wordt altydt hoe ouder hoe beter.

NEempt eerst olie van rosen/ olie van violetten/van nenupher/ spijck olie/ olie van costhum/ van lauwerboom/ van noten muscaten/van de bloemen van Jesemin/ van elcx een pont. De olie van noten muscaten ende van caneel wort al siedende ghemaeckt/ de noten oft den caneel wel cleyn ghestoten in olie van olyuen. Ende op de selue maniere sult ghy de olie oft decoctie makẽ van xilo-balsamum/ carpo-balsamum/ van lignum aloe/ van myrrhe/ van wieroock/ vande veil gomme / van mastich/ende van groffels nagelen. Ende tsal ghenoech zyn datmen vander voorseyder specerien/ olien/ de helft also veel neme als van d'andere / te weten een half pondt. Desgelijcx moetmen oock de olie van campher maken / maer men moetse niet laten sieden/ dan alleenlijcken de olie van olyuen in een panneken verwermẽ: daer na gietense al werm opten campher/wel verre vandẽ viere/ ende terstondt daer na vast toe decken: want den campher is so subtijl/ dat hy terstondt euaporeren soude: daer om blyft hy bouen aent deckfel ende aende cante vander pannen hanghen/om dat hy niet wt vliegen en can. Men moet alleenlijck een half once campher olie nemen tot elcke twee oft dry pondẽ van alle d'ander olie te samen:daer na salmen daer by doen een pondt termentijn olie ghedistilleert/ende dry oncen olie van styrax liquida: daer na salmen alle dese tsamen ghemengde olie in eenen groten geloyden ketel gieten die hoghe ende smal zy / op dat alle tghene datmen daer na hier inne worpen sal/ met de voorseyde olie ouerdect moghen ligghen:ende de voorseyde ketel moet een deckfel hebben datter wel dicht op sluyte: daer na salmen dien ouer een licht vier doen/ende wor

pender inne dry swerte fenijnighe viperen/dry serpenten/dry slanghen/dry aspides/ dry viperen/ dry padden/thien tarantollen/ende vijftich scorpioenen. Ende voor al/de fenijnighe beesten die ghy sult moghen becomen/ sult ghyer al leuende in worpen/ en ist ter eerster reysen niet / worptser inne als ghyse vercreghen hebt. Ende den ketel wel dicht toe ghesloten hebbende/so maeckter een licht vier onder/vier oft vijf daghē lanck. Oock salt goedt zyn den voorseyden ketel als op een maniere vā forneis te schicken/als om Sal nitrum te maken/oft ghelijck de seepsieders ketels staen. Daer na maect eenen dach lanc v vier wat groter/tot dat alle de voorseyde fenijnige beesten inde voorseyde olie al versoden zyn/ ende tsal goedt zyn daer te voren eenen pot goeden witten wyn in ghegoten te hebben. Daer na den ketel vanden viere ghenomen hebbende/ suldy alle de fenijnighe beesten in een canefas wel stijf wringhen/ dwelck ghy te voren in witten wyn nat ge maeckt sult hebben. Neempt daer na olie van Hypericon bereyt als wy hier voren ghesеyt hebbē/ de helft so vele als alle de voorseyde fenijnighe beesten / ende het derdendeel rossen honts olie: menghet wel al te samen/ende doeter noch toe bloemen van Celidonie/ende bloemen van Hypericon / in sulcker quantiteyt als ghy wilt/ met noch een handt-vol wit souts/ het sap van taxus barbatus/ ende van witten dictamum tot goeder discretien / het sap van roden crespino/ist dat ghys vinden cunt. Dit is een cruidt den distelen ghelijck/maer veel minder ende teerder van bladeren/ ende men etet by na al Italien door metten salaet: In sommighe plaetsen heeten sijt Cardonello/ende te Venegien Sigone. Den roden is den witten ghelijck/ dan alleenlijck van coleure / ende is een seer costelijck cruidt. Ick hebbe eens eenē man ghesien/die een geyte thooft by na half ouermidts cloof / daer na applicеerde

de hiser terstondt oppe tsap vandẽ voorseyden cruyde/ende voechdet weder aen malcanderẽ/ daer na verbãt hyt met eenen doecke/twe daghẽ daer na was de geyte also heel ende ghesondt/ als sy oyt te vorẽ gheweest hadde. Oock ist seer goet in tyden van peste/als wy hier namaels segghen sullen. Ist sake dan dat ghy vandẽ sappe van dit cruidt gheerygen cunt/ghy sulles een pont by de voorseyde dingẽ doen/ende effen so vele saps van carduus-benedictus/een pont vanden bloemen van carduus-benedictus/ een once gepulueriseerden aloe/met een once saffraens. Alle dese dinghen wel tsamen ghemengt / suldy inde sonne doen alle den somer door in veel gelasen oft aerde-vaten/die wel ge loot zyn / met papier oft met lijnwaet wel nauwe toeghedect. Dit bewaert als een costelijcke substantie/wiens crachten niet om wtspreken en zyn. Dese olie is sonderlinghen goedt tot alle manieren van vercrompẽ ledẽ/tot oude ende nieuwe wonden/ teghen de fistulẽ/cancker/ende spenen/ alsmen de plaetse daer mede bestrijckt/ oft kenpen werck daer op appliceert / dat inde voorseyde olie nat gemaeckt is. Ende beginnende met het breckende quartier / de voorseyde accidenten sullen (metter hulpen Gods) ghenesen zyn voor de nieuwe mane. Oock is de voorseyde olie goet tegen alle manieren van fenijn rondtom therte gesteken/ ist datmen tfenijn door den mondt inne ghenomen heeft. Maer ist datmen van eenighe fenijnighe beeste ghebeten is / oft met eenich fenijnich instrumẽt gequetst is/ so moetmen tbloet wel stijf wt de wonde douwen/ ende daer na de geaffecteerde plaetse / ende al rontomme met de voorseyde olie strijcken. Desgelijcx ist oock seer goedt tot alle vercoude leden/ ende by na tot alle ghebreken/die den mensche aencomen mogen/ ende daermen van buyten yet op te appliceren plach.

Een warachtighe ende wel beproefde remedie teghen de vierdaechse cortse.

MEn moet indē eersten den patiēt wel werm op een bedde decken / omtrent een half vre eer hem de cortse aencomt/ ende men sal ghe loeyēde colen voor syn bedde doen: daer na salmen een ghelas maleuesye nemen/met also vele af sarabackpoeder alsmen ten twee reysen op een gouden crone soude cunnen gheleggen/ oft een weynich meer: de wijn moet werm oft laew zyn/ ende de patiēt moet op syn bedde wel ligghen sweten / die welcke hoe hy meer ghenegē sal zyn tot braken/des salt te beter zyn: want dat sal een teken zyn van goede wercken. Oock moet hy het sweten verdraghen also vele als hy sal cunnen/ende hy sal hem met eenē doec af drogen. Na dat de cortse ouer sal zyn/so mach de patiēt op syn bedde blyuen/ ist dat hy wilt/ oft hy mach op staen / ende doen syn affairen. Daer na salmen nemen sauie/ruyte/ende bursa pastoris/ van elcx euen vele/ dit salmen wel te samē stampen/ ende bespoeyent met goedē witten wyn azyn: dit salmen met een doecxken op des patients pols binden/ onder de iuncture vander handt/ ende latent daer op eenen gehelen dach. Ende als de cortse weder sal willen comen / so suldy de voorseyde groene cruden nemen/ende bindense op den pols/ als bouen/ende doen den patient wel sweten/hem geuende den assaraback te drincken/als voor verhaelt is. Dit salmen aldus tot dry reysen doen/ende de patient sal metter hulpen Gods heel ghenesen zyn. Daer isser veel dyer af ghenesen gheweest hebben de twede reyse/ ende vele en hebbent maer eens deruen doen. Dese maniere is seer licht om doene/ ende is oock goedt voor de derdedaechse cortse/sommighe en hebben tvoorseyde poeder niet inne ghenomen / maer alleenlijck bindē de voorseyde cruyden op haren polst / ende sonder te bedde

bedde te ligghen/zynse ghesondt ghewordẽ: d'ander zyn ghenesen gheweest met alleenlijck het poeder met den wyn te nemen/sonder de voorseyde cruyden te ghebruycken.

Om de wratten te verdryuen een seer excellent secreet / seer licht om doen/ ende is dickwils by experientien warachtich beuonden.

NEempt een goude crone / oft gouden rinck sonder steen/ oft eenich ander stuck goudts/ maket wel gloeyende / ende cauteriseerter de wratten mede. Ende hebt ghy gheen goudt/ so meucht ghyt met een gloeyende yser doen / oft met een gloeyẽde cole/ eñ een luttel tijts daer na sult ghyse met stercke loge wasschen . Doet dit tot dry reysen op eenẽ dach/ende op diuersche daghen. Neempt daer na eenen groten radys/ ende maeckter een gat in also groot als ghy cunt/dwelck ghy met ghemein sout vullen sult / daer na bedeckt tvoorseyde met een stuck dat ghyer wt gesneden sult hebben / ende laet dit aldus te samen eenen nacht lanck in een schotel ligghen / ende tsanderdaechs suldy beuinden dat tsout in water gedissolueert sal wesen / ende sal alle de crachte vanden radys te hemwaert ghetrocken hebben : met dit waterken suldy dickwils des daechs de wratten af wasschen/ende leggender voort op een doecxkẽ oft cattoen int voorseyde water nat ghemaect: eñ binnẽ eenẽ dach oft twee sullen de wratten wt vallen/ oft men salse ten minsten lichtelijcken cunnẽ wt getrecken. Dit ghedaen zynde / bestrijckt de plaetse met vnguentum aureum/ oft wasschet met het voorseyde waterken: en hebt ghy geenen grooten radijs/ so meucht ghy cleinẽ radys al in ronde schijfkens snijden/ende leggense al met lagen in een schotel/ende tusschen elcke lage salmẽ wat souts spreyen/ so salmen oock tselue waterken vinden: welck oock seer goedt sal wesen teghen de doofheyt / als wy hier namaels segghen sullen.

Teghen het pleuris een seer profijtelijcke ende lichte reme die/daer eenen smidt mede ghenesen is gheweest/die welcke alreede by na doot was/ende en hadde binnen twee nachten niet ghessapen.

NEempt eenen appel/by de Italianen melo appio ghenaempt/die welck geel ende wel rieckende is/ oft by ghebreke van diẽ neempt eenen van de alder excellenste appelen diemen eet/eñ maeckter een gat inne/treckende een deel wt den voorseyden appelen/ in sulcker manieren nochtans dat tgat niet heel door en ga. In dit gat suldy dry oft vier graenẽ wierooc mannekẽ steken/ dwelck men olibanũ noempt: daer na deckt twoorseyde gat met syn selfde stucken/eñ laet den appel also bradẽ dat hy niet en verberne/eñ dat hy wel plat brade. Daer na suldy den appel met den wieroocke in vierẽ snijden/ eñ geeften den patient t'eten/ hy sal hem terstont de apostheune doen breken/eñ voort perfectelijken ghenesen. De voorseyde smidt hadde alreede also den mondt gheslotẽ/ datmen hem dien met eenẽ lepel moeste op brekẽ. Eñ men stack hem de voorseyde recepte inden mont somen best mochte / ende terstont werp hy hem metter borsten op syn bedsponde/ende hem quam door den mondt een groot deel etters datter wt de apostheune gelopẽ was: daer na sliep hy meer dan neghen uren lanck / ende ontwaeckt zynde/begeerde hy t'eten/ende beuant hem seluen gheheelijcken wel te passe.

Een ander recepte teghen het voorseyde pleuris.

NEempt farina volatilis met wat waters / ende maeckter deech af / daer na sult ghijer cleyn koecxkens af maken vander grootten van een gouden crone/ oft wat meerder: ende na dat ghyse in eenen yseren lepel/oft in een panneken met scorpioen olie ghesoden sult hebben/ legter een op de plaetse daer de patient de pijne geuoelt/also heet als hyt sal cunnẽ verdragẽ/ ende strijcten oock met de voor-

voorseyde scorpioen olie: eñ als d'een köeckxken by na coudt sal zyn/ ghy sulter een ander al werm op leggẽ/ ende sult het eerste koeckxken wederomme inde voorsey de olie verwermen/ dit suldy tot x. oft xv. reysen doen/ de apostheune sal wt-breken/ ende de patient sal metter hulpen Gods gheheelijck ghenesen zyn.

Een ander goede remedie teghen de selue siecte.

TRecket een nieu-backen witten broot de corsten van malcanderen/ eñ smeert de cruymẽ met goeden dryakel / ende verwermtse aent vier: daer na appliceert d'eẽ helft op de plaetse daer hy de pijne gheuoelt / ende d'ander helft recht teghen ouer op d'ander sijde des lichaems/ende bintse daer beyde wel vaste/dat syder eenen dach oft eenen nacht lanck op blyue ligghen/oft also lange tot dat de apostheune wt-ghebrokẽ sal zyn/dwelck ick somtijdts binnen min dan twee vren heb weten gheschieden. Daer na suldy tbroodt af nemẽ/ende terstont sal de patient het etter vander apostheunẽ wt spouwẽ: ende na dat hy gheslapen sal hebben/geuet hem t'eten/ende hy sal hem gheheelijck ghenesen vinden.

Een ander recepte teghen de voorseyde sieckten.

NEempt een wilt verckens tant / ende ist dat de sieckte aen de slincke sijde is / so suldy den tant wt het slincke kaecxken trecken: oft anders/treckten wt het rechte kaecxkẽ: hoe wel dattet by experientien beuonden is/dattet alleleens is van welcker sijdẽ men den tant neme/ scrapt den tant op een papier / ende neempt van dat scrapsel also vele/ als daer ten twee reysen op een goude crone gaen soude/ende geuet den patiẽt met een weynich gersten water/ oft pectorael water/oft met het sopkẽ van rode ciceren/oft met witten wyn/ende een weinich waters te drincken. Dese recepte heeftmen altydt wter maten goet ende warachtich beuonden.

Om pectorael water te maken / dwelck men te drincken geeft den ghenē die met pyne inde sijde oft met pleuretijcke apostheunen ghequelt is: dit water is van seer goeden smake / ende suyuert de borste wonderlijcken wel.

NEempt de wortelen van Bismalua / eñ doet de butēste schorsse wel reyn af / daer na doet oock de herde substantie wt dyer inne is / scherftse wel cleyn / ende na dat ghyse wel ghestampt sult hebben / so nemes een half pondt / ende latet in een grote panne met dese nauolghende dinghen op sieden : honich van rosen een half pondt / ghepelde gerste anderhalf pondt / iniuben vier oncen / droge vijghen dry oncen / geperste rosijnen dier keernen wt ghetrocken dry oncen / scabiose met de wortelen wel ghemondifieert twee ponden / dry mala appia oft rosaten / oft ander dierghelijcke soete appelen diemen eet / in cleyne stucxkens ghesneden / olibanum een once / ende cunt ghy carduus-benedictus gecryghen / tzy groen oft droghe / so nemes een cleyn handt vol: laet alle dese dingē te samen in stucken sieden / daer na nemet tsap af / ende dout de cruden ende de gerste wel wte / ende gheuet den patient te drincken / so wel ouer maeltijdt als andersins / ende oock des auondts eer hy slapen gaet / hoe hys meer drinckē sal / hoe beter / maer hy en mach niet veel tseffens nemen / op dattet niet met groten ghewelde en sincke. Dit water salmen mogen ghebruiken al ist datmen de voorseyde remedie niet nutten en wil / want van selfs suyueret de borste / het rijpt ende doet wtbreken de Appostheunien / ende men behoret noch eenen dach oft twee in te nemen / na dat de apostheme wtgebroken sal zyn / om de borste ende de mage des te beter te suyueren. Dit water is oock wonderlijcken goedt tot alle maniere van hoeste / ende tot alle ghebreken der borsten ende der maghen. Dit water wert my ghegeuen tot Boulónien / int iaer 1543. van eenen Here ghenaempt Girol almo Russeli / met het welcke hy int

int selue iaer vander seluer sieckten hadde ghenesen ghe weest / sonder hem te doen laten / ende sonder eenighe andere medecyne / dan alleenlijck dit waterken inne te nemen.

Teghen alle gebreken des mondts / des gehemels / der kelen / ende tantvlees.

NEempt bladeren van olyuen / ende stamptse met weechbre-water / daer na doutse wt / ende ontfangter also veel saps af alsghy cunt. Dwelck sap alleen ick tot anderen tijden selue ghebruickt hebbe / ende hebt andere lieden ghegheuen teghen alle ghebreken des mondts / ende hebbe daer altydt een wonderlijcke operatie gheuonden. Maer ist dat tghebreck so verre ghecomen is / datter quaet vleesch in zy / dwelck altydt voorder ende voorder gaet / so neme ick vanden voorseyden sap van oliifbladeren een half gelas / met also veel oft weinich min rooswaters / honich vā rosen een once / vā het binnēste vā cassia fistula / de grootte van eener bonē / rootse aluyn ghebrandt twee drachmen / tartarum van wyne het achtste deel vander oncen / suycker een half once / weechbre-water een once / vande decoctie van Bismalua een ghelas vol. Alle die welcke ick al suetkens late te samen siedē twee Pater noster lanck / daer na late ickt coudt worden / eñ geuet dan den patient / om daer mede dickwils des daechs te gorgelen. Het is een seer excellente medecyne / maer alst ghebreck seer wtnemēde quaet is / so doe icker noch by eē once spaēs groen. Oock is dit waterken wonderlijcken goedt om alle canckerachtighe accidentien in secrete plaetsen te ghenesen.

Teghen alle wonden oft ghebreken der benen / tzy datse oudt oft versch zyn / al waer oock tghehele been ouerdeckt / ende totten ghebeente toe af gheknaecht.

NEempt Agrimonia/ stampt de een weynich/ ende laetse met witten wyn op-sieden: daer na doeter also veel ghestampte olijf-bladerẽ by/een weynich droghe rosen : laet alle dese dinghen te samen sieden / den tydt van twee Miserere. Daer na sult ghyer de wonde des beens/eñ voort al rontsomme mede wasschen / makende t'elcken den voorseyden wyn lawachtich. Daer na neempt dese nauolgende poederen:te weten/Aristhologia longa et rotunda/mastich/myrrha/sanguis Draconis/ aloe epaticum/tusa/ghebrande cauwoorde-schorssen/van elcx een once/Momie ende Bolum Armenicum/ van elcx een quaert once/ wel ghestampt ende gesift/ legt dit te samen opt gebreck:daer na neempt de cruiden die indẽ wyn gesodẽ zyn/als voorseyt is/ ende bintse met eenẽ doeck op de wonde/het been tweemaels/oft ten alderminsten eens daechs vermakẽde/ ende het been sal binnen corten tyden al ghenesen zyn.

Om de knyen ende beenen te ghenesen /, die gheswollen / roodt / ende vol humoren zyn / een seer goede medecyne / licht om maken met cleynen coste/ ende is dickwils beproeft gheweest.

NEempt een hondtshuyt/oft by ghebreke van dien/een wit lammeren/oft een wit geytkẽs huyt/ ende snijt daer een stuck wt een palme groot / oft wat meerder inde breyde / ende noch een ander stuck een palme lanck zynde / oft wat bat:daer suldy alle dese nauolgende dingẽ in een panne smilten:te weten/pijnkeernen twee ponden/Galbanum vijf oncen/Mastich een once/Muscus/ammer/ ciuette/van elcx vijf karatẽ oft alſo vele als ghy wilt/ ende breeckt den mastich tusschẽ twee papyren. Daer na laet de voorseyde rysina vanden pijn-keernẽ/ ende Galbanum op een cleyn vierken smilten / ende alst al wel ghesmoltẽ is/doetter den mastich by/ ende roeret wel omme met een stocxken/ op dattet niet aen en berne:

ne: daer na suldyt op de voorseyde huidt eenen haluen vingher dick al werm breydẽ. Daer na neempt twaelf oft vijfthien cleyne sueghen (der welcker men met grote menichten vint onder de steenen in vochtighe plaetsen) Dese suldy in eenen mortier met een weynich berghensmeer stoten / daer na maeckter een saluinghe af ouer de voorseyde plaester / die welcke men al werm op de knyen / oft op het dick vanden benen wel vaste binden sal / ende latent also twee oft dry daghen lanck. Maer is het been rouwachtich / so salmen thayr met een scheermes wt scheren / want die plaester souder an backen. De plaester af ghenomen hebbende / siet ghy datse cleyne puystkens opghewor pen hebbẽ / so steecktse wt / ende druecktse af met eenen doecke. Dit ghedaen zynde / waschtse met den wyn / inden welcken ghy de decoctie van Agrimonie / olijf-bladeren / rosen / ende weechbre-bladeren gemaeckt hebt / daer na droochtse af. Suyuert oock de voorseyde plaester / ruert de salue een weynich / verwermtse aent vier / ende appliceertse wederom op haer eerste plaetse. Dit doet alle dry oft vier daghẽ eens / ende ghy sult sien dat de plaester een grote aquositeyt na haer sal ghetrocken hebben / ende salder alle de rootheyt / inflammatie / ende gheswil wt ghetrocken hebben. Isser een wonde / die suldy genesen als bouen verhaelt is.

Een sekere medecyne teghen het cyatica / dwelck in vele ende diuersche personen warachtich beuonden is.

IN den eersten maeckt dese nauolghende confectie: Neempt dry ponden onbereyden honich / ende doet die in een panne met twee ghelasen waters / daer na latet al suetkens sieden / ende alst tydt is / so doeter het schuym af. Neempt daer na wortelẽ van gelen lis / suyuertse wel / snijtse in cleyne stucxkens / ende stamptse wel. Hier af sult ghy een pont nemen teghen de voorseyde dry ponden honichs / ẽ doetse al-

lens-

lenskens in de voorseyde phioole/ ende altydt om rue-
rende/ sult ghyt een grote vre lanck laten sieden. Daer
na sult ghyer een once fijnen ghestotē caneel by doen:
als dan suldyt vanden viere nemen/ ende bewaret in-
de selue panne/ oft in een sulck ander vat/ als ghy wilt.
Geeft den patiēt vier oft vijf lepelen/ oft meer van de-
se conserue des auondts als hy slapen gaet / ende des
morgens wel vroech: geuet hem oock voor ende na de
maeltydt: hoe hys meer eten sal/ hoe beter. Ist inden
winter/ so verwermet hem wat: ende te wyle dat hyt
nut/ so doet hem altydt de selue plaester/ die int voor-
gaende capittel beschreuē is/ op de plaetse houdē/ daer
hy het cyatica in heeft . Daer na ten eynde van thien
daghen suldy de plaester af nemen/ ende leggense noch
x. daghē onder de dgyen. Daer na neempse weder af/
suyuertse/ ruertse een weynich omme/ ende appliceert-
se onder het dick / oft onder de brayen vanden beenen
desgelijcx thien daghen lanck: ende ghy sult t'elckē sien
datse cleyne puistkens opgheworpen sal hebben/ ende
alle de aquositeyt na heur ghetrocken/ so dat sy de pij-
ne wechneme / ende het accident ghehelijck ghenesen
sal. Dit is een sonderlinghe medecyne teghen sulcke
maniere van ghebreken / daer de medecynen tot noch
toe seer luttel raedts toe hebben cunnen gheuen. Ende
ist sake dat het accident seer veroudert is/ so suldy hem
dese nauolgende clisterie setten: Neempt maluwe/ mer
curiael/ groenen oft droghen venckel/ alsene/ ruyte /
wilde concommers ghestoten/ van elcx euen vele/ daer
by suldy twee handtvol semelen doen: laet dit al te sa-
men in ghemeyn water op sieden/ tot op de twee der-
dendelen/ ende latet dan coudt werden. Daer na sul-
dy anderhalue schotel van dese decoctie nemen/ dry le-
pels gheschuymden honich/ olie van camomille/ ende
olie van ruite/ van elcx anderhalf ōnce: menghet wel
al te samen/ ende maeckter een clisterie af/ die ghy den
patient

patient des morgens setten sult / latende hem op syn bedde liggē/op de selue syde daer hy het cyatica heeft. Twee daghen daer nae suldy hem noch een clysterie setten/binnen dry daghen noch eene/ende daer na binnen vier daghen noch eene / een maendt lanck aldus continuerende. Is hem het ghebreck so seer inghewortelt/ dattet met de voorseyde remedie niet te helpen en is/ so gheeft hem de nauolghende pillen/ ten tweeden daghe / daer na ouer den derden / daer na ouer den vierden/daer na ouer den vijfden dach/ende also veruolghende tot ses oft seuen reysen toe. Maer de pillen en sullē den patiēt niet helpē/ten zy dat hy hem wachte van gesouten oft suere dingē t'eten. Desgelijcx oock van alle manieren van erten eñ bonen/ van water oft witten wijn te drincken: Sommige hebben ghenesen gheweest met de voorseyde plaester alleene/ ende en lieten haer werck oock niet te doene: Andere hebbender oock de voorseyde conserue by ghenomen. Maer binnen so veel iaren en heb icker noyt maer twee gehadt/ den welcken (om des wille dat de siecte so verwortelt was) ick de voorseyde pillen ende clysteren haer hebbe moeten geuen/ met die welcke ickse ten lesten ghenesen hebbe. Ick hebber oock eenen ghesien/ die welcke anders niet dan de plaester ende de conserue en gebruicte/inden welcken het been daer het cyatica in stack/ wt ghecomē/ouergewassen/ eñ heel verhardt was: ende met de voorseyde recepte wert hy binnen tseuentich daghen volcomelijcken ghenesen/also dat het been in syn behoorlijcke plaetse keerde. Maer hy seyde my dat de wyle hy de voorseide plaester appliceerde/eñ de cōserue nuttede/ eē Nōne hem geradē hadde/altyt ouerādere dach/telckē tot vier reysen toe/termētijn in water van Borago gewasschē / de grootte van eender notē in te slicken/ eñ dat hyt my niet seggen en soude: eñ binnen corten tyt vandt hy hem volcomelijcken genesen.

Een waterken om binnen vijf daghen ten alder lanckxsten alle groote seren te ghenesen / so wel inwendich als wtwendich: ende dit waterken is claer/ wit/ ende welrieckende/so datment een Coninghinne wel mochte gheuen te ghebruycken.

NEempt weechbre-water twee gelasen/ rooswater een glas/ water van citrangeloſt/ arainge bloemen een half glas/oft noch min: doet dit al te samen in een suyuer panne/ oft in eē glasen vat:daer na doeter by een once sublimaet/ dat is quicksiluer ghesublimeert/ ghelijckmē gemeynlijck by den Aptekers vindt/maer hy moet wel gepulueriseert zyn. Daer na latet al suetkens sieden een quartier vander vren lanck / daer na nemet vanden viere / ende latet coudt worden / ende ghietet in een phiole . Hier mede sult ghy tsauondts de ruydighe plaetsen wasschen/ ende laetse van self drogen/tsander daechs sult ghyse onghewasschē latē/ daer na ten derden daghe wederom wasschen / eñ ten vierden daghe niet. Met die twee eerste reyse te wasschen/suldy alle de ruidicheyt wt drijuen/die ghy ouer het ganssche lichaem sult hebbē/ ende met de derde reyse sult ghyse al doen verdrijuen/ ende sult gansch genesen zyn/ so wel van binnen als van buyten. Ter werelt en isser gheen beter noch gheen lichter recepte dan dit/achterlatende alle manieren van stinckende saluingē/ van baden/stouen/oft andere dingē diemen soude cunnen in-nemen. Dit water maeckt wit vleesch/ende aenghesien dattet te hemwaerts alle de quade soute ende gecorrumpeerde vochticheden treckt/ so wel de inwēdige als de wtwendige/dattet seer goet is teghē de pocken/podagra/ ende veel ander manieren van gebreken/na het aduys vanden ghenen diet te wercke sal willen stellen / ende besonder om dat den voorseyden sublimaet seer goedt is om alle doodt ende ghecorrumpeert vleesch te verteeren / ende om alle wonden te ghenesen / diemen on-

ongheneselijck achtet te wesen / als wy hier nae seg-ghen sullen.

Teghen de pyne der syden/ende teghen het colycompas / een sonderlinghe goede remedie/ welck dickwils gheexperimenteert is.

OM dattet schijnt dat altijt met de pijne der sijden oock de pijne der lendenen/ oft oock de pyne vanden steene mede ghemengt is / soo salt goet wesen dese twee preseruatien altijt te ghebruicken/die eenen yegelijcken seer ghemackelijck om maken zyn/van wat conditie dat hy zy. Het eer-ste is/datmẽ altyt persesteenen in huys hebbe/ eñ dat-mer t'elcker maeltijdt vijf oft sesse ete met sout ende broot/die welcke bouen dien datse van de pyne der sij-den preserueren / so beschermen sy van dronckẽ te wor den/ ende doen dat den wyn geenen grotẽ hooftsweer en doet : sy doen goeden appetijt hebben / sy hel-pen der maghen ende der borsten seer : sy verdrynen diesghelijcx alle manieren van wormen wten men-schelijcken lichame. Het ander preseruatijf is/datmen dickwils in sijn pottagie/ salaet / ende andersins by-uoet nutte/ ende sommighe in Italiẽ/inde plaetse van byuoet/nuttẽ het cruidt Matricaria ghenoempt. Ist dat ghyse niet altydt groen ghehebben en cunt / ghy meuchtse altydt droghe in poeder/oft ghedistilleert ge bruycken/hoe ghyt meer nutten sult/hoe beter. Dese/ bouẽ dien datse preserueert vande pyne der sijden en-de der lendenen/ so is sy oock goedt teghen alle siecten des lichaems. Als hem dan yemant met de pyne der sijden ghequelt vint/ so salt goet wesen clysteriẽ te set-ten/eñ bysondert het nauolghẽde : Neempt dreck van eenẽ swerten esel/meucht ghyt becomen/oft by gebre-ke van dien/ nemet van eenẽ witten esel/ ende dẽ dreck moet versch zyn / ende laet hem in witte wyn sieden / met een handt vol anys-saet / een weynich olien van

Camo-

Camomille / een weynich olie van cappers / met een handt vol semelen. Latet al te samen sieden eenen Miserere lanck / oft wat langher: Daer na doetet vanden viere / ende douter de substantie wte / die welcke inden wyn blyuen sal / daer ghy een clysterie af maken sult / also heet alst den patient sal moghen verdragen / ende dat hyt int lyf houde also langhe als hy can / hy salt seer excellent vinden.

Een ander medecyne teghen de pyne der sijden / oft tegen het colicompas.

NEempt een half glas / oft wat min saps van berberis greynẽ / als sy wel roodt zyn / daer na doeter also veel gepuluerijseert corael bi alsmen twemael op een crone houden soude / ende geuet den patient te drincken.

Een ander wtnemende goede medecyne teghen de selue sieckte / ende om den persoon te doẽ water lossen / die dry oft vier daghen cranck gheweest heeft sonder water te lossen / ende dat binnen een half vre / ende sal den steen breken binnẽ thien oft twaelf daghen.

NEempt fijn gestoten poeder van Virga aurea / ende nemes een lepel vol met een versch ey morw ghebraden / ende gheuet den patiẽt te drincken des morgens tot sijnẽ ontbijte / ende doet hem daer na tẽ minstẽ vier vrẽ lanck vastẽ / hy sal daer na in min dan een half vre water lossen. Doet ghy dit thien oft twaelf daghen achter een / ghelijck voorseyt is / ghy sult hem den steen sonder eenighe pijne doen breken.

Een ander medecijne teghen den steen / ende pijne der lendenen.

NEmet tsaedt van blauwe meerts-bloemen / oft violetten / met tsaedt van grote clissen / met sijne huiskens / oft clissen alsse wel rijp zyn / ende latet inden ouen droghen (anders waert te moeyelijck om te stampen) stotet daer na met alle sijn sact. Dit ghedaen zynde / neempt eenen leuen-

den hase/ende verwoꝛchten met een cooꝛde/ op datter niet vanden bloede verloꝛen en gae:legten aldus heel/ oft in stucken in eenich vat/ tsamen met de huyt/ingewandt / ꝛc. ende laetten so langhe inden ouen dꝛoghen tot hy te poeder ghebꝛacht zy/alsmer met de vingeren aen compt. Dit ghedaen zynde/suldyt seer wel stampen/ende dat poeder daer af comende/met de twe vooꝛschꝛeuen poederen menghen/dꝛoghe eycke-bladeren wel ghepulueriseert vier oncen / dꝛoghe saxifraga een half pondt/bakeleer vijf oncen. Alle dese dinghen wel ghepulueriseert/ghesift/ ende ghemẽgt/ salmen den patient daer af gheuen also veel alsser op een crone gaen soude/ des moꝛghens tsijnen ontbyte met witten wijn dit dickwils continuerende/ het is de excellenste medecyne ter werelt / so wel teghen het graueel/als teghen den steen : maer teghen het graueel moetmens min nemẽ/ ende oock niet so dickwils nutten/als teghen den steen.

De leste ende alder wtnemenste medecyne van allen/ teghen den steen/tzy dat hy inde nieren zy/oft inde blasen/van wat grootte oft van wat qualiteyt dat hy zy.

IN den Mey als de ossen inde weyde gaen/suldy van haren dꝛecke nemẽ/ niet te oudt noch oock te versch : Desen suldy al suetkens laten distilleren (op dat hy na den roock niet en smake) in eenich glasen oft wel geloyt vat / ende daer sal een waterken af distilleren sonder eenighẽ reuck oft smaeck/die welcke alle vleckẽ des aensichts verdꝛijft/alsmer hem des auondts ende des moꝛghens mede wascht. Dit waterken suldy in een phiole bewaren/wel dichte toeghestopt: Daer na suldy dꝛy oft vier sulcke radijsen nemẽ als daermen salaet af maeckt / snijtse in cleyne stuckxkens/ende doetse in een phiole/ende vult de phiole met maleueseye oft met anderen goeden witten wyn. Laet dit aldus inde sonne ende in de lucht/ eenen dach ende

eenẽ nacht. Neempt daer na een deel vañ desen wyn/ twee delen vanden voorschreuen water vanden ossen drecke/een half deel eerdbesie water/ dry oft vier druppelen vanden sap van limoenen / oft van citrangulen/ so datter van alle dese voorschreuen wateren aldus geproportioneert een half glas oft wat meer zy/int welcke ghy een stuck suyckers/ oft wat honichs van rosen doen sult:want so wel d'een als d'ander dienen so wel totten smake als tot nutheyt der substantien. Daer na suldyer vanden poeder des voorgaenden capittels / in doen/so veel alsser op een crone gaen soude / geuet den patient te drincken/ eñ ghy sult terstõt een wonderlicke operatie sien. Want daer isser wel dien ickt inne gegeuen hebbe / die eer een half vre water ghelost hebben/ int welcke sy so veel steenkens geuonden hebben/ datse by den sommigen wel te samen een okernote/ by d'ander een hasenote groot warẽ/ende tselue continuerende/zynse ten lesten ghenesen gheweest . Ick hebs wel eertydts eenen Edelman van Melanen inne gheghe-uen twaelf daghen lanck / den welcken de Doctoren dlijf ontseydt hadden/ende woudẽ hem snyden/ maer binnen de voorschreuen twaelf daghen dede ick hem so veel steenen lossen / datse al te samen wel een ey groodt waren . Ick dede hem sijn water maken op eenen doeck die ouer den vrinael ghespreyt was / om de steenkens te vergaderen/ ende den derden morgenstondt wilde hy tglas luttel min dan vol inne nemen/ ende corts daer na willende water lossen / beghonste hy te roepen/om der groter pynen wil/ die hy inde roede ghevoelde . Na dat dese pyne ouer was/ sach hy inden doeck / ende vandter eenen steen in lanckworpich ende groot als een bone / een weynich ghepunt aen d'een sijde/ die welcke by auontueren dweers door die roede passerende / hem dese grote pyne aenghedaen hadde. Ende hoe wel datter vele gheweest zyn/ so wel

onder de ouders als onder de Modernen / die vande voorschreuen sieckte gheschreuen hebben / sy en hebben nochtans noyt beteren/sekerder/ noch ghemackelijcke-ren raedt gheuonden dan desen. Het voorschreuen water ende poeder machmen wel langen tydt verwaren/ maer men moet t'elcker reysen twoorschreuen sap van limoenen oft citrangulen veruerschen/want binnẽ twe dagen so geeftet (ende besunder den wyn) eenen so groten stanck van hem/datmens nauwelijcx en soude cunnen verdraghen.

Teghen het bloet spouwen/comende van eenighe ghebroken adere aen de borste.

Neempt muysen dreck ghepuluerizeert/so veel alsser op een crone gaen soude/ende doet dat in een half glas weechbre sap/met wat suyckers/ ende gheuet den patient des morgens nuchteren te drincken/ende des auondts eer hy slapen gaet/dwelck continuerende/ het sal hem gansch gesont ende wel te passe maken.

Teghen de ptysijcke oft verdroghinghe een sekere ende lichte remedie.

Neempt hoefblaren cruyt / ende incorporeret met gheslaghen verckens vet/ ende met een versch ey/ latet al te samen in een panne sieden/ daer na geuet den patient te drincken/ aldus continuerende ix. morghenstonden lanck/ ende ghy sult wat wonders sien. Dit is oock goet om eenẽ mensch mede vet te maken.

Teghen de pyne der sijden/ende alle andere manieren van weedom.

Neempt dry vierendeel vander oncen styrax liquida / cappuynen oft hinnen vet / gansen smout/eynden smout/van elcx vijf dragmẽ/ olie van rosen vier dragmen/ root was twe

dragmen ende een half/ daer toe een half dragme boters/laet alle het smout/ vet/olie/ ende boter te samen smilten/lekende dit daer na/ende onderruerẽde. Daer na als ghy den styrax daer by gedaen sult hebbẽ/sprēyet op eenen doeck/ ende appliceret aldus al werm op de plaetse daer de pijne is/ ende ghy sult terstondt den patient genesen sien.

Teghen den stinckenden adem.

NEempt rosemaryn bladeren metten bloemẽ/ cunt ghyse gheerijghen/ ende laetse sieden in een weynich witten wijn / met een weynich myrrhe/caneel/benjoin/ende nemende vanden voorschreuen wyn dickwils inden mont / ghy sult een wonderlijck effect ghewaer worden.

Teghen den beet van dulle honden/ende teghen de raserye die den mensche aencompt.

NEempt die bloemen van wilde distelen/ inde lommere ghedroocht ende ghepulueriseert. Geeft hem van dit poeder te drinckẽ met also veel wittẽ wyn alsser in een half okernote schelpe gaen soude/eñ ten derden male sal hy ghenesen zyn. Dit is by experientien warachtich beuonden.

Om het doot vleesch wech te nemen/dat inde neuse compt.

NEmet tsap van ayun/ die niet herplãt en zyn/ ende doeter by een weynich groen was/ende maeckter een salfken af / daer by doende een weynich fijn poeder van tartarum van wyne/ ende steeckt van dit salfken dickwils in des patiẽts neuse/ende ghy sult een wonderlijck werck sien.

Voor eenen die van eenighe hoghe plaetse gheuallen hebbende / vreest dat hy inden lichaeme yet mochte gheborsten hebben.

NEempt een half glas olie van olyuen/doeter by tsaet van kersse ghepoedert / eẽ half okernote schelpe vol: daer na geuet den patient tot eender oft twee reysen te drincken. Het sal

sal goedt wesen datmen hem doe laten/ also haest alsmen ghevallen heeft / oft also haest alsmen can: ende terstont na het laten den voorschreven dranck in nemen. Ende so wie dit voorschreven poeder met gheen olie int lijf ghenemen can/dat hyt met wyn in neme. Ende en canmen gheenen Nasturcium gheerijghen / gheeft hem poeder van Mesue/dwelck altydt genoech by den Aptekers ghevonden wort. Ende is hy van buten ghequetst oft gheblutst/strijckt hem de gheaffecteer de plaetse met olie van rosen/ ende doeter oppe Myrnis bladeren/ende bladeren van droghe rosen/ so sult ghy hem perfectelijcken ghenesen.

Teghen de clieren der scrofulen een seer goede ende lichte remedie

NEempt een cruyt gheheeten hoefs-bladeren met haer wortelen/wel ghestampt/ende ghe mengt met lijnsaet-meel/ende met berghensmeer/ maecktter een plaester af/ die ghy opt ghebreeck appliceren/ende tweemael des daechs veranderen sult / ende alle de clieren sullē in sweet verandert wordē: na datse ghenesen sullen zyn/ wascht dickwils de plaetse met wermen wyn thien oft vijfthien daghen lanck.

Een ander remedie teghen die voorschreven sieckte.

NEempt de cullen van een peert/ ende legt de met een panne tusschen de gloeyende colen/ laetse daer so langhe/datmense ghepulverisecren can. Daer na gheeft hem van desen poedere in witten wyn te drincken/in ghewichte van tvierendeel van een loot. Dit aldus continuerende xxj. daghen lanck/suldy hem alle de vuilicheyt door dē mont doen wtspouwen.

Om te weten oft een vrouwe sal moghen begordt worden/oft niet.

NEempt rinsel van eenē hase/het welck na dat ghyt in werm water sult ghedissolueert hebben / gheuet de vrouwe des morghens tot haren ontbyte / doetse daer na in een werm badt staen / ende coompt haer een pyne inden buyck ouer / so salse moghen ontfanghen/ anders nimmermeer.

Een seer sonderlinghe remedie om den groten crop vanden halse te verdryuen / binnen vijftich daghen ten alderlanckste.

NEempt de wortelen van Ebulus wel ghewasschen/eñ in witten wyn gesoden/ eñ ooc dese nabeschreuene dingen : ghebrande spongien een half pondt/ende tweehōdert pepercoornen. Alle dese dinghen wel ghepulueriseert hebbende / laetse inden voorseyden wyn met de wortelen van Ebulus wel op sieden / daer na suldy den wyn doorsijghen / ende bewaerten in een phiole wel dicht toegheſtopt/in eenighe seer vochtighe plaetse. Daer na gheeft den patient drymael des daechs van desen wyn te drincken/t'elcker reysen een glas vol:te weten/ des morghens/noenens/ende auondts/die welcke ter wylen hy dit nut/ anders gheen broodt dan ghersten broot eten en mach/noch sijnen wyn wateren. Oock moet hy hem wachten van cruyden/ oft visch / loock/ moes/oft ander diergelijcke dinghen t'etene. Sulck regiment behoortmen metter volder manen te beginnē/ continuerende totten eynde der seluer manen/ eñ daer na / tot het wassende quartier vander ander manen / dat is xlv. daghen/ende sonder eenich twijffel/ de patient sal ghenesen.

Een ander remedie veel lichter om doene.

GHy sult nemen droghe Camomille ghemēgt met honich / daer na nemes des morghens een lepel vol inde mondt/ ende euen veel des auondts / ende laettet alsoo van selfs inne gaen:

gaen : continueert dit so langhe / tot dat ghy ghenesen zyt / maer houdt goedt regiment / als bouen verhaelt is.

Teghen de selue siecte een gheexperimenteerde ende warachtighe remedie.

NEempt boomvaren / die aenden voet van eenen castaneboom wast / cunt ghys gecrygẽ / oft anders / neempt anderẽ / pulueriseert diẽ / ende geues den patient met wyn oft honich / tweemael sdaechs / t'elcken also veel alsser op een gouden crone gaen soude. Cõtinueert dit xxj. dagẽ lanck / beghinnende aent brekende quartier / houdende altydt goet regiment / also voorschreuen is.

Om de huydt weder natuerlijck te doen comen / na dat den crop ghenesen sal zyn.

NEempt roseknoppen die opten rosenboom blyuen / na dat de rosen ghekesen zyn / met het saet datter inne leyt / rootse aluyn / balaustiũ / van elcx euen vele / laet dit in witten azyn op sieden tot op de helft. Daer na doeter by de helft also veel ghestoten sinnach / als alle de voorschreuen substantien / latet weder op sieden tot dat den azyn by na alle versoden zy: met het ghene datter ouerblyuen sal / suldy de plaetse al rondts-omme mede strijcken / aldus sult ghy de huydt daer natuerlijcken doen ouer comen.

Teghen de Squinantie een seer sonderlinghe remedie.

NEempt water van scabiose een pont / gebrant den wyn een once / mengt dit al te samen / ende legget opt ghebreck / ende ghy sult binnen dry vren ghenesen zyn.

Een ander teghen tselue gebreck.

NEempt swaluwen/ende laetse inden ouen ba cken/ daer na pulueriseertse/ ende appliceret door den mondt opt ghebreck ist mogelijck/ anders suldyt met rosen honich menghen/ ende een luttel Amidon meel: daer na salment inden mont nemẽ/ende latent van selfs inne gaen/so salmen wat wonderlijcx ghewaer worden.

Een ander teghen tselue ghebreck.

NEempt olie van Vitriolum Romanũ/ ende doeter twee oft dry druppelen af in witten wyn/daer ghy dickwils mede sult gorgelen.

Een goede remedie teghen de scrofulen.

GHy sult nemen wel ghestampte ceruse vier oncen/olie van olyuen acht oncen. Laet dit viif oft ses vren te samen sieden/ altydt sonder ophouden ommeruerende/ ende alst heel swert ghewordẽ is/so salt genoech zyn / breydes daer na een weynich op eenen doeck/ende appliceret opt gebreck. Ende ist sake dat de scrofulen wtghebroken zyn/ sullen sy haest ghenesen/anders sullen sy ghereselueert worden/ende sullen geheelijck ghenesen.

Om tselue ghebreck te ghenesen met een substantie die men door den mondt inne nemen sal.

DOet een hinne bereydẽ als om te eten/ maer laetse in eenen groten pot / oft in eenen ketel met veel waters / ende sonder soudt sieden/ laetse so langhe sieden/tot dat alle de beenen lichtelijcken vanden vleessche gaen. Daer na neempt de voorschreuẽ benen/eñ droochtse inden ouẽ oft aent vier/ maer siet toe datse niet en verbernen/ noch oock swert en worden/ pulueriseertse daer na / ende nemet tsaet van Sesanum / oock wel ghepulueriseert / ende met twoorseyde poeder ghemengt/ dat vanden hinnen benen ghecomen is/van elcx euen veel. Neempt daer na van dese twe poederen te samen eenen lepel vol/ende mengtse met honich / daer na gheeftse den patient

des

des auondts als hy slapen gaet/ ende des morghens tsijnen opstaen. Dit salmen doen vant dbeginsel des brekenden quartiers/ totten eynde toe / ende men salt een seer excellent secreet beuinden. Het is my oock wel gebeurt datter sommige geweest hebben / dien dit niet gheholpen en heeft / om dat haer voorschreuen ghebreck te seer veroudert was/den welcke ick de olie hier na ghespecificeert/inne ghegheuen hebbe/ dwelck inder manieren nauolgende ghemaeckt wort: Neempt een seker cleyn serpentken dat blint is/ ende wort meestendeel tusschen thoy gheuonden/ het heeft een dicke ende herde huydt/eñ wort in sommighe plaetsen van Italien Lucengola geheeten: dit serpent suldy so langhe in olie van olyuen laten siedẽ/ tot dattet al van een gae/ daer na strijckt de voorschreuen olie op de gebreckelijke plaetse/ ende appliceerter wat werck oppe / dwelck ghy dry oft vier daghen daer op sult latẽ liggen: daer na strijcktse noch eens/ ende legter weder werck oppe/ als voren. Met dese remedie hebb'ickse alle ghenesen/ danck hebbe God den Here almachtich.

Om aqua celestialis / oft hemelwater te maken / dwelck vele ende diueersche crachten ende virtuyten heeft / als wy hier na segghen sullen.

NEempt groffels naghelen/ noten muscaten/ gengebaer/ Zeduaria/ lanck peper/ ront peper/ geneuer besien/ oraenge schellen/ sauie bloemen/basilicum/rosemaryn/ margioleyne/rõde munte/bakeleer/polium/gentiana/ calamentum/vlierbloemen/rode ende witte rosen/spica nardi/ lignum aloes/wilde cubeben/cardamomum/fijnen caneel/calamus aromaticus/sticados/chamedrios/chamepitheos/ melligetta/ mastich/ wierook manneken/ aloe epaticum/anys saet/saet van matricaria/ droghe vyghen/drooch rosijn/ dayen/ suete amandelen/ van elcx een once/witten honich ses oncẽ. Daer na neempt

also veel suyckers als de gheheele compositie/ menget wel al te samen met also veel ghebranden wyn/als alle de voorschreuen substantien/ maer den ghebranden wyn moet vijf mael door den alembicus ghedistilleert zyn/ende datmen altydt het beste ghenomen hebbe. Daer na gietet al te samen in een phiole/ende stopt de wel vast toe/ende latet also twee daghen lanck staen. Daer na suldyt met sijnen alembicus ende recipient opt forneys stellen/ ende latent ouer een cleyn vierken distilleren/so salder een claer ende seer costelijck waterken af distilleren : continueert in sulcker manieren het vier/tot dat het water van coleure beghint te veranderen / ende dattet wit worde. Alsdan sult ghy eenen anderen recipient nemē/ ende ontfanghen het wit waterken op hem seluen/want dit nerghens toe en dient/ dan om d'aensicht mede wit te maken. Ende daer en is smette noch sproet int aensichte so groot/ men cant lichtelick met dit waterken verdryuen/alsmē hem daer veerthien daghen lanck mede wascht : ooc maeckt het aensicht claer/effen/ ende wel rieckende/ so dattet seer goedt ende excellent is voor grote vrouwē ende Princerssen. Het eerste waterken (dwelck seer claer is/ende wort mel balsami gheheeten) suldy met also veel ghebranden wyn menghen alsser water is. Alle dese dinghen in een phiole vast toe ghestopt twee daghen lanc ghelaten hebbende/ laetse daer na ouer een cleyn vierken distilleren . Daer na ontfangt ende bewaert op hem seluen het eerste waterken/het welck seer claer ende welrieckende distilleren sal. Ende als ghy sien sult dat het water als reghenwater sal beginnen te siene/ so doeter eenen anderen recipient aen / ende bewaert dat selde diesgelijcx alleene / tot dat ghyer het derde water sult sien af distilleren / het welck bloetverwich van coleure zyn sal. Dit suldy in een phiole gieten/ ende stoppet wel dichte toe met een luttel was. Bewaert

waert dit als een seer costelijcke ware/ wāt het is van veelderley crachten ende operatien / waer af wy de notabelste hier na verhalen sullen. D'eerste is/so wanneer ghys een weynich in een versche wonde doet / so en behoefter gheen ander medecyne by . De tweede is/sy is goedt tot alle oude wonden/teghen den cancker/ teghen den wolf/ teghen Noli me tangere/ ende tot alle andere anwassende ghebreken/ alsmen de daer mede wascht / altyt ouer den tweeden oft derdē dach: dwelck doende / men hem ghenesen vinden sal binnen vijfthien oft twintich daghen. De derde is/so wie de kole heeft/oft sint Anthonis/oft sinte Steuens siecte/ oft oock eenigherhande pestilētiale siecte/ende hy hem met het voorschreuen water wascht / het sal het selfde binnen een vre wt eten . De vierde is/dat het goedt is teghen de pyne der oghen/by also verre dat de oghe niet wtgestekē noch gansch verloren en zy : laetter een druppel des morghens inne druppen / ende diesgelijcx des auondts / ghy sult binnen vijfthien daghen ghenesen zyn . Ende al ist een weynich bytende/het vergaet haestelijcken/so dattet den oghen gheensins gheschaden en can . De vijfde is/ so wie den steen inde nieren oft inde blase heeft/ ende hys dry druppelen oft een dragme met een luttel wyns / oft met het sopken van rode ciceren inne neempt / hy sal binnen corten tydt ghenesen zyn . De seste is / dat het de speenen doedt ghenesen / als men hem een mael des daechs daer mede wascht. De seuende is/dattet alle ghebreken der moederen/ ende de colijcke gheneest/ alsmens eenen lepel vol drinckt met coolen oft met kiecken sopken. De achtste is dattet de herde oft vercrompen zenuwen restitueert / alsmen de daer mede bayt/ ende gheneest de binnen corten tydt . De neghende is / dattet de loopende ooghen gheneest / des morghens een druppel daer af inde ooghen ghedaen .

De tiende is/dattet seer excellent is/om alle manieren van serichent/ruydichent/ ende andere diergelijcke ghebreken te ghenesen / alsmen hem dickwils daer mede wascht . De elfste is/ dat so wanneer men daer een druppel af inde oren doet/ bij des auonts oft des morghens/so nemet alle weedom wech/ ende verdrijft alle manieren van wormen dier inne moghen ghegenereert zyn. De twaelfste is/dattet alle fenijnighe ghedierten beet gheneest/ alsmer de ghebeten plaetse mede wascht/ ende is tot sulcker saken veel beter dan den dryakel. De xiij.is/dattet alle gewormte dodet/dat hem in des menschen lichaem genereert / alsmer hem die neusgaten mede strijckt/ ende alsmer een weynich inne neempt. Ende ten lesten so ist seer goet teghen alle fenijnighe wonden / ende tot alle incurabele wonden / het gheneest de scrofulen / de sieckte ghemeynlijcken ghe heeten sint Gielis sieckte/ ende voort alle andere wtwendige sieckten / ende men machger hem mede waschen/oft oock inne nemen. Oock ist seer goedt teghen alle coude sieckten/ om oude lieden/ oft oock die ghene te restaureren/ die met hongher ende commer t'onder comen zyn. Het onderhoudt de radicale vochticheyt/ ende de natuerlijcke hitte / het voedt de ghesondtheyt/ ende doet den ghenen langhe leuen/diet met reden ende maniere ghebruycken can.

Pillulen die van wonderlijcker cracht ende operatiẽ zyn/ teghẽ het cyatica/ die welcke wy hier bouen belooft hebben/ int selfde capittel/daer van het cyatica ghesproken is.

NEempt pillulen allephangine/ hermodactili maioris et minoris/van elcx een scrupulus/ dry corenkens Sal gemma / ende clopt de met het sap van rosen / daer na maeckt van alle dese substantien vijf pillulen : ende int beginsel als de pyne seer groot is/ so neempt vijf vande voorschreuen pillulen ouer den vierden dach. Ende als de pyne be-

beghint te versoeten/ so nemet ouer den vijfden dach/ daer na ouer den vi. dan ouer den vij. dan ouer den viij. ende so vervolghende/ tot dattet al ghedaen zy / ende neemptse altydt inden dagheraet / daer na sesse oft seuen vren lanck vastende. Ende hoe wel de voorschreuen pillulen gheenen sonderlinghen camerganck en maken / noch het lichaem en moueren / nochtans moetmen hem wachten van witten wyn oft water te drincken/van ghesouten dinghen/erten/bonen/ayun/ loock / ende andere grillighe dinghen t'etene / ist sake dat het gebreck veroudert is.

Een sonderlinghe secreet om eenen rasenden mensche te ghenesen/het zy dat hem de raserye aenghecomẽ zy by cranckheyt van herssenen/oft anderssins.

INden eersten suldy hem vier morgenstonden achter een clysterien setten. De eerste clysterie sal simpel zyn/ dat is/ van water / int welcke ghesoden sal hebben terwen semelen / ghemeyne olie/ ende sout. De tweede zy van water met maluwe/mercuriale/parietaria/ende violetten bladeren met olie ende sout ghesoden. De derde zy van water ghesoden met olie/sout/ghesoden wyn/ende honich. Die vierde clysterie zy van sulcker decoctien/als de derde/ daer noch by doende endyuen / buglosse / eñ de opperste sopkens vãde tacken van Ebulus. Eñ na dat ghy dese decoctie doorghesijpt sult hebben/so docter by een once cassia fistula/ende het vierẽdeel vander oncen metridaet. Ende na dat ghy hem dese vier clysterien vier morghenstonden achter malcanderen sult ghegheuen hebben / gheeft hem daer na dese medecyne: Versſche boomvaren/die aen het onderste vander eycken ghestaen hebben/wel ghestampt/ een handt vol oft twee / daer na douter het sap wte/ende gietet in een glas de hoochde van twee vingeren dick/ daer by doende twee oncẽ honich van rosen/ ende het vierendeel vander oncen electuarium

tuarium rosatum/ met euen veel dyasenicon. Alle de-
se dinghen wel te samen gheincorporeert/ gheeftse den
patient lauwe te drincken des auondts als hy slapen
gaet/twee oft dry vren na der Sonnen onderganck.
Ende en wilt hyt niet innemen / so doet hem binden:
ende met ghewelt eenen stock tusschen sijn tanden ghe
steken hebbende/ ghietet hem aldus inne/ghelijckmen
den peerden doedt. Dit aldus ghedaen zynde/ist in-
den winter / soo suldy hem aldus een half vre op zyn
bedde doen sitten / rondtomme wel werm ghedeckt/
op dat hy niet en vercouwe: ende ist inden Somer/
laetten lancx den huyse gaen / so hy sal willen / maer
siet wel toe dat hy niet wt en gae. Als dese mede-
cyne haer operatie ghewracht sal hebben/ neempt de-
se nauolghende salue: Anderhalf pondt vanden sap
van radices ebuli/daer by also veel boter doende: laet
dit een wyle tydts te samen sieden/tot dat alle het sap
by na versoden zy: daer na doeter by olie van Camo-
mille/olie van rosen/ olie van hypericon/ van elcx een
once. Laet alle dese dinghen wel incorporeren bouen
het vier/ende maeckter een salfken af/ daer ghy den pa
tient mede strijcken sult vanden halse totten voeten/ar
men/beenē/ende al te male: maer de salue moet werm
wesen / ende men moetter hem so wel mede strijcken /
dat de salue penetreren mach. Continueert dit een
maendt lanck / aldus hem strijckende des morghens
ende des auondts / oft ten alderminsten eens des
daechs. Den derden oft vierden dach na dat ghy hem
sult begost hebben te strijcken/so cauteriseerten met een
gloeyende yser bouē de iuncture des hoofts/ende met-
ten eersten suldy op de voorschreuen ghecauteriseerde
plaetse eenen doeck legghen met berghen smeer / dien
daer op latende acht oft thien vren lanck. Daer nae
sult ghy een erte in een veyl bladt winden / ende bin-
den hem dat met een dun soolken van eenē schoene/eñ
met

met eenen doeck wel vaste onder de keele / soo dattet niet af en valle/ ende veruersschet altydt des auondts ende des morghens . Ende blijft de patient vier maenden lanck sonder ghenesen/ soo salmen hem weder van nieuws aen die voorschreuen clysterien setten/ die voorschreuen medecynen gheuen/ ende strijcken als bouen verhaelt is: ende sonder eenich achterdencken sal hy (metter hulpen Godes) perfectelijcken ghenesen . Die eerste daghen moet hy kiecken / schapen / ende ghebraden calfs vleesch eten . Daer na salmen hem ghesoden ende ghebraden gheuen / met een pottagie van ameldonck / van moes / van maluwe / ende versche eyeren / specerijen in sijn spijse doende / ende doende hem somtydts eten (tzy in pottagie / oft anderssins) betonie / sauie / mariolеyne / ende munte : hem alle ghesoute suere spijsen / boonen/ erten/ ayuin / loock/ende dierghelijcke grillighe spijsen onttreckende : men sal hem ghewaterden wyn te drincken gheuen : oock salmen hem altydt eenighen goeden rueck ouer hem doen draghen / musijcke hooren / dickwils wijsselijcken aen spreken / hem tot wijsheyt ende gheschicktheyt vermanende / ende hem van sotheyt berispende/ als hyse eenichsins beghint voort te stellen . In sulcke sake dient seer wel de autoriteyt van eenighe schone wijse vrouwe / die hem aencoute/als voorschreuē is:want goede vermaninghen zyn van seer groter crachten/om de beruerde herssenen te stillen / tzy datse door siectē oft eenige andere passie gheturbeert zyn.

Pillulen van M. Michiel den Schot/die welcke so wel de oude als de nieuwe pyne des hoofts ghenesen / sy purgeren de herssenen/ verclarent tghesichte/ maken goede memorie/ goede verwe des aensichts/ende zyn seer goedt tot vele andere ghebreken.

NEempt ghewasschen aloe dry scrupulē/ wortelen van wilde cauwoorden/ mirabolanen van alle sorten/diagridij/mastich/ bakeleer/ ende rosen/van elcx eē half dragme/ een scrupule saffraens/ een half scrupule myrrhe / stampt dit wel al te samen / ende maeckter pillen af met coolsap/ ende neempter dry oft vier als ghy slapen gaet/altydt ouer den derden oft vierden dach.

Teghen de pyne der vrouwen tepelen een sonderlinghe medecyne.

NEempt twee versche doyers van eyerē/niew was/weghende twierendeel van een loot/ eē weynich olie van rosen / een weynich tutia gepreparecrt in rosewater:laet alle dese dinghen in een reyn panneken ouer twier smilten/ende alst weder cout geworden is/breydet op eenen doeck/ ende appliceret op die tepels/maer men moetse te voren gewasschen hebben met witten wyn op rose bladeren/ weechbre bladeren/ groene oft droge olijf bladeren ge soden/ daer na salmense weder af droghen/ende voort appliceren als voorschreuen is/ende terstont sullen de tepels ghenesen zyn.

Om eenen bloetsweer/ende alle ander maniere van Apostemen te doen rypen.

GHy sult nemen cruymen vanden brode/ rosij nen inden ouen ghedroocht/ oft anderssins/ ende daer na wel ghestampt/botere/berghen smeer/heefdeech/ koeyen melck/ een weynich saffraens:maeckt van alle dit een salfken / ende appliceret op tgebreck / stroyende met den eersten een weynich ghepulueriseerden saffraen / op de selfde plaetse/ daer ghy een gaetken ghemaeckt wilt hebben/ ende de plaester daer bouen oppe/ latet also tot tsauondts toe/ veruersschet des auondts ende des morghens/ so sult ghyt terstondt doen rijpen ende wt breken:daer na ver maket met olie van rosen/ende met doyers van eyeren

eenen

teuen gheheelen dach lanck/ ende purgeret daer na met een attractiue salue. Ten lesten suldyer salue van aloe ende tutia op appliceren/ oft eenighe andere consoliderende salue.

Om eenen bloetsweer oft gheswil int beghinsel te resolueren.

NEempt eene citrangel/ oft eenen araengie appel/ ende snydt dien dweers ouermidts: daer na neempt een luttel wercx in een schotel/ ende pister oppe : daer na doutse wte met de handt/ ende worpter wat ghemeyn souts oppe wel ge puluerisecrt / ende appliceret aldus al werm opt ghebreck/ ende bouen op het voorschreuen werck den haluen appel/ maeckt uwe ligatuere/ ende veruersschet tsauondts ende smorghens/ ende terstont sal de ghecorrumpeerde materie ghereso1ueert worden.

Om het Emplastrum aureum te maken/ dwelck seer costelijck is tot alle manieren van wonden.

NEempt pix græca/ oft colofonia/ solfer/ witte wierooeck/ van elcx euen veel. Alle dese dinghen wel ghestampt / ende met doyers van eyeren ghemẽgt/ daer na breyt van dese decoctie op een stuck francyn / ende doudt de wonde wel stijf met twee vingeren wte / om dbloet wt te dryuen/ ende bindter dese voorschreuen salue metten franciine/ ende met eenen doeck oppe: de wonde salder hacst af ghenesen zyn. Dit secreet hadde een Chirurgyn van Napels/ ende en wildet nemanden leren: dan hy selue gequetst zynde / beualt sijnen knecht alsoo te maken/ om op sijn quetsuere te appliceren / die hy aen de handt hadde.

Een ander seer excellent secreet / dwelck wt Indien ghebracht is/ ende is seer goedt tot veelderhande accidẽten/ die des menschen lichaem aencomen moghen.

CArduuſ-benedictus ghegheten/gheneeſt alle pyne des hoofts/maeckt goedt ghehoor/goede memorie/ verdrijft de ſwymelinghe/ conforteert de herſſenen/ maeckt goedt geſicht/ niet alleẽlijc alſment eet/maer ooc alſmen d'oghẽ metten ſape ſtrijct/oft alſmẽ vandẽ watere oft poedere des voorſchreuen cruyts inde oghen doet. Oock purgeret de maghe/de kele/ eñ de phlegmone. Hy doet goeden appetyt hebben/hy cõforteert de borſte/doet de caterrẽ verdwynen/ende gheneeſt de pyne des buycx. De wyn van ſyne decoctie/ ende het water datter af ghediſtilleert wort/verdroocht alle quade humeuren eñ ureſel/ geneeſt de milte eñ den ſteen/eñ alſmẽ daer een cliſterie af maeckt met vrine/ſo gheneeſt de alle windicheyt/apoſtemen/ende peſtilẽtie/by alſo verre men tſap oft poeder inne neempt/ſo haeſt alſmen de ſieckte gheuoelt. Ende alſmen van ſijn wit ende rou cattoen (dwelck daer op compt na dat hy ghebloyt is)op eenighe wonde leyt / die niet doottelijck en zy/ ſo ſalder de wonde binnen dry daghen af gheneſen / ſonder eenighe pyne oft ſchade te gheuoelen . Het voorſchreuen cruydt maeckt goeden adem/ ende ſtercke tanden/ ende goedt tandtvleeſch/ alſment knout/ het gheneeſt de pyne der moederen/het verheuget therte/alſmen daer een cliſterie af maeckt met eens knechtkens vryne: het gheneeſt de vallende ſiecte/ende de pyne der ſijden/alſment met witten gewermdẽ wyn/ende met werm water drinct. Het gheneeſt alle manieren van cortſen / alſment inne neempt vier vren eer de cortſe aen compt / maer men moet hem wel decken/ſo datmen ſweete. Als den nauel vanden cleynen kinderkens valt / ſo ſuldy tvoorſchreuen cruit in wyn ſieden/ende den nauel daer mede waſſchen:oock iſt ſeer goet tegen alle beten van ſerpenten ende ander fenijnighe ghedierten.

Teghen alle manieren van hoest/so wel oudē als nieuwen/een sekere medecyne.

Ghy sult nemen wel ghepulveriseerden sulpher / een half once / ende steeckten in een versch ey morwe ghebraden/ menghet wel al te samen/ ende doeter by benjoin een erte groot/licht ghestoten/dit suldy tsmorghens tot uwen ontbyte drincken: diesghelycx des avondts / als ghy slapen gaet/ ende ghy sult ter tweder oft derder reysen ghenesen zyn. Maer is den hoest seer oudt/ghy sullet des te dickwilder moeten doen.

Een sonderlinghe goede conserve teghen den hoest/ ende tot alle pyne der borsten / dwelck de maghe suyvert/ maeckt goeden voys/ende goede verwe des aensichts.

Neempt de wortel van bismalua ghemondificeert/ in cleyne stucxkens ghesneden/ ende in eenen steenen mortier gestampt: Daer na neempt eenen groten pot oft eenen ketel/ die ses oft seven phiolen houde/vult dien met water/ende laetter de navolgende dingen inne sieden: calissihout/ ysope/tzy groene oft droge/savie/rosemaryn/carduus benedictus/ droge vygen ende rosijnen/ gersten meel/ van elcx na discretie ende na goetduncken/ van elcx even vele/daer na doeter noch by een handtvol cicoreye met sijne wortelen . Laet dit al te samen sieden een vre oft anderhalf vre lanck / ende laettet daer na vercoelen/tot dat ghijer de handt inne ghehouden cunt. Doet daer na alle de voorschreven substantien wte / ende legtse in een reyn canefas/ wringt alle de substantien van dese dinghen inden voorschreven ketel/worpter oock inne twee oft dry ponden vande wortelē van bismalua ghestampt als boven/ ende latet sieden dry vren/oft noch langer. Hier na suldyt vandē viere doē/ ende leester in alle manieren mede als boven / maer hevet so langhe ghesoden/ dat alle de wortelen versoden zyn / soo en salt van gheenen node zyn datment

door het canefas door doe. Dit ghedaen zynde/neem
pter de decoctie af/ ende doet die in eenen pot te viere/
met euen veel honichs/ oft wat min / laettet aldus al
suetkens sieden/ ende neempt het schuym wel reyn af/
datter vanden honich sieden sal. Na dat dit aldus
een goede wyle sal ghesoden hebben / so doeter by een
once caneels/oft so veel als ghy wilt/ ende een vieren-
deel vander oncen ghestampten benjoin / een weynich
muscus: daer na nemet haestelijck vanden viere/ ende
decket/op dattet niet en verschale: ende besundert/ ist
dat ghyer muscus by ghedaen hebt/die welcke tsamen
met den roock wt vlieghen soude: daeromme meucht
ghyer den muscus eerst inne doen/ als dwater law ge
worden is: dus sult ghy een seer excellēte conserue heb
ben/ om alle den winter door te besighen/ so wel des
auonts/als des morghens/ ende t'elcken als ghy sult
willen: maer men moetet t'elcken verwermen/ ende ne
mens twee oft dry lepelen vol t'eenenmale. Ende wilt
ghyse noch dicker maken / so doeter ghestoten suycker
oft penyt suycker by : wildyse dunder hebben/ doeter
meer vande voorschreuen decoctie by. Dit is van sul-
ker excellentien/ dat so wie dat inden winter ghebruict
als gheseyt is/ ten is niet moghelijck dat hy met eeni-
ghen hoest/caterren/ oft andere dierghelijcke ghebre-
ken ghequelt worde.

Een seer schoon ende plaisant secreet om den hoest te ghe nesen/alsmen hem de planten der voeten mede strijckt: ende is seer seker/ende licht om doene.

NEempt twee oft dry bollekēs looer ghemun dificeert/ende stamptse seer wel/daer na doe ter by berghēsmeer/ende stampet wederom-me wel te gader. Ende des auonts als ghy wilt slapen gaen/wermt seer wel de planten oft het on derste van uwe voeten/ ende strijcktse seer wel met die voorschreuen confectie / wermtse daer na so heet als ghyt

ghyt sult moghen verdraghen een weynich tydts/wel stijf wrijuende. Ende opt bedde gheleghen zynde/sul-dy v de voeten met eenen wermen doeck doen binden/ende oock de schenen met de voorschreuen confectie doen strijcken/den hoest sal binnen dry auonden verdreuen worden/al waer hy oock seer sterck. Wilt ghy dese decoctie ouer maeltydt nutten/ in uwen dranck/ oft anderssins/ oft wilt ghy oock eenich pectorael water ghebruycken/ ghy sulter des te beter af varen aen uwe maghe ende aenden hoofde/ ende sult des te lichtelijcker den hoest/ ende alle andere quade dispositien des lichaems alsoo verdryuen.

Een seer schoon ende licht secreet/ om binnen eenen dach oft twee alle manieren van oude wonden te ghenesen/ inde welcke doodt oft ouertollich vleesch ghewassen zy/ende die-men met gheen andere remedien ghenesen en can.

NEempt dry oncen termentyn/die eerst in ghemeyn water/daer na in roofwater oft weech-brewater ghewasschen zy/ den doyer van eẽ ey/olie van rosen anderhalf once / een half dragme sublimaet / mengt dit wel al te samen / ende maeckter een plaester af/ ende appliceret op de wonde. Ende midts dien dattet wat treckt/ so maeckt dese defensiue : Neempt twee delen olie van rosen / een half deel edick/een weynich bolum armenicum na discretie/ menghet al te samen/ ende strijckter de wonde mede / vier oft vijf vingheren/oft noch meer int ronde. Ende houdt de gheaffecteerde partie van verre voor tvier/ op dat/ de wyle het doot vleesch wtghe knaecht wort/ ghi niet so grote pyne en lydet. Na dat het doot vlees al reyn wt gheten sal zyn / so sult ghyer een doecxken met wat boters omme winden / ende dat daer eenen gheheelen dach op gelaten hebbende/sult ghy wat wonders sien.

Teghen alle manieren van Peste/hoe groot datse zy/een seer sekere ende wel beproefde medecyne.

NEempt eenẽ ayuin/eñ snydten dweers ouer- midts/maeckt daer na in elcke helft een put- ken/dwelck ghy met fijnen dryakel opvullen sult/ende leggen de twee helften te gader/ge lijckse te voren waren: bewintse daer na met eenẽ nat- ten doeck/ ende laetten also onder de heete asschen bra den. Als hy wel ghebraden sal zyn/so douter alle het sap wte/ ende gheues den patient eenen lepel vol af te drinckene/ende terstont sal hy hem beter geuoelen/en- de sonder faute gheheelijck ghenesen.

Een goede perfumeringhe teghen de Pestilentie.

NEempt mastic/cypresse/wieroock/macis/al- sene/myrrhe/ lignum aloe/ozeletẽ/timiana/ muscus/ambergris/noten muscaten/mirtẽ/ lauwer bladeren / rosemaryn/ sauie / rosen/ vlier/ groffels naghelen/ geneuerbesien/ ruyte/ peck/ herst. Alle dese dinghen ghestampt/ ende te samen ghe mengt/sult ghy op gloeyende colen leggen/ ende perfu merender de camer mede.

Een ander remedie seer goedt teghen de pestilentie.

MEn sal goeden bakeleer nemen/ende de swer te schellen af ghedaen hebbende / stamptse met een weynich souts/ende terstont alsmẽ de Peste gheveult/ende de hitte der cortsen/ so salmen vanden voorseyden poedere eenen eet-lepel vol nemen / met een weynich edick ende waters / dit moetmen een weynich werm maken/ ende drinckent / daer na salmen hem wel decken / ende stellen hem om wel te slapen/aldus salmen gaen ligghen swecten/en- de terstondt salmen ghenesen zyn . Maer ist dat de cortse met coude aen compt / inde stede van edick sal- men wyn nemen / ende in alle manieren doen als voorseyt is. Dit is in veel personen warachtich be- vonden.

Voor den ghenen die de Peste heeft.

NEempt witten dictamum/ tormentille / wit corael/gentiane/bolus armenicus/ terra sigillata/endyue water/ruyt-water/roos-water/witten edick/scabiose water/ (Ende als het accident aen compt/so moetmen dit binnen vier vren doen) Neempt vande voorschreuen dinghen elck bysonder ghestoten/ ende doetse in een glas oft ander vat/ makende van als na discretien eenen dranck/ soo dat den edick d'ander simplicia in quantiteyt te bouen gae/ende dattet de patiēt al werm inne neme/ daer na sal hy hem wel werm op sijn bedde doen decken/ dat hy sweten mach / ende binnen corten tydt sal hy ghenesen zyn.

Een wonderlijke goede preseruatiue teghen de peste.

NEempt witten dictamum / astrolochia rotunda/carlina/verbene/gentiane/zeduaria/ herts horen/van elcx twe oncen/ stampt dit een weynich met een hant vol ruyte/daer na so neempt eē phiole die ten alderminsten dry pottē houde/vult die met den alderbestē wyn die ghi vindē sult/ inden welcken ghy alle de voorschreuen dinghen doen sult/eñ latet also staen. Ende alst weeckelijcken tyt is/ suldy alle morghen een drinckglas vanden seluen wyn drinckē eer ghy wten huyse gaet/maer men moet te voren een note muscate/een vyghe/ ende twe oft dry taecxkens wynruyte gheten hebben. Dit aldus des morgens doende/suldy dien dach gepreserueert zyn.

Een salue om de apostheme te doen bersten/ende om de cole te doen wt vallen.

NEempt ghemeyn olie anderhalf quaert/ende doet die in eenich vat te viere/daer na doetter inne vier oncen wel ghestampten ceruse/ lithargū argenti wel ghepuluerisеert dry oncen/gemeyn was vier oncen / ende latet so lange aent vier staen/tot dat ghyt mettē vinger op dē steē meucht

breyden . Dit ghedaen zynde/ suldyt vanden viere doen / ende ghieter op een weynich edicx / maer ghy moet van verre staen / op dattet v niet int aensicht en springhe. Hier af sult ghy een plaester make also groot als de geheele gheaffecteerde plaetse/ende maecter een gat inne/vander grootten van eender corten. Maect daer na een plaesterken van wtbijtēde salue/also groot als tvoorschreuē gat:maeckt dan noch een ander plaesterken vander seluer grootten / die welcke ghy opt voorschreuen accident legghen sult/ soo dat het plaesterken vande wtbytende salue tusschen beydē ligghe/ ende laetse also daer op ligghen vierentwintich vren lanck. Daer na suldy alleen de wtbytende plaester veruersschen/ende daer een versche voor gheleyt hebbende / sult ghyse daer oock vierentwintich vren lanck op laten liggen/ende rondtomme also verre als de voorschreuen plaester streect/sult ghy de plaetse met onghesouten berghensmeer / oft met hinnen smout smeren / om te versoeten:aldus sult ghyt int midden seer herdt maken / ende rondtomme eenen circkel van saechten vleessche/so datter het accident wt vallen sal. Ende de achtenueertich vren gheleden zynde / na dat ghy de plaester af ghetrocken sult hebben / legter een plaester van onghesouten berghensmeer oppe / ende terstondt salder een stuck doot vleesch wt vallen ghelijck een appelken:ende daer sal noch een gat blyuē/ het welck ghy met een salfken sult ghenesen / oft met diaquilon magnum. Ende alsser het vleesch weder sal beginnen aen te wassen/so sult ghyer ghebranden alluyn toe appliceren xxiiij. vren lanck / ende het voorschreuen salfken daer bouen oppe.

Een ander remedie teghen de peste.

Neempt een taexken ruyte / een bolleken looc/ oft een stucxken note/ ende een graenken soudts : eet dit

dit alle morgenstõden een maent lanck/ende weest altydt vrolijck. Dese recepte is oock seer goet om de wormen te verdryuen.

Een ander goede remedie teghen de corrse.

NEempt ghebranden wyn / melisse-water/ weechbre-water/ van elcx een pondt / ende als ghys besighen wilt (dwelck ouer anderē dach zyn sal) so nemes van elcx euen veel/ in sulcken vueghen dattet al tsamen eenen vinger hoghe/ oft wat bat in een drinckglas zy/ dit sult ghy inne nemen/ende ghy sult van de peste gepreserueert zyn. Dit water is oock goet tegen de fistulen ende wonden. Ende is aldus warachtich beuonden.

Een ander seer sekere recepte teghen de peste.

NEempt een phiole oft ander glas/ ende vullet het derdendeel met fijnen dryakel/ een derdendeel met ghebranden wyn/ ende het ander deel met vryne van een knechtken / dat noch maecht ende wel te passe is. Mengt dit al wel te samen / ende geues den patient te drincken met sijnen ontbyte dry morghenstonden achter een/ te wetē/ t'elcker reysen een glas vol. Dit is gheexperimenteert gheweest te Venegien / int iaer M. CCCCC. ende viere.

Noch een ander teghen de peste.

TErstondt alsmen hem met de Peste besmet gheueult / so salmen vanden besten dryakel nemen / diemen sal cunnen becomen / ende na datmen daer een deel af inghenomen sal hebben/so salmens dan een castanie groot opt accidēt legghen datter beghint te groyen / ende strijckent wel stijf al rondtomme. Terstondt daer na salmen een ionghe kuyue nemen / ende scheurense al leuende metten pluymen te midden van een / daer na salment alsoo al werm op het aencomende accident legghen/ tot dat de

selue helst vande voorschreuen duyue heel gruen ghe- worden zy. Alsdan suldyt af nemen/ende wt het vlees vande voorschreuen duyue een groenachtich waterken lopen/het welck alle de fenijnicheyt sal wesen/die in de selue partye was. Daer na salmen de partye met dese nauolghende plaester ghenesen: Neempt twe de- len onghesouten berghen-smeer / ende een partie wel ghestampte alssene / ende appliceert dit aldus op de partie.

Teghen de Peste een remedie die dickwils by experien- tien warachtich beuonden is.

NEempt mastic twee oncen/ emphorbium een once/spica nardi vijf oncen/ pulueriseert dit/ ende gheuet den patient te drincken. Is hy onder de thien iaren oudt / gheues hem een scrupulus/ is hy van tusschen thien ende twintich ia- ren/een half dragme/ maer is hy ouer de twintich ia- ren/so gheues hem een dragme. Daer na neempt pen- taphilum/ende windet al rondt ghelijck eenen appel in eenē doeck/den welckē ghy in heete asschen grauē sult/ ende latent daer braden vier Miserere lanck/ daer na snydet dweers ouermidts in dry delen / ende legghet op die sieckte/ die welcke ghy terstondt sult doen ces- seren.

Preseruatijf teghen de peste/seer dickwils versocht.

IN weecken tydt sult ghy dry tacxkens ruyten ne- men/een note/ ende een droghe vyghe/ eet al dit/ ende ghy sulter wel mede varen.

Een ander.

NEempt menschen dreck / van eenen die tus- schen de thien ende de twaelf iaren oudt zy/ ende laet dien droghen/ende daer na pulue- riseren. Ende doeter ten alderhoochsten twe eet-lepels vol in een glas witten wyn/ ende geuet den patient inne ten minsten ses vren na dat hem de sieck- te aenghecomen is/ende hoe eer hoe lieuer. Dit is in

veel persoonen warachtich beuonden : maer men moetter wat muscus inne doen / om den stanck te benemen.

Een ander.

NEemet tsap van eenen witten ayuin/ honich/ edick/het sap van ruyte/ende van millefoliũ/ van elcx euen veel: menghet al te samen/ ende gheues den patient de twee derdendelen van een glas/ maer het moet al werm ingenomẽ zyn/ ende voor de seste vre na dat hem de sieckte aencomen is: daer na salmen hem wel op sijn bedde deckẽ dat hy swete. Dit is beproefst/ende van groter perfectiẽ in eenen yegelijcken beuonden gheweest.

In tyden de suspect zyn van Peste.

NEempt polium met suycker van rosen / ende maecter een electuarium af / het welck ghy in weecke tyden nuttẽ sult/een castanie groot tot uwen ontbyte : dit is in veel lieden beproeft gheweest.

Een ander wel beproefde remedie teghen de peste.

NEempt noten/ als sy noch groen/teder/ende goedt om confijten zyn : legtse inden azyn acht daghen lanck/ neemptse daer na weder wte/ende breecktse/ worptse alſo inden alembicum sonder den azyn/eñ distilleerter water af/ waer af ghy den patient alle daghen een half glas te drincken gheuen sult/ ende sulten daer na wel doen sweeten op sijn bedde.

Een sonderlinghe secreet teghen de peste.

NEempt een once aloe epaticum/een half once myrrhe/een half once saffraens: pulueriseert ende sift den aloe ende myrrhe te samẽ: daer na pulueriseert den saffraen/ ende ontweycken met witten welrieckenden wyn/ so dat hy ghelijck een papkẽ worde/doeter daer na de voorschreuẽ poederen by/eñ menghet wel al te gader/ende ist van node/

so

so doeter noch meer wyns by/so datmen daer deech af maken mach. Ende wilt ghy dit wel sterck maken/so doeter noch tot elcker oncen een half once diagridium by/ende een half once campher. M. Fransoys Albert nam dry achtste delen van dese pillen sonder diagridium/ ende weyektese in goeden wyn / aldus gaf hyse den patient alsoo haest als hy mochte / daer na dede hy hem wel sweten op sijn bedde / ende het fenijn wert door het sweten ghéresolueert.

Een ander seer excellent secreet teghen de peste.

NEempt het bloysel van noten/ ende droghet inde lommere/ ende als de noten in saysoene sullen zyn / datmense sal moghen confijten / so sult ghijer een partijе in cleynestuercke̅s sni den/ die welcke ghy in stercken edick dry daghen lanck sult laten liggen : neemptse daer na weder wte/ ende mengtse met het voorseyde bloeysel / ende distilleertse door een glasen oft wel geloyde̅ alembicum. Bewaert dit waterken curieuselijcken/ ende als yemant de peste gheuoelt / gheues hem also haest alst mogelijcken zyn sal/twee oncen ende een half/ oft dry oncen/ ende ghy sult hem de siecte met den buyckloop oft met het ouergheuen af dryuen / oft ghy sulter de apostheme mede doen wassen/die welcke ghy doen wt breken sult in sulcker manieren als voorseyt is.

Een seer excellent/veerdich/ende licht secreet/om die cole ende andere pestilentiale aposthemen te doen wt breken.

NEempt ghemeyn sout wel ghepulueriseert / ende ghesift/ incorporeret metten doyer van een ey / ende legt dat op de cole/ ende weest wel versekert dattet metter hulpen Gods alle het fenyn vande peste te hemwaerts trecken sal / so dat de patient binnen corten tydt genesen zyn sal. Dit is seer dickwils beproeft gheweest.

Seer goede remedie tot de plecken der pesten.

NEempt verſſchen Raphonticum/ wortelen van Dens caninus/ tormentille wortelen/ witten dictamum/van elcx twee onck/ ſtampet al wel/ende doetet in eenen pot oft phiole met put water/ oft riuier water/ oft fonteyn water na diſcretien/lieuer te veel dan te luttel/ſo datſe bouen ligghe een half palme hoghe oft wat meer:daer na latet opſieden op een cleyn licht vierken ſonder roock/tot dat het derdendeel verſoden is/daer na ſuldyt doorſijghen/ende het ſal den wyn van coleure ghelijck zyn. Dit bewaert in een glaſen vat/ende alſt van node zyn ſal/ gheues den patiēt al werm ſmorghens een drincglas vol/ende deſgelijcx des auondts twee vren voor de maeltijdt/ dan doeten wel ſweten/ende als de plecken oft purper wt comen ſullen / ſo ſal hy ſien als oft hy melaetſch ware / ende corts daer na ſal hy ghenesen zyn.

Teghen de haeſtighe ſiecte een ſeer perfecte remedie.

NEempt gentiane/zeduar/ tormentille wortelen/ van elcx twee oncen/ roden ſandalum / witten ende verſſchen dictamum/ ghebranden herts horen/witte peerlen/bolum armenicum/ariſtholologia rotunda/ van elcx een once/ campher een half once/wit ſuicker twee oncen:van alle deſe dinghen wel ghepulueriſeert ſuldy t'elcker reyſen een dragme nemen/ met dry oncen endiuie water/oft ſurkel water/oft water van cruciata: menget twater ende poeder tſamen met een note groot fijnen dryakel. Maer men moet dit inne gheuen / eer de ſiecte twaelf vren gheducrt heeft/want alſdan iſt ſekerder. Ende iſt dattet na den twaelf vren niet van ſo groter crachten en is/ ſo moetmen nochtans goede hope hebben . Is de patient noch een kindt/ ſo gheues hem een dragme

met

met anderhalf once van een vande voorschreuen wateren/ ende met een sulcke quantiteyt dryakels. Den voorschreuẽ dranck en is niet solutijf/ ende en tormenteert niet/ dan het dodet alleenlijcken het fenijn. Hadde yemant fenijn geten/ oft ghedroncken/ dit sal hem een sonderlinghe medecyne zyn: oock ist seer goedt teghen de heete cortse. Aenmerckt oock dat hem de patient moet doen laten/ ist moghelijck/ eer hy dit inne neme: oft des niet/ dat hy hem daer na doe laten/ te weten/ in de selue syde daer hy de sieckte gheuoelt.

Ballekens teghen de Peste.

NEempt landanum een half once/ storax calamita een once/ diambre/ diamusci/ van elcx een half dragme/ campher twee greynẽ/ grof fels naghelen vijfthien greynen/ noten muscaten/ macis/ van elcx een half achtsten-deel/ rosen damasquinen een scrupulus/ caneel een half dragme/ spica nardi vijfthien greynen/ muscus/ cyuette/ van elcx acht greynen/ fijne violetten een half dragme/ lignum aloes vier greynen/ calami aromatici een bone groot/ fijnen amber gris vier greynen/ myrrhe een bone groot. Stampt eerst den landanum met een wermen stamper/ ende stampt daer na den storax calamita/ ende alle de andere dinghen elck bysondert/ daer na men ghet al te samen/ ende stampt altydt met eenen wermẽ stamper/ al t'elcker reysen storax liquida ende rooswater daer by doende/ tot dat alle de voorschreuen dingen wel gheincorporeert zyn/ ende alsdan meucht ghy daer ballekens af maken.

Een mortificatie salue teghen de peste.

NEempt stercke seepsieders loghe vier oncen/ ende latet sieden tot dattet worde ghelijck een salfken/ daer na neempt wilghen houdt/ ende latet brandẽ. Die colen daer af comende

de suldy met edick wt blusschen/ ende laetse inde sommere droghen / tot datse bequaem zyn om te stoten / ende te siften. Item neempt leuende calck na discretien/ende mengt dien calck metter voorschreuen loge: neempt daer na het selue poeder tot dat ghenoech zy/ ende een half once ongheseouten berghensmeeer/mengt dit al te samen/ ende neempt cantariden een half dragme / pulueriseertse/ ende mengtse te samen / makende daer af een hertachtich salfken : ende daer een weynich honich by doende/op dattet niet te hardt en werde/ latet aldus in een vat wel dicht toegestopt / ende coompter olie op/neempt die al suetkens af.

Een sonderlinghe olie teghen de Peste/ende alle manieren van fenijn.

NEempt van d'alder oudtste olie die ghy vinden sult/ende laet de een vre lanck siedē/ ende tot elck pondt vander voorschreuen olien sult ghijer vijftich scorpionen by doē/ oft also veel meer als ghyer gheeryghen cunt : doet dit al te samen in eenen pot onghedeckt / den welcken ghy in eenen ketel siedende waters doen sult/ tot dat het derdendeel vander olien oft wat bat inghesoden zy. Daer na doeter de scorpionen wte/ ende sijghet de olie door een canefas in eenen anderen pot oft phiole wel dicht toe ghestopt / die welcke ghy twee oft dry maenden lanck inde Sonne setten sult / ende en ist inden somer niet/latet twee oft dry daghen lanck op heete asschen staen. Maer eer ghyt inde sonne oft opte colen setten sult/als voorschreuē is/ so doeter noch dese nauolgende dinghen by:te weten / rhabarbarum twee oncen/ eenhoren ij.oncen/dryakel j.once/ghebranden wyn iij. oncen. Ende als yemant de peste oft eenich fenyn ghevoelt/ so sult ghy hem met de voorschreuen olie strijcken/ na therte streckende/ ende naden pols / ende ghy sult wonder sien.

Een wonderlijck secreet om den mensche vande peste te preserueren / ende is beproeft gheweest in Enghelandt van alle de medecynen/ in de grote sterkte vanden iare 1348. die by na alle de werelt door regneerde / ende daer en is noch noyt niemant gheweest/die vande peste niet en is gheprезer ueert gheweest/dit secreet te wercke stellende.

NEempt aloe epaticum oft cicotrinum/ fijnen caneel/ende myrrhe/van elcx dry dragmen/ groffels nagelen/ macis/ lignum aloe/ mastich/ bolum armenicum / van elcx een half dragme. Alle dese dinghen wel ghestampt in eenen suiueren mortier/daer na tsamen ghemengt/ ende in een vat wel dicht toe ghestopt/bewaert. Hier af suldy alle morghenstonden nemen tweemael so swaer als thalf vierendeel van een loot in een half glas witten wyn / een weynich ghewatert/drincket des morghens inden dagheraet. Dit doende suldy (metter hulpen Gods) vrylijcken in alle infectien van luchte ende van peste moghen wandelen.

Een wtnemende ende seer sonderlinghe remedie om den mensche vande peste te ghenesene: ende daer isser gheweest/ die binnen eenen nacht hebben ghenesen gheweest : oock is tselue seer goedt teghen de vlecken/purper/ oft plecken vander peste/teghen de colen/antracen/ende diergelijcke ghebreken/als van S. Steuen/ende van S. Anthonis.

NEempt het saet oft de besikens van boom oft muerveyl/ende niet van veyl die neffens d'eerde cruypt/ ende men moet de voorschreuen besikens wel rijp af plucken/ ende vander noortsijden/ist moghelijck/oft des niet/ pluckt se so ghyse ghecryghen condt / al en warense oock niet seer wel rype: laetse inde sommere droghen/ende bewaertse dan in een houten busse/ als een seer costelijcke ware . Ende ist datter yemant vander pestien besmet is/ neempt vande voorschreuen besikens / ende stootse te poeder in eenen reynen mortier/ende gheeft den patiēt van dit poeder alsо veel alsmens op een goude croone laden soude/ oft meer/ in een half glas witten wyn/

daer na decten wel op sijn bedde/dat hy wel swete:dit ghedaen sijnde/ gheeft hem een ander hemde/ andere slapelakenen/ende ander beddedeckfel/ist mogelijck:immers ten minsten/gheeft hem een ander hemde/eñ ander slapelakenen. Sommighe lieden die des auondts van dit poeder inghenomen hebben/zyn des morgens also wel te passe gheweest/ datse opgestaen zyn/ lancx den huyse gewandelt / ende ten lesten geheelijcken ghenesen. Ick hebber eenen van Milanen ghesien binnen Aleppe/int iaer 1523. die de peste had/ eñ de cole onder de dgye/eñ noch eenẽ onder den slinckẽ arm/die welcke van het voorschreuẽ poeder des morgẽs ingenomẽ hebbende/eñ wederomme des auonts naestuolgende/ hy beuant dat de twe voorschreuẽ accidentẽ van selfs wtgebroken warẽ/door de cracht van dese so excellẽte medecyne/die van Godt den Here almachtich dẽ mensche tot sijnen behoeue verleent is. Daeromme soude ick geerne raden/ datmen in alle steden/daer sulcx bequaemlijcken geschieden mochte/planten van veyl opnoede/ zy binnen oft buyten der stadt/op datmen van sulcx altijt mochte voorsiẽ zyn/die welcke men alle doẽ plucken eñ neerstelijcken bewaren soude/ tot sulcke accidenten/die den mensche ouer comen mochten.

Een seer schoon ende veerdich secreet om de peste te genesen/treckende het fenyn vander colen/oft anthrax/oft ander diergelijck accident.

Neempt een leuende hinne / ende treckt haer de pluymen vanden eerse/ende vande plaetse daer door sy haer eyerẽ leyt:daer na steltse in sulcker voeghen opt accident / datse also veel als opte cole oft plaetse der pesten ghesceten zy/ ende houdtse daer een wyle tyts sittende. Alsdan suldy sien dat de voorschreuẽ hinne alle (oft immers een deel) het fenyn te haerwaerts ghetrocken sal hebben / eñ datse haest steruen sal: ende tsal goet wesen datmen

dit dõe tot twee/drij/oft meer hinnẽ/d'een voor/d'ander na / die welcke alle de fenijnicheyt na haer trecken sullẽ. Dit gedaen zynde/smeert de plaetse met goeden fijnen dryakel/ ende en laet de wyle niet andere dingen door den mont inne te nemene/ als hier bouẽ verhaelt is: te weten/veylbesikens /bakeleer/oft yet anders/dat ghy voor d'alder ghereetste vinden sult. Is de cole so herdt/datse niet wtbreken en wilt/so meucht ghy daer toe eenighe ander bouen verhaelde remedien gebruycken/op dat alle tfenyn wtbreke/ende vander herten ge trocken worde.

Een seer goede vermaninghe om hem te preserueren in weecke tyden.

OMme deswille dat de quade humeuren/ die in des menschẽ lichaem zyn/ lichtelijcken de corruptien oft infectiẽ des luchts ontfangen/ so ist goet datmen de maghe ende thooft gepurgeert houde/ datmẽ hem niet te seer met eten noch met drincken en verlade/ datmẽ hem wachte van groue eñ fumeuse spysen/ datmẽ hem purgere so dickwils alsmẽ can met eenige gemeyne purgatie: als/cassia/pillẽ/als pillen vã mastix/aloe/oft andere diergelijcke dingẽ /eñ bouen al datmẽ dickwils tartarũ van wyn gebruicke/ den welcken men wel pulueriseren moet/ eñ met werm water ontweycken/ eñ daer na doorsijgen . Daer na moetmẽ dien geheelijcken drogen/ gelijckmẽ twit sout droocht/eñ tseluc poeder bewaren: eñ dry oncen vandẽ seluen met een pont suycker van rosen mengen: hier af salmen tsmorgens eenen goeden eetlepel vol nemen/so datter een once oft meer zy . Dit doet ouer anderen dach/want tsal v dlichaem suyuer houdẽ ende ghepurgeert. Ende wie dattet met geen suycker van rosen ge doen en can/dat hy den tartarum ghestampt neme/en de ontweycke dien in vleesch oft coolen sop / altyt wel ruerende tot dattet al ontweyct is watter ontweicken wilt.

wilt. Latet daer na een weynich rusten/ende gietet tsopken al suetkens in een schotel/ het grondtsop suldy wech worpen/ende drincken het claer. Doet dit alle daghe/ende t'elcker maeltydt/ oft immers ouer anderen dach/oft alsoo dickwils als v goedtduncken sal. Oock salt goet zyn datmen in sijn pottagie dinghen gebruyke die dbloet purgerē/als buglosse/bornagie/cicoreye/latouwe/ende andere diergelijcke/ ende bouen al datmen de maghe nimmermeer te seer verladen en hebbe/ noch oock niet te ydel en houde : ende des morghens wel vroech salmen sommige vande voorseyde preseruatiuen inne nemen: als het poeder dat in Enghelant beproeft is gheweest(als voorschreuē is)oft ander diergelijcke. Ende twe oft dry vren voor de noenmael salmen eenighe vande andere præseruatiuē nemen/als de ruyte met een vyghe/ende metter noten/ het welck een goede recepte is: oft eenighe vande voorschreuen confectien/oft een stuck van een geconfijte citroen-schelle:oft eenen eet-lepel vol vanden sape van citroenen/ in sulcker manieren bereyt/als wy hier na segghen sullen. Dit machmen ouer maeltyt in maniere van sauce ghebruycken / ende na de maeltyt/ citroen-saet in suycker gheconfijt / ghelijckmen den coriander ende de amandelen doet/ het welck seer costelijck is teghen alle manieren van fenijn . Diesgelijcx oock ouer maeltydt van het witte ende van het binnenste van een citroen met wat suyckers eten / ist dat-men wilt / ende etent metten vleessche / oft metten brode (ghelijck-men de limoenen eet) des morghens/ des noenens/ ende des auondts alsmen slapen gaet . Oock salt seer goedt zyn / datmen de handen / het slaep vanden hoofde / den polst / ende den neuse met wat edick van roosen / oft anderen edick wassche / metten welcken men doen sal een weynich campher/roos-water/lignum aloes/xilo-balsamum/ diet sal cunnen gheeryghen/ oft

by ghebreke van dien/een weynich caneels inde stede. Tis goedt datmen altydt sulcke maniere van edick by hem hebbe in eenige phiole/ om inden noot te gebruyc ken/want het is een seer goede preseruatiue:eñ en can-men den edick aldus niet al bereyt becomē/ als voor-schreuen is/ so machmē gemeynen wyn-edick nemen. Oock ist goet datmen eenige parfumē oft anderen goe den reuck ouer hem draghe/tzy in hantschoenen/hem-den/snutteldoecken/bonnette/baert/aenden hals ghe-hangen/oft andersins. Men sal thuys altydt so reyn eñ suyuer houden alsmen can/sonder daer eenigē stanc van vrynē/oft van andere dingē in te laten: men moe tet altyt wel toegesloten houden/die goten eñ waterlo pen dickwils wt-wasschende. Oock salmen also luttel vuyle stinckende doecken houden alsmen sal cunnen. Rycke lieden sullen dickwils haer huysen met eniger-hande goede eñ edele substātien doen perfumerē/waer af wy een deel verhalen sullen int naestuolgēde boeck/ wat daer toe goet is/eñ wat daer best toe dient. De ar me lieden sullen prouisie maken van bladerē van lau-wer hout/van roosmaryn/geneuer/cipres/ eñ des al-so dickwils gebruycken als sy sullen cunnen/ het selue middē in hun cameren oft huysen bernende/ eñ besun-dert des auonts eñ des morgens. Diesgelijcx ooc van araenge schellen/limoen schellē/eñ andere welrieckēde dingen. Den storax calamita eñ den landanū zyn goe den coop/eñ seer costelijck in sulcken gheualle. Eñ aen-gaende de ghesteltenisse des gemoets/so moetmen con sidereren/dat de droefheyt oft melancolie het bloet cor rumpeert/crenckt het herte/eñ bederft de natuere:daer om behoortmen sulcx te schouwē also veel alst moge-lijcken is. Ende is men buyten matē vrolijck/dat doet de sweetgaetkens ende het herte openē ende ontsluytē/ so dattet veel bequamer is om de quade lucht t'ontfan ghen/die welcke seer penetrerende is. Oock moetmen hem

hem wel wachten van te veel wijns te drincken/want hy den mensche bouē matē verheucht. Nu om deswille dat hem een yeghelijck in tyden van Peste veruéert/ so dattet niet en schynt dat yemant de Peste halen soude met te vrolijck te zyn (ten zy by te grote dronckenschap/als voorsereuē is) maer wel ter cōtrarien door de grote droefheyt: want droefheyt compt van selfs wel/ sonder datmense soeckt/ daer om ist goet datmen hem matelijckē houde/wandelende/ eñ tamelijckē hem vermakende/ sonder vleesselijcke conuersatie te hanteren. Ende bouen al/so moetmen een vast betrouwē op Godt hebben/altyt bereyt zynde totter doot/alst God den Here belieuen sal ons te roepen/sonder dit tytelijck leuen so sere te achten/ ende sonder de doot so grotelijken te vresen/die welcke anders niet en is dan een wtganck wt dit allendich leuen / ende eenen inganck tot den euwighen leuen.

Om het sap van citroenen te bereyden/om daer na te gebruycken als voorschreuen is.

NEempt het sap van citroenen / also vele als ghy wilt/in een geloyde panne/ende doetter by twee oncen ghepreparéerden honich/ tot elck vanden voorschreuen sape/ een weynich suyckers na discretien/ een weynich ghepulueriseerden caneel. Laet dit een weynichsken te samen sieden/ ende bewaret. Daer na nemet ouer maeltydt in stede van sauçe/ende ghy sult een sonderlinge substantie hebben/ so wel om hem te preserueren teghen de corruptie des luchts/als om de selue te verdryuen na datmense ontfangen heeft. Tis oock een sonderlinge medecyne om in te nemene / also haest alsmen twyfelt datmen yet quaets soude moghen ontfanghen hebben.

Eynde des eersten Boecx.

den eerweerdigen Heere Alexis Piemontois/
HET TVVEEDE BOECK.

Om een keyserlijcke olie te maken/daermẽ hem den baert ende het hayr mede perfumeren mach / oock handen ende handtschoenen mede strijcken / om oock inde looghe te legghen/ in die welcke men het lynwaet van grote Princerssen wasschen wilt: ende men macht costelijck ende oock met cleynen coste maken.

NEempt een half once ambergris/ het welcke men ghebruyckt om te perfumeren / ende snydten also cleyne als ghy cunt/ goedẽ vetten ende gomachtighen styrax calamita/den welcken ghy diesgelijcx wel cleynkens snyden sult/ ende voort in een phiole oft ander vat legghen met twee ponden rooswaters/ twee ponden olie van rosen Damasquines/ ses groffels naghelen een weynich ghestoten/ een half vierendeel vander oncen fijnen caneel/ ẽn tvoorschreuen vat met een weynich wass wel dichte toegheſtopt hebbende/sult ghyt in eenen doeck windẽ/ ende also onder het werm meſt grauen/latet daer acht daghen liggen. Daer na suldyt in een geloyt vat doẽ/ ende latent ouer een cleyn vierken siedẽ twe vren lanc/ ende het selue af ghenomen hebbende/ suldyt latẽ cout worden. Dit ghedaen zynde/suldy met eenen gouden oft silueren lepel/ oft met een scherfken van eẽ glas alle de olie af scheppen dier ouer swemmen sal/ende daer also veel museus ende cyuette by ghedaen hebbende/ alst behoort/oft also vele als ghy wilt/ bewaret in een phiole / ende latet sommighe daghen lanck inde sonne staen/ met wass ẽn met francyn wel dicht toegestopt. Alsdan suldy een sonderlinghe welrieckende substantie hebben om te riecken/om de herssenen te stercken/ende teghen alle quade corruptien te moghen wederstaene: waeromme dattet inden tydt van Pestilentie seer goet is.

ks. Ende den amber-gris/styrax/ende alle dat ander grondtsop sal seer goet wesen om rieckballekens te maken / diemen tusschen het lynwaedt leyt / inde handt draecht / pater nosters daer af maect / oft in cameren brandt / in stede van perfumeringhen : ende wiet met minder coste doen wilt/die macht sonder muscus ende sonder ammer maken/ oft hy en derffer niet so veel toe nemen als gheseyt is.

Om olie van Ben met cleynen coste te maken/ die welcke van selfs seer welriekēde ende excellent is/ ende die de perfumeerders besighen/ om hantschoenen ende andere dinghen mede te perfumeren.

HEt ghene dat de Moderne perfumeerders Ben heeten/dat zyn nootkens/ by den Latynen Nux vnguentaria / by den Griecken Balanos myrepsica/oft myrobalanos: ende by de Arabische Ben geheeten. Van dese nootkens compter een olie af als van soete amandelen/ ende andere diergelijcke dinghen. Den voorschreuē Ben heeft twee proprieteyten die van groter importantien zyn / ende den ghenē van node/die perfumeren willen. Het eerste is dattet van hem seluen ghenen reuck met allen en heeft/so dattet den reuck van den muscus noch van den ammer niet en verandert/noch en vermindert/het welck gheschieden soude waert dattet eenighen particulieren reuck hadde. De tweede is/dattet seer langhe duert / ende en wort by na nimmermeer ghecorrumpeert/ het welck alle andere manieren van olie binnen corten tydt gheschiet. De perfumeerders weycken den muscus ende den ammer ghemeynlijcken met dese olie als sy hantschoenen perfumeren / oft andere mixtien maken willen : maer daer is een inconuenient : te weten / dat de voorschreuen poederen met dese olie ontweyckt zynde / niet soo seere en penetreren / noch den reuck en blyfter niet so lanckduerich mede/als oftse

meer penetreerde. Hieromme willende de voorschreuen compositie noch perfecter maken/neempt de voorschreuen nootkens ben geheeten/breectse in vier stucken/legt die op eenen claren teemst/ dan neempt muscus/ammer/ende ciuette/also veel als ghy wilt/in een perfumeer-vat/ ende doeter by dry oft vier druppelen schoon waters/ daer na ontweycktse met een weynich rooswaters / tot dat ghijer een papken af ghemaeckt sult hebben : daer na doet het perfumeer-vat op het vier/in sulcker manieren ghelijck alsme de camers perfumeert/ ende maeckt dat alle dien roock inde voorscreuen nootkens vlieghe. Dit ghedaen zynde/neempter de olie af/die welcke seer excellent wesen sal / so om alleene te ghebruyckene/als om hantschoenen/ ende alle andere dinghen mede te persumerene.

Om een sonderlinghe goedt ende welrieckende waterken te maken.

NEempt twaelf ponden rooswater van Damasco/lauender water / groffels naghelen/ ende caneel/vā elcx een dragme/macis/ groenen cardamomus/muscus/ambergris/van elcx een half scrupulus/droghe citroenschellen/sandalum citrinum/ ireos / van elcx een half dragme / benjoin/styrax calamita/ van elcx een scrupulus : maeckt van al dit te samen een compositie secundum artem / die welcke ghy in een ghelasen vat doen sult/ wel dicht toegheſtopt/ ende latet also vijfthien dagen lanc staen. Daer na salment distilleren per balneum Marie/ ende het water datter af comen sal/ suldy met een phiole wel dicht toegheſtopt inde sonne vijfthien daghen lanc laten staen / ende alsdan suldy een seer excellent water hebben.

Het tweede welrieckende water.

NEempt de bladerē van rosen van Damasco/ groene genoffels bladeren/van elcx een pondt / bloeysel

sel van roosmaryn/van lauender/van Josemin/marjoleyne/serpillum/kuel/van elcx dry oncen/ droghe citroenschellen/een once. Daer na neempt caneel/benjoin/ styrax calamita/ van elcx twee dragmen/ noten muscaten/ ende macaleb/ van elcx een dragme: maer men moet de cruyden een weynich stoten/de specerijen wel pulueriseren/ende al te samen in een wel geloyden pot doen/ ende na dat ghyt inde Sonne twee daghen lanck sult laten staen hebben/ distilleret per Balneum Marie: totten water datter af coompt/ salmen noch eenen scrupulus fijnen muscus doen/latent daer na in een gelasen phiole wel dicht toegheslopt / twintich oft dertich daghen lanck / alsdan suldy een seer excellent water hebben.

Het derde welrieckende water.

NEempt ses pondē rooswater vā Damasco/ een drinckglas maleueseye/ dry pont groene bladerē vā rosen vā Damasco/ lauēder bloemen/groene spica nardi/ van elcx vier oncē/ bladeren van mammekens cruydt/ bloemen van Josemin / bloemen van olijf-boom / van elcx anderhalf pondt/droghe araengiebloemen dry oncen/droghe citroenschellen vier dragmen/groffels naghelen anderhalf dragme/caneel/ ireos/ styrax calamita/ benjoin/ van elcx twe scrupulen/noten muscaten een scrupulus. Alle de voorschreuen specerien salmen wel pulueriseren / ende dan te samen by een doen in een phiole wel dicht toegheslopt/thien daghen lanck. Daer na salment al distilleren per Balneum Marie / ende totten watere/ datter wt comen sal/ salmen muscus ende amber by doen/ van elcx anderhalf scrupulus. Men moetet inde Sonne houden/ende bewarent in een reyne plaetse.

Het vierde welrieckende water.

NEempt groffels nagelen wel ghepulueriseert twee dragmen/sandalum citrinum/ende macaleb/van elcx eenen scrupulus/ thien ponde roosiwater van Damasco / ende water van een cruyt/dat by den Italianen Soldanella gheheeten wort/ vier ponden/ lauender water een pont/ alle dit salmen tsamen laten vier daghen lanck/ daer na inden alembicum ghedaen/ende ghedistilleert. Totten watere datter af comē sal/ zy noch by ghedaen dese nauolghende specerijen wel ghepulueriseert: te wetē/groffels naghelen/caneel/benjoin/styrax calamita/van elcx een half dragme/ende dan suldyt weder distilleren per balneum marie . Ten lesten suldyer noch by doen muscus/ ambergris/ in als een half scrupulus : ende het water suldi bewaren in een phiole oft ander glasen vat wel dicht toegheſtopt.

Het vijfde welrieckende water.

NEempt vier ponden roosiwater van Damasco/ende lauenderwater/spyckwater/vā elcx dry oncen/water vant blocisel van limoenē/ oraengien ende mirten bloemen/bloemē van Josemin/van marjoleyne/ van elcx een half pont/benjoin/ styrax calamita/ van elcx een dragme / muscus een half scrupulus. Mengt dit al te samen/ende bewaret in phiolen dicht toegheſtopt/ses daghen lanck: distilleeret daer na per balneum marie / ende bewaret dwater in gelasen vaten vijfthien daghen lanck inde Sonne/ende is al bereyt.

Het seste welrieckende water.

NEempt groene roosmaryn bloemen twe ponden/ ambergris een scrupulus/ dry ponden water van nafe / latet al te samen in een wel ghestopt vat thien daghen lanc: daer na het water ghedistilleert per balneummarie suldy bewaren in een glasen phiole wel dicht toegheſtopt.

Het

Het seuende welrieckende water.

NEempt nase water vier ponden/ roos-water van Damasco twee ponden / met een half scrupulus ambergris. Alle dese dinghen wel tsamen ghemengt/ ende in een glasen phiole ghedaen/wel dicht thoegestopt/suldy inde Sonne laten staen een gheheele maent lanc/ eñ bewarẽt daer na.

Het achtste welrieckende water.

NEempt vier ponden roos-waters van rosen van Damasco/met ses oncen lauender water/Iosemin bloemen vier ponden/met eenẽ haluen scrupulus fijnen muscus. Al dit suldy wel te samen houden in een vat wel dicht toeghestopt thien daghen lanck. Daer na suldyt distilleren per balneum marie / tot dattet al wt ghedistilleert sal wesen : alsdan suldyt in een glasen phiole bewaren teghen dat ghys van doen sult hebben / ende ghy sullet seer excellent vinden.

Het neghende welrieckende water.

MEn sal nemen groene araengie eñ citroenschellen/van elcx een half once/ groffels naghelen eenẽ scrupulus / versshe geplucte lauender bloemen ses oncẽ. Alle dese dinghen salmen te samen mengen/als voorseyt is/ met ses ponden roosiwaters van Damasco/ eñ na dat ghyse sommige dagen lanck in een vat ouerdect gelaten sult hebben/ so sult ghyt al te samẽ disillerẽ per balneũ marie. Het water datter af comen sal/ sal seer excellẽt wesen.

Het thiende welrieckende water.

NEempt twe pont bladerẽ van rosen van Damasco/macaleb een half dragme/ seer goedẽ ambergris eẽ half scrupulus: ende eerstmael ghestoten hebbende het ghene datter te stotẽ zyn sal/ so suldyt altemale twe oft dry daghen lanc op heete asschen laten staen: ende eerment distillerẽ mach/ so moetet thien daghen lanck ligghen weyckẽ in thien

ponden rooswaters van rosen van Damasco/ eñ daer na salment also distilleren per balneum Marie. Het water daer af comende salmen vijfthien daghen lanck inde Sonne laten staen.

Araengiewater seer excellent.

NEempt een pondt soete amandelen wel ghemondificeert/bloeysel van limoenẽ oft araengien/ also veel als ghy wilt/ deylt de in dry ghelijcke delen: daer na spreyt d'een derdendeel op eenen schonen witten doeck/in eenẽ teemst/ ende daer bouen op de helft vande voorschreuen amandelen/ die welcke ghy weder decken sult met noch een derdendeel van het voorschreuen bloeysel/ daer̄ na de reste vande amandelen/ende ten lesten daer bouen oppe de reste vande bloemẽ/ so dat het voorschreuẽ bloeysel onder ende bouen de voorschreuen amandelen ligghe: latet also ses daghen lanck ligghen/ alle daghen het bloeysel veruersschende/ ende daer na de amandelen. Dit ghedaen zynde / stoot de amandelen in eenen mortier/ ende perstse wte in eenen schoonen doeck / in een persse/tot datter een clare olie wt come/ inde welke ghy een weynich muscus/ciuette/ende benjoin doen sult. Latet daer na acht dagen lanck inde sonne staen/ wel dicht toeghestopt.

Josemin ende groffels water.

NEempt soete amandelẽ wel gemundificeert/ ende ghestoten/ Josemin bloemen also veel als ghy wilt/ ende de gheleyt hebbende lage bouen laghe / altydt ouer ander/ laetse also thien daghen lanck oft noch langher in een vochtighe plaetse ligghen/daer na suldyse weder van daer nemẽ: ende met een persse sult ghyer d'olie wt perssen/wiens crachten tot veel diuersche dinghen dienen. Opte selue maniere machmen olie maken van genoffelen/ende ander bloemen.

Olie

Olie van noten muscaten seer excellent.

NEempt noten muscaten/ vande beste die ghy sult mogen vinden/ eñ na de quantiteit van der olien die ghy maken wilt: ende na dat ghyse in cleyne stucxkens sult gesneden hebben/ sult ghijer also veel maleuseye by doen/ datser af ouersweemt ligghen/ ende laetse so dry daghen lanck ligghen. Hier na suldyse weder te droghen legghen in een reyne plactse twee daghen lanck. Ten lesten sult ghyse ouer tvier verwermen/ ende bespoytse met roos-water/daer na perstse wt als bouen/in een persse/ende daer sal een seer excellente olie wt comen/ die tot vele dingen seer goet is/ ende diemen in suyuere vaten wel dicht toegheslopt behoort te bewaren.

Olie van Benjoin.

NEempt ses oncen benjoin/ wel ghepulueriseert/ende latet eenen dach lanck dissolueren in olie van tartarum ende rooswater/ van elcx een pondt: daer na distilleret per alembicum/ende bewaret als een seer costelijcke olie.

Olie van Styrax

OPte selue maniere maecktmen oock olie van Styrax. Neempt Styrax liquida also veel als ghy wilt/ ende legten in rooswater twee oft dry daghen lanck. Daer na distilleerten/ ghelijck den benjoin/als bouen: eerst salder water wt comen/ende daer na een seer costelijcke olie.

Olie van myrrhe/ die seer goet is voor die ghene die vochtich ende quelende vleesch hebben/om tselue leuendich ende ieuchdich te maken.

NEempt eyeren hardt ghebraden/ snydt-se dweers ouermidts/ ende neempter den dooyer wte: daer na vultse weder met wel ghestoten myrrhe/ ende legtse in een vochtighe plaetse/aldaer den voorschreuen myrrhe allenskens in olie dissolueren mach. Dese olie en maeckt d'aensicht

oft andere leden des lichaems niet alleen sachte/ maer verdrijft oock alle cicatriceen.

Om te maken dat die olien nimmermeer gerst en worden.

NEempt voor elck pont olie twee corenkens souts/een graen lijmsel van coper/ roots-al luyn also veel als sout / ende laet alle dese voorschreuen dingen een weynich sieden in balneo Marie/daer na suldyt doorsijghen/ ende latet acht dagen lanck inde sonne staen. Bewaert daer na dese olie also langhe als ghy wilt/sonder te vreesen dat se gerst worden/oft corrumperen sal.

Irias poeder.

NEempt Iris electi also veel als ghy wilt/en de na dat ghyt seer wel ghepulueriseert sult hebben/ latet oock wel weycken in roos-water/ ende spreyet daer na op eenẽ teemst/den welcken ghy ouerdecken sult. Dit ghedaen zynde/ neempt styrax calamita ende benjoin/van elcx een half once: pulueriseert dit wel/ende maeckter een infusie af/ in een half glas roos-waters/ ende na dat ghyt onder den voorschreuen teemst (die rondtomme wel ouerdeckt zy) sult ghegoten hebben/sult ghyt daer na ouer de heete colen doen sieden. Aldus sal den Iris al droghende de substantie der voorseyder dinghen in hem ontfangen. Dit sal een excellent poeder zyn om den cleeren eñ ander dingen eenen goeden reuck te geuen.

Poeder van violetten.

NEempt Iris/knoppen van rosen/van elcx eẽ pont/droghe citroenschellen vier oncen/ genoffelen/sandalum citrinum/ wel gedrooch de lauender/coriander/ van elcx twe oncen/ noten muscatẽ een once/droge marjoleyne/styrax calamita/van elcx anderhalf once/benjoin electi ses oncen. Pulueriseret wel cleyne/eñ siftet alle die voorschreuen dinghen: ende het poeder daer af comende/ sult ghy in een

een glasen phiole bewaren/wel dicht toegheslopt/datter gheen lucht in en come.

Een wit poederken om in witte sacxkens te doene.

NEempt sandalum citrinum / het vierendeel vander oncen/poeder vanden alderbestē ben join diemen vint/ende Iris/van elcx een once/ende laetse sieden in roos-water/tot datse ghenoech zyn. Daer na neempt ghebranden allnyn wel gesift twaelf oncen/laet dien int voorschreuen water/ende maeckter pillekens oft bollekens af also groot als lupijnen/ die welcke ghy inde lommere wel sult laten droghen/ daer na sult ghyse pulueriseren/ ende wederom siften/ende tsal ghedaen zyn. Maer wilt ghy dattet na den muscus riecke/ so neeempt ambergris ende muscus van elcx xxiiij. greynen/ ciuette xviij. greynen / ende wel te samen menghende / sult ghijer lijnen oft sijden sacxkens mede vullen/ die welcke ghy in die cleer-schapp raeye legghen meucht / tusschen die cleederen / ende het sal een seer excellent poeder wesen.

Poeder van Cipres.

NEempt een cleyn cruydeken/dat aent onderste vande nootbomen oft eyckebomen wast/ als oftet cleyn hairken waer/ende men behoret te plucken in Januario/ende Februario/ alst droghe is. Legt dit te droghen/ende wasschet in schoon riuier water/oft put water/ ende latet wederomme droghē inde lommere: ende na dat ghyt aldus dry oft vier reysen ghewasschen sult hebben / latet een vre lanck in rooswater liggē/ daer na suldyt wel cleyn stoten ende siften:maer de zeue daermen dit voorschreuen poeder inne stroyen sal / moet altyt wat bespoeyet wesen met rooswater/ende ghy moetet wel decken/ op datter gheen lucht wt en vlieghe/ ende dan moetment

perfu-

perfumeren met dese nauolghende dinghen: te weten/ benjoin/styrax calamita/ van elcx twee oncen/ timiana een dragme/ lauender een half dragme/ lignum aloe een vierendeel once. Dese dinghen suldy elck besundert een weynich stoten / daer na mengtse te samen / ende deylet in vier delen / waer af ghy die eene opt forneys doen sult in een vat inde zeue/ ende latent daer tot dattet al gheconsumeert is : dit sult ghy tot vier reysen doen/ dat is/ tot dat alle de vier delen van het voorschreuen poeder gheconsumeert sullen zyn. Maer men moet wel toesien/dat de panne/ schotele / oft ander vat/int welcke de voorschreuen poederen sullen gheleyt wesen / om verbrant te worden/ onder de zeue gheleyt worde/ inde welcke het poeder is : ende dat de zeue so wel ghedeckt zy/ datter gheen lucht aen en kan / in sulcker vueghen dat het poeder vande zeue alle de voorschreuen perfumeringhe ontfanghe. Daer na suldy een once van dit poeder nemen/ende daer allenskens ses greynen ciuette onder menghende/ ende sessentwintich greynen fijnen museus / wel cleyn tsamen ghepuluariseert . Dit poeder bewaertmen in phiolen/oft in glasen vaten/ wel dicht toegestopt/ op dattet niet en verschale / ende men moetet in droghe plaetsen bewaren : dit is het alder excellenste poeder/ datmen soude cunnen ghemaken. Tis wel waer datmen wt Cypers ende wt Orienten tot Venegien sekere gheele ballekens brengt/diese Butri noemen/ ende segghen dattet ossen dreck is / diemen inden Mey vergadert / ende met roos-water dickwils bespoeyt heeft/daer na gedroocht/ ende ten lesten tot ballekens ghebracht: die welcke dese perfumeerders stoten/ ende sonder inde seue te perfumeren / so doen sy daer noch by benjoin/museus/ende ciuette/meer oft min/ na dat syt goedt begheren.

Om witte zeepe met muscus te maken.

NEempt ghescrabde zeepe / also veel als ghy wilt/die welcke(na dat ghyse wel met roos-water sult gheweyckt hebben) ghy acht daghen lanck inde sonne sult laten staen / daer na sult ghyer by doen een once waters / oft melck van macaleb/twaelf greynen muscus/ ses greynen ciuette/ ende makender een hardt deech af/daer ghy seer excellente ballekens af maken sult.

Ander witte welrieckende zeepe.

NEempt Veneetse zeepe/vande outste die ghy vinden sult / die ghy in stucken snyden sult/ ende latense ses daghen lanck inde Sonne staen. Ende na dat ghyse wel ghestoten sult hebben/dissolueertse in een gheloyt vat/met een pondt goedt rooswaters: laetse daer na op een cleyn vierken sieden/ ende doeter by ghepulueriseerden iris vier oncen/amidon ses oncen/ witten sandalum twee oncen/ styrax liquida een once/spijck-olie een once/altydt sonder ophouden met een stocxken ommeruerende / daer na suldyt laten coudt worden. Ten lesten sult ghijer ballekens af maken so ghy wilt.

Om muscus zeepe te maken opte maniere van Damasco.

NEempt een pondt vande alderbeste zeepe/die ghy vindẽ cunt/ende na dat ghyse wel cleyn ghescrapt sult hebben/ neempt fijnen caneel/ noten muscaten/styrax calamita/van elcx eẽ once / lignum aloe twee dragmen / goeden oprechten benjoin twee oncen/ poeder van genoffelen een once. Alle dese dinghen wel ghepuluriseert hebbende/ doeter by een dragme cypers poeder/een weynich muscus ende een weynich ciuette : ontweyckt dit daer nae met rooswater / ende latet daer na veertich daghen lanck inde Sonne staen/dickwils ommeruerende. Maeckter daer na cleyn broykens oft ballekens af/die

welcke ghy in houten buſſen/ met catoen omwonden/ bewaren ſult.

Om melck vanden macaleb te maken.

OM dat het melck van macaleb tot veel dinghen ghebruyckt wort / als bouen verhaelt is/ ſoo willen wy leren hoe-men dat maken ſal. Neempt den macaleb / dwelck welrieckende greynen zyn/ alſo geheeten/ ſtootſe in eenen mortier met rooſwater/ oft met eenich ander welrieckende water/tot datſe als een papken worden/ doet-ſe daer na in een lynen ſacxken/ende douter het melck wte in een perſſe/oft tuſſchen twee berderkens. Stampt daer na noch eens met tſelue water tghene datter int ſacxken ghebleuen ſal zyn/ ende perſſet weder wt van niews aen / ſo langhe tot datter gheen melck meer wt en come. Maer dit melck en duert maer twee oft dry daghen lanck/daerom moet ghyt terſtont te wercke ſtellen.

Ciuette poeder dat ſeer excellent is.

NEempt ſuycker cãdys alſo veel als ghi wilt/ ende doettet in eenen metalen mortier/ ende na dat ghyt wel gheſtampt ſult hebben / meucht ghijer alſo veel ciuette by doen alſt v belieft/ende maecter een poederken af/ dwelck ghy wel dicht toegheſtopt bewaren ſult.

Om magiſtrael poeder te maken.

NEempt roſen van Damaſc/ cyper van Alexandrien/ ſandalum citrinum/ van elcx een once/iris een half once/lignum aloes/ calamus aromaticus / galanga / benjoin / van elcx een caraet/genoffelen een half caraet/ muſcus vijf greynen/ciuette dry greynen. Van al dit ſuldy een ſeer fijn poederken maken / ende ſullet wel incorporeren / daer na bewaeret in een phiole wel dicht toegheſtopt.

Een

Een wit welrieckende poeder.

NEempt Irios electi dry oncen/witten sandalum twee oncen/rosen van Damasco/ lignū aloe/benjoin/cypers van Alexandrien/ van elcx twee oncen/ muscus vier greynē/ ciuette dry greynen:stootse besundert/ ende doetse door een zeue/daer na incorporeertse te samen inden seluen metalen mortier daer ghyse in ghestoten hebt / ende bewaerter het poeder af in een phiole wel dicht toeghestopt.

Root poeder.

ROsen van Damasc twee oncen/ sandalum citrinum een once/ lignum aloe/ cipri Alexandrini/ van elcx een caraet/ irios een half caraet/groffels naghelen een scrupulus/ fijnen muscus dry greynen/ciuette twee greynē / ambergris twee greynen. Stoot dit/menghet te gader/ende bewaret.

Swert poeder.

CIpri Alexandrini/lignum aloe/van elcx een half once/sandalum citrinum/rosen van Damasco/ landani terreni/ van elcx een vierendeel/ groffels naghelen een caraet / muscus dry greynen/ciuette twee greynen/pulueriseert dit/ende bewaret.

Ciptes poeder dat seer excellent is.

NEempt een pondt eycken mosch/ende wasche dien seer wel in reyn water/ tot dattet water claer blyue / daer na spreyet op een tafel inde sonne tot dattet wel droghe zy/daer na suldyt met rooswater bespoeyen/eñ na dat ghyt aldus eenen dach lanck ghedect in een schotel sult laten staen hebben/so spreyet inden heeten sonnenschyn. Ende alst droghe ghenoech sal zyn om ee stoten/ so stotet / pulueriseret/ende doet het door een zeue by na altemale. Dit poeder sult ghy bespoeyen met water van roosen

musketten/ende sprenet wel dicht op een grote ydele ze ue/onder de welcke ghy de nauolghende persumeringe maken sult / seer wel met een stuck lakens ouerdecken de/ dat het niet en verschale / ende dat alle het poeder de persumeringhe te hemwaerts ghetrocken sal hebben. Neempt benjoin twee caraten/ladani een half ca raet / styrax calamita twee caraten/ lignum aloe een half caraet/fijnen muscus een half greyn. Stoot elck van dese dinghen een weynich/ menghet daer na al te samen/ daer na doet allenskens het poeder onder de ze ue in eenich scherfken/met een weynich viers/als oftet wierooek ware/ altyt onderwylen vertoeuende tot dat d'eerste al gheconsumeert sal wesen. Het welck al ghedaen zynde/wilt ghy het voorschreuen poeder seer excellent hebben/tot elcke once sult ghy dese nauolghende dinghen doen: benjoin een caraet/muscus vier greynen / ciuette twee greynen / stoot elck bysondert seer cleynkens/ ende menget met de voorschreuen once poe ders/ so dat ghyt wel al te samen incorporeert / ende houdet daer na te rade.

Om tselue op een ander maniere seer excellent te maken.

NEempt versschen ossendreck/ende droochten inde sonne oft inden ouen/ daer na stootten/ ende doetten door / daer na bespreyten met roosivater/ ende laetten alsо int selue vat eenen geheelen dach lanck staen/ doetten daer na weder inde sonne. Als hy weder droghe is/ bespreyten van niews aen/ende droochten weder tot dry oft vier reysen. De leste reyse sult ghijen wat meer bespoeyen/so dat hy aen den grondt blyue hanghen / die welck wel ghelovt ende reyn behoort te zyn/ruerten daer na wel omme / ende persumeerten met de persumeringhe des eersten poeders. Dwelck na dat ghyt dickwils ghedaen sult hebben / suldyt int selue vat laten droghen/ wel

wel toesiende datter gheen lucht in en come. Ende na dat dit wel droghe zyn sal/ stampet ende siftet wederomme: daer na bewaret in een phiole. Ende wilt ghyt seer fijn hebben/ neempt een once des voorschreuẽ poeders/ dry greynen fijnẽ muscus/ benjoin vier karaten/ ciuette twee greynen/ stampt ende mengt dit wel te gader/ ende bewaret.

Een welrieckende ende seer excellent poeder om in coffers te legghen.

NEempt roos-knoppen also veel als ghy wilt/ ende droochtse inde lommere/ daer na legtse in de heete daghen in een reyn vat / daer by doende also veel fijn rooswaters/ datse tselue water op dryue: daer na sult ghyse wel ommerueren / ende latense inde sonne staen/ met eenen doeck ouerdeckt/ tot dat sijer wel in verwermt sijn . Als sy wel droghe zyn sullen/ ende het rooswater wel inghedroncken hebbende/ neempt tot elck pondt rosen thien greynen muscus/ ende een quaert fijne groffels naghelen wel cleyn ghestoten ende ghepuluerijseert/ daer allensken twoorschreuen poeder by menghende / ende wel onder een ruerẽde/ tot dattet wel al te samẽ geincorporeert zy: maer eer ghijer het voorschreuẽ poeder by doet/ laet het vat wel verleken/ datter niet een druppel waters inne en blyue. Daer na spreyt de voorschreuen rosen in eenen coperen/ oft noch beter/ in een metalen becken/ dat wel effen ende plat zy/ ende laetse in eenen heeten sonneschijn staen bouen ouerdeet/ so datse nochtans drogen moghen/ daer na maecter poeder af/ ende bewaret. Ende wilt ghy datter de clederẽ wel na riecken/ so neempt de voorschreuen poederen aldus ghedroocht eer ghyse puluerijseert/ eñ doetse in een fijn lijnen saerkẽ/ die welcke ghy inde coffers oft inde cleerschappraye legghen sult tusschen de clederen.

Een seer welrieckende poeder.

N Eempt rode roos-knoppẽ / ende stootse in eenen mortier / als oft ghyer tsap wt douwen wildet / daer na laetse inden heeten sonnenschyn staen / bespoeytse / ende laetse weder droghen tot diueerssche reysen. Maeckter daer na poeder af / die welcke ghy perfumeren sult met cypers poeder / als de voorgaende / ende bewaeret in een phiole.

Olie van Benjoin.

N Eempt benjoin also veel als ghy wilt / ende doetten in een phiole wel dicht toeghestopt onder eenen mesthoop / dattet gheen openheit met allẽ en hebbe / eñ na dat hy daer xv. oft xx. dagen lanck geleyt sal hebben / giettẽ af eñ bewaerten in een phiole / want tis een seer excellẽte olie.

Een seer goet ende welrieckẽde poeder om ouer hem te draghen / ende in coffers te bewaren.

N Eempt xiiij. oncen versch ghedroochde roosen / groffels nagelen twee dragmen / spycksaet een dragme / styrax een half once / fijnen caneel een half dragme: stoot dit / ende beware ret in een phiole wel dicht toegestopt. Ende (wilt ghy) ghy meuchter by doen twe greinen fijnen muscus / ende lignt aloes een half dragme.

Ballekens teghen de peste / ende die alle dinghen eenen goeden reuck gheuen.

S Tyrax een deel / ladani een deel / groffels naghelen een half deel / campher na discretie / maer min dan van d'ander voorschreuen substantien / een goede quantiteyt spica nardi / diesgelijcx oock noch een muscaten: Van al dit suldy deech maken / ende beslaet het met rooswater / inde welcke ghy gummi dragantum eñ gummi arabicum tempereren sult / al wel onder een ruerende. Daer na sult ghijer ballekens af maken om inde hant te houden ende te riecken.

Een Connincklijcke confectie.

MVscus/ambergris/ciuette/vā elcx vier greinen/stampet al te gader/ ende incorporeret met een weynich olie van soete amandelen/ eñ maecter so een confectie af/die welcke ghi in een yuoiren vat wel dicht toegestopt bewaren sult/ ende sullet ghebruycken als oft het ciuette waer.

Weecke Napelsche zeepe.

NEempt stercke loghe met twee delen asschen van cerrus/dwelc een maniere van eycke is/ een deel leuende calck/ende maecktse so sterck datter een versch ey bouen op mach blyuen swemmen. Neempt acht potten van deser loghen wel heet ghemaeckt/ eenen pot axungiæ ceroinæ wel door ghedaen/ende reyn. Mengt dit/eñ doettet ouer tvier/ maer siet wel toe dattet niet en siede. Daer na sult ghyt al in een groot wel ghelooyt vat doen / dat eenen breden bodem hebbe. Latet den somer inde Sonne staen/ende rueret vier oft vijfmael des daechs met eenen stock omme : des daechs suldyt inde sonne laten staen/ende tsnachts inde lucht/ist dat niet en reghent/ ende continueert aldus acht daghen lanck. Latet daer na stollen na v beliefte / maer het moet ghelijck deech blyuen/eñ hoe dat het ouder wort/hoe beter. Neempt daer na van dit deech so veel als ghy wilt / ende doet het in een ghelooyt vat/ rueret wel om met eenen stock/ ende doeter by fijn rooswater van rosen van Damasco also veel als ghy wilt. Houdt dit inde sonne/ende rueret somtyts eēs om als voorseyt is:ende wordet te hardt/so doeter roosiwater by/ so dat noch hardt noch morwe en worde/ ende vulter also veel buskens mede als ghy wilt.

Om de voorschreuen zeepe met muscus te maken.

NEempt fijnē muscus also veel als ghy wilt/stooten in eenen metalen mortier / daer by werm

roosẇater doende / ende na dat ghy dit aldus ghe-
mengt sult hebben/so suldyt int selue vat doen daer de
zepe in is: menghet al te samen/ende latet wat rusten/
daer na vulter also veel besikens mede/als ghy wilt.

Seer excellente muscardynen.

NEempt Gummi dragantum in roos-water ontweyckt/ tot dat die weeck ende wit worde/maeckter deech af/van de welcke ghy een haselnote groot nemen sult / daer by doende een weynich goet suycker gepulueriseert / ende een half greyn fijnen muscus met rooswater ontweyckt/ menghet wel al te samen. Ende wilt ghyt noch beter/doeter meer museus ende meer suyckers by. Daer na oock also veel ghepuluериseerden macis/alsser op een goude crone gaen soude. Menghet weder al te gader/ ende doeter by een weynich bloeme van ameldonck ghepuluериseert/ maer het waer beter datmen daer roden sandalum by dede wel ghestoten/ na discretie/ ende dien daer allenskens by doen/tot datmen daer eenen bequamen dach af maken mochte/het welck ghy na uwe believe snyden sult/ende latet inde lommere droghen. Ende wilt ghyt ghespickelt hebbē/doeter alle de coleuren by/die ghy wilt/wel ghepuluериseert/so verre datter inde voorschreuen coleuren geen vergift noch geen schadelijcke substantie inne en zy. Oock meucht ghy die voorschreuen stucken vergulden oft versilueren/ gelijckmen de confituren doet/ ende tsal een seer excellente substantie wesen.

Coninclijcken muscardyn.

GOmmi Arabicum vijf oncen/fijn suycker iiij. oncen/ameldonc dry oncen/ ende tot elcke once der voorseyder dinghen thien greynen finē muscus/ dwelck al te samen hondert eñ twintich greynen belopen sal/ende is ghemaeckt.

Seer excellente stocxkens om de tanden mede te suyueren.

Neempt

NEempt roden corael ghepulueriseert vier on een / gheleyers pot scheruen twee oncen / goudtsmeden vischbeen een once/ puymsteen een once/groffels naghelen/caneel/ende mastic/ van elcx een dragme/ ghestampte peerlen een half once/sanguinis draconis een once/ fijnen muscus dry greynen: stampet al wel/ende siftet/ daer na menghet wel te samen/ ende incorporeret met gummi dragantum in roos-water geweyckt/reduceret al tot deech/eñ maecter tantwryuerkens af/met die welcke ghy de tanden wryuende/ en sultse niet alleen seer schoon maken/ maer sultse oock preserueren.

Welrieckende olie van benjoin.

DOet een pont wel ghepulueriseerden benjoin in een wijt ouerdeckt vat / soo dat ghijer de handt in steken meucht / daer na doeter by twee pondt rooswaters / menghet wel al te samen/daer na doeter een glasen capelle ouer/wel vast met eenen doeck gebonden/ ende alle de iuncturen wel dicht toeghestopt. Maeckter metten eersten een cleyn vierken onder / tot datter al dwater af ghetrocken zy: (dit ist water daer wy hier te voren af ghesproken hebben) daer na maket vier groter/ ende als ghyer de olie af siet comen/ so doetter terstondt eenen anderen recipient aen / die wel reyn zy / ende maeckter een groodt vier onder/op datter al de olie af distillere/na de welcke daer een maniere van gomme na-volghen sal / als oftet manna ware/ die welcke seer goedt sal zyn om te bewaren. Ende willende welrieckende water maken / neempt eenen bocael oft pot schoon put-waters/ ende doetter een weynich vande voorschreuen gomme inne / het salder welrieckende af worden / maer men moettet wel omme rueren. Ende wilt ghyt excellenter hebben/so neempter roos-water toe/ ende gheen put-water.

Olie van styrax calamita.

NEempt styrax calamita / also veel als ghy wilt/met oock also veel rooswaters alst v believe / ende legghet te samen in eenen breden bocael/sonder de iuncturen te sluyten: maer maeckt dat de capelle een weynich dweers gheschickt werde/op dattet lucht scheppen mach: ende en veranderdert het vier niet/maer onderhoudet na dat v duncken sal van node te wesen. Ende alsser de olie wt comē sal/ so doeter eenen anderen recipient aen: maeckt daer na het vier groter/ontfangter de olie af/ ende bewaertse/ want sy seer excellent is.

Om ladanum olie te maken.

NEempt fijnen ladanum wel gemundificeert/ ende leefter mede als ghy metten benjoin gedaen hebt. Maer wilt ghyt anders maken/ so meucht ghys also veel nemē als ghi wilt/ ende na dat ghijen ghestoten sult hebben/so sult ghijen al vochtich in een metalen vat doen / daer by doende een pondt rooswaters/een half pondt olie van soete amandelen: ouerdeckt het vat seer wel met syn decksel/ stoppet met beplaesterde doecken / ende latet also drooghen: doet het daer na ouer een cleyn vierken/ dat het twe oft dry vren lanc al suetkens sieden mach. Dit gedaenzynde/sult ghyt vandē viere doē/ eñ latent coudt worden eer ghyt ontdeckt / daer na sult ghijen haest wtnemen/ende in een phiole doen. Ende op dat ghijen te beter bewaren meucht / so doetter by een weynich gebranden alumen roche/oft een weynich ambergris. Ende als ghijen inde phioole doet/ soo doet het op het alder claerste dat ghy cunt.

Olie van noten muscaten.

NEempt also veel noten muscaten als ghy wilt/die welcke na dat ghyse in eenen mortier wel cleyn ghe-

ghesloten sult hebben/ so sult ghyse in een breetachtich vat doen / daer een weynich ghebranden wyns ouer gietende/tot datse heel nat zyn. Laetse also twee oft dry dagē lanc liggen/ende ruertse somtyts het onderste bouen. Maeckt dat voorschreuen vat wel ghestopt zy/ daer na doeter also veel rooswaters by/ dat de noten twee oft dry vingheren breet ouerswommen ligghen / ende bedecktse met de capelle / die selue wel dicht toesluytende. Distilleertse metten eersten met een cleyn vierken/ tot datter al het water wt zy : daer na verandert den recipiēt/makende v vier meerder/so dat ghijer de olie doet wt comen: ēn siende dattet by na al gedistilleert is datter inne was/ so maect het vier heel groot/ende bewaert dese olie in een phiole.

Op een ander maniere.

NEempt een pondt muscaten/ die welcke/ na dat ghyse wel ghebroken sult hebben/ doetse in een niew wel ghelont vat/ daer na ghietter maleuesye/oft eenighen anderen goeden wyn oppe/ tot datse twee vingheren breedt ouergoten ligghen/ daer na doeter noch ten minsten by twee ponden versche botere:menget wel al te samen/het voorschreuen vat wel dicht toe-stoppende / ende latet inde wermte staē in een stoue oft andere werme plaetse vier oft viff daghen lanck . Daer na sult ghyt doen sieden ouer een clein vierken/tot dat den wyn al versoden zy/ ende terstondt door eenen nieuwen ydelen doeck doordoen/eer dattet vercouwe. Laet daer na de olie sekere daghen lanck inde sonne staen in een glasen phiole/tot dat de dicke materie al te gronde ghesoncken zy. Ten lesten ghiettet noch eens af/ende daer na in een ander phiole om te bewaren.

Een seer excellente zeepe van diueersche dinghen ghemaeckt.

NEempt aluminis catini dry oñcen/ leuenden calck een deel/dry potten loghe so sterck datter een ey bouen op blyue swemmen / eenen pot ghemeyn olie: menghet wel al te samen/ daer by doende het wit van een ey wel gheslaghen / een schotelken bloeme van ameldonck/een once vitriolum romanum wel ghepulueriseert/ ende ondermenghet sonder ophouden dry vren lanck / daer na latet aldus staen eenen gehelen dach lanck/ende is gedaen. Ten lesten sult ghijen wtnemen/snytten in stucken/eñ laetten twee daghen lanck inden wint droghen / ende niet inde sonne. Ghebruyckt altyt sulcke maniere van zeepe/als ghy het hooft wasschen wilt:want sy is seer ghesondt/ende maeckt schoon hayr.

Seepe met Ciuette.

GHy sult nemen vande voorschreuen sepe also veel als ghi wilt/ende laetse inde sonne staen met roos-water/daer by doende ciuette ghepulueriseert/ende wel onder een menghende. Doet ghyer noch muscus by/het salder des te beter af zyn : maer den muscus moet te voren in rooswater wat gheweyckt hebben.

Seepe met diueersche welrieckende ende excellente olien.

NEempt van de voorschreuen zeepe / die een wyle tydts met roos-water inde Sonne gestaen hebbe / doeter by een weynich olie van benjoin/ oft van eenighe andere welrieckende olie/menget wel te gader:maer men moet de voorschreuen olien met discretien nemen/ na de quantiteyt vande zeepe.

Seepe van rosen.

NEempt groene rosen wel gestampt/ incorporeertse met de voorschreuẽ zepe als bouen. Dit meucht ghy oock aldus doen met alle andere bloemen na uwe belieste.

Witte welrieckende zeepe.

NEempt vande alder oudtste zeepe / die ghy vinden sult/snydt die in cleyne stucxkens/ op de maniere van Damasco/sprzeytse op een tafel in een plaetse daerse droghen mach / ende na datse daer een wyle ghelegen sal hebben/ te weten/ acht oft thien daghen lanck / stamptse dan een luttel / ende het poeder daer af door een zeue gedaen hebbende/so docter noch by vier oncen irios tot die thien ponden vau het voorschreuen poeder / witten sandalum dry oncen/ macaleb twee oncen/ ameldonck een once: al dit wel ghepulueriseert/ suldyt menghen met thien ponden van de voorschreuen zeepe. Daer na sult ghyt al te samen in eenen mortier doen/met een once styrax liquida/ een nootschelpe vol spyck-olie/ alle die welcke dinghen te samen ghestampt hebbende / sal ghedaen zyn. Daer na meucht ghijer ballekens oft quareelen af maken/so ghi wilt/met bloeme van ameldonc/daer na laetse inde sommere drogen/ende bewaertse/ want sy seer excellent zyn.

Seer excellente zeepe.

NEempt ses greynen muscus in goet rooswater gheweyct/ vier greynen ciuette ghepulueriseert/mengt dit met de voorschreuen zepe/ maer den gheweyckten muscus moet werm zyn/so suldy een seer excellente zeepe hebben.

Swerte harde zeepe.

NEempt thien ponden vande voorschreuen zepe ghepulueriseert/ ende door een zeue ghedaen/ groffels naghelen vier oncen/ goeden macis twee oncen/ macaleb van Damasco/ ciperus/sandali citrini/storacis liquidi van elcx een once/ welrieckende olie tot dat ghenoech zy : ende ghestampt hebbende het gene datter te stampen is/ leester mede als voorschreuen is. Maer wilt ghyt noch excellenter

cellenter hebben/doetter muscus by in roosẘater ghe-weyckt/als bouen/met een weynich ciuette. Daer na incorporeret al wel/maeckter ballekens/quareelen/oft hertekens af/oft sulck fatsoen als ghy wilt. Daer na laetse inde lommere drogen/ende ghy sult een seer wel rieckende substantie hebben.

Perfumeringhe van Damasco.

NEempt fijnen muscus vier greynen / ciuette twee greynen/ambergris/ fijn suycker/ van elcx vier greynen/ benjoin een greyn/ vetten storax calamita dry greynē/ ligni aloes twe greynen:pulueriseert dit wel/ende doet het in een cleyn panneken int perfumeer-vat/ daer na ghieter also veel roosẘater oft nafe by / dat alle de voorscreuen dingen twe vingerē breet ouerswommen liggen. Maecter een cleyn vierken onder dat het niet en siede/eñ als het wa ter gl inghedroocht is/so gietter ander by: het welcke na dat ghyt sommige dagen lanck ghecontinueert sult hebben/so suldy een seer excellente zeepe hebben

Een ander.

NEempt storax calamita vier oncen / benjoin dry oncen/ladani/ ligni aloes/ caneel/ van elcx een once/ sperma ceti een dragme/ mus-cus vier scrupulen / groffels naghelen een dragme/roosẘater acht oncen:stampt dit/ende legget int perfumeer-vat.

Een seer excellente pommade.

NEempt sesthien oft twintich pippinghen/ oft andere goede eñ welrieckende appelē/ schelt-se/snydtse in vierendelen/ende tot elc vieren-deel suldy viff oft ses groffels naghelen ne-men/doetse in een wel geloyt eerden vat/ met also veel roosẘaters datse heel ouerswommen ligghen. Dan suldyse met een teljore/ oft met yet anders decken/ dat reyn zy/eñ latet also eenen geheelen dach lanck staen.

Ghietet daer na altemael in eenich niew wel ghelopt vat/daer by doende vier ponden versch berghensmeer/ dat reyn vanden vleessche eñ de huydt af ghedaen zy/ wel cleynkens ghesneden/ende metten messe gheclopt: maecter een cleyn vierken onder dattet niet en verbran de/eñ gietet af in een vat daer schoon water in zy: aldus suldy het voorschreuen smeer tot dry oft vier dagen suiuerẽ/houdet int voorschreuẽ vat/eñ doeter alle dagen versch water by/ want hoe ghyt dickwilder verversschen sult/hoe ghyt beter purgerẽ sult. Neempter daer na het voorschreuẽ smeer/de appelen/ eñ het roos water wte/ leket wel wte/doeter by een weynich spica nardi/met twe oncẽ groffels nagelẽ/een once caneels/ een quaert sandalum citrinũ/een once benioin/eñ euen veel storax calamita. Stampt al dit te samen/eñ doet het in eenen fijnen doeck oft borsekens waren / maer den doeck moet wat breedtachtich zyn / ende bindten wel toe/ op dat de voorschreuen specerijẽ int voorschreuen vet niet en stortẽ. Daer na sult ghyse met een cleyn vierken laten opsieden/verre vande flamme/oft doeter eenen careelsteen voor/eñ latet aldus al suetkens siedẽ vijf oft ses vren lanc/ tot dat het roofwater al versodẽ zy/dwelckmen in deser manierẽ proeuẽ sal: Steect een stoexken tot op den grondt des voorschreuen vats/ eñ trecket terstondt weder wt/daer na steket int vier/ ende bernet sonder craken/ dat is een teecken datter geen water meer in en is: oft anders vertoeft so langhe tot dat alle dwater versoden is/ ende rueret dickwils/ op dat het niet na den brant en riecke. Bewaret oock wel voor den roock / want quamer den roock eens inne / het souder altydt na smaken/ende men soudet niet cunnen ghebeteren : ende alst al wel ghesoden is/neempt acht oncen wit wass / ende worpet int voorschreuen vat / wel onder een menghende / ende latent also met die voorschreuen substantien smilten / die welcke ghy

soms

somtydts eens omrueren moet. Daer na neemptse vanden viere / ende laetse het vierendeel vander vren ligghen/te weten/ tot dat het dickste te gronde ghesoncken zy: Daer na suldyt al suyuerlicken doorsijghen door twe nieuwe ydele doecken/ ende latent in een wel gheloyt vat leken/ int welcke ghy twee schotelen rooswaters ghegoten sult hebben. Maer en douwet so stijf niet/ dat den droessem mede int selfde vat doorlope/want het souder wat rosachtich af sien/maer tselue suldy in een ander vat doen. Latet daer na aldus vercoelẽ tot sanderdaechs smorgẽs/ eñ alst al stijf sal zyn/ so deylet in vier delen/ eñ doetse in een ront wel geloyt vat/wel neerstelijc met eenẽ stamper omruerẽde/ daer allenskens by doende goet rooswater met muscus ghemaect/eñ so lange omruerende tot dattet al wel geincorporeert wort. Eñ wort ghi gewaer dattet hem niet wel incorporeren en wilt/ so moechdyt noch een weynich ouer twier doen/eñ alst werm is/gietter het rooswater oppe/altyt wel omruerende tot dattet wel claer worde/maer slaet het vier wel gade. Daer na suldy dit in schone reyne ende nieuwe vaten bewaren.

Een ander pomade.

NEempt paradys appelen/oft diergelijcke/ende legtse op een tichele om inden ouen te braden/ daer na als ghyse gemundificeert ende van de clockhuyskens af ghedaen sult hebbẽ/ so doet het beste door een fijn canefas. Neempt daer na also veel bocken vet als ghy appelen hebt / eñ doet het diesgelijcx door een canefas/ latet al te samẽ in een niew wel geloyt vat opsiedẽ / tot dat het rooswater al versoden zy:daer na doeter muscus by/groffels nagelen/noten muscaten/ende dierghelijcke substantien/ na goede discretie:maer sy moeten wel gebroken zyn / als voorseyt is/ende laetse diesgelijcx opsieden als bouen: daer na doetse door/ende bewaertse.

Een ander pomade.

NEempt versch bergen-smeer/ doet het in een nieu vat met rooswater daer onder/ ende de wyle dattet smilt/ so neēpter wte tgene datter gesmoltē eñ ontdaē is / op dattet na den brant niet en smake/daer na legget in schoon water x. dagen lanc/alle dagen ix.oft x.reysen wel reyn afwasschende/telckē wel omruerende/ eñ hem een versch water geuēde. Daer na neempt vande voorseyde appelē/ doeter de clochuysen af/ snytse in vierēdelen sonder de schellē af te doen/ eñ laetse dry dagē lanc in rooswater weycken/dat met muscus bereyt is: neēpt ooc xv.groffels nagelen/ die eenē helen dach lanc in schoon water geweyct hebbē/twater diewils verāderēde: eñ de daer na in een fijn lywaet doēde/laetse een vre lanc in rooswater ouer een cleyn vierken siedē/daer na alle de vuylicheyt metten schuyme wel af gedaen hebbende/so doeter noch inne dry oncen wit was/ eñ latet wat opsieden/daer na leket al in een nieu vat/dat wel geloyt zy/ eñ latet daer eenen nacht lanc inne staen. Dit ghedaen zynde/so neempter alle de witte pomade af/ om datter noch wat vuylicheyts indē gront blyuē sal/doet de in eenen mortier met rooswater/eñ rueret omme/ gelijcmen de bonen doet/ hoe ghyt meer omrueren/eñ rooswaters daer by doen sult/ hoe ghyt fijnder makē sult/ maer den mortier moet wel reyn zyn. Daer na neempt ionck bergensmeer/latet in schoon water weycken vier dagen lanc/ maer men moet het water diewils veruerschen/eñ reynigent wel dan sijne pellieulen/aderen/eñ cartillagien . Neempt desgelijcx xx. vande voorseyde appelen/eñ tot elcken appel dry oft vier groffels nagelen/ snydt de appelen met vierēdelen sonder de te mundificeren/eñ stootse een weynich. Laet daer na dit bergensmeer in goet rooswater sieden/tot dattet water al versoden zy: ende na dattet al soetkēs gesoden sal heb-

ben/so doeter de voorsceuen gestampte appelen by/ eñ laetse siedẽ/daer by doende een weynich goedẽ caneel/ spica nardi/noten muscaten/ eñ andere specerien als v goet duncken sal. Na dat dit genoech gesoden sal hebben/so suldyt door eenen fijnen doeck in een suyuer vat sijgen. Oock waert goet datmen daer een weynich cal ueren ruet by dede/wel gesuyuert als voorseyt is. Als dit al gesoden ende afgeleeckt sal zyn/ menget al te samen/ende bewaret in een suyuer vat/ende ghy sult een seer excellente substantie ghemaeckt hebben.

Een seer excellent ypocras.

NEempt een once caneels / gengebaer twee dragmen/melligette dry dragmen/ groffels naghelen tgewicht van twee goude cronen/ noten muscaten/galanga/van elcx tgewicht van een goude crone swaer. Stampet al/eñ doetet in een colatorium: daer na neempt een pinte goeden roden oft witten wyn/ ende een pinte goede maleueseye/ oft ander sterckẽ wyn/menget wel al te gader/daer na neempt een pont fijn suykers/ ende na dat ghyt wel ge stampt sult hebben/ doet het inden anderen wyn/daer na gietet opten colatorium / inden welcken ghy den voorschreuen wyn met de specerien ghedaen sult hebben. Ende als ghijsen af getrocken hebt/so gietten weder oppe/so langhe tot dat hy so claer worde als hy te voren was/ende ruerten somtyts inden voorschreuen colatorium eens omme: ende noteert dat dit alleenlijc is om een gelte ypocras te maken . Daer-om wilt ghys meer maken / soo moet ghy vande voorschreuen specerien een meerder quantiteyt nemen . Ende wilt ghyt seer excellent hebben / soo meucht ghy een weynich goeden muscus in een fijn doecxken binden / aen d'eynde van het voorschreuen colatorium/alsо dat alle de voorschreuen substantien ouer lopen / die welcke

vanden voorschreuen muscus eenen goeden reuck nemen sullen.

Om gheperfumeerde rose-kuskens te maken.

Neempt rode roos-knoppen / daer het groen al af ghedaen zy / droocht-se inde sommere op een tafele/oft op eenen doeck / bespoeyt-se met roos-water/ende laetse weder droghen/ aldus doende viff oft ses mael achter een/ ende altydt omkeerende/op datse niet en schimmelen . Daer na neempt cypers poeder / muscus / ende ambergris al ghepulueriseert / na dat ghyse excellent maken wilt / want hoe meer / hoe excellenter : doetter oock by lignum aloes wel ghepuluceriseert. Het voorseyde poeder suldy by de knoppen doen / al wel onder een roerende/op dattet hem wel al incorporeren mach : ende aldus suldyse eenen gheheelen nacht lanck laten staen/ ende deckense met eenen doeck oft taftaf / datter den muscus niet wt en vlieghe . Dit ghedaen zynde / neempt sacxkens van taftaf ghemaeckt also groot als ghy wilt/ ende na de quantiteyt vande rosen ende poeder die ghijer te samen in doen wilt. Daer na sluyt de sacxkens toe : ende om de naeyen wel dicht te maken/ suldy een mixtie van muscus/ ambergris/ende ciuette maken/als om daer mede te wassen . Hier mede sult ghy de naden al lancx bestricken/ om al wel dicht toe te stoppen . Oock machmen eenich gouden oft syden lintken ouer de naden naeyen. Dit zyn de beste diemen maeckt:ende(als voorseyt is)hoe ghy daer meer muscus/ciuette/ende ambergris by doen sult/hoe beter. Wilt ghy-se met minder cost maken / neempt vande knoppen bereyt als bouen / ende inde plaetse vanden muscus ende ambergris/so doeter groffels poeder by/ caneel/ irios/ ende een weynich macis / de knoppen op de selue maniere persumerende / als bouen verhaelt is.

Een seer welrieckende licht.

NEempt campher een once / witten wieroock twee oncen / pulueriseert dit / ende maeckter ballekens af met wat was / daer na doetse in een vat met rooswater / ende ontsteecktse metter keerssen / sy sullen een seer schoon ende welrieckende licht gheuen.

Een compositie van muscus / ciuette / ende amber-gris.

NEempt anderhalf dragme seer goeden amber-gris / ende wrijften in stucken op eenen porphiersteen met olie van Josemin / eerstmael alleen / daer na met wat muscus / tot dat ghenoech zy. Daer na doetter rosen van Damasco by / ende benioin / van elcx een once / irios anderhalf dragme : alle dese dinghen wel ghepuluerifeert / ende door een stramijn ghedaen / so sult ghyse met een dragme ciuette breken / so lange tot dattet ghelijck een salfke worde. Dit ghedaen zynde / salment in hoorne oft glassen vaten bewaren wel dicht toegheftopt.

Camer-perfumeringhe die seer excellent is.

NEempt storax calamita / benjoin / ligni aloes van elcx een once / wilghe cole wel ghepulueriseert viif oncen. Dese dinghen met ghebranden wyn gemengt tot dats genoech zy om daer deech af te maken / so maeckter koecxkens af / oft sulck fatsoen als ghy wilt / ende houdtse te rade. Ende als ghyse te wercke stellen wilt / doetse int vier / ende so sy allenskens verbranden sullen / so sult ghi een sonderlinghen goeden reuck hebben.

Napelsche zeepe.

NEempt herten oft koeyen vet / oft oock van een ionck calf oft geyte een pont / doet dat in een eerden wel geloyt vat / ende na dat ghyt wel wtghelecckt sult hebben / so ghieter tamelicken op van de sterckste zeepsieders looghe / ende

houdet

houdet voorseyde vet inde hitte der Sonnen / aldaer wel onder een menghende / ende desghelijcx oock inde lucht/maer siet wel toe datter gheen water in come. Als ghy siet datse wat ghedroocht is/ doeter noch by (also veel als van node zyn sal) van de tweede ende derde zeepsieders looghe tsamen ghemengt. Wryuet een luttel op v reyn ghewasschen handt/ende schuymt sy/so ist ghedaen.

Seer excellente zeepe.

NEempt vier busselen boonstro/ende een mate leuende calck/ ende doet het in een colatorium / seer wel al onder malcanderen ghemengt/ ende douwet so stijf in als ghy cunt. Daer na maeckter een putken int midden/ dwelck ghy met water vullen sult so langhe ende so dickwils tot dattet onder wt beghinne te leken / want het dickwils in-drincken sal/ eer dattet onder sal willen doorleken. Daer na neempt vier maten van tselue datter af gheleeckt is/ende een mate drooch ruet. Ende na dat ghy dit in eenen ketel ouer ghedaen sult hebben/ laettet het seste deel/ oft wat meer in-sieden. Daer na latet met een vat inde sonne eenen geheelen dach lanc staen/ seer wel omruerēde/ tot datter al de loghe ingetrocken is/ ende dattet al hardt ghewordden is/ ende tsal seer excellentelijcken ghemaeckt zyn.

Lamp perfumeringhe.

NEempt ligni aloes een quaert / benjoin een once/storax calamita een half once/ muscus een scrupulus/ ambergris eenen haluen scrupulus/rooswater tot dats genoech zy. Doet al dit wel ghepulueriseert in een lampe.

Een behendighe perfumeringhe.

NEempt roos-water een drinck-glas vol / groffels naghelen wel ghepuluerijseert tghewicht van een

gouden crone. Daer na neempt een schuppe/ ende maecktse gloeyende/ dan doeter voor-seyde roos-water oppe/ met de groffels naghelen/ ende latet aldus allenskens verterē/maer het rooswater moet met muscus bereyt zyn/ so suldy een welrieckende perfumeringhe hebben.

Welrieckende boghelkens om cameren mede te perfumeren.

NEempt timiana een pont/storax liquida twe oncen/storax calamita dry oncen/ladani een once/wilghe colen eñ tracagantum also veel als ghy wilt/ maer weyet den tracagantum ende de voorschreuen colen gepuluer iseert met rooswater dry daghen lanck/daer na maeckter deech af.

Een goede perfumeringhe voor handtschoenen/die luttel cost/ende langhe duert.

INden eersten sullen de handtschoenen groot ende dick zyn / aen die welcke ghy een luttel ciuette lancx de naden strycken sult/daer na waschtse dry oft viermael met roos-water/ende doutse wel stijf wte. Daer na neempt twee delen rooswaters/myrthenbloemen water een deel / mengtse te samen/ daer by doende twe delen nafe-water/ ende waschtse so langhe tot datse niet meer na het leder en riecken. Legtse daer na in een schotel/ ende laetse daer met voorseyde water ouerdect/ende met cypers poeder ouerstroyt eenen dach lanck oft twee. Dan neemptser wte/ende wel wtgewronghen hebbende/ so laetse inde lommere droghen. Alsse windt-droghe zyn/so gheeft hem ciuette in deser manieren: Doet also veel ciuette als ghy wilt in een schotele/ met een weynich olie van Josemin/ die niet te coudt ghewor den en zy / die welcke ghy aent vier sult laten dissolueren/daer na strycktер de handtschoenen mede van binnen / ende wryftse tusschen de han-

handen wel/die aent vier verwermende/tot dat v dun cken sal/dat de ciuette wel doorghedronghen is: ende laetse aldus een weynich tydts ligghen. Daer nae wryftse wel stijf met eenen doeck/ op dat de ciuette des te beter penetreren mach/ende morwe worden: alsdan recktse wte/ende laetse also eenen gehelen dach lanc liggen/ende als se v vochtich sulle schynē te wesen/ recktse wte/ende blaestse oppe/ende laetse also datse half droghe zyn. Neempt daer na goede perfume om te branden / ende houdter de handtschoenen ouer open ghedaen zynde/ op dat den roock van beneden door tgat/ daermen de handt inne steeckt/opclimmen mach. Dit suldy drymael sdaechs doen twintich daghen lanck / dien t'elcken met wat gheperfumeert water bespoeyende/ende in eenen schonen doeck windende: neempt daer na muscus ende amber-gris also veel als ghy wilt/ende legtse in een tennē schotel met Josemin-olie/ oft met benjoin-olie/oft eenighe andere/ laetse wat ouer tvier met wat gheperfumeert waters dissolueren/ daer na strycktse wel van buyten met een borstelken/ ende niet van binnē: smeeret oock de naden met ciuette/ende laetse sommighe daghen lanck tusschen wel gedroochde rosen ligghen. Ten lesten suldyse dry oft vier daghen lanck tusschen twee matrassen laten ligghen / ende sy sullen seer excellent wesen / al waert om eenen Keyser te schencken.

Een sonderlinghe ciuette om handtschoenen mede te stryjcken. ende inde handen te wryuen.

NEempt witten wyn dry pondē/bocken ruet/ schapen oft gheyten ruet een pondt / latet al met een cleyn vierken op-sieden in een wel ouerdeckte panne / daer na nemet vanden viere/ ende na dat ghyt hebt laten coudt wordē/ legtse in een schotel met claren watere / ende waschtse wel

wte tot viif oft ses reysen/ daer na legt-se eenen nacht lanck in schoon claer water. Daer na neempt een pont rooswaters / twee ponden witten wyn/ eñ hier mede doedt het voor-seyde vet ouer een cleyn vierken sieden tot op die helft. Daer na neempt soete rapen / ende laetse wel braden in heete asschen sonder verbernen. Ende tot elck pondt vets neempt een half pondt van het binnenste vande rapen/ ende latet een half vre lanc in roos-water sieden / doet daer na dese rapen door/ ende legtse in eenen mortier met olie van benjoin / oft met citroen-olie / oft diergheliicke / oft met een weynich campher. Daer na neempt een schotel/oft den bodem van een gelas met roos-water van binnen nat ghemaeckt/ inden welcken ghy die forme vande voorseyde ciuette maken sult / doende ten eersten daer by tot elck pondt ruets dry oncen ceruys wel ghepulueriseert / ende het sal een substantie voor eenen Coninck wesen.

Olie van rosen ende bloemen seer excellent.

NEempt meloen-saet seer wel gemundificeert ende ghestampt / ende schicket met laghen / ende met rosen acht daghen lanck/ alsdan so neempt een lynen sacxken in roos-water nat ghemaeckt/ int welcke ghy tvoorseyde saedt doen sult/ ende wel vast toeghebonden hebbende / so doet tselue sacxken inde persse/ ende perster de olie wte/ die welcke seer excellent is/daer-om houdtse wel dicht toeghestopt.

Olie van groffels naghelen seer excellent.

NEempt amandelen/ die metten messe wel ge mundificeert eñ gestampt zyn/legtse in rooswater te weycken / daer na bereytse in deser manieren: Neempt ghestampte groffels naghelen/ende legtse oock te weycken in roos-water/deckt dat vat nauwe toe/ ende laetse daer so langhe inne lig-

ligghen/ tot dat dwater de cracht vande groffels naghelen tot haer ghetrocken hebbe: int selfde water suldy de amandelen oock laten weycken/ ende laetse daer so langhe tot datse wel opgheswollen zyn. Laetse daer na weder inde Sonne droghen / ende legtse wederom op te swillen in tselue water/ ende daer na weder droghen/als bouen/ dit aldus doende tot vijf oft ses reysen: doetse daer na inde persse/ende perster de olie wte/ die welcke ghy in een reyn vat wel dicht toe-ghestopt bewaren sult. Op de selue maniere suldy olie van muscus maken/van ambergris/van benjoin/storax calamita/aloe/caneel/macis/ende noten muscaten. Noch sult ghyse in diuersche manieren mogen componeren/ ende doender ghebranden wyn by.

Om te maken een seer excellent perfuem rueckinghe/ om te perfumeren cameren/cleren/decksels/lynwaet/ende ander dinghen/voor eenighe grote Prince.

Neempt ghedroochde schellen van citroenen/ ende en condy de niet gheeryghen/so neempt schellen van limoenen oft van arãgen/oft en in ghebreke van dien / neempt rosebladeren/ versche oft droghe/ na den tydt vanden iare : maer welck dat ghy neempt vande voorseyde dinghen/ ghy moetse geheel int weeck besighen/ oft by cleyne stuckxkens/ende niet in poeder. Ende als ghy het perfuem wilt maken/neempt vande voorseyde stuckxkens so vele als ghy wilt/ ende bestryckt se wel met ciuette van alle canten: daer na legtse op heete colen int midden vander cameren/oft in eenich hoecxken/ghelijck ghy wilt: ende tsal eenen seer plaisanten ende costelijcken reuck gheuen alle de camere deure: wildijsen noch beter maken/ghy meucht metten ciuette wat muscus ende ambergris menghelen/so vele als ghy wilt. Ende wildyt met mindere cost maken/ ende dat nochtans seer goet zy: Neempt rooswater/bloeme van arange water/oft

dier ghelijcke welrieckende water welck ghy wilt/ met olie van Josemin/ oft olie van groffels naghelen/ oft andere na v goedtduncken/met welcken ghemenghelt zy storax calamita / ende een luttel lignum aloes/ ist dat ghyt hebt:doet daer byso vele ciuette als ghi wilt/ ende maket dickachtich ghelyck een sauce/ vande welcken ghy sult bestrycken de schellen van citroenen oft arangen/dan legtse also op de heete colen/tsal een excellent dinck zyn/ende tsal tweemael langher dueren dan de odeuren bysondert / sonder de schellen doen souden: ende bouen dien dat den reuck veel langher duerē sal / so is hy oock veel beter ende perfecter. Ist dat ghy met desen perfuem berieckan wilt lywaet / lakenen/ oft andere dier-ghelijcke dinghen/doet als hier na volcht: Leght de voorseyde in een coffer dat vast sluyt / ende seer dicht is/so dat den roock niet wt en mach. Ghy moet de lakenen oft lijwaet int coffer so aen de sijden schicken/ datter een potken oft teylkē viers met de schellen om te perfumeren mach staen. Men mach oock op den scheel vanden coffer lakenen oft lywaet legghen / dat ghedaen zynde / ghy moet int midden setten het cleyn potken met den viere ende schellen voorseyt/ende sluyten den coffer/ eenen langhen tydt ghesloten laten sonder open te doene:hebbende also langhen tydt gheheyt/so moet ghy de lakenē oft lywatē ommekeren/om datse binnē beroocken soudē/daer sy niet geperfumeert en zyn/doende int vier ander perfuem gelijck als vore. Ghy sult dit vindē seer excellēt/so dat het coffere selue sal so wel gheperfumeert zyn/ als alle dat ghy daer in leggen sult/tsal goeden reuck crygen. Ende wildy/so meuchdy ooc int selue coffer cleyne cofferkens perfumeren/om snutteldoecken in te doen/ eñ ander dingen/gelijck cussekens ende rosensacxkens/ welckmen oock van buyten perfumeert int coffer zynde: want sy geuen altydt goeden reuck tghene datmer inne doet.

Appelen om olie ende vette plecken mede wt te doen.

NEempt zepe die ghesuyuert is/oft weecke zepe/ ende menghelet daer onder wyngaert asschen ghesift seer subtyl / soo veel van d'eene als van d'ander/dan doeter by ghebranden alluyn ende wynsteen/seer cleyn ghepoedert/ menghelende wel tsamen/waer af maeckt ballen welck besicht om de plecken wt te doen.

Paste om te maken welrieckende pater nosters.

NEempt anderhalf pont swerte aerde cleyn ghepoedert/ vier oncen gomme dragant / ende setse te weycke in eenen mortier / met so vele rooswater dat de voorseyde aerde ende gomme ghedeckt zyn/ ende stamptse wel een half vre tydts lanck met de welrieckende dinghen die hier na volgē : te wetene/storax calamita een once/ poeder van grofsels naghelen een half once/ladanum een half once/caneel een half once/ sandalum citrinum een half once : pulueriseret seer cleyn/ ende mengelet al te samen metter paste voorseyt / dan nemet wt den mortier/ ende rueret metter handen omtrent een half vre / dan meuchdy-er pater nosters af maken.

Eynde des tweeden boecx.

DER

DER SECRETEN VAN-
den eerweerdighen Heere Alexis Piemontois/
HET DERDE BOECK.

Seer schoon secreten om te confijten schellen van citroenen/arangen/ende diergelijcken/ende oock alle ander fruytē in syrope, welck een heerlick dinck is.

Neempt citroenen / oft ander fruyten / ende snydtse in vierendelen/ oft in haluen/ghelijck ghy wilt/wtnemēde het binnenste: ende laetse sieden in versch water omtrent een half vre lanck/tot dat sij so morwe zyn als ghy wilt : daer vande vier doende/ghietse in coudt water/daer inne latende tot den auondt/ dan setse weder opt vier in ander versch water / latense alleenlick werm werden in dat water met cleyn vierken: want sy en moghen niet sieden/ noch oock te seer heet worden/ maer dat sy alleenlijck heetachtich worden. Dat selue suldy also continueren acht daghen lanck / alle morghens verwermende in dat heet water/ende tsauondts ghietende in dat versch coudt water voorseyt. Sommighe en verwerment dwater maer eens daechs/ om dat de schellen niet te seer weeck worden en souden / maer veranderense alleen van versch water tsauondts / om alle haer bitterheyt te benemen: die welcke al benomē zynde/ so suldy nemen suycker oft witten honich gheclarificeert ende gheprepareert ghelijck hier voorts sal ghe seyt worden/ ende dan de schorsen daer in doen / eerst wel versepen vanden watere. Swinters wel wachtende van den vorst/settense in een lauwe plaetse. Tsomers meuchdyse eenen heelen nacht also laten staen / ende doense dan inden gheclarificeerden honich eenen dach ende eenen nacht lanck / dan suldy wederom den honich oft suycker voorseyt bysonder sieden sonder de

scorsen / een half vre lanck / oft wat min / op een cleyn vierkē / eñ dan vercout zynde / suldyt met de scorsen opt vier setten / ghelijck voorseyt is / continuerende dat twe morgens / om den honich te brengen tot sijnder perfectien / gelijck hy behoort: wildyt met honich maken / en niet met suycker / so moochdijen tweemael clarificeeren / eñ passeren door een stremyn / na der conste eñ maniere die ick hier na seggen sal / om dat ghi tgebruyck perfectelijck soudt hebben te maken alle diergelijcke dingē: hebbende dan alſo werm gemaect eñ geclarificeert / sulden ghieten door een stremijn / eñ setdten opt vier met de scorsen alleen latenden sieden met cleyn vierken / een vierendeel vander vren lanck / ende vanden viere ghedaen zynde / sulden so laten staen / t'elcker reysen eenen dach ende eenen nacht. Smorghens daer na suldyse tsamen laten sieden een half vre lanck / ende dat twee morgenstonden / om dat den honich oft suycker soude te bat inde scorsen drincken. De gehele conste is gelegē in te rechte te sieden dese syrope metten citroenen / ende de syrope bysonder. Waeromme / dies niet wel gade en slaet / sal lichtelijck maken / dat na den brant sal smaken: maer diet wel can / eñ wel maect / tis seer sonderlijc ende lieffelijc. In dese maniere meuchdy maken alle fruyten / gelijck rype persen al geheel / limoenen / arangen / groen okernoten / de kernen vande noten / ende lattouwe stocken gereynicht van haren bladeren eñ scorsen / eñ alle diergelijcke / die welcke moeten al ghesoden zyn / als voorseyt is / maer d'een langer dan d'ander / na de nature ende herdicheyt vanden fruyten / so suldy altyt maken goede dinghen / perfect / ende durable.

De maniere om te clarificeren ende prepareren den honich oft suycker / om te confijten citroenen scorsen / ende alle ander fruyten.

Neempt voor elcke male thien pont honichs / dwitte van twaelf verssche eyeren / die welcke wel ghe-

klopt zynde met eenen stock/ende daer toe ghedaen ses kanneckens versch waters/ ghietet op den honich/ende latet sieden op een middelbaer vier een vierendeel vander vren lanck/oft wat min/ dan doeghet vanden viere/ ende wel gheschuymt zynde / ghietet al heet door eenẽ stremyn: want tsal also veel schoōder ende claerder zyn/voor tghene dat ghy daer af maken sult. Also ghedaen zynde/ neempt tot ses pondt citroen-schorsen twaelf pondt honichs. Het suycker wort oock bereydt ende gheclarificeert ghelijck den honich:maer willende confijten de citroenen met suycker/ so hebdy tot ses pōt citroenen ghenoech an neghen pont suyckers/ om wel te confijten/ so datse tgheheel iaer goedt blyuen sullen. Dit compt / om dat den honich veel meer schuyms gheeft dan tsuyckere/ daerom moeter tderde deel meer honichs zyn: houdende dese proportie / sult ghy wel doen.

Om persen te confijten op syn Spaensch.

NEempt grote ende schone persen/ die welcke ghy schellen ende reynighen sult/ende snydẽ in stucken/ ende reynighende/ legtse vanden anderen op een reyne tafel in de Sonne twe daghen lanck/alle auondt ende morghen ommekerende:dan suldyse also leggen inde syrope van suycker ghe clarificeert/die voorseyt is. Dan daer wt nemende/ legtse wederom inde sonne/tot dat sy vercreghen hebben een schoon scorse/ oft conste/ na uwen sin/ doende dat tot dry oft vier malen: dan also bereyt zynde/suldyse bewaren in dosen voor den winter / want tis een sonderlinck dinck.

Om drooch quecruyt te maken op sijn Valens/ dwelck de Geneuoysen oock ghebruycken.

NEempt queperen/ende scheltse/ ende na dat de kernen wt ghedaen zyn / so siedtse in versch water/

tot datse beghinnen te splyten/dan wryftse door eenen reynen sift tot datter niet dan het hardt bouen en blyue. Ende tot acht pondt van de doorghedaende queen neempt dry pondt fijn wit suyckers / ende in een teyle oft grote wyen pot/so menghelet de queen met den suyker: dan suldyt op een cleyn vierken setten te sieden/ruerende altydt met een witte brede spatele/ tot dat ghenoech ghesoden is. Dwelck om te wetene/ siet alst lichtelijcken vanden potte scheydt/ ende en houter niet meer ane/want dan ist tot perfectie ghesoden/ ende is tydt vanden viere te doene. Ende wildy muscus daer by doen/ menghelet met wat fijn suycker/soo vele als ghy wilt/ ende werpet inden pot wel ouer een ruerende met de voorseyde spatele:wildiser specerijen by hebben/so docter in caneel/nagelen/noten/gember/so vele als ghy wilt/siedēde den muscus met wat wyn azyn. Dan neempt een spatele van desen queeruyt op een tafele daer te voren tsuycker op ghesift is / ende sulter tartkens / oft stucken af maken met reepkens / alsoo groodt als v goedt dunckt : dan legt-se inde Sonne tot datse wel drooch zyn / somtydts omme-kerende/ende onder ende bouen suycker op siftende/ soo dat ghy-se altydt in dat suycker omme-keert/ drooghende inde Sonne tot dat sy een schoone witte corste van den suycker gheereghen hebben. Men soude niet cunnen beter queeruyt maken/noch soeter/noch liefliicker: Op de selue maniere meuchdy bereyden stucken van peren/ende van ander soorten van fruyten/dinghen van groter excellentien.

Om te confijten barangenen / oft pommedamours / op sijn Geneuoys/welck een fruyt is/in Lombardien gheheeten / pomui dis-degnoso.

NEempt de voorseyde fruyten eer sy ryp zyn / soo groodt zynde als een okernoote / ende laet-se al

heel

heel sieden in schoon water/tot dat de scorse weeck is. Ende legtse dan eerst wel versepe in suycker/dat is sy-rope gheclarificeert als voorseyt is / twintich daghen lanck/dan neempt daer wt/ ende versiedet tsuycker ge lijckt behoort/ghelijckt gheseyt is/ daer na legtse we-derom in also/latende vier daghen/tot dat tsuycker de vochticheyt al wtgetrocken heeft. Dan verwaertse in tonnekens/want sy zyn seer goet ende lecker.

Om te maken een paste van suycker / vande welcke men mach maken alle soorten van fruyten ende ander frayicheyt/ in haer formen/als schotelen/ commekens/ ghelasen schalen/ ende ander dierghelijcken om een tafele te stofferen/dwelck men int leste al mach eten/seer lustich int wesen.

NEempt Gomme dragant soo vele als ghy wilt/ ende setse te weycke in roos-water/ tot dat sy al ontweyckt ende ghesmolten is/en-de voor vier oncen suycker neempter toe die grootte van een bone/ sap van limoenen een nootscha le vol/ende wat wit vand'eye/maer men moet eerst de gomme in eenen witten marbre / oft coperen mortier so rueren met den stampere / dat sij al werde ghelijck watere / doende dan daer by het sap ende wit vanden eye/al onder een wel ruerende. Dat ghedaen zynde/ neempt vier oncen fijn wit suycker ghepulueriseert/ en de doeghet allenskens daer by / tot dat een paste oft deech zy. Nemet dan wten mortier/ende knedet opt poeder van suycker/ ghelijckmen op bloemen doet/ tot dat ghelijck een morwe deech zy om inde formen te for meren ende printen. Als nu de paste also ghemaect is/ so breydtse in platte bladeren met eenen rolstocke dicke oft dunne/soot v goedt dunckt/ende daer af suldy for-meren sulcken dinghen als ghy wilt inde formen / als voorseyt is: van sulcken frayicheit meuchdy dienen op de tafele/ wachtende nochtans datter niet werms aen en come. In d'eynde vant bancket machment al eten ende breken/scotelen/schalen/glasen/ende al datter is: want

want dese paste is seer lecker / ende van goeden smake. Wildy maken een dinghen van groter rustiicheyt/ ghy sult eenen coeck maken van amandelen ghestampt met suycker ende rooswater/ghelijckmen de marsepeynen maeckt/ende legten tusschen twee pasten/van wat formen van fruyt / oft schotelkens / oft anders dat v goedt dunckt.

Om te maken een compositie van meloenen oft pepoenen exquys.

NEempt soo vele meloenen als ghy wilt / byeans ryp / maer dat-se goedt zyn / ende maeckter soo vele sneden af als de meloenen gherolt zyn : ende neerstelijck ghereet zynde / ende gheschelt van haren scorssen ende keernen / legtse te weycke in goeden wyn azyn thien daghen lanck / dan neemptse wte/ ende legtse in anderen wyn azyn noch thien daghen / alle daghe onderruerende / daer na neemptse wte / ende legtse te droghen op grof lynwaet eenen dach ende nacht / dan laetse sieden in honich:ende twee daghen lanck suldy hun elcken dach een walleken laten opsieden/altydt inden honich laten ligghen. Daer na legtse in een tonneken oft pot met dese speecerijen:als poeder van groffels naghelen/gember/noten muscaten/ende caneel al tsamen/ende maect een laghe vande stucken van meloenen / ende een laghe vande specerie / dan ghietter op schoonen witten honich.

Om te maken/ dat ghy sult hebben meloenen ende pepoenen soet ende delicaet.

NEempt fijn suycker / ende smeltet in water/ dan neempt saet van meloenen/ende clieft-se een weynich op d'eynde / daer met sy aen de meloenen hanghen / ende legtse int suycker/ doenender wat rooswater by dry oft vier vren lanck/ dan neemptse wte / ende sy sullen wederom sluyten/

plantse/ende daer sullen meloenen af comen dier gheen te ghelijcken. Ende wildy heur gheuen den reuck van museus/legt int voorseyde suycker water wat museus ende caneel. Dat meuchdy oock doen van pepoenen en de concommer saet.

Om te confijten schorssen van arangen alle theel iaer dore/ende principalijck inde Mey/ want dan zijnse groter ende dicker.

NEempt dicke schorssen van arange appelen/ ghesneden in ses oft vier stucken/ ende legtse te weycke in water thien oft twaelf daghen lanc. Men can wetē wānneer dat sij genoech gheweyckt hebben / want dat is als sij doorluchtich ende claer zyn alsmense teghen de lucht houdt: daerom zyn sij noch niet claer ghenoech/so legtse wederom so langhe te weycken/ tot dat sij claer ghenoech zyn: dan legtse te droghen op een tafel tusschen twee lijnwaten doecken. Daer na so doetse in eenen ketel oft ge loyden pot/daer by doende so veel honichs/dat sij half ghedeckt zyn/oft daer omtrent/ gelijck v goet dunckt/ ende laetse so sieden een luttel tydts/ altydt onderruerende/dan doetse van den viere/om dat dē honich niet te sere en siede: want waert dat hy wat te seer sode/ meer dan hy behoort/hy soude te dicke werden. Laetse daer na staen inden honich vier daghen lanck/rueren de ende menghelende alle daghe eens de voorseyde arange schorssen met den honich. Want midts datter niet so vele honich en is dat de schorssen ghedeckt zyn/ so ist van node / dat sij wel ende dickwils onderruert ende ghemenghelt worden/om dat sij ghelijckelijc souden behonicht worden. Dit suldy doen drymael/t'elcken eēs latende opsieden/ende latende t'elcken also dry daghen staen/ghelijck wy ghesyt hebben. Ten lesten so suldyse in also vele ander honich doen als v goedt dunct genoech te zyne:ēn gesoden hebbēde den tyt van

eenen Credo lanck/doetse vanden viere/ ende doetse in potten/ daer by doende de beste specien die ghy hebben meucht : als gember/groffels naghelen/ende caneel/ mengheleude wel al tsamen/ ende ghy hebt wat excellents. Ende noteert/ dat den honich die daer ouer ghebleuen is / sal noch goedt zyn om te bereyden ander schorssen van arangen / oft andere dier ghelijcke dinghen.

Om te confijten okernoten.

EErst neempt cleyne groene notẽ met hare schorssen/ eñ maeckter deur vier oft vijf cleyne gaetkens/dan laetse so weycken elf daghen/oft langer oft corter : reynichtse wel/ende sedtse in honich/ghelijc k de arange schorssen voorseyt:maer doetse viermael langher sieden dan de arangen. Ende noteert dat den honich altydt goedt is/ maer ghy moeten dickwils noch toe doen/ midts dat hy consumeert ende verdwijnt. Ten lesten bereytse ghelijck ghy de arangen bereyt hebt met goede speceryen/maer en doeter niet vele groffels naghelen in/ want de soudense te bitter maken.

Om cauwoorden te confijten.

NEempt den hals vander cauwoorden/ ende snydtse by langhe sneden ghelijck v goedt dunckt / dan ghiet daer op siedende water/ ende doet dat negen morghen stondẽ/ maer ghy moetse eerst properlijck schellen/ ende het binnenste oock af snyden : dat ghedaen zynde/laetse sieden in eenen ketele / tot datse niet te seer morwe noch te seer hardt en zyn/maer datse vastachtich zyn : dan laetse in huys op een tafele droghen twee daghen lanc/ daer na suldyse stuck voor stuck afdroghen met eenen lijnen doeck/ende sulter mede doen/ghelijck ghy met de arange schellen ghedaen hebt.

Om te confijten muscadel peren.

LAet de peren eens sieden met honich/ bereydense met specerien inden honich. Syt ghewaerschout dat alle dese confituren willen hebben vele specerien/om de maghe te confoteren/waer toe zy seer profitelijck zyn.

Om crieken te confijten.

DE crieken suldy eenen dach lanck legghen ghesprzeyt inde Sonne/dan treckt de steenen wte/ende legtse wederom inde Sonne noch dry daghen lanck/ daer na sietse ghelijck wy van de arangen gheseyt hebben: maer ghy moetse laten inden honich xv. dagen/ ende opt vier dry daghen lanck/ soo dat sy maer werm ghehouden en worden/ datse na den brandt niet en smaken. Ende na datse al wel ghemenghelt zyn / ghy sultse inden honich doen met specien. Alle dese confituren moghen duren veel iaren/ ist sake dat ghyse veruerscht met anderen honich wat ghesoden/ als hy gheminderet ende verdwynt zyn sal.

Om te maken morselletten op fijn Napels/ seer exquys: want sy zyn seer smakich/confortrende de maghe/ ende maken goeden asem.

NEempt fijn suycker dry pondt / bloeme van terwen ses pondt/ cancel dry oncen/ noten muscaten/ gember/ peper/ van elcx een half once/ maer de quantiteyt vande peper mach wel meerder zyn/ witten honich rou ongheschuymt dry oncen. Maeckt eerst een perck vande bloemen/ ende int midden legghet suycker/ ende opt suycker een pondt roos-water ghemuskeert/ wryuet/ende knedet wel al te samen mette handen/ tot datmen gheen suycker meer en ghevoelt. Dit ghedaen zynde/doeter by de voorseyde specien/ende dan den honich/ menghelende wel al tsamen mette handen/daer na menghelet oock daer mede de bloeme / maer verwaerter een deel

om de tichelen te bestroyen/ &c. Ende alst al wel ghemaeckt is in paste oft deech/ ghy sult elck morsellet snyden metter handt/ dat elck weghe drij oncen/ oft daer omtrent/dan maeckter ghedaentenisse van visschen af met een cammeken daer toe ghemaeckt. Daer na laet den houen heyten / ende legtse op tichelen van coper / oft van aerde/eerst wel dicke bestroyt zynde met bloeme. Sy moeten oock backen met open houen/houdende altydt vier aen d'een syde van des houens mont / ende ghy moetse dickwils tasten oft sy ghenoech zyn / ende oft sy aenhanghen/ ende aencleuen tusschen de vingheren. Ghy meuchtse oock backen opt vier op een coperen plate ghedeckt / ghelijckmen de koecken backt/ dan treckt se wte / ende vergultse wat.

Eynde des derden Boecx.

Der Secreten van-
den eerweerdigen Heere Alexis Piemontois/
HET VIERDE BOECK.

Een seer costelijck ende welrieckende water / daermen handdoecken mede accoutreren mach/ want sy de huydt seer wit ende schoon van coleure maken/ ende hoemer hem meer mede wrijft/hoe schoonder de huyt daer af wordt/ ende duert aldus ses maenden lanck/een wel beproeft stuck/ia al waert voor een Conninghinne.

Neempt een pont roots alluyn ghewasschen ende ghebrandt/maleuesey gerbe twee glasen/ borax deech ses oncen / witten gummi dragantícum een pondt/ gomme van Arabien dry oncen: laet dit al inde voorschreuē maleueseye weycken twee daghen lanck/daer by menghende twee potten gheyten melcx/ende wel dicht toe stoppende/op dattet niet en verschale: daer na neempt neghen oncen sublimaet / ende laet die in eenen pot calcineren / die niet ghebacken en zy / wel dicht toe ghestopt int forneys/ ende twee ponden cerusa Alexandrina/ op dese maniere ghepreparcert : Windtse met het wit van den eye in eenen doeck / ende laetse in een soete looghe sieden/tot op de twee derdedelen / daer na mengt alle dese dinghen wel te gader . Dit ghedaen zynde / neempt twee ponden rouwen witten honich/ ghewasschen termentyn van Alexandrien dry ponden / ghedistilleerden azyn dry drinck-glasen vol/versschen gengebaer wel ghestampt ses oncen. Laet dit al te samen metten voorschreuen azyn opsieden / tot datter maer twee glasen in en blyuen . Daer na neempt dry oncen fijnen myrrhe electi/ende doet dien op de voorschreuen dinghen . Neempt dan dry oncen lithargum argenti wel gepulueriseert/ende laet dien sieden in dry drinckglasen verjuys/ oft witten wyn/ tot dat het derdedeel in-

inghesoden zy. Daer na sult ghy alle dese dinghen met een pijpken wel omme-rueren in een vat ses vren lanck. Ten lesten doetter inne omtrent vijftich sleeken wt haer huyskens ghedaen ende ghereynicht/ een once campher/ een vette hinne/ die ghevilt ende met cleyne stuerkens van een ghetrocken zy / maer niet ghewasschen/ twee oraengie appelen sonder de schellen/ keernen/noch pelliculen/twaelf limoenen oock also bereyt/ oft immers het sap daer af/ het welck de voorschreuen sleeken verterē sal/ eñ sal gelijck een maniere van deech worden. Dit ghedaen zynde/neempt het wit van vijfentwintich eyeren hardt ghesoden/met de welcke ghi ses oncen caneels incorporeren sult/ met een deel suyker candys / ende doent al te samen in een phiole in balneo. Het eerste water datter af comen sal / dat sal wit wesen/ het tweede noch witter / het welck ghy besundert vergaderen sult: ende het derde sal seer wit zyn. Menght daer na dat eerste met het leste / ende distilleertse werderomme/ende bewaertse/want het is seer goedt: nochtans en ist by het tweede niet te ghelijcken: het welck seer excellent is bouen alle dinghen des werelts / ende het welcke men totten aensichte ghebruyckt. Wilt ghijer snutdoecken mede accoutreren/ghelijck bouen verhaelt is/ neempt sulcke snutdoecken als v belieft/die niet seer fijn en zyn/ende legtse in een schotele / ende ghietter so veel van dat voorschreuen water ouer/ dat sy daer af ouerswommen ligghen:laetse also liggen ses vren lanck/daer na hangtse oppe / also datter het water inde selfde schotele lopen mach/ende laetse also droghen. Alsdan maecktse weder nat als bouen / noch ses vren lanck / ende laetse oock weder op droghen / ende also voort tot seuen reysen toe: ende ghy sult een seer excellent stuck hebben.

Water dat den ghenen goede verwe doet hebben/ die bleeck van coleure is.

N Eempt witte ionghe duyfkens / ende doetse vijfthien daghen lanck met pinien mesten / daer na doodtse / ende het inghewandt/het hooft/ende de voeten wech ghewoꝛpen hebbende / laetse distilleren dooꝛ den alembicum met een half bꝛoodt aluminis saccarini/ dꝛy hondert bladeren fijn gheslaghen siluers/ vijf hondert bladeren gheslaghen gouts/ ende de cruyme van vier witte bꝛoden in amandel melck gheweyckt / een pondt calfs-merch / oft ossen merch/ende versch berghensmeer : latet al te samen ouer een cleyn vierken distilleren / ende het sal een seer excellent water zyn.

Een seer costelijck water / dat het aensicht maeckt als oftmen maer vijuentwintich iaren oudt ware.

N Eempt twee calfs voeten / ende laetse sieden in xviij. ponden riuier water/tot dattet half versoden sal wesen / daer na doeter by een pondt rys/ ende latet opsieden met de cruyme van witte bꝛoodt in melck gheweyckt / twee ponden versche boter/ ẽn het wit van thien versche eyeren met die schalen : daer na doet alle dese dinghen te distilleren / ende int water/datter af distilleren sal / sult ghy wat camphers / ende een weynich aluminis saccharini doen / ende het sal een seer heerlijck stuck zyn.

Een waterken ; dat het aensicht ende alle ander leden des lichaems een schoonheyt gheeft.

N Eempt witten boꝛax twee oncen/ roots alluyn een once/cãpher twee dꝛagmen/ pluym alluyn/aluminis sciriole/ van elcx een once: pulueriseert elck besundert: maer incoꝛpoꝛeret wel te samẽ/ ende doet het in een groot vat vol fonteyn waters/ het welcke ghy wel dicht toe maken sult met eenen doecke/ende vooꝛt aent vier laten staen twe

vren lanck. Ende na dat ghyt vanden viere ghenomen/ende coudt laten worden sult hebben/ doet het al in een ander vat / ende neempt het wit van twee eyeren die opten seluen dach gheleyt zyn/ ende slaetse wel met een weynich versuys: dit suldy int vat metten water doen/ ende latet al te samen aldus inde sonne twintich dagen lanck staen/ende ghy sult een excellent stuck hebben.

Water om de huydt schoon te maken / ende om de verbrandtheyt der sonnen wech te nemen.

Neempt eenen haluen pot reghenwaters/ende vulten voort op met versuys/ ende laetten tot op de helft sieden / ende de wyle dat het noch siedet / so vullet op met het sap van limoenen. Alst ghesoden sal hebben/ so doettet vanden viere / ende doeter by het wit van vier versschе eyeren wel gheclopt/ maer die voorschreuen dinghen moeten coudt zyn/eermen de eyeren daer by doet/ende is ghemaeckt.

Een ander water om het aensicht schoon te maken/ als oft men maer vijfthien iaren oudt en ware.

Neempt leuenden solpher een once/vanden besten witten wieroock twee oncе/myrrhe twe oncen/ fijnen grauwen ammer ses dragmen: pulueriseert elcke substantie wel besundert / daer na menget wel al te samen met een pont rooswater/daer na latet distilleren/ ende bewaerter het water af in een phiole wel dicht toegheѕtopt. Ende als ghy slapen gaet/ waschter het aensicht mede/ende latet also staen: des morghens sult ghy v met lauwen water wasschen/ ende aldus sult ghy het aensicht seer schoon onderhouden.

Een seer veerdich water voor de Joffrouwen.

Neempt het wit van acht versschе eyeren/ ende slaghet so langhe tot dattet in claer water verande-

re/ daer na giettet af/eñ neempt aluminis squillen/bo rax/campher/aluminis saccarini/van elcx een once/ee dick acht oncen/boonbloem water twee oncen. Dese voorschreuen dinghen wel cleyn ghestoten/ sult ghy te samen in een grote glasen phiole doen/ die welcke wel dicht toegheftopt/ghy xv.daghen lanck inde sonne sult laten staen/ het voorschreuen water twee oft drymael des daechs om̄ .n erueren̄de/ende daer na laten rusten. Dit ghedaen zynde/ suldyt in een ander phiole doen/ ende waschter v mede als ghy wilt/ ende latet aldus een wyle tydts op v aensicht ligghen/ende wryft daer na het aensicht met een stuck scharlakēs. Een vrouwe die haer een wyle tydts met dit water wascht/al waer sij tsestich iaren oudt/so sal sij schijnen als oft sij maer viifthien iaren oudt en ware.

Om den Joffrouwen eenen schonen luster te doen maken.

NEempt eenen groten limoen/ maeckter bouē een gat inne / door het welcke ghy van het binnenste wt doen sult een okernote groodt/ daer na vullet weder met suycker candys / met dry oft vier bladeren gheslaghen goudt/ende stop pet wederom met sijn selfde stopsel/ het welck ghy met een naelde weder in naeyē sult/op dattet te vaster hou de / daer na legt den seluen appel recht ouereynde op gloeyende colen om te braden/ende als hy matelijcken beghint te braeyen / ende te sieden / soo keerten dickwils omme/tot dat hy een wyl tydts ghesweet sal heb ben/daer na neempten wech. Ende als ghy dit te wer cke stellen wilt/ so steeckt uwen vingher int voorschreuen gat dat ghy toeghenaeyt hebt / ende wrijfter het aensicht mede met een fijn doecxken/ ende ghy sult een seer excellent stuck ghewaer worden.

Om de vlecken des aensichts te doen verdryuen.

NEempt lupijnen meel/ versſche geyten galle/ het ſap van limoenen / aluminis ſaccharini: incorporeert dit wel al te ſamen als oft een ſalfken ware/ eñ ſtryckter des avonts de plecken des aenſichts mede/ ende ſij ſullen haeſt vergaen/ want dit ſeer wel beproeft is.

Om het wygaert water oft wygaert traen te bereyden.

NEempt axungia vitri een once/ aluminis ſaccarini twee oncen/ roots alluyn een once/ borax twee oncen/ campher een once : daer na neempt een drinck-glas vol wygaert traen/ eñ doeter deſe voorſchreuen dinghen inne/ latet aldus inde ſonne ſtaen een gheheele maent lanck/ ende is ghemaeckt.

Een goede maniere om alle ghediſtilleerde wateren eenen goeden luſter te gheuen.

NEempt cleyne gruene pijnappelen ſeer wel gemūdificeert/ daer na ſnydtſe met ſchyuē/ die welcke ghy dry daghen lanc in koeyen melck ſult laten weycken/ het melck cēs des daechs veranderende (maer twaer beter in geyten melck ghedaen) ten eynde van dry daghen ſuldyſe met deſe navolghende poederen diſtilleren: Neempt glaſen poeder vier oncen/ ſtucken root corael twee oncen/ ſuycker candys vier oncen/ roots alluyn een once/ quicſiluer met ſpeeckſel ghemortificeert anderhalf once/ twaelf verſſche eyeren met de ſchalen ghebroken ende wel te ſamen gheclopt / termentyn neghenmael in water ghewaſſchen vier oncen / witte zee-porcelletten/ diemen by de perfumeerders te cope vindt / twee oncen/ viiftich ſlecken wt haer huyſkens ghedaen/ oft by ghebreke van deſen/ neemptſe mette huyſkens. Alle deſe dinghen elck beſundert wel gheſtampt/ mengtſe te ſamen/ ende maecter in den alembicus een lage af/ daer na een lage poeders/ dan een laghe termentyn/ eñ daer bouen

oppe

oppe de flecken/al-dus laghe bouen laghe/tot dat den alembicus vol zy / daer na ghietter een glas goeden witten wyn oppe/ende maeckter een maetelijck vier onder. Dus suldy het water hebben dat ghy begheerde/ het welck ghy in een glasen phiole bewaren sult/ want het is seer goedt om de huyt schoon ende wit te maken/ ende om de rimpelen des aensichts te verdrijuen: ende is beproeft.

Om water te maken van witte meloenen/ dwelck oock schone huydt maeckt.

NEempt witte meloenen daer de schorsse wel af ghedaen is/ ende snydtse in stucken eenen vingher dick / het middelste daer al inne latende/ daer na neempt dese nauolghende dinghen: Aluminis saccharini vier oncen/ ghebroken oft ghemortificeert quicsiluer een once / gebranden roots alluyn een once/ parcelletten twee oncen/ ghewasschen termentyn een pondt/ twaelf versche ghestampte eyeren met de schalen/ witte limoenen in stucken ghesneden also veel als ghy wilt/ suycker vier oncen/met een glas gheyten melck/ ende een glas witten wyn: vult den alembicus met dese voorschreuen dinghen/ laghe bouen laghe legghende / als int voorghenoemde water ghesèyt is. Maeckter een cleyn vierken onder/ende bewaerter het water af in eē phiole/het welcke seer excellent sal wesen/om het aensicht mede te wasschen. Also maeckt-men oock het water van Anguria/ ende vande sopkens ende bloemen van wicken ende vitten/ ende van boon bloemen/ van maluwe / ende van het bloeysel van wilden wygaert/ ende meer andere dierghelijcke.

Om seer goet cauwoorden water te maken/ so wel van wilde als van tamme cauwoorden.

NEempt cauwoorden / doeter de schellen af / ende snydtse met schyuen / daer na doeter by ses oncen alu-

aluminis saccharini/een once pluym alluyn/om eenen haluen stuyuer mirrhe/ een half pont ghewasschen ter mentijn/vier versche eyeren al ghestampt ende tsamē gheclopt/ses limoenen met schijuen ghesneden/ slecken also veel als ghy wilt/een glas witten wijn. Pulueriseert het ghene datter te pulueriseren is / menghet wel al te samen/ makende d'eerste laghe van suycker/d'andere van poeder/ ende de derde van slecken : daer na ghietter den wijn/ de limoenen/ ende de eyeren bouen oppe/distilleret met een cleyn vierken:het water datter af comen sal/ suldy acht oft vierthien daghen met een phiole inde sonne laten staen. Het selue machmen oock van zeecauwoorden doen.

Een saluunghe/die welcke na datmer het aensicht acht daghen lanc mede ghestreken heeft / so veranderet de huyt ende vernieuwet seer schoon.

NEempt vier versche eyeren/ ende laetse acht daghen lanck in stercken azyn ligghen / tot datse weeck worden/ende dat ghijer de schellen af doen meucht/daer na sult ghijer de doyers so behendelijcken wt doen / datse niet en breken/ daer na legtse in een eerde wel gheloyde schotele . Neempt dan om eenen haluen stuyuer witten termentijn wel ghewasschen/om een oort suicker candijs/om eenen haluen stuyuer borax deech/ campher/spaensch-gruen/roots alluyn/van elcx om eenē haluen stuyuer: alle dese dinghen wel ghepulueriseert zynde / neempt twee quarten quickſiluer met lamoen-sap oft speecksel ghebroken/olie tartari vier oncen/ eenē witten ayuin/ den welcken ghy in witten wyn sieden / ende daer na door een zeue doen sult/ ende sult al dit menghen met de voorschreuen doyers van eyeren / al wel tsamen cloppende ende incorporerende met tsap van twee limoenen . Ende des auondts als ghy slapen gaet/so legt van dese compositie op v aensicht/opten hals/ende op

de op de borste/ende latet aldus van selfs droghen. Ende t'elcken alsmens sal willen besighen / soo moetment wel omme-rueren/ende men salt niet te haest vā het aensicht doen / want men soude de huydt te seer bederuen / maer men moettet daer acht daghen lanck op laten ligghen. Al schynet ooc dattet het aensicht verbrandt oft vilt/men moetet nochtans sijn operatie laten volbrenghen / ende ten eynde van acht daghen salment op de nauolgende maniere af doen: Neempt terwen semelen / maluwe / meerts-violetten bladerkens/boonschellen/ de cruymen vandē brode/ende een goedt deel onghepreparcerden honich: laet al dit te samen siedē/tot dattet al morwe int tasten geworden is/ daer na ghietet in eenen pot/ ende latet so coudt worden/ dat ghijser den roock wel af verdraghen cunt/ het aensicht bouen den voorschreuen pot houdende: deckt oock wel thooft/ de borste/ oft ander partye/ daer ghy de voorschreuen compositie op gheleyt sult hebben/ eñ blyft aldus also langhe/ tot dat v het sweet van al het aensicht af drupt. Ende als ghy v dus gheuoelt sweten/ so neempt een weynich vanden seluen watere/ eñ doeter cruyme van brode inne / ende na dat ghy wel ghesweet sult hebben / neempt van dese cruyme/ ende wryfter wel styf mede ouer al daer dese compositie ghe leyt is/want de huyt salder seer teerkens blyuen: daer om sal men wel styf moeten wryuen/ tot dat het aensicht vande voorschreuen compositie wel ghereynicht zy: daer na suldy v aensicht met claer water af wasschē/ende droghen. Hier na suldy eenich ghedistilleert water nemen/ende daer gheen stercke substantie en is/ daer sal-men het aensicht vijf oft ses-mael mede wasschen. Ende blyfter noch ergens wat vande voorschreuen compositie/ wryuet wel styf met de voorschreuen cruyme / oft met eenen doeck int voorschreuen ghedistilleert water nat ghemaeckt; ende terstondt suldy de

huydt

huydt/die te voren row ende grof was/iñ een schone/ tedere / ende delicate huydt verandert sien . Maer wacht v wel acht dagen daer na / dat ghy niet ongedeckt inde lucht en gaet/noch oock toe na den viere/op dat de nieuwe huyt/die noch so teder ende delicaet is/ niet en verbrande/oft corrumpere. Dit is een seer sonderlinghe secreet.

Voor de ghene die het aensicht van naturen te root hebben.

NEempt persekeernen vier oncen/ cauwoordsact twee oncen/ ende maeckter olie af / daer ghy het aensicht mede strycken sult des morghens ende des auondts/ dit sal v de ouertollige rodicheyt verdryuen: het welck by experientien warachtich beuonden is.

Om talchum water te maken/het welck seer schoon vlees maeckt/ende duert langhe tydt.

NEempt een pondt talchum gheschelfert seer dunne / stampten daer na in eenen metalen mortier / ende ghieter wat olie van soete amandelen ouer/ op dattet te lichter om stampen zy/ oft breecten met cleyne riuierkeykens in een lynen sacxken tusschen de handen wryuende . Daer na neempt twee ponden gebranden salnitrum/ eñ stroytẽ op de lage vanden voorschreuẽ talchum in een vat toe gestopt/ ende in een reuerberatijf forneys gedaen vier daghen lanck. Daer na noch eens also veel salnitrum by doende als metten eersten/ doetẽ daer na weder int selue forneys: dit doet tot dry reysen. Daer na dissolueret al in werm water/doet het door eenen vilt/ende dat so dicwils tot dat den voorschreuen salnitrũ al wt zy. Droocht daer na den talchum/eñ bindten seer wel in eenen lijnen oft wullen doeck/ in maniere van eenen ronden cloot: dit ghedaen zynde/neempt een grotachtich vat vol rouwen tartarum groffachtich ghestooten/ende legter den voorschreuen appel midden inne/

so/dat hijer gheheelick in begrauen ligghe: doet daer na desen pot in het voor-schreuen forneys vijfthien oft twintich vren lanck/tot dat den tartarum heel wit worde/ ende ghy sult den doeck / daer den talchum in ghewonden was/heel verbrandt vinden. Ten lesten suldy den talchum breken/ende in ghebranden wyn resolueren/daer na laeter het water al reyn af leken/ ende laet den talchum droghen / daer na laetten in een vochtighe plaetse resolueren/ ende daer sal een waterken af comen oft melck ware / het welck seer excellent wesen sal.

Om argentata water te makē/ het welck dat aensicht seer wit/lyfuerwich/ ende seer claer maeckt : ende het ghesthiet met water/ende niet met salue:dit is byden Joffrouwen van Italien seer ghemeyn/ hoe wel dattet een yeghelijc van haer lieden niet ghemaken en can soot behoort.

NEempt vier oncen sublimaet/ breecktē in een steenen mortier / altydt met een handt ommeruerende. Ende alst al wel ghebroken sal zyn/neempt quicsiluer eē half loodt swaer in gewichte/legghet in stercken witten azyn acht daghen lanck/daer na weder in een ander vat met anderen azyn/ende latet een weynich sieden:daer na neempt het quicsiluer wt den azyn / doet het in een schotel / ende morselt daer wat cruymkens van brode by / wel stijf onder een ruerende/tot dat het quicsiluer schoon ende claer zy / daer na blaester inne/ ende het broodt salder wt vlieghen. Doet dit quicsiluer aldus ghepurgeert met den sublimaet/ altydt met eender handt wel ommeruerende/ende onder een mengende/ so salt al swert worden : maer altydt ende sonder ophouden ommerueren/so salt sneeuw wit worden . Neempt als dan siedende water/ende ghietet inden voorschreuen mortier/die welcke oock heet behoort te wesen/daer na rueret wel omme/ menghet al te samen/ende latet rusten.

Neempter

Neempter daer na neerstelijcken het water wt/ welck seer goedt sal wesen tegen de crauwagie: ghietter daer na ander siedende water inne/ seer wel wasschēde als bouen/ende dat tot vier oft vijf reysen toe. Dit ghedaen zynde/ neempt twaelf oft vijfthien peerlen/ ende een carlijn oft twee ghebroken goudts oft siluers/ ende dit onder een mengende/doeter wat camphers by/ een weynich borax/ een weynich ghecalcineerden talchum/ist dat ghys hebt. Alle dese dinghen suldy seer wel met een handt breken indē mortier/ ende latet also veertich daghen lanck inde Sonne staen/alle daghe eens met d'een handt een half vre lanck ommerueren de. Na de voorschreuen veertich daghen neempt vier versche eyeren/die welcke als ghyse een weynich aent vier werm ghemaeckt sult hebben/breecktse/ ende doet het wit alleen inden voorschreuen mortier / al wel te gader menghende/ ende ghy sult noch dit nanolgende water maken : Neempt cleyne rype limoenkens / doeter de eerste gheele schelle af / daer na snydtse met cleyne schyfkens met noch twaelf versche eyeren/slaet het wit/de doyeren/ ende de schalen te samen/ doetter noch by twee oncen termentyns / doet dit al inden alembicus/maeckter een cleyn vierken onder/ ende daer sal omtrent een gelas waters af comen / daer ghy de voorschreuen substantien inden mortier mede temperē sult/daer na bewaret al wel in een phiole wel dicht toe ghestopt in een vochtighe plaetse:dit sal een sonderlinge substantie zyn/al waert oock voor een Coninghinne. Ende als ghys ghebruycken wilt/so moet het aensicht eerstmael wel reyn zyn/ende daer na dese substantie daer op appliceren/met goede discretie / ende latent van selfs droghen.

Om op de voorschreuen substantie eenen schonen luster te maken.

NEempt twaelf doyers van eyeren dyten selüen dach gheleyt/ slaetse al row/ ende sedtse te distilleren inden alembicus ouer een cleyn vierken/ een weynich museus aen het wterste eyndeken van den alembicus strijckende : maeckt een weynich catoens nat in dit seluе waterken/ wzyster v het aensicht wat mede/ ende latet van selfs drogen/ ghy sullet seer excellent beuinden.

Een salfken totten aensichte.

NEempt dry oncen ruet van een vet lam/ legghet in schoon water / alle daghen vijfstich mael veruersschende/ende dat seuen oft acht daghen achter een: snydet daer na in cleyne stuerkens/ende doet het in een eerdē wel gheloyt vat/ dat vol goeden claren witten azyn zy/ ende een dragme ghestampten campher . Laet dit te samen sieden twee oft dry Pater noster lanck/daer na suldyt al te samen door eenen schonen doeck doen/ daer na suldy het vet laten stollen / ende isser eenighe vuylicheyt inden grondt/men sal de wtworpen. Neempt dan twee oncen olie van tartarum / doet de in eenich vat opte coken/tot datse te gader lope/ende na dat ghyt eenē dach ende eenen nacht lanck in eenige vochtighe plaetse sult laten staen hebbē/ doeter daer na een once wel gewasschen borax by/ daer na stampet ende menghet wel al te gader/ daer noch by doende anderhalf once wel ghewasschen ceruse/ende na dat ghy dit in een nieuw wel gheloyde teyle ghedaen sult hebben/ settet op een cleyn vierken/altydt wel te gader ruerende/tot dattet al wel gheincorporeert is: ende als ghyt op het aensicht ghedaen sult hebben / so doeter roysetsel van scharlaken greyn ende van bresilie oppe / want het also beter is/ dan van bresilie alleen.

Om roysetsel te maken voor het aensicht.

NEempt rodē sandalum wel cleyn gestampt/ eñ stercken azyn tweemael gedistilleert/ daer na doeter also veel vande voorschreuen sandalum by als ghy wilt/latet al suetkens sieden: doeter oock by een weynich ghestampten roots-alluyn/ende ghy sult een seer excellent roysetsel hebbē: wilt ghyer eenen goeden reuck mede hebben/so doetter wat muscus by/oft wat ciuette/ oft andere welrieckende substantie/sulcx als ghy wilt.

Om schoon aensicht te maken.

NEempt bonen/faseolen/ende erten/ eñ maecter poeder af/ het welck ghy in lauw water weycken sult/het wit vandē eye/ ende eselinnen melck/daer na suldyt laten droghen. Daer na suldyt met wat waters ontweycken / ende het aensicht daer mede wasschen / het salder schoon / claer/ende blinckende af worden.

Noch het selue op een ander maniere.

NEempt het bloeysel van bonē/ distilleret door den alembicum/ende waschter v het aensicht mede.

Op een ander maniere.

NEempt het bloeysel van rosemaryn/ laetet in witten wyn siedē/ waschter v daer na het aensicht mede/eñ gebruyckes voor uwen dranc/so suldijer schoon aensicht/ende goeden adem af hebben.

Om de vlecken des aensichts te verdryuen/ende schoon huyt te maken.

NEempt een weynich roots-alluyn wel cleyn gebrokē/het wit van een ey opte selue vre gheleyt / het welck ghy aldus al werm opt vier doen sult in een wel gheloyt pannekē metten voorscreuen roots alluyn/so lange tot dattet sal beginnen te sieden/ altyt omruerēde met een cleyn stocxken.

Ende alst hardt ghewordē is/ stryckter v twee oft dry daghen het aensicht mede/ het sal v een schoō aensicht doen hebben: dit is beproeft.

Een waterken het welck wit aensicht maeckt.

N Eempt lithargie / ghesublimeert siluer voor twe stuyuers/ eñ doet dat in een vat met goeden sterckē witte̅ azyn : latet so lange siedē/ tot dattet twee vingeren hooch in-ghesoden zy/ latet daer na wat rustē/ siget door/ ende bewaret. Noch is seer goet melck ende sap van arange appelen met olie van tartarum ghemengt.

Noch om het aensicht schoon te maken.

N Eempt hasen galle/ hoēder/ eñ palinck galle/ mengtse met honich/ ende doet dit tsamen in een metalen vat wel dicht toeghestopt/ ende stryckter het aēsicht mede als ghy wilt/ maer siet wel toe dattet in de oghen niet en come/ want het soude v grote hitte ende pyne aendoen.

Om de sproeten ende rode vlecken des aensichts te verdryuen.

N Eempt leuende gruene haechdissen/ laetse in olie sieden/ tot dat het derdedeel ingheſoden zy/ dit suldy doorsijgen/ eñ doeter wit was by/ daer na maecter salue af/ daer ghi v aensicht dickwils mede strycken sult.

Om het vlieghende vier wt het aensicht ende alle andere leden des lichaems te verdryuene.

N Eempt de wortelen vā lappacium acutum/ waschtse wel/ mundificeertse/ eñ snydtse met cleyne stuerkens/ die welcke ghy te weycken leggen sult in stercken witten azyn twee daghen eñ twee nachten lanck/ stryceter daer na het ghebrec mede twe oft drymael des daechs/ eñ des nachts suldy v met de voorschreuen stuexkēs wortelen strijcken/ ende laetse daer na altydt in den voorschreuen azyn ligghen/ ende ghy sulter mede ghenesen.

Om

Om de luysen te verdryuen.

NEempt wieroock ende berghenspeck/siedet te samẽ in een eerden wel gheloyt panneken: met dit salfkẽ suldy de plaetse strijcken daer de luysen zyn.

Om water te maken/het welc alle vlecken ende verwe wt der wercklieden handen doet/ende maeckt-se wit: oock ist goedt voor de gene/die vande sonne verbrant zyn.

NEempt het sap van limoenen / met een weynich ghemeyn souts / waschter v de handen mede/ende laetse van selfs droghen: wascht daer na de handen af/ ende ghy sult beuindẽ datter alle de vlecken wt zyn sullen: oock is dit water seer goedt teghen de rudicheyt.

Water dat een seer schone huydt maeckt/ ende men bewaret langhen tydt als eenen seer costelijcken balsem.

NEempt een ionghe raue wt den neste / ist v moghelijck/ oft des niet / also ionck als ghy meucht/de welcke ghy veertich daghen lanc anders niet t'eten gheuẽ en sult dan doyeren van eyeren herdt ghesoden/oft ghebraden. Daer na suldyse doden/ende villen/ het vleesch met cleyne stucxkens van een treckende: daer na neempt myrthen bladeren/ende stroyter een lage af in een glasen vat/ daer na een laghe vande voorschreuen raue/ende hier bouẽ oppe talchum poeder / met olie van suete amandelen ghestampt/ na uwe discretie oft goedtduncken/ want de grote quantiteyt en cander niet dan goedt toe ghezyn. Ende schietender noch stucken ouer vande voorschreuen raue/ maeckter noch een laghe af / daer oock myrthenbladeren by doende/ ende daer na talchum: oock moet het voorschreuen vat breedt ende lege zyn. Ten lesten suldy daer ouer ghieten dry oft vier oncen olie van myrthe met eyeren bereyt / als in desen boeck ghesecyt is . Doet daer na den voorschreuen bocael opten alembicum/ alle de iuncturen wel dicht toestoppen-

pende/op datter gheen lucht wt en vlieghe/ diesgelijcx oock den recipient. Int beghinsel maeckter een cleyn vierken onder vier oft vijf vren lanck / so dat alle dese dinghen dissolueren/ende onder malcanderen corrumperen meugen/ daer na maeckt v vier groter ende groter/ende int leste seer groodt/ een vre lanck/ ende latet daer na coudt worden. Ende isser het vier groot ghenoech onder gheweest / soo salder het water gheel oft rootachtich af wesen/ het welcke ghy in een ander glasen vat doen sult / groodt na de quantiteyt des voorschreuen waters/ daer by doende een half pondt rosemaryn bloeysel/ een half glas ghebranden wyn/ wederomme distillerende metten alembicum eñ recipient/ als bouen. Ende men moet inden recipient/oft aent wterste vanden alembicus eenich fijn doecxken doen / int welcke witten benjoin zy tusschen twee papierkens ghestoten/so ghy best meucht. Als dit water ghedistilleert sal zyn / so salt seer claer ende seer schoon zyn/ ghy sullet in een phiole doen met wass ende met ghewast lywaet wel dicht thoegheſtopt:noch men behoret noch inde sonne noch in hitte te bewaren. Ter werlt gheen beter noch excellenter water om de huydt wit te maken/ende te conserueren. De maniere van tselue te ghebruycken is dese : Inden eersten moet-men het aensicht met claren ghedistilleerden water wel afwasschen/ daer na het aensicht/ den hals/ ende de borste / oft andere leden wel stijf met een stuck scharlakens int voorschreuen water nat ghemaeckt wryuen / ende op het bedde ligghende/salmen het voorschreuen nat stuc scharlakens een wyle tyts op het aensicht houden/ende dit mach-men alle acht oft veerthien daghen eens doen/oft alle maenden oft twee maenden. Ter wylen machmen eenich ander goedt water besighen/als van boonbloeysel/van cauwoorden/meloenen/ayun/witte lelien/serpentarie wortelen/ ende andere dierghelijcke.

Maer

Maer men maecher ghenen sublimaet noch ceruse by doen. Dus sult ghy een wonderlijck goedt water hebben om de huydt schoon ende natuerlijck te maken/ ende om de langhen tydt fraey ende ieuchdich te conserueren.

Een seer schoon water/ om het aensicht/ den hals/ ende de borste mede te wasschẽ/ ende men macht in grote quantiteyt maken/ want hoe datter meer zyn sal/ hoe beter/ ende het sal schynen dattet also van naturen zy/ ende niet van ghemaecten coleure.

NEempt twe vette ionghe duyfkens/ twe ponden calfs vleesch / cataputie-saet dry oncen/ pijnkeernen ghemundificeert/ suete amandelen/ bittere amandelen/ witte ende gheele lelie wortelen/ ghebroken ende gemundificeerde bonen/ ossen galle/ serpentarie wortelen / fraxinelle oft ghemeyne diptum wortelen / een cleyn limoenken sonder schellen in schyfkens ghesneden/ de cruyme van een terwen broodt in melck gheweyckt / gummi dragantum in wyn gheweyckt/ gummi armoniacum in azyn gheweyckt/ van elck by discretie. Daer na doetter by bloemen van geytenbladt/ hebt ghyse/ laetse ouer een cleyn vierken distilleren / aenden beck vanden alembicus een doeckxken met muscus / ende benzoin ghebonden hebbende. Het water daer af comende bewaert in een glas wel dicht toegheslopt / want het sal seer excellent zyn om de huyt natuerlijck ende seer wit te maken/ sonder de tanden oft yet anders eenichsins te beschadighen.

Om een seer sonderlinghe ende natuerlijck rosetsel te maken/ het welck lange op het aensicht duert/ ende maket altyt hoe langher hoe schoner ende ieuchdiger.

NEempt het wit van xxv. eyeren hardt ghebraden / ende daer mede een drinck-ghelas vijghen melck/ oft en condt ghys niet becomen/ so neẽpt cleyne onrype vijgen/ eñ snytse met cleyne stucxkẽs/ die welcke ghy met de voorscreuẽ

eyeren mengen sult: distilleert dit/ende het water datter af comen sal/maeckt van selfs de huydt wit: maer wilt ghyse roodt hebben/ neempt tot elck glas van het voorschreuen water twe oncen gepuluerisserdē pluym alluyn / een half once van dier greynen / daermen het scharlaken mede verwet/ ende twe oncē greynē/daermen de carmesijn sijde mede verwet. Al dit suldy in een phiole wel dicht toegheltopt doen/ daer na stelt de phiole in eenē ketel werm waters (maer ten mach niet sieden) acht daghen lanck. Dit ghedaen zynde/ghiet al de substantie vande voorschreuen coleuren af/ ende neempt tgheuerwde water/daer na doeter noch so vele alluyns ende greynē by/als metten eersten/ende legghet wederom al te samen in werm water acht dagen lanck/daer na ghietter het water af/ende doetter voor de derde reyse alluyn by/ende greyne/met een weynich gomme van Arabien: te weten/ tot elck glas waters een half once gomme / wederom acht daghen lanck in werm water latende/als bouen: ende na dat ghy dit wt ghenomen sult hebben/ ghiettet af/ so sult ghy het schoonste roosetsel hebben / dat ghy sout cunnen ghewenschen. Alsdan suldijer een stuexken scharlakens inne nat maken/oft een stuexken carmesijn sijde/wrijfter v aensicht mede/tot dat ghyt verwermt/ ende dat het rosetsel wel penetrere oft doordringhe: oock mencht ghijer sulcken reuck by doen als ghy wilt. Ende en wilt ghy de voorschreuē phiole in gheen werm water stellen/als voorschreuen is/so setse by een cleyn vierkē/ so datse niet en siede/ende dat eenen gehelen dach lanc oft langher/daer na suldyt afghieten/ende alle dingen doen ghelijck voorseyt is.

Een ander rosetsel/dat seer heerdich is/ende men macht met cleynen cost maken.

NEempt twee oncen vischlijm die wel claer zy/ende laetten in witten wyn weycken vijf oft ses dagen lanck/

lanck/tot dat de wel weeck zy: daer na neempt goede brasilie wel gheraspt/oft in cleyne stucxkens ghesnedē/ ende laet,e in put-water weycken/ so datse vanden seluen watere meer dā anderhalf palme hoge ouersvvommen ligghe:latet daer na te samen siedē ouer een cleyn vierken/al t'elcken het coleur op een papier proeuende/ tot dattet verwe na uwen sin. Ende eer ghyt vanden viere doet/so doeter noch by tot elck glas vā het voorschreuen coleur een once rouwen roots alluyn wel ghepuleriseert / ende gomme van Arabien dry oft viermael de grootte van eender bonen . Daer na nemet vandē viere / ende bewaret in een phiole wel dicht toe ghestopt/so suldy een seer excellente substantie hebben. De vroukens die van ghemeynen state zyn / pleghen de bresilie in water oft in wyn te sieden/daer by doende een weynich roots alluyn/ ende een weynich gomme met water oft wyn/ ende lietent so langhe sieden / tot dat de verwe na harē wille was. D'ander nemen roden sandalum/ den welcken si in wyn leggē/oft immers in gebranden wyn/sonder sieden/maer houdent eenen gheheelen nacht lanck. Daer na het water ommerurende/ doen sij daer anderen sandalum by / ende noch een weynich alluyns/na datse het coleur hebben willen.

Een seer schoon witte verwe bouen alle andere.

NEempt ghebroken talchum/ende ghebrant / pulueriseret met eenen houten stamper/ daer na wasschet/ende menget te gader/ doet het daer na in een schotele / oft in eenich ander vlackachtich vat/ met een ander schotele ouerdeckt/ in een glacsbackers forneys/oft in eenich ander forneys/ dry oft vier daghen lanck.Ende als ghy dit weder wt neēpt/so salt sneeuwit zyn/stampet daer na wel cleynkens met het water van cleyne vischskens/oft met visghen melck/ oft met ghedistilleerden azyn/ oft met het

sop van ionge duyskens / oft met eenighe andere suer-achtighe ende limachtighe substantie.

Om het hayr blondt te maken/als oftet goudt-draedt ware.

NEempt schorssen oft scrapsel van rhabarbarum/latet in witten wyn weycken/oft in clare loghe/ ende na dat ghijer v het hooft mede ghewasschen sult hebben/so maecter oock v hayr met een spongie mede nat/oft met eenen doeck/ daer na latet aent vier oft inde sonne drogen. Maeckt daer na het hayr weder nat/ende droghet noch eens/ want hoe dickwilder hoe beter ende hoe schodder/sonder eenichsins het hooft te schadighen.

Om hayrloghe te maken/ die welcke bouen dien datse de herssenen ende de memorie confortеert / soo doetse het hayr lanck/blondt/ende seer schoon worden.

NEempt looghe/ die niet te sterck en zy/maer sulcx alsse de vrouwen ghemeynlicken ghebruycken om het hooft mede te wasschen/en de makes so veel in eenen ketel/ datmer hem thien-mael mede wasschen mach/daer noch by doende het ghene dat hier na volcht : de schellen van thien arange appelen/oft van soete citrangulen/ hebt ghyse/ oft des niet/so neempter suere/citroenschellen also veel als ghijer becomen condt/het sy gruene oft droge/ het is alleleens/camomillebloemen/ lauwerbladeren/ een handt vol Capillus Veneris/een half handt vol agrimonie / twee oft dry handtvollen ghersten stro / wel cleyn ghecapt/ een halue schotele droghe lupijnen/ een schotele fenegrice/ een half pondt tartarum van wyn/ oft twee oft dry schotelen brembloemen / der welcker men altydt een deel ghedroochde in huys hebbē moet/ tot deser affairen dienende. Doet alle dese voorschreuen substantien in een grootachtich vat met de loghe/ ende latet aldus ligghen het een te samen met den anderen/ om daer af te nemen / ende te ghebruycken alst

passe

passe ghetten sal. Ende hoe de voorschreven loghe langher met de voorschreven substantien sal ghemenght gheweest hebben/hoe beter. Dese compositie sal vijf oft ses maenden goedt blyuen/oft oock langher. Ende ghy meuchtse veruersschen na uwe believe. Maer als ghyse te wercke stellen wilt/ so neemptse al schoon af/ sonder de voorschreven substantien / die daer inne ligghen/eenichsins aen te rueren: ende als ghyse verwermt/so meucht ghier wat mirrhe ende wat caneels by doen/ so sult ghyse seer goedt maken / so wel tot de ghesondtheit des hoofts ende des ghesichts / als om schoon hayr te maken.

Loghe daermen het hayr mede swert maect.

NEempt ordinairlijcke loghe/ende laetse siedẽ met een handt vol beetbladeren/dry oft vier handtuollen sauiebladeren/ gruene oft droghe/ende myrrhe also veel als ghy wilt/met lauwer bladeren/ ende een weynich nootboom schorssen oft bladeren. Maer als ghy loghe ghebruycken wilt/die het hayr swert oft blondt maeckt/ en stryckter v het aensicht noch oock den hals niet mede/op dat sy daer noch swert noch gheel af en wordẽ/ hoe wel datse niet so lichtelijcken op de huydt en vat / als op het hayr. Ende na dat ghy het hayr aldus ghewasschen sult hebben / so moet ghy het aensicht met ghemeyne loghe/ oft met claer water / oft oock met witten wyn wasschen.

Olie om het hayr te strycken/ daert lanck/blondt/ende blinckende af wordt/ als oftet ghebruneert goudt waer.

NEempt een glas vol olie van sesamum/ cunt ghys gheecryghen/oft des niet / neempt olie van olyuẽ die niet gruenachtich en zy/maer wel gheel eñ claer/ inde welcke ghy dry oncẽ

droghe ende wel gemundificeerde bremblomen doen sult/stampt de lichtelijcken af/daer by doende een once van het selue gheel datter midden inde witte lelien geuonden wort/ende een vierendeel once curcuma/ ende het sesthiende deel vander oncen saffraens / met een weynich caneels/benioin/muscus/ende ciuette/ ist dat ghy wilt. Alle dese dinghen sullen eenen goeden reuck maken/ sullen de verwe helpen/ ende het hooft conforteren / ende men moetet al te samen int selfde vat oft phiole doen/inde welcke het olie zyn sal/ die welcke ghi al den somer door inde hitte der Sonnen houden sult/ ende sulles t'elcker reysen een weynich nemen voor v aensicht/ende hoe dattet ouder wort/hoe beter. Oock meucht ghy int leste wederom olie opte voorschreuen substantien int selue vat doen/wantse sommighe iaren lanck goedt blyuen / oft ghy sult de selue substantien moghen veranderen na dattet v van node duncke sal. Het is oock goet datme met de selue olie den kam stryke/daer haer de vrouwen mede inde sonne kemmen sullen/ oft en isser genen sonneschyn/so sullen sy eenē wermen doeck opt hooft doen/ende also laten/sonder daer yet anders op te doene.

Een seer sonderlinghe maniere om lichtelijcken het hayr blondt te maken / sonder langhen tydt oft niet inde Sonne te staene / d'welck een seer seltsaem ende seer excellent secreet is.

Neempt antimonium een half pondt/tartarū een half pondt/ sal-nitrum negen oncen: alle dese dinghen wel cleynkens ghestoten ende geincorporeert/ neempt een eerden teyle / eñ doet de int middē vandē viere/so datter het vier onder ende bouen ouer brande/ tot datse heel roodt worde / daer na worpter allenskens alle de voorschreuen poederen met eenen lepel inne/ altyt een weynich tusschen beyden vertoeuende / tot dat de eerste t'elcken gheheel verbrant zy/cōtinueert dit totter wylen toe dat alle de

voorschreven poederen al verbrandt sullen wesen. Maer dit moet onder in een schouwe / oft in eenighe opene plaetse gheschieden / om datter eenen so groten roock af comen sal / datment gheensins en soude moghen verdraghen. Daer na salmen de teyle breken int midden / vande welcke ghy het fatsoen van eenen dicken koeck oft swertachtich broodt vinden sult. Desen koeck suldy op de schone steenen in veel stucken snijten / ende int midden sult ghy sommighe cleyne greynkens vinden als oftet fijn siluer ware / maer seer broosch ẽ licht om breken. Ende dit is het selue dat de ondersoekers der natuerlijcker secreten den coninck vanden antimoniũ noemen: die welcke in metaelsche operatiẽ tot veel dingẽ dient / als wy hier na seggen sullen. Maer dat en sal gheensins dienen om thayr mede te witten / des niet te min / men moetet alleen bewaren. Neempt daer na de reste / ende de swerte substantien / ende de gheelachtighe substantien / ende al het ghene dat ghy op den grondt / ende al rondtomme aen de voorschreuen teyle gheuonden sult hebben. Alle die welcke dinghen om datse terstondt vochtich worden / so stamptse lichtelijcken af / ende tot elck pondt doeter noch by een once gerubifieerden vitriolum / als wy hier na beschryuen sullen. Doet daer na alle dese dinghen te samen in loghe / die niet de sterck en zy / ende temperet tot dattet ghelijck een maniere van papken worde / daer by doende twee oncen olie van doyers van eyeren / oft by ghebreke van dien / neempt olie van olyuen. Dese dickachtighe substantie sult ghy so langhe in eenich vat bewaren / tot datse hardt worde / ende ghy sultse altydt goet vinden. Als ghyse te wercke stellen wilt / so neempt gemeyne loghe / ende doeter twee oft dry oncen rouwen ende ghestampten roots-alluyn inne / ende alsdan wasschet v hooft daer mede ghelijck ghy ghewoon zyt. Ende na dat ghy het hooft ghewasschen sult hebben /

son-

sonder dat af te droghen / so smeert alle dat hayr met de voorschreuen substantie/die welcke ghy verwermen moet/ ende als ghy dat hayr aldus gesmeert sult hebben/ so omwindet met eenen wermen doeck/ een weynich tydts dan neder sittende . Dit ghedaen zynde / sult ghy de voorschreuen saluinge af doen / ende wasschen de saluinghe met werme loghe/ ende de zeepe sult ghy bereyden so v goedt duncken sal. Ende ten lesten so wasschet v hooft ende het hayr wederomme met een weynich ghewermden witten wyn: ende daer na omwindet thooft eñ thayr met eenen wermen doec om te droghen/ oft droghet inde sonne/ oft aent vier/ also ghy wilt: eñ ten lesten so suldyt met onse voorscreuen olie smeren/oft met Josemin olie/ oft met eenighe andere welrieckende olie/ die het hayr also mach conserueren ende bewaren/dattet niet en breke/maer dattet daer blinckende ende schoon af blyue/ende also onderhouden mach worden: maer alle dese dinghen salmen altydt manierlick ende matelick ghebruycken/ want mate in alle dinghen/ is den besten raedt. Dese maniere van doene sult ghy alle xiiij. daghen oft alle maenden eens herhalen / oft also dickwils alst v believt: so suldy thayr schoon ende blinckende hebben/als oftet goudt-draedt ware. Maer ghebruyckt altydt alle dinghen by goede discretie/ende met grote neersticheit. Metten eersten als ghy eenighe recepten ghebruyckt / als namelick in dese confectien/ so moet ghy wel toesien dat de loghe niet te sterck en zy / op datse tsamen met de voorschreuen confectie (die welcke wat sterckachtich is) het hayr niet door en ete. Doe moetmen de quantiteit/ende den tydt/van de confectie daer op te laten ligghen/ wel gade slaen/ eer datmense mit loghe afwassche : ende aldus/na dat ghy by experientien beuinden sult / meucht ghy v in alle andere dinghen regeren: Want daer en is ghenen so sekeren reghel/

ghel/de discretie ende neersticheyt en hebbēder wel altydt eenich segghen inne/ na het goedt advys vanden ghenen diese te wercke stellen wilt.

Een saluinghe om thayr wt eenighe plaetse te doen vallen.

NEempt het wit van dry versshe eyeren wel gheclopt/acht oncen leuenden calck/ een once orpimentum: al dit wel ghepulucriseert/ suldy met het voorschreuen wit van eyeren doen/ doetter daer na een weynich loghen by/ tot dat ghijer een papken af ghemaken cundt: daer na salmen dit met een pinceel oft borstelken op de plaetse strycken daer-men het hayr wilt doen wt vallen: ende laten dese saluinghe een vierendeel vander vren ligghen/oft wat langher / daer na met werm water afwasschen/ ende al thayr salder af wt vallen: oft des niet/suldyt wederomme strycken / ende wederomme een weynich tydts vertoeft hebbende / salment af-wasschen als te voren / ende het hayr sal sonder eenich twyfel af vallen. Ten lesten salmen de voorschreuen plaetse met olie van rosen oft van violetten strycken/ ende de huydt salder seer schoon af blyuen / sonder eenich letsel te hebben.

Een olie oft vochticheyt om thayr mede te doen wt vallen/ende men macht also langhe bewaren/alsmen wilt/ ende is noch tot alle andere saken seer goedt.

NEempt een once soda (dat zyn asschen van een cruydt/dat de glaesbackers besighen om cristalijne vaten te maken) thien oncē leuenden calck/acht oncen orpimentum/eñ maecter een fijn poederken af / het welck ghy in een panne met also veel soete eñ clare loghe doen sult/dattet poeder een palme hoghe onder de voorschreuen loghe ligghe. Daer na laet dit een vre lanck sieden/ende vandē viere nemende/suldyt vierentwintich vren lanck laten staen/ende dan suldyt af ghieten/ door-sighen / ende

dry oncen swaer daer af nemen/daer by doende een on ce olie van olyuen/ ende latent so langhe te samen sieden/dat alle dat water versodē zy:het welck ghy daer an weten sult: worpt met een stoecxken een druppel oft twee int vier/ende bernet sonder craken/dat is een teeken datter gheen water meer in en is. Wilt ghy dit welrieckende hebben/ so doeter muscus by/oft ciuette/ daer na bewaret:ende als ghijser thayr mede wilt doē wt vallen/ wascht eerstmael de plaetse wel met werm water/dan smeret met de voorschreuen olie/ende latet also ein wyle tydts staen/daer na wasschet weder met werm water af/ende al thayr salder af wt vallē. Ten lesten sult ghy de plaetse met olie van rosen oft vā violetten strycken/als voorseyt is.

Een vermaninghe voor de ghene die thayr wt willen doen vallen.

IN den eersten moetmē weten dattet hayr niet wt vallen en sal/dan metter brekender manen/ ende het is veel beter datmense met olie oft salue doe wt vallen/dan datmense met de pincettē wt trecke/om datmen den vleesche ghewelt aen doet/beroerte van bloede/wyde openinghe der sweetgaetkens / ende men doeter thayr daer na dicker af wt wassen: daerom salmen terstondt de plaetse met eenighe vercoelende olie stryckē/ als met olie van rosen oft olie van violetten. Aenmerckt oock diesghelijcx dat dickwils de voorschreuen olie met orpimentum gemengt/de huyt maeckt als oftse verbrandt ware/ende dit compt door te stercke/oft quade compositie/oft alsment te lange op laet droghen/oft alsmen de plaetse te voren met gheen werm water af ghewasschen en heeft / oft alsmen de plaetse niet terstondt met olie en stryckt / als het hayr wt gheuallen is/ ghelijck wy hier bouen gheseyt hebben/hoe datmen doen moet/ ende alle dinghen bereyden moet.

Om

Om te maken dattet hayr niet weder en come/ende om tselue clein/ende dun te maken/ghelyck het eerste wolhayrken.

SEer qualijcken can men ghemaken dat het hayr niet weder en wasse: om dat sommighe daer seer coude ende droghe saluinghen toe bereyden/ daerse een wyle tydts de plaetse mede bestrycken sonder yet te vorderen/ om der crachten wille der natueren/ die welcke altydt haren loop houdet/worpende haer superfluiteyten wt metten hayre/daerom verbranden sij de huydt/ende bederuense: daeromme behoortmen wel toe te sien / eñ alle dinghen te gebruycken na behoorlicke ordinantie/ op datmen gheen verloren moeyte en doe/ende alle schaden verhoeden mach. Daeromme moetmẽt doen wt vallen met het brekende quartier / ende terstondt daer na de plaetse strijcken met olie van rosen/oft van violettẽ: dit doende/so wordet hayr altydt cleynder/ dunder/ ende saechter/ ende vertoeft t'elcker reisen langer eer dattet weder compt. Maer wilt ghy dattet nimmermeer weder en come / so ghebruyckt dese nauolghende remedien/ die seer seker/ ende by experientien warachtich beuonden zyn: Neempt ghebrande olyfsteelkens / droghe boonschellen/bilsemsaet/ lithargium auri oft argenti/ende ghebrande schelpen/tellene geheeten/ende opium/van elcx euen vele/eñ de helft so veel orpimẽts als vã een vande voorschreuen dinghen. Al dit wel ghepulueriseert/ suldy laten opsieden in olie van olyuen/oft van rosen/ so veel dat de olie vier oft ses vingheren bouen ligghe/ ende latet sieden opt vier / ruerende sonder ophouden twee oft dry vren lanck: latet daer na coudt wordẽ/eñ ghietter de olie af/ by die welcke ghy het vierendeel also veel saps van celidonie toedoen sult. Ende als thayr wtgheuallen is/neempt een cleyn doecrken inde voorseyde olie (maer eerst lauw gemaect) gheuet eñ legget

opte voorschreuen plaetse/ latet daer op eenen gheheelen nacht lanc ghebonden ligghen/ ende des morghens suldyt weder af doen: dit doet ses ofte seuen nachten/ als voorschreuen is: maer het moet met het brekende quartier gheschieden. Ende siet ghy dattet hayr weder comen wilt/ doet het weder metten naestvolghenden brekenden quartiere vallen/ in alle maniere doende als bouen/ ghy en sullet niet dickwils behoeuen te doene/ het hayr en salder ten ewighen daghe af achter blyuen.

Om een maniere van plaester te maken/ daermē het hayr mede doet wt vallen/ vanden aensichte/ halse/ handen/ oft ander dere delen des lichaems.

NEempt twee oncen termentyn/ een half once wit was wel cleyn ghebroken/ oft wat meer oft min/ na dattet van node wesen sal/ benjoin/ storax calamita/ na discretie: latet wass eerst een weynich smilten ouer een cleyn vierken/ daer na den benjoin ende den storax/ daer na doeter den termentyn by/ met een weynich wel ghebroken ceruse: eñ als ghyt op het vier doet/ doetter wat mastix by/ ende maecter een mixtie af/ die noch te dick noch te dun en zy. Neempt daer na een stuck lywaets van sulcker grootten als ghy wilt/ op het welck ghy de voorschreuen compositie (tzy met eenē lepel oft anderssins) breyden sult in maniere van plaester. Latet daer na coudt werden/ ende bewaret sonder toe-vouwen/ want als dese mixtie coudt is/ so is sy hardt. Wilt ghyse te werke stellen/ doet als hier na volcht: Des auondts als ghy slapē gaet/ so wascht v aensicht oft ander plaetse met law water/ wel stijf met eenen doeck oft met de handt wryuende/ ende af ghedroocht hebbēde/ neempt een stuck vande voorschreuē plaester/ eñ wermet so lanc ghe aent vier/ dat de voorschreuen mixtie dun werde/ applicerthe terstondt wel stijf opte hayrachtige plaetse/ en

se/ende laetser den gantsen nacht op liggen. Des morghens suldy voor den spieghel gaen/en̄ de voorschreuē plaester met een eyndeken af treckende / suldijer al het hayr mede wt trecken/ daer een schone huydt latende. Ende ist datter noch wat vande voorschreuen mixtie opte voorschreuē plaetse blijft/waschtse met werm water ende met terwē semelen af/so langhe met een doecxken wryuende/tot dattet af valle. Wascht daer na v aensicht met ghebranden wyn/wittē wyn/oft met eenich ander ghedistilleert water/dat niet te sterck en zy/ maer van meloenen/ cauworden/ oft andere dierghelycke dinghen ghedistilleert: ghebruyckt daer na sulck water totten aensichte dienende/ als v belieuen sal/ so sult ghy v aensicht claer onderhouden/ ende blinckende als eenen spieghel.

Een seer sonderlinghe secreet/dat de grote Heren in Moorenlandt ghebruycken / daermede sy maken dat haer kinderen gheen hayr onder de ocksel en / oft elders daer sy willen/ en cryghen. Dit secreet heb ick in Syrien geuonden/int iaer 1521. door de hulpe van eenen groten Here / wiens dochter ick ghenesen hadde.

TErstondt als het kint geboren is/ so bereydē sy een stuck fijn gouts/ eenen ducaet/ gulden rinck/oft ander dierghelijck/ en̄ latent gloeyende wordē: aldus applicceren sijt opte plaetse daerse gheen hayr en willen hebben/ende terstondt stryckē sy de plaetse met olie vā rosen oft violettē: binnen xxiiij. vren doense het selue noch eēs/so en compter nimmermeer geen hayr oppe. Hier mede heb ick dickwils het hayr van de ionghe meyskens voorhooft wt doē vallen/maer het gout moet seer fijn zyn/so en salder gheen litteecken achter blyuen/ gelyck oftet met eenich ander metael af versengt ware. Dit secreet heb ick langhen tydt verborghen ghehouden/ende en hebs noyt om ghelt noch om goedt willen openbaren/ dan nu in desen teghenwordighen boeck.

Om Orientsch lywaet te maken/daer de vroukens hen aensicht mede verven.

NEempt scharlaken schoorhayr/ latet een goe de wyle tydts in water sieden/ daer levende calck in ghesoden hebbe / ghietet daer na af/ nemes een pot / ende doeter inne twee oncen bresilie-hout met cleyne stuexkens ghesneden/ daer by doende een once roots alluyn / met also veel spaensch groen/ende een vierendeel once Arabische gomme . Ende na dattet een half vre lanck wel gesoden sal hebben/neempt een stuexken oudt lywaets/also groot als ghy wilt / maket nat in dese decoctie oft rode verwe : daer na deckt de panne/ eñ laet dese mixtie coudt worden eenen geheelen dach lanck/eñ latent inde lommere drogen/na dat ghyt wter pannen gedaen sult hebben/ bewaret tusschen welrieckende dingen/ende ghebruyket t'elcken alst v belieft.

Het selue op een ander maniere.

NEempt een glas ghebranden wyn/ een vierendeel once vande voor-gheschreuen greynen/een half once bresilie/een half once gummi armoniacum:doet dit al int glas metten ghebranden wyn / daer na stoppet wel dicht toe/ ende tvoorseyde glas moet wel vol zyn:latet ouer een cleyn vierken al suetkens sieden/oft latet twee oft dry dagen lanck inde sonne staen . Dit ghedaen zynde/ghiettet af/ ende doetter de stuexkens oudt lywaet by/ als hier bouen verhaelt is. Ende en is v dit int afgieten vanden ghebranden wyn niet roodt ghenoech/ so meucht ghijer noch greine ende bresilie by doen:ende altyt inde stede vande greine ende bresilie/so waert goedt den lacca vande greine ende bresilie te bereyden / als hier In desen boeck gheleert wort.

Om wit hayr ofte baert seer schoon swert te maken.

NEempt goede orientsche gal-noten / oft andere / ende frytse in olie/ maer en laetse niet verbranden/daer na stampt-se/ende doet-se door een seue: neempt oock ferrette/oft atramentum hispanicum/den welcken ghy diesghelijcx ooc stampen ende wel pulueriseren sult. Neempt dan een panneken vol loge/ende doeter granaetschellen/ nootschelpen/ myrrhe/ ende sauiebladeren by/also vele als ghy wilt: Dit sult ghy te samen tot op het derdendeel sieden. Oock moeter by gedaen wordē twee delen galnotē/ende een deel ferrette/ wel onder een tempereren-de ende incorporerēde/tot dat v het swertsel aen staet/ daer ghy den baert ende het hayr mede stryeken sult in deser manieren: Wassehet hayr oft den baert met loge die niet te sterck en zy/ op datse v niet en byte/ ende de wyle het hayr noch werm is / smeret met de voorschreuen confectie:maer sij moet law gemaect wordē/ om des te beter te mogen penetreren / eñ latet also een wyle tyts staen. Wascht daer na thayr eerst met loge/ ende daer na met werm water af/ ende het sal seer schoon ende swert wesen. Dit en byt/noch en gheeft gheen letsel noch hindernisse.

Een seer edel ende excellent poeder om de tanden mede te reynighen, vast staen/ende wit worden: oock om het tantvleesch te preserueren / wiens ghelijck niet te vinden en is/ al waert oock voor een grote Vrouwe/Keyserinne/ oft Princesse.

NEempt lacca van greyne/ oft en condt ghyt niet becomen / so neempt seer goede greyne thien delen/ seuen delen ghersten broodts te colen ghebrandt/lignum aloē twee delen/fijnen pruymsteen op de colen ghedroocht/ ende in witten wyn oft azyn ghewey ckt/ acht delen / weeck draken bloedt dry delen / ghebranden roots-alluyn vier delen/ ghebranden honich in een panneken/ tot dattet eerst swert worde/ende daer na gheel dry delen (ende

dit meucht ghy vanden droessem vanden honich maken dijer ouerblijft na dat hy ghedistileert is/den seluē met een panneken in een glaesbackers ouen eenen dach oft twee latende) colen van rosemaryn hout dry delē/ fijnen caneel twe delen/ benjoin een deel/ armenischen bolus van orienten neghen delen/ tartarum van witten wyn twee delen/ alabaster een deel/ cleyne peerlen vier delen/ gheelen ambergris vijff delen/ roden corael twaelf delen/ onrype yuoorscrapsel twee delen/ cleyne queappelen een note groot oft wat meerder/ ses delen: maer de beste zyn de ghene / die opten boom niet tot perfectie ghecomen en zyn: de welcke men int vier bernen sal/tot datse heel te cole verbrādt zyn/mastix acht delen. Alle dese voorschreuen dinghen seer wel ghestampt/ende door een fijn seue ghedaen/daer een weynich muscus by doende/ ende wat gheslaghen goudts ende siluers. Dit ghedaen zynde/bewaret in een busken wel dicht toeghestopt/ ende sult een seer costelijcke substantie hebben . Ende als ghyt te wercke stellen wilt/ wascht eerst den mondt wel met schoon water/ oft met wyn: daer na neempt van dit poeder op uwen vingher/oft op een doecxken / ende wryfter de tanden mede/daer na spoelt den mōdt met wat claer waters. Dit continuerende / suldy altydt schone/ stercke ende vaste tanden hebben.

Een seer excellente conserue om de tanden te reynigen/ het tantvleesch te conforteren/ende goeden aessem te maken.

OM des wille dat het tandt-poeder ombequamer schynt / dan eenighe weecke substantie oft conserue / die welcke beter aencleeft/ende is den monde veel anghenamer/ so willen wy hier van eene schryuen / die welcke wter maten seer costelijck is/ende die in excellentie haers ghe

lijcke

licke niet en heeft/ende wort opte navolghende maniere ghemaeckt: Neempt een deel syrope van rosen/twee delen myrthē syrope/oft lentischen syrope/hebt ghijer. Doet dit te samē in een schoon panneken/ daer na doeter vanden voorschreuen tandtpoeder by/daer wy int voor-gaende capittel af ghesproken hebben/ tot dattet tot weeck deech ghereduceert is: doet daer na dit pānneken op een casoorken met heete asschen ende wat bernende colen/oft immers van verre byden viere:ende latet al suetkens sieden/ altydt ommeruerende/ tot dattet dick worde ghelyck honich/oft noch dicker. Nemet daer na vanden viere/ doetter gheslaghen goudt ende muscus by/also veel als ghy wilt:ende ghy sult eē seer wtnemende ende excellente substantie hebben/ om het ghene te doen dat voorschreuen is.

Vermaninghe voor de ghene/die tandtpoeder oft conserue maken willen.

IS dat ghy dese dinghen wilt op het alder excellentste maken/so neempt vā de voorschreuen dinghen also veel als ghys becomen cunt/oft en cunt ghyse niet al becomen/so neempt vande excellentste/als scharlaken greynen/peerlen/corael/ghelen ammer/lignum aloē/bolus armenicus: maer het voorschreuen ghersten broot te colen verbrāt/eñ voort d'ander dinghē zynder seer goet inne. Ende wilt ghyt eenighe grote Prince gheuen/ die gheerne het schoon coleur siet/ ende de dingen gheerne weten soude dyer inne zyn / so meucht ghyt met luttel substantien maken (als voorseyt is) daer muscus ende gheslaghen gout by doende: wildyt met cleynder cost ende in meerder quantiteyt maken / so doet tot de dinghen/ die wy int capittel van het poeder verhaelt hebben / ghestooten careel-steen / marber-steen / creeft-schelpen te puluer ghebrandt/ende een weynich wit souts:droessem van

ghebranden wyn isser oock seer goet in/alleen/oft met yet anders gemengt/so salmen veel substantie met cleynen cost hebben. Ende wilt ghy conserue maken met cleynen cost ende arbeyt/ so neempt honich van rosen/ ende mengten met de voorschreue poederen. Hier mede suldy de tanden wryuen / ende daer na den mondt wt spoelen. Dit doende/alle acht daghen eens/salmen schone tanden hebben. Dit is een seer goede ende ghe-rieffelicke recepte voor eenen yegelicktn.

Een seer goet ende wit tantpoeder/den Heren ende Prinsen veel anghenamer dan eenighe vande voorseyde.

IN den eersten salmen een seer excellent secreet anmercken/om de tanden schoon ende wit te maken: dat is/puymsteen alleen / maer het moet vanden alderfijnsten zyn/ daer de schoemakers haer witte schoenen mede wryuen/ ende dien wel ghepulueriseert: want de tanden daer mede ghewreuen/ sij worden der seer schoon ende effen af: ghelijckmen by experientie wel siet/datmen den puymsteen ghebruyckt om de beenen / marmoren / ende andere diergelijcke dinghen te effenen. Ick hebber sommighe ghesien / die van groten verstande waren / die de grote Heren daer anders niet toe en gauen/ dan het voorschreuen poeder wel gepulueriseert/ want dan en weetmen niet wat het is. Oock kanment welrieckende ghemaken/ alsment in sacrkens doet / die na den muscus oft ambergris riecken: en hebbe sommige grote Heren gesien/ dijer seer groot werck af maeckten/na dat sijer de operatie af ghesien hadden. Maer wilt ghy tot het ghene dat voorschreue is/ een poeder maken dat noch excellenter sy / neempt cleyne peerlen een weynich ghestampt oft heel ghelaten/ende doetse in een schotele/oft in een wijt glas/daer na neempt limoen/ arangien/ oft citrangulen sap/ alderminsten ses oft seuen mael door eenen doeck ghedaen/ gietet opte voorschreue peerlen/

tot

tot datse dry oft vier vingheren hooch ouerswommen ligghen/ ende ghy sult binnen corten tydt sien/dat dit sal beginnen te sieden. Daer na decket met een papier/ oft met eenen doeck/ ende latet also dry oft vier dagen lanck staen/ ende ghy sult de voorschreuen peerlen int voorschreuen sap al ghesmolten vinden/ in een sneeuwit papken verandert / ende daer sal vanden sape een gheel velleken ouertrocken zyn. Neempt daer na claer put-water/oft ghedistilleert lentiseen water/ ende gietes so veel ouer dit voorschreuen papken/ dattet twee oft dry vingheren bouen swemme. Neempt voort een vorexken/oft den steel van eenen silueren lepel/oft oock een cleyn stocxken/daer ghy tvoorschreuen papken wel mede onderrueren sult/ende latet daer na weder sincken/ ende ghiet ten lesten dwater af. Ende siet ghy noch eenighe geelicheit int voorschreuen papken/ herwasschet als bouen/ouerdecket met een papier/ende latet also van selfs inde sonneschijn droghen. Hier na suldy dry delen van dit papken oft wit poederken nemen/vier delen witte puymsteen/als voorseyt is/ twe delen witten benjoin / een deel roots alluyn wel ghebrandt/een deel witten corael/ een half deel seer witte yuoor/ende euen veel seer witten alabaster. Laet dit al tesamen wel wrijuen op eenen marmersteen/ oft in een silueren schale/ende doetter wat gheslagen siluers by. So suldy een seer witte ende excellente substantie hebben / om de tanden mede wit te maken. Ende ghy meuchtse in conserue ligghen met ceder syrope/oft honich van rosen/also ghy wilt. Ende wilt ghy dit poeder seer root hebben / bereydet met greyne van lacca/ ende met een weinich roden corael: Maer om dattet al stampende wat witachtich worde sal/so doeter wat bolus armenicus by/ met een weinich sanguinis draconis liquidi/ende een weynich gheslaghen goudts. Oock meucht ghy alle de voorschreuen poederen eens

sulcken reuck gheuen als ghy wilt : maer int wit poe-der en behoortmen gheenen muscus / ambergris / noch andere dierghelijcke substantien in te doen : want de witheyt souder mede vergaē / maer men macht in sacxkens doen / die na den muscus riecken / oft anderssins / als voorschreuen is.

Een seer costelyck ghedistilleert water / om de tanden terstondt wit te maken / ende de vter maten wel te conserueren.

NEempt een pont van het eerste ghedistilleert honich / water het welck wit is / giettet in een phiole met een once wit ghemeyn souts / een half pondt ongheбranden roots alluyn / een once salnitrum / een half pondt waters van lentischen bladeren ghedistilleert / twee oncen mastix / twee vingeren hooch witten azyn in een glas / met also veel wittē wyns. Laet alle dese dinghen ouer een cleyn vierken distilleren / datse na den roock noch oock na den brant niet en smaken: dese distillatie in sulcker voeghen continuerende / dat ghyse ten alderminsten xxiiij. vren lanck doet duerē / oft (het welck het sekerste vā allen is) latet distilleren per balneum marie. Latet so langhe distilleren / alsser eenighe vochticheyt in is / eñ int gedistilleert water suldy wat caneel poeders inne doē / een weynich lignum aloēs / ende een weynich bolus armenicus / om het selue roodt te maken: want het also den sommighē aenghenaem is: ende om te meerder crachte eñ smaeck te gheuen / so doetter onbereyden honich by / ende latet inde hitte dissolueren: want tis het tantvleesch eñ den tanden seer goedt / ende doet het water eenen goeden smaeck hebben. Bewaert dit als een seer excellēte substantie / al waert oock voor een Coninghinne. Ende als ghyt te wercke stellen wilt / so wascht eerst uwen mont wel / eñ droocht de tanden met een stucxken schoō lywaets / wryft daer na een weynich de tāden met een doecx-

doecrken int voorschreuen water nat gemaect/ eñ terstont sult ghy een tsamen-treckinge des tant-vleeschs gheuoelen / het sal v de tanden conforteren/ ende seer schoon ende wit maken. Ende hebt ghy lieuer dwater wit dan root/ en doeter geenen caneel/bolus armenicus/noch aloës lignum by/alst gedistilleert sal wesen: maer latet met d'andere dinghen distilleren/ende doeter van elcx so veel by/alsser mastix is/ het sal wit wesen/ende also excellent als anders.

Dry treffelycke vermaninghen om de tanden wit ende ghesondt/ende oock om goeden aessem te onderhouden.

HEt eerste is/dat so wie sijn tanden niet ghewoon en is af te spoelen t'elcken als hy gheten heeft/die salse altyt gheelachtich/ ende eenen stinckenden mondt hebben. Het tweede/ dat so wie met ghesloten monde slaept/ oock diesghelijcx altydt vuyle tanden ende stinckenden mont heeft. Het derde is/ so wie schone witte tãden/ ende oock eenen goeden aessem hebben wilt/ des morghens eerste als hy wten slape ontwaeckt/ dat hy wel wt spouwe/ ende wel wt snutte/reynighende/ende wtworpende al het ghene datter dien nacht opte borste/ inde kele/ ende int hooft vergadert is. Ende de wyle ghy de tanden ende den aessem noch so vol hitten hebt/ so neempt eenen doeck / oft d'een eynde van tslapelaken / ende wryfter de tanden wel mede van buytẽ ende van binnen / om de fumositeyten / ende den heeten domp der spysen/oock de gheelicheyt te verdryuẽ/ dier dien nacht vergadert is. Want dit is het gheene/dat de tanden gheel/het tandtvleesch roodt maect/ ende den aessen corrumpeert. Al dit moetmen wel onderhouden: ende twaer oock goedt datmen smorghens een weynich mastix knoude.

Een decoctie om den mont te suyueren/ de loterende tanden vast te maken/ het tantvlees te consolideren/ eñ tvleesch te doen wassen/ist van node.

NEemt een half glas azyns/ euen veel lentiscus waters/ rosemaryn/ myrrhe/ mastix/ boli armeni/ fijn sanguis draconis/ ghebranden roots alluyn/ van elcx een once/ fijnen caneel een half once/ dry glasen put-waters/ fonteyn water/ ofte rieuier water: menghet wel al te samen/ latet ouer een clein vierken sieden / daer by doende een half pondt honichs/ ende seer wel af schuymende/ daer na doeter een weynich benjoin by. Ende alst een vierendeel vander vren ghesoden sal hebben / doet het vanden viere/ ende bewaret in een seer reyne phiole/ wascht ter v dickwils den mondt mede/ so wel voor als na den eten: houdet een weynich tydts inden mondt/ want tis den hoofde seer goedt/ ende doet seer goeden aessem hebben. Dit is een seer excellente recepte.

Eynde des vierden Boecx.

DEN

DEN SECRETEN VAN den eerweerdighen Heere Alexis Piemontois/

HET VIIFDE BOECK.

Om seer excellenten laseur van ouer zee te maken.

Neempt inden eersten een pont lapis lasuli/ de ghemarbert zy / ende lasueraachtich van coluere/ met sommighe goudtachtighe ende groene aderkens/waer af ghy de proeue nemen sult in de nauolghende maniere : Nemes een stuckken / ende legghet opte gloeyende colen / een vre lanck met een blaesbalck blasende / daer na latet coudt worden/ende stootter aen. Ist dattet van een gaet ghelijck eerde/so en doghet niet: maer ist dattet hart blyft ende laseurachtich/so ist goedt . Nemes daer na een pondt/ breket in cleyne stuckkens / die welcke ghy ouer het vier te smilten doen sult / een geheele vre lanck altydt blasende. Dit ghedaen zynde/neempt goeden gedistilleerden azyn in een vat / in den welcken ghy de voorschreuen stuckkens blusschen sult/laetse droghen/ ende neempt daer na sulck water als hier nauolghet : Neempt een gheloyt panneken/ende doetter inne eenẽ pot schoon claer water/ ende eẽ weinich witte honichraten : Latet opsieden / ende schuymet so langhe tot datter geenen schuym meer op en come:ende latet daer na coudt worden. Neempt daer na sanguinis draconis een okernote groot/seer wel ghestampt/ende temperet allenskens met het voorschreuen water . Ghetempert zynde/suldyt door eenen schonen doeck in een gheloyt vat sijghen . Ende het is te aenmercken/dat het water noch te ros noch te claer en behoort te wesen/maer tusschẽ beide/op dat dẽ laseur violetuerwich werde.

werde. Breeckt daer na desen lapis lasuli aldus gheeal-
cineert met het voorschreuen water (ghelijckmen ghe-
meinlijckē den vermilloen breeckt) een gheheele vre lanck
oft noch langer: daer na vergadertē weder in een glas
oft ander geloyt vat/ dat wyt eñ breet zy/ ende laetten
inde lommere drogen/ niet inde sonne/ want hy souder
sijn coleur mede verliesen. Ende als hy wel droge zyn
sal/ pulueriseerten wel/ eñ bewaerten in eenen schonen
witten doeck/ wel toegebonden/ maeckende daer na dit
nauolgende deech: Neempt twee oncen witten resine
pini/ twee oncen pix græca/ twee oncē mastix/ lijnolie/
termentijn/ ende nieu wass/ van elcx twee oncen.
Stampt het gene datter te stampen is/ snyt het wass
in cleyne stucxkens / ende doet het al te samen in een
nieuwe panne/ latet so langhe sieden / tot dattet ghe-
noech zyn sal/ dwelck aldus beproeft sal wordē: Wor-
pes een druppel in coudt water / ende nemet daer nae
met de handt al nat wte : ist dattet aen de handt niet
en cleeft/ so ist genoech. Alsdan so sijget al werm door
eenen schoonen doeck / in een vat vol coudt waters /
want waert coudt/ ten soude hem niet laten doordoē:
ende latet so langhe int water liggen/ tot dattet hardt
gheworden zy / ende dan nemet wte / ende latet dro-
ghen . Als ghyt met het poeder incorporeren wilt/ so
doet in deser manieren: Snijt de voorschreuen confec-
tie in cleyne stucxkens/ die welcke ghy in eenen verten-
den ketel doen sult/ ende hangtse also ouer : . Alst be-
ghint te bobbelen oft te sieden/ soo doetter by een once
olie van bitter amandelen/ ende latet sieden twee Mi-
serere lanck : ter wylen bereydet poeder van lapis la-
suli in een vat / met een cleyn stocxken / dat daer toe
ghemaeckt zy : daer na neempt den ketel/ ende ghiet
allenskens int voor-schreuen vat / oppet poeder van
lapis lasuli / tot dattet wel al onder een gheincorpo-
reert zy / altydt ende sonder ophouden met het voor-
schre-

schreuen stockxken wel ommeruerende. Dit ghedaen zynde/latet coudt worden/smeert uwe handen met olie van olijuen/ ende neempt de voorschreuen substantie/met de handen wel onder een knedende / om des te beter te incorporeren. Ende als ghijer tfatsoen van een broyken af ghemaeckt hebt / doet dat in een gheloyt vat/ende bewaret also thien daghen lanck ten alderminsten. Ende als ghijer den laseur af hebbē wilt/ so maeckt eerst clare loghe met wygaertasschen / daer af ghy eenen ketel vol ouer hanghen sult / ende laetse also heet worden als ghijer de handt in gelyden cunt: doet daer na vande voorschreuen confectie oft deech in een gheloyt vat / ende doetter also veel vander voorschreuen loghen by als v goetduncken sal. Ruert dan de voorschreuen substantie al suetkens omme/tot dat ghijer den laseur siet wt comen. Ende gesien hebbēde/ datter laseur wt ghecomen is/so giet de voorschreuen loghe met den laseur in een geloyt vat/ der welcker vaten ghy een menichte hebben moet/ ende doeter weder ander werme loghe by/doende als bouen: gietet daer na weder in een ander vat/ also continuerende te doene/ tot dat ghy siet datter gheenen laseur meer wt en coompt. Ende merct datter van een pondt lapis lasuli (so verre hy wel fijn zy) maer een once verlozen en gaet/so datter elf oncen laseurs af comen: te wetē/vijf oncen fijnen/dry oncen middelbaren/ eñ dry oncē van den minstē. Den fijnen is ten alderminstē weert twee cronē eñ een half d'once/den middelbaren een crone/eñ den slechtsten een half crone. Als ghijer nu al den laseur wt ghetrocken sult hebben/so bemerct welck malkanderen ghelyckt/ om elck bysonder te legghen in dry deelen / als bouen verhaelt is. Waschten daer na wel met schone ende clare loghe/van d'een vat in d'ander gietende/tot dattet goet van coleure ende wel reyn zy. Het welck ghedaen hebbende/ latet inde lommere

droghen in eenighe camere/ende alst droge is/neempt een glas goeden gebranden wyn/ende laetter een wey nich goede bresilie in weycken: daer na bereyt den lasseur met den ghebranden wyn/ ende laetten droghen/ aldus dry daghen lanck continuerende/ tot dat den lasseur sulcker vochticheit deelachtich zy / ende tsal seer excellent van coleure zyn . Bewaert elcke soorte op hem seluen in leyre saexkens wel genayt/ ende vast toe ghebonden.

Om lacca te maken van fijnen greyne.

NEempt tschoorhayr van fijn scharlaken in een nieuwe panne vol loghen die niet te stere en zy/ ende latet so langhe sieden tot datter de loghe de verwe af ghenomen hebbe. Dit ghedaen hebbende/ neempt een saexken/ dat onder enghe/ende bouen breedt zy/ int welcke ghy voorschreuen schoorhayr metter loghen ghieten sult/ende doetter een vaetken onder : doudt daer na het saexken wel stijf wte/so datter alle de substātie/ende de verwe/dier inne is/ wt lope : daer na wascht het saexken ende het schoorhayr wte int selue vat/ daer de verwe inne ghelopen is. Ende dunckt v dattet schoorhayr noch eenighe verwe inne heeft / so latet noch met andere loghe op sieden/ doende als bouen . Dit ghedaen zynde/ doet de gheuerwde loghe ouer/maer en laetse niet sieden/ende men moet een reyn panneken met schoon water al ghereet aent vier staende hebben/int welcke/ als dwater heet is/ ghy vijf oncen gepulueriseerden roots alluyn doen sult. Ende terstondt als ghijen siet dissolueren/neempt een saexken als bouen: ende als de verwe werm is/ doet-se vanden viere/ doetter den voorschreuen alluyn inne/ende ghiettet also al te samen int voorschreuen saexken/ daer een gheloyt vat onder ghe set hebbende / ende siet ofter de verwe roodt onder wt leeckt: alsdan neempt werm water/ende ghietet inden

sack/

sack mitsgaders oock al tghene datter int vaetken onder den sack ghelopen was. Ende ghietet tghene datter onder wt leeckt wederomme so dickwils oppe / tot dat gy siet dattet niet meer roodt en zy/maer claer als loghe: dus sal al de verwe inden sack blyuen/die welcke ghy met een houten spatule breken sult/inden gront vandē sack al in eenen cloot dryuende. Maecter daer na een clomp oft koecxkens af/na uwe believte. Laetse daer na op eenen schoonen nieuwen careel-steen inde lommere / oft inde locht drooghen/ ende niet inde Sonne. Soo sult ghy een seer excellent stuck hebben.

Om been gruen te maken.

NEempt een pāneken vol schoon claer water/ doeter inne eenen groten clomp leuendē calc/ ende latet also eenen heelen dach lanck staen. Des anderdaechs onderrueret wel met eenen stock/ende latet so staen rustē: des middaechs rueret noch eens/ ende diesghelijcx oock wederom des auondts. Des anderdaechs morghens suldyt al reyn af ghieten/ende bewarent. Ter wylen sult ghy de beenen al ghereet hebben/die ghy verwen wilt/ende laetse in ander ghemeyn water wel sieden/ int welcke ghy te voren roots alluyn sult laten dissolueren hebben. Als sy een wyle tydts ghesoden sullen hebbē/neemptse vanden viere/ende laetse droghen:daer na schraptse met een mes wel stijf af / ende legtse int voorschreuen ghecalct water/daer by doende spaensch groen: laetse wel sieden/ende neemptse dan vanden viere. Ende na dat ghyse af ghedroocht hebt/bedryfter mede wat ghi wilt/ghy sultse seer schoon vinden . Ende inde plaetse vanden voorschreuen gecalckten watere/ meucht ghy vryne oft pisse nemen / die al de selfde operatie hebben sal.

Een ander maniere/om been oft yuoor gedelen mede te verwen.

NEmpt sterck water separationis/ ende legter so veel copers oft metaels inne te dissoluerē/ als ghy cunt : legter daer na een sulck stuck wercks inne als ghy wilt/ in sulcker formen ghesneden alst v belieft: als hechten vā messen/pennemessen/kokers/figueren/ oft sulcx als ghy sult willen: laetse daer eenen nacht in ne liggen / ende sy sullen van coleure zyn ghelyck eenen ameraut-steen. Ende waert dat ghy inde plaetse van coper oft metael/ siluer te dissolueren leyt/tsoude des te beter zyn.

Om been in root/laseur/oft andere coleuren te verwen/ na v beliefte.

LAet inden eersten het been in alluyn-water sieden/als voorschreuē is/daer na so neempt leuenden calc-water oft vryne/als hier bouē verhaelt is/ doet daer in bresilie/ oft weedt/ oft laseur/oft sulcke verwe als ghy wilt:laeter dan het been in sieden / ende het sal sulck coleur na hem nemen als ghijer inne ghedaen sult hebben.

Een seer schoon secreet om thout vā sulcken coleure te maken als ghy wilt/ als schrynwerckers ende ander cōstenaers te wercke stellen/ ende houdent onder haerlieden so secreet/ dattet de eene broeder den anderen niet leren en wilt.

NEempt tsmorghens wel vroech vanden alderverschsten ende vochtichsten peertsstront die ghy cryghen meucht/tsamē met het stro/ ende legten op een hordekē met een vat daer onder/om het ghene t'ontfanghen datter af leken sal. Ende en cunt ghys op eenen morghensto ndt niet ghenoech vergaderen/so meucht ghypt ten twee/dry/oft so veel reysen doen als ghy wilt . Ende tot elcken potte van tghene datter af gheleeckt zyn sal/suldy een boone groodt roots alluyn doen / ende euen veel Arabische gomme; Weyckter daer na sulcke verwe inne als ghy wilt/

zwilt/ ende neempt diueersche vatē/ wilt ghy diueersche coleuren hebben: doeter daer na sulcke stucken houdts inne als ghy wilt/ ende doetse ouer twier oft inde sonne. Ende t'elcken sult ghijer sommighe stucken wt nemen/ ende legghen-se besundert / d'ander voort daer noch inne latende: Want hoe ghyse langher latē sult/ hoe de verwe meer ende meer veranderē sal. So suldy veelderhande coleuren hebben/ d'een claerder/d'ander bruynder/ van binnen ende van buyten gheuerwt/ so datse nimmermeer haer coleur verliesen en sullen/noch in water/noch oock anderssins.

Om het eben-hout te conterfeyten/ so datmē van het wa rachtich niet en soude cunnen onderkennen.

ALle manieren van houte/die (wtghenomen de swertheyt) den Eben-houte ghelyck zyn/ can men swert gheuerwen/ maer de hardtste ende vaste (als palmen hout/ende dierghelycke) zynder de bequaemste toe/ ende worden d'alder meest blinckende : ende bouen al het moerbesijenhout/also vel het wit als tswert/maer het swert principalyck. Neempt dan het voorschreuen hout/ende laet dry daghen lanck in alluyn-water ligghen inder Sonneschyn/oft van verre by den viere/so dat het water wermachtich worde:neempt daer na olie van olyuen/oft lynsaet-smout in een panneken/met een haselnote groot vitriolum Romanum / ende effen so veel sulphers . Laet daer na v hout een wyle tydts inde voorschreuen olie sieden/ ende het sal seer bruyn worden . Ende hoe ghyt langher laet sieden/hoet swerter worden sal: maer van te langhe te sieden verbrandet/ ende wort seer broosch: hieromme salmen goede middelmate ende discretie ghebruycken.

Om het leyr in laseur te verwen.

NA dat ghy het leyr wel ghewasschen eñ wel wtghewronghen hebt/neempt besikens van den Ebulus oft vlier besien / ende laet-se in roots alluyn water sieden/treckt v leyr eens door dit gheuerwt water/ende latet also op droghen: daer na trecket weder door tselue water/ende alst weder ghedroocht is / wasschet in claer water wte/ ende scrabt dit water af met den rugghe van eenen messe: trecket daer na noch eens door de selfde verwe / ende latet op droghen / so salt een seer schoon laseur-verwe hebben.

Om leyr in weedt te verwen.

NA dat ghy het leyr ghesmeert/ ghewasschẽ/ wtgewronghen/ende wtghespreyt hebt/ als voorschreuen is/besprenghet met water/dat op tartarum van wittẽ wyne ende ghemeyn sout ghesoden zy/ende wringhet wte : Neempt daer na crabben oft creeften schelpen tot asschen verbrãdt / die welcke ghy met het voorschreuen water temperen sult/ wrpfter alle dleyr wel stiff mede / wasschet daer na wt in claer water/ende wringhet wel stiff wte : Neempt daer na het roodt dat met water van tartarum gheweyckt zy / ende wryuet wel daer mede ouer al/daer na oock met de voorschreuẽ asschen/ wasschet aldus/ende wringet wel wte/tot dry reysen toe. Ten lesten / na dat ghyt aldus ghewasschen ende wt ghewronghen hebt/dunct v dattet noch niet ghenoech en zy/so gheeft hem een bresilie verwe. De weedt moetmen met water temperen / daer den tartarum in ghesoden hebbe / ende het voor-schreuen water moet law zyn/als ghy de substantie root hebben wilt: ende laet dit dan aldus staen eenen geheelen nacht lanck. Doet daer na opte voorschreuen weedt een weynich aluminis fecis/oft aluminis catini in water gheweyckt. Oock meucht ghijer verwe van scarlaken schoorhayr by

by doen / die welcke siedende door de loghe ghetrocken heeft gheweest : dit is een sonderlinghe schoon secreet.

Om leyr groen te verwen.

SMeert het leyr/ ende wasschet wel in cout water wte/ daer na in werm water/ende latet also droghen . Neempt daer na de besien daermen het sap-groen af maect (waer af de decoctie int eynde vā desen boecke met alle de andere ghestelt zyn) maer de voorschreuen besien moeten wel ryp zyn/ legt se daer na in claer water/ so datse eenē vingher breedt onder dwater ligghen: doetter oock by roots alluyn/ ende latet slechts een walleken sieden. Dit ghedaen zynde/so latet in een vat verleken/ neempt daer na het leyr/vouwet int midden toe/wryuet seer wel van beyden syden met de voorschreuen besijen die inde panne ghebleuen zyn/ ende daer na met rouwen ghepuluerïseerden alluyn. Dit ghedaen zynde/neempt asschen vā ghebrande schaepskuetelen/eñ tempertse met de wtgeleecte verwe/ wel stijf het leyr daer mede ouer al wryuende: hier na suldyt met claren water af wasschen/eñ latent droghen sonder af te vaghen. Ten lesten gheeft hem twee glasen vol van tselue coleur oft verwe/ ende het sal seer schoon groen zyn.

Een ander maniere om het leyr groen te verwen.

SMeert/wascht/wringt/ende spreyt v leyr wte/ als voorschreuen is/ daer na neempt de rype besien daermen het sap-groen af maect/die welcke ghy stampen sult/ eñ latense wel sieden in roots alluyn water / gheeft daer na het leyr twee sopen van deser verwen/ende latet opdroghen. Gheeft hem daer na een gheel verwe/die ghemaect zy van nerprun-besien in water ghesoden met alluyn / ende een weynich saffraens / ende ghy sult een seer excellent groen hebben.

Om het leyr op een ander maniere groen te verwen.

NEmet leyr/na dat ghyt ghesmeert/ ghewasschen/eñ wtghesprezeyt hebt/verwet met sapgroen / ende doeter wat asschen by in water gheweyet/daer na wrynet wel styf ouer al. Ende na dat ghy het leyr gewasschen ende gedroocht hebt/ so gheeft hem een Indische verwe/ghesoden inden roots alluyn . Alst droghe is/so gheeft hem het voorschreuen gheel/ ende ghy sult een seer schoon ende leuende groen hebben.

Om het leyr op een ander maniere seer schoon ende laseurverwich te maken.

NEempt de basten van blauwe druyuë/wryfter v leyr wel styf mede tot dattet blauwachtich worde/ende wryuet wel met poeder Indicum/daer na wasschet/ latet droghen/ende maket effen. Weyet daer na den Indicum in grooten roden wyn / ende na dat ghy het leyr wtghewasschen hebt / stryecket hier mede / ende ghy sult een seer schoon lasuerverwich leyr hebben.

Om het leyr roodt te veerwen.

INden eersten wasschet v leyr wel / ende legget in galle te weycken twee vren lanck/ wringhet daer na wte/ ende gheeft hem eenen grondt oft streeck van ligustrum/ in water ende alumen fecis ghesoden/ende gheeft hem dan spaens-groen tamelycken ende met goede discretie. Hier na gheeft hem tweemael bresilie verwe / die alleenlick in loghe ghesoden zy. Ende slaet wel gade/wilt ghy corduanen verwen / so moet ghy den ligustrum in soete ende claere looghe sieden.

Om het leyr op een ander maniere groen te verwen.

Neempt wel rype vlierbesijen/ende besijen vã Ebulus/ende sap-groen besien: al dit wel ge stampt zynde / doetter roots alluyn by also veel als v goetdunckē sal: maer lieuer te veel dan te luttel: daer na neempt loghe/legter vãde voorschreuen sap-groen besijen in/ende laetse een walleken sieden. Dit ghedaen zynde/doetter de voorschreuen vlier oft Ebulus-besijen by/ ende laetse oock een walleken sieden: neemptse vanden viere/ laetse coudt worden / ende wryfter v leyr dan mede. Ten lesten suldyt oock wel styf wryuen met asschen van ghebrande schaepskuetelen. Hier na verwet in dat selue water daer de voorschreuen besijen in gesoden hebben: scrab het daer na af met een leertouwers instrument/ eñ latet op droghen. Ende ist van node/gheeft hem noch meer verwen: eñ gheeft ghy hem dan noch het ghesoden Indicum/het en sal des maer te beter zyn.

Om corduaen groen te verwen/ so wel in galle bereyt/ als in bladeren.

Effent eerst v leyr wel met eenen puymsteen / daer na strycket met olie / ende wasschet seer wel: daer na neempt een once oft twee ghestampte galnoten/ende laet die een vre lanc in werm water ligghen. Hier na suldyt door eenē doeck sijgen/eñ in dit water suldy den corduaen leggen/ tselue wel styf met de handt wryuende/ eñ latent also een vre lanc liggen/eñ na dat ghyt wtgenomē hebt/ wringhet ende spreyet wte. Neempt daer na nerprun-beesijen/daermē het sap-groen mede maect/ die in Julio gepluct zyn/alsse noch groen zyn: droochtse eñ stampt se wel / eñ tot elck leyr suldyer noch twee oncen gepulueriseerden roots alluyn doen / eñ menghen dien met het poeder vande voorschreuē besijen. Daer na suldy opt voorschreuen poeder siedende water ghieten/ eñ latent cout worden. Dit gedaen zynde/ghiet van desen

watere op v leyr/ ende wryuet wel met de palm van-der handt. Hier na suldy int water vande voorschreuē besien asschen van gheyten keutelen te weycken leggē/ ende met dit water suldy oock diesgheliicx het leyr wel styf wryuen/als voorschreuen is. Hier na wasschet/ scrabbet af met een leertouwers instrumēt/ende spreyet wte/ende neempt ander nerprun-besien/die wel ryp zyn/ ende laetse een weynich al gheheel in water siedē met roots alluyn/ ende laetse daer na coudt worden. Neempt daer na van dese ghesoden besiien / wryfter het leyr mede / ende doetter asschen oppe / die welcke ghy int selue water temperen sult/ daer de voorschreuen besikens in ghesoden hebben. Ten lesten wasschet leyr/scrabbet af met eenen messe / eñ ouerstrycket met een borstele / int voor-schreuen groen water nat ghemaect. Hier na latet drogen/eñ bereydet/so suldy een wt-nemende schoon groen hebben. Ende wilt ghyt bruynder hebben/als ghy de voorschreuen besien met den alluyn wilt doen sieden / so doetter een weynich wel ghestoten Indicum by. Ende slaet gade dat het water werm zy / als ghyer de asschen in weyckt met het water vande nerprun-besien.

Om leyr groen te verwen met Iris bloemen/ oft lis ouer-zee.

NEempt versſche bloemen van lis ouer-zee / stamptse seer wel/ daer na neempt droge nerprun-besien / ende stotter roots-alluyn mede na v goetduncken/ al isser veel/ ten mach niet schaden: doetter wat reghenwaters by/eñ menghet dit al te samen met de voor-schreuen ghestampte lisbloemen. Bewaert dese verwe in een suyuer vat/ende neempt het leyr ghestreken ende ghewasschen als bouen/ende doetter by de nerprun-besien/ met het poeder / op de selue maniere als wy van d'ander ghesent hebben. Wasschet ende scrabbet af met een mes/daer

na latet droghen/eñ verwet ten lesten eens met de ver
we die ghy bewaert sult hebbẽ /latet noch eens op dro
ghen/ende bereydet na de conste/ende ghy sult een seer
excellente verwe hebben.

Om been in turkoys coleur oft in root te verwen.

ALle manieren van been can-men wel ver-
wen/maer hertshoren het beste van allen.
Neempt dan sulck been als ghy wilt / ende
latet snyden ende effenen na uwe believe/
daer na latet een wyle tydts sieden in roots-alluyn-
water/ ende latet droghen. Hier na neempt goedt
groen/ ende legghet te weycke in gheytẽ pisse/ doet het
daer na in een coperẽ oft metalen vat wel dicht ouer-
deet/ende graeften onder eenen mesthoop xv. oft xx. da
ghen lanck / ende alsdan suldyse seer schoon gheuerwt
vinden. Ghy moghet oock doen met menschen vryne:
ende als ghy root wilt maken / so doetter cinoper by/
oft bresilie/oft lac/inde plaetse van tgroen. Maer
als dan moet-men dat in een houten oft ghelasen vat
doen.

Om verkens borstelen oft ander dinghen te verwen / daermen cleerbessemen oft borstelen af maeckt.

INden eersten waschtse wel af / ende legt-se daer
na in rooots-alluyn-water/ tot datse wat gheel-
achtich worden/ neempt daer na wel ghestamptẽ
weedt/ende legt dien inden azyn. Hangt daer na
een ketel schoon waters ouer / inden welcken ghy den
voorschreuen weedt met den azyn worpen sult : ende
alst beghint te sieden / worpter de voorschreuen bor-
stelen inne/ende laetse een weynich sieden. Neempt
daer na den ketel vanden viere/ ende latet al cout wor
den/de borstelen sullen seer wel gheuerwt zyn.

Om de voorschreuen borstelen/ gheel/ groen/laseur/oft anders te verwen.

MEn moetse eerst wel wasschen / ende in aluyn-water laten sieden/als bouen:neempt daer na ligustrum ende saffraen wilt ghyse gheel hebben: Indicum/oft tsap van Ebulus/oft vlier-besijen/oft lisbloemen/wilt ghyse laseur-verwich hebbē. Wilt ghyse groē makē/neempt groen/ ende bereytse als bouen/ende proeft somtydts eens oft v het coleur behaecht. In sulcker voeghen meucht ghy se verwen na uwe lieste.

Om purpuryn verwe te maken/ dwelck een verwe is/ daermen gout-verwe af maect/om daer mede te schryuen oft te schilderen.

GHy sult een pondt fijn tens smilten/ ende alst ghesmolten is/nemet vanden viere/ ende doet ter acht oft thien oncen quicksiluers by/menghet wel al te samen / tot dattet ghelyck een papken worde/neempt daer na een pondt sulphers/ ende een pondt sal armoniacum seer wel ghestoten. Incorporeert dit al te samen met het voorschreuen ghesmolten ten ende quicsiluer/ breket wel te samen in eenen mortier / oft ander houten oft steenen vat / maer niet in eerden vat. Alle dese compositie doet in eenighe phiole/die welcke bouen aenden mondt wel gheluteert oft beplaestert moet wesen / so dat de luteringhe eenen vingher oft twee ouer come. Hier na suldyse aldus opt forneys doen/ ende stokender metten eersten een cleyn vierkē onder/daer na wat groter/aldus suldyt onderhouden/somtydts met een stocxken wat ommerueren de tghene datter int glas is. Ende als ghy siet dattet gheel is/so nemet vanden viere/ende latet coudt worden/ende ghy sult een seer schone purpuryne hebbē als goudtverwe. Hier na breectse met loghe/ende waschtse met vryne oft loghe/ daer een weynich saffraens by

doen-

doende/ ende tempertse met gomwater / als ghy hier na claerlycker sien sult.

Om lac te maken van bresilie hout.

NEempt twee emeren seer stercke loghe / ende doetter inne een pondt fijn scharlaken schoor hayr/ende latet al te samē sieden tot dat het voorschreuen schoorhayr al in water ghedissolueert zy. Ghietet daer na in een houten oft steenen vat/ende worpter allenskens een pondt roots allumys inne/ met een houten spatule wel onder een ruerende/ eñ ghietter oock allenskens by twee emeren schoon waters. Daer na suldyt in een sacrken doen/ende latent wt leken. Het ghene datter int sacrken blyuen sal/suldy in een glasen vat doen. Dit ghedaen zynde/suldy een pondt ghesneden bresilie ouer vier hanghen / in eenen eemer loghen/tot dattet de dickte van eenen vinger ingheſoden zy. Hier na latet in een ander sacrken verleken/ende dwater datter af leken sal / sult ghy weder ouer vier hanghen met een once gommi arabicum ghepuluerifeert/ tot dattet eenen haluen vingher ingheſoden zy: daer na giettet opte voorschreuen compositie/die ghy int glas ghegoten sult hebben/ wel onder malcanderen menghende met een houten spatule: alsdan gietet in een sacrken/ende latet wel verlekē. Het dickste vanden versino sal int sacrken blyuen/ waer af ghy ballekens maken sult / ende latense inde lommere droghen/ende is ghemaect.

Om witte tafelkens te maken/daermen met copere/latoene / oft siluere priemen mach in schryuen / sulck alsser wt Duytslant comen.

NEempt gipsum door een seue ghedaen / ontweycket met hardt lym/oft anderen/ eñ legter een laghe af op v francyn: alst droghe is/ scrabbet tot dattet effen zy/ende hergaet het noch eens metten voorschreuen gipsum oft plaester/eñ scrab-

scrabbet als vore. Daer na neempt ceruse wel ghestoten ende ghesift/ende tempert de met ghesoden lynsaet olie. Smeert het francyn met dese mixtie/ende latet in de lommere droghen vijf oft ses daghen lanck. Dit ghedaen zynde/ neempt eenen natten doeck/ daer ghy het francyn mede effenen sult / ende latet also ligghen xv. oft xx. daghen lanc/tot dattet wel droghe zy/ende dan meuchdyt ghebruycken also ghy wilt.

Om rose te maken.

NEempt een once bresilie wel cleyn ghebrokē/ een vierendeel vander oncen ceruse / ende essen also veel roots alluyn:menghet wel al te samen/stampet wel/ ende ghietter wyne oppe/tot dattet al ouerghoten ligghe / latet also dry daghen lanck staen/ende ondermenghet dry oft viermael des daechs. Ghy sullet daer na wt leken door eenen lynen doeck/ doet dit daer na in een ongheloyde panne/oft in eenen mortier van witten steene/ende latet in een plaetse drogen/ daer noch dach noch sonne compt. Daer na scrabt de bloeme oft rose af/ ende bewaertse. Ende als ghijer mede schryuen wilt / bereydtse met gom-water.

Om goudt te legghen op francyn/leyr/ oft andere diergheIycke dingen/diemen ghebruyct inde stede van tapisseryen.

NEmpt dry ponden lynsaet-olie/ vernis/ pix græca / van elcx een pondt/ saffraen-poeder een half once. Laet dit al te samen sieden in een gheloyde panne/ so lange tot dat een hinnepluyme daer in ghesteken / ende terstondt weder wt ghetrocken/schyne gheheelick verbrandt te zyne. Alsdan nemet terstont vādē viere/ ende neempt een pont goeden aloē epaticum wel ghepulueriseert/ ende worpter dien allenskens inne/ terstondt met een cleyn stocxken ommeruerēde/ oft anders soudet hoge op swillen.

Ende ist dattet te hoghe op siedet/ nemet vanden viere/ende latet rusten/daer na hanget weder ouer tvier/ ende latet weder sieden/ altydt wel neerstelycken ommeruende. Ende alst al wel gheincorporeert is/nemet vanden viere/latet wat rustē/ daer na suldyt door eenen doeck doen in een ander vat / int welcke ghyt bewaren wilt/ende is ghemaeckt. Ende waert dat ghy inde stede vanden saffraen / vande gheele draeykens daer inne dedet/die midden inde lelien wassen/het sou der des te beter ende te schoonder om zyn. Ende als ghy het francyn verghulden wilt / maeckt eerst eenen grondt met het wit vandē eye/oft gomme/opten welcken ghy gheslaghen ten oft siluer doen sult/maer den silueren grondt is schoonder. Daer na doet dit voorschreuen vernis al werm opt versiluert francyn oft leyr/ ende ghy sult terstondt een seer schone goudtverwe hebben : latet wel inde sonne droghen/ende printet/daer na schilderter met sulcke verwen ouer als ghy wilt.

Om cramosijnsijde te verwen.

INden eersten suldy harde zeepe wel cleyn scrabben oft raspen /. ende laten de in ghemeyn water smilten: daer na doet v sijde in een sacxken van lywaet oft fijn ydel canefas ghemaeckt/ende legt de in eenen ketel met de voorschreuen zeepe ende water. Laetse een half vre siedē/diewils ommeruerende datse niet aen en brande:daer na neemptse af/ende waschtse in sout water/ende daer na in suer water . Neempt oock tot elck pondt sijde een pondt oft meer roots-aluyn in coudt water ghedissolueert : ende maeckt datter waters ghenoech zy / int welck ghy de sijde sonder eenich sacxken doen sult/ende sonder ouer tvier te doene : laetse daer acht vren lanck inne ligghen/daer na neemptse wte/ende waschtse in suet water/ daer na in sout water/ ende ten lesten wederomme in suet water:

en laetse niet droghe werden/maer legtse dus al nat in eenē ketel met den cramosijn/ wel ghestampt eñ doorghesift: te weten/ dry oncen tot elck pondt sijde. Wilt ghy de sijde noch stercker vā coleure/ so nemes vier oncen/ ende legtse in so veel waters/ dat alle de sijde vier oft ses vingheren hoghe ouergoten ligghe/ eñ tot elck pont cramosijn neempt dry oncen cleyn galnoten van Istria wel ghepuluerizeert/oft in de stede van dese/ een half once arsenicum cristallini tot elck pondt / dwelck het coleur schoonder maken sal. Maer het is sorghelyck om des rooex wille/ende om andere inconuenienten diser comen mochtē tot sulcker plaetsen daer dit water stozten mochte . Ende alst sal willen beghinnen te sieden/ so legter de sijde in al ghepzepareert als bouē/ eñ laetse een vierendeel vander vren sieden. Ten lestē suldyse af setten / ende latense inde lommere droghen/ ende ghy sult een seer excellente verwe hebben.

Om de brezilie te bereyden/ende vierderhande verwen daer af te maken.

Neempt brezilie in also veel claer waters als ghy wilt/ ende latet meer dan het derdēdeel insieden / oft tot dat v het coleur aen staet / dat is/tot dattet root ghenoech is: daer na deylt dese verwe in vier delen. Ende wilt ghy van d'een deel rode verwe maken / en doetter niet met allen toe/want het sal van selfs alsulcx wesen. Wilt ghy vā d'ander deel blau maken/ so doeter wat calck-waters by/ende het sal een seer schoon blau zyn/ maer de brezilie moet lau wesen. Wilt ghy violet hebben/so doetter loghe by: maer wilt ghyt tanneyt hebben/ so doetter alumen fecis by.

Om roset van brezilie op een ander maniere te maken.

Neempt eenen pot waters / doetter leuenden calck inne een okernote groot/ ende latet also staē eenen

gheheelen nacht lanck: daer na neempt also veel gebro ken brezilie/datter het vaetken daer ghyse in doē wilt/ half vol af zy. Daer na ghietter het voorschreuen calc water by/ na dattet wel door-ghedaen zy/ latet also int voor-schreuen water ligghen weycken vier vren lanck/ende latet daer na sieden tot op de helft. Alsdan so hellet vat een weynich daer de brezilie in ghesoden heeft/eñ vergaderter de verwe af in eē suiuer vat/daer by doende (alst wel werm is) roots alluyn wel gepul ueriseert een eerte groot: alsdan suldy een sonderlinge schone verwe hebben/ om tselue te doene dat ghy be-geert. Wilt ghiier mede schryuē/so doeter wat gom-waters by. Wilt ghyt blau hebben/so doeter dry on-cen loghe by/ luttel meer oft min/ in een vat/ende ghy sult een wtnemende schoon blau hebben.

Om laseur van ouer-zee sonder lapis lasuli te maken.

NEempt een once siluers ghecalcineert met sterck water/ anderhalf once sal armonia-cum: mengt dit wel al te samen met goeden azyn/ende latet een weynich claer worden. Ist dat den azyn de voor-schreuen dinghen te bouen gaet/ so neempt wech het ghene datter te veel zyn sal/ ende doet de reste in een wel ghelovt vat/ ende wel dicht toe gestopt/ende latet also xxv. dagen lanc staen/ ten eynde vande welcke ghy het laseur van ouer-zee seer schoon vinden sult.

Om groen te maken daermen mede schryuen ende ver-wen mach.

NEempt spaens-groen/ lithargium/ quicsil-uer/stampet wel al te samen met kinder vry-ne/daer na schryfter/verwter/oft schildertet mede/ ende ghy sult een seer schoon coleur sien/als oftet ammeraut verwe waer.

Om het fijn goudt te breken/daermen mede schildert oft schrijft metten pincele.

N Eempt gheslaghen gout/ ende vier druppelẽ honichs/ menghet wel al te samẽ/ende doet het in een glaesken. Ende als ghyt te wercke stellen wilt/so temperet met gom-water/ende is ghedaen.

Op een ander maniere.

N Eempt also veel geslagen silvers oft gouts/ als ghy wilt / ende spreydet wte in een glasen effene schale / die met schoon claer water een weynich nat ghemaeckt zy / ende breket metten vingher / makende somtydts uwen vingher nat/maer en breydet niet te wyt wte : continueert aldus tot dattet wel ghebroken zy / daer altydt wat waters by doende. Ende als v dunckt dattet wel ende genoech ghebroken zy / vult de schale voort met schoon claer water/ende onderrueret seer wel/ daer na suldyt laten rusten een half vre lanc/daer na sult ghy het water al suetkens af ghieten/ende het gout sal indẽ gront vander schalen ligghen/het welcke ghy na uwe believte sult laten droghen. Ende als ghyt te wercke stellen wilt / so temperet met gomwater : ende men moetet wel ghedeckt houden/op dattet niet vuyl en worde. Dit is is de alder aerdichste maniere / om ghemalen goudt te maken diemen verdencken mach.

Noch op een ander maniere/te weten/met purpuryne.

N Eempt purpuryne bereyt als bouen gheseyt is/in een schotele met vryne oft loge/eñ breket metten vingher allenskens/ daer na vult de schotele op met vryne oft loghe/ende latet al te gronde sincken . Dit ghedaen zynde/rueret wederomme/de voorschreuẽ loge dickwils veruerschende/tot dattet is also ghyt hebben wilt / wel gebroken/ ende dat de leste loghe oft vryne also claer blyue / als

ghyser inne ghegoten hebt. Ende de selue af ghegoten hebbende / doetter een weynich saffraens by / ende temperet voort met gom-water : so meucht ghy daer mede schryuen / schilderen / oft doen al dat ghy wilt.

Om den grondt te legghen daermen ghebruneert gout op legghen mach.

NEempt gipsum een okernote groot/bolus armenicus een bone groot / aloë epaticum een bone groot ende een derdendeel/suycker candys een bone groot : stampt elck besundert/ ende d'een op d'ander doende/ appliceert int eynde een weynich ciuette oft honich.

Om het goudt te legghen op eenen simpelen grondt.

NEempt fijnen gipsum/aloë epaticum/ bolus armenicus/van elcx euen veel/ende temperet met het wit vanden eye dat versch zy / ende door eenen doeck ghedaen. Ende is uwen gront te sterck/so temperet met schoon claer water.

Om het goudt noch op een ander maniere te legghen.

NEempt sterck gomwater / met dwelck alleen ghy het goudt leggen sult/ ende desen gront sal goedt wesen op francyn/oft op vellen:het selue meucht ghy doen met het wit van een versch ey/ende oock met vyghen melck alleen.

Om coleuren van alderhande manieren van metael te legghen.

NEempt paragoensteen oft cristael/breect dien wel met het wit vanden eye / ende schryfter mede:ende alst droghe is / so wryft het gheschrift met goudt oft ander metael/sulcx als ghy wilt/ende het salder het coleur af hebben.

Om goudt op eenen swerten grondt te legghen.

NEempt lampswert ende maecter uwen grondt af/ opten welcken ghy het goudt met gom-water legghen sult.

Om goudt op marmersteen / oft op eenighe tafele oft verr te legghen.

NEempt bolum armenicum/ ende breecten wel met lynsaet/oft noten olie/ende als ghy gout op desen grondt legghen wilt/so maect dat hy noch te vochtich noch te droghe en zy.

Om gout-verwighe letteren sonder goudt te maken.

NEempt een once orpiment/ende een once fijnen cristael / breeckt elck bysondert wel / daer na menghet onder een met het wit vanden eye/ ende schryfter mede.

Om siluer-verwighe letteren sonder siluer te schryuen.

NEempt een once tens/twee oncen quicsiluers/ ende smiltet te gader/ daer na breket met gom-water/ende schryfter mede.

Om groene letteren te schryuen.

NEempt het sap van ruyte / spaensgroen/ ende saffraen/breket altesamen/menghet met gomwater/ ende schryfter mede.

Om witte letteren in een swert velt te schryuen.

NEempt suyuer melck van vygheboom in een glas/ ende latet een half vre lanck inde sonne staen/ daer na temperet met gom-water/ als ghyt te wercke stellen wilt. Ende na dat ghijer mede gheschreuen sult hebben / so neempt inet/ ende maect een swert velt also groot als ghy wilt/ het welck / na dattet drooch sal zyn/ wryuet wel stijf met eenen doeck: alsdan sullen de letteren/ die ghy metten voorschreuen melcke gheschreuen hebt / haer ontdecken/ende het papier salder wit af blyuen/mitsdien dattet metten voorschreuen melcke gheprefserueert is: het selue

selue meuchdy doen met den doyer vanden eye in water gheweyet/met het welck ghy schryuen sult/daer na suldy het velt swert maken / ende met eenen doeck af wryuen/ als bouen.

Om groen te maken dat goedt zy om mede te schryuen oft te schilderen.

NEempt spaensgroen/ ende temperet alleen in azyn/daer na suldyt door eenen doeck doen/ ende wryuet seer wel op eenen porphiersteen met schoon claer water / ende al wryuende so doetter een weynich honichs by/ ende latet wel droghen/ daer na wryuet wederomme met gom-water/ ende is ghedaen.

Om het laseur te bereyden.

LAseur wryftmē met honich gelijck het spaens groen/maer men behoeuet anders niet te purgeren: temperet met gheclopt wit vandē eye/ oft lijmwater/niet met gomwater: het lijmwater moetmen van lijm maken dat van francyn ghemaect is/ het moet wel claer/ suyuer/ ende door ghedaen zyn ghelijck gom-water.

Om het cinober also te bereyden / datmen daer mede schryuen oft schilderen mach.

NEempt den cynober / ende wryften seer wel op eenen porphiersteen met schoon claer fonteyn-water/ ende laetten droghen/ doetten daer na in een glaesken/ oft in eenen schonen nieuwen inctpot / maer inden winter ist beter in eenen inctpot: ghietter vryne by/menghet wel te gader/ende latet also staen totten auondt/ dat al den cinober ghesoncken zy. Alsdan veruersschet de vryne/doende als bouen/eñ latet so totten morghenstont staen rustē/ aldus ende so langhe de vryne veruersschēde/ tot dattet al wel ghepurgeert zy/ te weten/vier oft vijf daghen. Daer na neempt het wit vanden eye wel gheclopt/tot

dattet in claer water verandert zy/ het welck ghy opten cinober ghieten sult tot dattet eenen vingher dick bouen swemme. Onderrueret daer na wel met een nootbomen stocxken/ost met eenẽ drooch cornelibоom stocxken / oft oock met een cleyn beenken/ende laet den cinober sincken/ ende doet als ghy te voren met de vryne ghedaen hebt twee oft dry daghen lanck : dit sal al den stanck vande vryne wech nemẽ: het welck ghedaen zynde/doetter ander wit vanden eye by: menget wel al te samen/ ende is ghedaen : maer men moetet wel ghestopt bewaren. Ende t'elckẽ als ghyt te wercke stellen wilt/rueret wel omme. Als het wit vanden eye wel bereyt is op de bouen gheschreuen maniere/ so en corrumperet nimmermeer.

Eenen gront/om het goudt op syden oft lynen laken/oft oock op marmersteen te legghen.

INden eersten suldy den grondt legghen van perkementlym op sijden laken/ op dat den gront niet door en slae: daer na neempt ceruse/bolum armenicum/spaensgroen/vã elcx euen veel/ ende wryft dit al te samen droghe op eenen porphiersteen/ eñ doet het in een gheloyt panneken / makende een weeckachtich deech met vernis / so dat ghyt gemackelyckẽ metten pinceele ghenemẽ cunt/ende dat op een cleyn vierken dattet niet en siede. Nochtans en doetmen opten marmersteen gheenen lym/dan alleenlycken de bytende substantie.

Een bytende substantie oft grondt/om goudt op eenich metael oft yser te legghen.

NEempt weecken vernis een pont/ termentyn/lynsaet-olie/van elcx een once/ menghet wel al te samen/ende het sal ghedaen zyn.

Om de boecken opte snede te vergulden.

NEempt bolus armenicus een okernote groot/suycker candys een erte groot/ breect elck bysonder al droghe/ ende doetter by een weynich wits vanden eye wel

wel gheclopt/ende menghet daer na wel onder een. Dit ghedaen zynde/ neempt den boeck die ghy vergulden wilt/wel ghebonden ende ghelymt/wel effen ghesneden ende ghepolifeert/ prangten wel styf inde persse also recht ende effen alst v moghelycken is. Daer na ouerstryct de snede met het wit vanden eye/ het welck ghy met een borstelken opnemen ende lichtelyckẽ ouer strycken sult: latet droghen/ ende gheeft hem daer na eenen gront van de voorschreuẽ compositie/ die welcke wel ghedrooocht zynde/ sult ghijer af scrabben/ende wel polysten. Ten lesten/als ghijer het gout op legghen wilt/so maect de snede vochtich met een weynich claer waters/ ende terstondt daer na sult ghijer het ge slaghen goudt oft siluer op legghen / in sulcke stucken ghesneden alst van node wesen sal: ende als dit ghedroocht sal zyn/so polystet met eenen honts tandt: dit ghedaen zynde / meucht ghijer sulcx op wercken alst v belieuen sal.

Om het wit van eyeren also langhe te bewaren als ghy wilt/sonder eenichsins te bederuen/ende oock sonder arsenicum/een seer seltsaem ende onbekent secreet.

NEempt het wit van eyeren/ sonder het selue in eenigher manieren te breken/ ende doetter also veel witten azyns by/alst van node wesen sal / te weten / dry ten hondert van het voorschreuen wit vanden eye. Latet also twee daghen lanck staen/daer na doet het door eenen doeck/ sonder het wit vanden eye te cloppen noch te breken/ ende latet also acht daghen lanck. Daer na doet het noch eens door/ ẽn ghietet in een phiole wel dicht toe ghestopt/om te wercke te stellen als ghy sult willen.

De maniere om de bytende materie te maken tot het indicum.

NEempt gummi armoniacum dry delen/arabische gomme een deel/ serapinum een vierendeel deels/

latet in azyn weycken / tot dattet al weeck sal wesen / daer na menghet wel / ende sijghet door eenen doeck / ende het sal seer goedt zyn om te wercke te stellen / als ghys van doene sult hebben.

Het selue op een ander maniere.

NEempt gummi armoniaci een once / gummi arabici drye oncen / ende laetse eenen nacht lanck in azyn weycken: daer na neempt goeden gheelen honich een okernote groot / ende een bolleken loocx wel ghereynicht eñ wel ghestampt. Laet alle dese dinghen tsamen sieden in goeden stercken azyn / daer by doende een weynich aloë epaticum / ende latet een goede wyle tydts tsamen sieden. Hier na suldyt door eenen doeck doen / alle de substantie wel stijf wt douwende. Ende dunct v dat het te weeck zy / latet weder sieden tot dat het v dick ghenoech zy / ende bewaret in een glas / oft in een eerden ghelopt / oft in een beenen vat. Ende als ghy yet vergulden wilt / strijckter eerst dese compositie met een borstelken ouer / daer na wrijuet seer wel / op datter het graneetsel niet af gheuult en zy / ende latet also staen so langhe als ghy wilt: ende als ghijer het gheslaghen goudt op legghen wilt / so aessemt opte voorschreuen materie / ende legter dan tgoudt oppe in sulcker voeghen als voorschreuen is / die wel stijf daer op douwende / tzy metten pinceele oft met catoen / ende ghy sult een seer schoon vergult hebben.

Een seer schoon maniere om ghepulueriseert gout oft siluer te maken / seer licht om doen / ende daer een seer schoon coleur af coompt: tis een seer seltsaem secreet / het welck tot noch toe onbekent gheweest is / ende men cant seer aerdichlyken ghebrуneren oft vernissen.

NEempt gheslagen goudt een gouden crone swaer weghẽde / oft also veel als ghy wilt / ende doet het ouer

ouer twier in een reyn vat/ ende in eē ander vat suldy wel verre vandē viere viermael in ghewichte also veel quicsiluers doen/so dat het alleen wermachtich wordē mach / want anders mochtet wech vliegē oft verdwijnen. En laet oock tgheslagen gout so heet niet wordē dattet smilte/maer dattet by na root worde. Dit ghedaen zynde/doetse vanden viere/ mitsgaders oock het quicsiluer/ dwelck ghy al werm opt gheslaghen goudt gieten sult. Ende terstondt menget al wel te samē met een stocrken eenen Pater noster lanck/eñ gietet daer na in een schotel claer waters/eñ ghy sult van tvoorseyde gout eñ quicsiluer een papken hebben/ maer het coleur van tgout sal also verdonckert zyn/ datmen daer niet met allen af sien en sal. Dit is de materie die de goutsmeden Amalgama heeten/ de gheleerde seggen Malagma/ende is een Grieckx woort/het welck de Arabische ghecorrumpeert eñ in Amalgama verandert hebben. Oock meucht ghyt al cout maken/het gheslaghen gout oft het vylsel met het quicsiluer langhe onder een ruerende op eenē marmer oft porphiersteen/ tot dattet wel al onder eē geamalgameert oft tsamē geuoecht zy. Ende ist datmēt met een weynich azyns oft limoensap onder een mengt/tsal veel veerdigher zyn/ eñ beter incorporeren/daer na salmēt twee oft drymael met claer water af wasschē. Nu in wat manierē ghy den voorschreuen amalgama ghemaect hebt/ doeten door eenē fijnen ende dichten doeck/op datter eensdeels het quicsiluer door gae: oft ghy moget doē door eē kemels oft wit lams vel/het welck veel beter is/ende douwet wel wte/op datter also veel quicsiluers mede door gae alst moghelijcken is. Daer na neempt tghene datter noch inden doeck oft int vel ghebleuen sal zyn/ ende neempt schoonen leuendighen sulpher citrini / de helft al-so veel als al den amalgama dijer noch ghebleuen is. Stampt eerst het voorseyde sulpher wel/ ende menget

metten voorseyden amalgama/ dwelck ghedaen zynde/ doet het opt vier in een schotele oft yseren lepel/ so langhe tot dat al den sulpher verbrandt zy / ende dat al de reste al gheel zy. Daer na latet coudt worden/ ende ghiettet in een schotele / inde welcke ghyt so langhe met claren water wasschen sult/dat ghier een seer schone gout-verwe sien sult. Dit bewaert in een glas/ oft eerden gheloyt vat/ ghelyckmen d'ander ghemalen goudt bewaert. Ende als ghyt te werke legghen wilt/ so weycket in roosrwater/ int welcke schoon clare Arabische gomme ghedissolueert zy: daer na bereydet om mede te schryuen oft te schilderen/ende tsal seer lustich zyn. Als ghijer mede gheschreuen oft gheschildert hebt/ ende alst droghe is/ so meucht ghyt met eenen tandt bruneren/dwelck men met ghemalen goudt niet ghedoen en can/ dat de schryuers ende schilders besighen. Dit heeft vande ouders aldus ghepractiseert gheweest/ als wy in sommighe van haer boecken sien. Maer men moetet practyckelyck bruneren/een wit papier op tgout legghende/ ende eerstmael metten voorseyden tandt opt papier wryuēde. Ende dunckt v dattet noch niet ghenoech ghebruneert en is / so bruneret noch eens metten tandt opt nat goudt.

Een seer schoon bernis/om het voorschreuen goudt ende alle andere dinghen mede te bernissen.

NEempt benjoin/ ende breecten also seere als ghy condt tusschen twee papieren / doetten daer na in een phiole/ende ghietter seer goeden ghebranden wyn oppe / tot dat hy dry oft vier vingheren hogher ligghe dan den benjoin: latet also eenen dach lanck oft twee staen / ende tot een half phiole van sulcken ghebranden wyn sult ghy noch viff oft ses draeykens ghebroken oft heelen saffraen by doen. Dit ghedaen zynde/ghiettet af/ende met een pin

eeel meucht ghijer alderhande vergult werck mede ver nissen / het welck daer seer schoon ende blinckende af worden sal/ het sal haest droghen/ ende langhen tydt dueren . Ende wilt ghy het siluer oock op sulcker ma- nieren bereyden/ so leeft in alle manieren met het ghe- slaghen siluer/als van het gheslaghen goudt hier bo- uen ghesent is/anders dan dat ghy inde plaetse vā sul pher/wit ghemeyn sout nemē sult: daer na bereyt den vernis als voorseyt is/daer by doende van dwit dat- ter inden benjoin gheuonden wort/ ende en doeter gee nen saffraen by. Ende dit vernis van benjoin ende ghe branden wyn/sonder yet anders daer by/is seer goedt om alle dinghen mede te vernissen/ tzy schilderijen oft anderssins/ende oock om de tafelen/kisten/ende ande- re dinghen mede te doen glincken/die van nootbomen hout ghemaect zyn. Diesghelycx oock copere vergulde dinghen : want het maect blinckende/het preserueert ende helpt de coleuren/ende wort terstondt droghe son der eenich stof daer op te vatten/so datment met eenen doeck oft vossensteert veel beter sal cunnen ghereyni- ghen/dan oftet niet vernist en ware.

Om het goudt ende het siluer lichtelycken te breken op de ghewoonlycke maniere/ghelyckt de grote meesters gebruycken.

Neempt gheslaghen goudt/ende incorporeret seer wel in een glasen schale met rosen julep/ allenskens mettē groten vinger wel in stuc- ken brekende. Ende alst wel al te samen ghe- incorporeert is/so breket seer wel op eenen marmer oft porphiersteen/ende ghiet allenskens claer water opten voorschreuen steen/ altydt wel onder een menghende/ daer na sult ghy het voorschreuen goudt ende julep in een glasen schale oft schotele laten leken / ende wascht den steen wel af/datter niet meer op en blyue. Daer na onderrueret wel inde voorschreuē schotele metten vin-

gher/ende latet alſo ſtaen ruſten. Laet daer na dwater af leken/ doetter dan wederom ander claer ende werm water oppe/aldus ſo lange waſſchende tot datter den voorſeyden julep al af ghewaſſchen ende ghepurgeert is/ende dat het water inden mont genomen niet meer ſuet en ſmake/daer na latet drogen. Dit ghedaen zynde/doet het in eẽ reyne glaſen ſchale/eñ treckt wat werme aſſche verre vanden viere / op dat de ſchale niet en berſte die ghijer op ſettẽ ſult/tot dattet gout wel werm gheworden/ende tot ſijn goet coleur weder ghecomen zy. Ten leſten ſult ghyt met gom-water bereyden als ghyt te wercke ſtellen wilt.

Om een weecke ſubſtantie te makẽ/waer door men goutverwe ſonder goudt ghemaken can.

NEmet tſap van ſaffraen-bloemen die noch al verſch opten ſtruyck zyn/oft by ghebreke van dien neempt droghen ſaffraen wel ghepulueriſeert/ ende doeter alſo veel gheelen eñ blinckenden orpimentum by/ die gheſchelfert zy/ ende niet eerdachtich: daer na met gheytẽ oft ſnoecken galle (die welck d'alderbeſte is) ſuldyt wel al onder een mengen. Dit ghedaen zynde/ legghet met een phiole onder eenen meſthoop/ ende latet daer ligghen ſommighe daghen lanck. Daer na bewaret/ende als ghijer mede ſchryuen wilt/ghy ſult een wter maten ſchoon goudtverwich coleur hebben.

Een ander goudt-verwighe weecke materie om mede te ſchryuen/ende te verguldẽ op yſer/hout/glas/been/ende andere dierghelycke dinghen.

NEempt een ey opten ſeluẽ dach geleyt/ dwelc ghy aen d'een eynde open doen ſult/ /eñ daer door ſuldy al het wit wt blaſen / daer na neempt twee delen quicſiluers / een deel ſal armoniacum/dat ſuyuer zy ende wel gheſtoten : van deſe twee dinghen ſult ghy ſo veel op den doyer doen / die noch inde ſchale ghebleuen is/ tot datter de ſchale

vol af zy/ ende onderrueret al wel met een cleyn stoerxken. Stoppet daer na met het selfde stuck dat ghijer af ghebroken sult hebben/met een weynich wass toe makende/so datter niet wt noch in ghecomen en can. Legt daer na dit ey onder het peerden mest recht ouer-eynde met het open op-waerts / ende neempt dan noch een ander half eyschale / die welcke ghy ouer de voorschreuen openheyt weluen sult / ouerdecket met mest/ ende latet daer xx. oft xxv. daghen lanck ligghen/so sul dy een seer schone goutverwe hebben/om daer mede te schryuen/ ende al het ghene te doene dat ghy sult willen. Ende ist v noch te hart oft te dick/ so temperet met een weynich gomwaters.

Een ander seer schone weecke materie om gout-verwe te maken met cleynen coste/ende met luttel moeyten.

NEempt citrangel oft seer gheele oraengeschellen/ doeter dwit wel reyn wte/stamptse daer na seer wel in eenen schonen steenen oft houten mortier/eñ neempt sulpher die wel gheel/ ghepulueriseert/ende wel blinckende zy / den welcken ghy met de voor-seyde ghestampte schellen doen sult/ ende stotet wel al te samen. Dit ghedaen zynde/suldy al dit in een phiole doen / ende bewarent inden kelder oft in eenighe vochtighe plaetse viij. oft x. dagen lanck. Ten lesten suldyt een weynich aent vier verwermen / schryfter oft schilderter mede/ende ghy sult een seer excellente goudtverwe hebben.

Om inct oft verwe te maken/daermen seer perfectelycken mede schryuen sal.

NEempt seer goede galnoten/stootse in stucke/ ende legtse in een yseren panne met een weynich olie / laet-se een weynich frijten / ende nemes dan een pondt/dwelck ghy in een ghe loyt vat doen sult/daer witten wyn by ghietende / tot

datse een grote palme ouerswommen ligghen . Daer na neempt een half pondt wel ghestampte Arabische gomme / eñ acht oncen vitriolum wel ghepuluerisеert / menghet wel onder een / ende settet inde sonne sommighe daghen lanck: rueret also dickwils omme als ghy cunt / ende latet een weynich sieden siet ghy dat het vā node is / daer na sijghet door / ende is ghedaen. Ende opt grondtsop datter inne blyuē sal / meucht ghy noch een weynich wyns ghieten / eñ latent een luttel op-sieden / eñ voort door-sijghen. Op dit grondtsop meucht ghy also dickwils wyn gietē als ghy wilt / tot dat ghy siet datter den wyn niet meer af gheuerwt en wort. Daer na mengt al den voorseyden wyn onder een / inden welcken ghy wederomme versſche galnotē / gomme / ende vitriolum doen sult / als te voren . Het selue daer na inde sonne houdende / ende latende opsieden / suldy eenen beteren inct hebben dan metten eersten. Doet altyt aldus / want hoe ghyt dickwilder doē sult / hoet beter zyn sal / ende sal des te min costen . Ende is hy v te dick / oft dat hy niet vloeyende ghenoech en zy / so doetter een weynich clare loghe by / waer mede dat hy vloeyende ghenoech wordē sal. Ende is hy te dun / so doetter wat arabische gomme by. De galnoten moeten cleyn ghecronckelt / ende wel dicht van binnen wesen / soudense goedt zyn . Den besten vitriolum oft coperrose is altydt van binnen schoon hemeluerwich. De goede gomme is altydt claer ende broosch / so datse int stampen lichtelycken puluerisеert sonder aen malcanderen te cleuen.

Een seer aerdighe maniere om inct-poeder te maken / dat men droghe ouer hem draghen mach / ende daer een weynich wyns / azyns / oft andere natticheyt by doende / canmen daer terstondt mede schryuen. Oock betert dit poeder alderhande swerten inct / hoe quaet ende slecht dat hy zy.

Neempt persen oft abricocken steenen met de keernen / soete oft bittere amandelen met harde schelpen /

pen/ ende veel beter zynse met de keernen/ dan sonder keernen. Neempt dan alle de voorschreuen dinghen/ oft immers de selue die ghy sult cunnen ghecryghen/ ende laetse opte colen verbranden: ende alsse wel root zyn/ende wel gheloepende/ so neemptse vanden viere/ ende aldus te colen verbrandt/sult ghyse in een panne bewaren. Neempt diesghelycx resina pini in een panne/ ende laetter de flamme in slaen. Neempt daer na een ander panneken/oft een dun sacxken/met stocxkens cruyswys oft anderssins open ghespeert/ende hanghet metten opene nederwaert bouē de voorschreuen flamme/ so dat al den roock van de voorseyde resina rontom binnen de panne oft sacxken blyue hanghen: ende als de voorseyde resina verbrandt/ende voort alle dinghen coudt sullen wesen / so laet al desen roock op een papier oft tafele wt vallen/ende bewaerten. Maer en staet v de moeyte niet aen desen roock te maken / soo coopten vanden ghenen/ die den boecprinters inct maken. Van dit swertsel oft roock neempt een deel/oft also veel als ghy wilt/ende vāde voorseyde steenen ende keernen te colen verbrandt oock een deel/ coperrose een deel/ghefrytte galnoten (als voorseyt is) twee delen/ Arabische gomme vier deelen. Alle dese dinghen moeten wel ghestampt/ghesift/ende onder een ghemenght zyn: daer na bewaert dit poeder wel in een lynen oft leyren sacxken/ het welck hoe ouder wort/ hoe beter wort. Als ghyt te wercke stellen wilt om inct te maken / so nemes een weynich/ ende temperet met wyn / bier/ azyn/ oft water: ende ist dat ghy de natticheyt werm maeckt/ den inct salder des te beter af zyn/ hoe wel dattet oock met coudt water wel gheschieden can: ende terstondt suldy eenen goeden inct hebben / den welcken ghy al omme sult moghen draghen sonder v te bestorten. Ende hebt ghy inckt die niet veel en doocht / doetter een weynich van tvoorseyde poeder inne/

inne / ende hy sal terstondt seer goedt ende blinckende worden.

Om terstont een grote quantiteyt goeden incts met luttel cost te maken.

NEempt sulcke verwe als de leyrtouwers besighen om haer leyren swert te verwen/wāt men heues veel om luttel ghelts : daer nae neempt de galle van eenen vissche Sepia genoempt/diemen by na om niet heeft/ende bysondert in steden/die opte zee ligghen/als te Venegien:dese galle meucht ghy van langher handt vergaderē. Mengt daer na de galle met de leyrtouwers verwe/ende sonder yet anders daer by te doene/ sult ghy eenē seer goeden inct hebben. Ende begheert ghijen noch beter/ so meucht ghijer van tvoorseyde poeder inne doen: ende den voorseyden inct sal oock goedt zyn om in coper te printen/ alsmer een weynich vernis by doet/ ende een weynich lynsaet-olie/ also dat hy van selfs vloeyende werde/ om des te beter in alle de gegroefde linien te lopen/ ende des te beter opt papier vatte / sonder wt te breyden oft te cladden.

Om Boeckdruckers inct te maken.

DEn Inct die myn Heeren de Boeckprinters besighen/wort alleen vanden herst-roock ghemaect/als voorseyt is/ende wort met weecken vernisse ghetempert. Men moetten een weynich sieden alsmen dunder oft dicker wilt maken/na dattet van node wesen sal. Maer inden winter weecker dan inden somer : ende altydt maeckt den dickstē schoonder/swerter/ suyuerder/ ende blinckender letteren dan den weeckstē. Maer in wat manieren dat het zy/hy behoort altydt wel met den voorseyden roock ghetempert te zyne. Ende om den seluen weecker te maken als voorseyt is / so moetmen meer lijnsaet-olie oft noten-olie by den vernisse doen. Wilt ghijen

ghijen dicker hebben/ doetter min olien by/ ende meer roocx/ende laetten langher sieden. Ende wilt ghy root drucken/inde stede vandē voorseyden roock/so neempt wel ghewreuen vermilloen metten vernisse. Begheert ghyt groen te hebbē/so doetter spaens groen in. Wilt ghijen laseurverwich/ ghelijckt hier voormaels somtydts de maniere gheweest heeft / so neempt laseur wt Duytschlant/oft glas-laseur/sulcx alsmen nu te Venegien maect/ ende doet in alle manierē als bouen vanden swerten inct gheseyt is.

Om witten inct te maken/die welcke(om synder witheyt wil) op wit papier gheschreuen / ghemackelycken ghelesen wort. Een sonderlinghe schoon secreet.

NEempt versche witte ende wel ghewasschen eyerschalen/ wrijftse wel op eenen porphiersteen met claren watere wel af ghespoelt. Doetse daer na in een schoō schotele tot dat het poeder al te gronde ghesoncken zy/alsdan ghietter het water lichtelijcken af / ende latet poeder van selfs inde sonne drogen/ eñ ghy sult een wtnemende schoon wit hebben/sulcx alsser ter werelt gheen sijns ghelijcke zyn en sal/by also verre datment wel reynlijcken bereyde ende beware . Als ghyt te wercke stellen wilt/so neempt gummi armoniacum wel ghewasschen ende ghesuyuert van de gheele schelle dijer omme is : laetten daer na eenen nacht lanck in ghedistilleerden azyn weycken/ des anderdaechs sult ghijen al gedissolueert vinden/ eñ den azyn sal wit ghewordden zyn als melc/ den welcken ghy door eenen schonen doeck doen sult / ende sulter voort een luttel vanden voor-seyden poeder mede temperen: schryfter oft schilderter mede/ende ghy sult een sonderlinghe schoon wit hebben bouē alle wit der werelt. Een grote vrouwe in Italien en gebruicte anders niet om haer aensicht mede te wittē/

ende

ende onderhielt haer seluen seer wit / sonder datmen conde ghemercken datser yet toe dede. Oock en schadicht dit poeder den aensichte in gheenderhande manieren/noch oock der huydt/noch den tanden/ ghelyck den sublimaet/ceruse/ ende andere dinghen doen/ die de vrouwen dickwils ghebruycken tot haerder groter schaden. Maer wilt ghy dit wit int aensichte ghebruycken/ men moetet wryuen/ende wel cleyn breken/ dattet wel penetrere ende langhe duere. Waer in een yeghelyck sijn verstandt te wercke stellen mach: maer bouen alle dinck alsmenent int aensicht stryken wilt / so moetmender het derdendeel ghecalcineerden talchum by doen: ghelyck wy int naestuolghende boeck leeren sullen.

Om een poeder te maken/daer-men die inckt-plecken/ die oppet papier gheuallen zyn / oft oock de ghescreuen letteren mede wt den papiere doet: een seer seltsam ende profitelyck secreet.

NEempt wel ghewreuen ceruse/tempertse met vygenboom melck / ende laetse dan droghē/ dan sult ghyse weder wryuen / ende laetten droghen als bouen/ ende dat tot seuen reysen: ende bewaert dit aldus te poeder ghebracht. Ende als ghyt ghebruycken wilt om de plecken ende het geschrift mede wt te doene/neempt een cleyn doecxken in schoon water nat ghemaect / wringter het water wte/ ende spreyet op de plaetse daer ghyt ghebruycken wilt/latet daer een luttel tyts op ligghen/ tot datter tpapier ende den inct wel vochtich af ghewordē zyn: daer na neempter dit doecxken wederom af/ ende opte plecken oft letter die ghy wt doen wilt / doet een weynich van tvoorseyde ceruys poeder/ ende latet also eenen gheheelen nacht lanck ligghen. Des anderdaechs neempt eenen droghen schonen doeck / ende wryfter mede opt tvoorseyde poeder/ het papier salder heel wit af blyuen/ om daer op te moghen schryuē als te vo-

te voren/ende dat oock. Ende en ist ter eerster reysen noch niet al wte/so doet het noch eens/ende ghy en sult ter gheen ghebreck aen vinden.

Om een maniere van vernis te maken/die veel beter ende schoonder is dan tselue dat de schryuers besighen / ende cost veel min/noch en stinckt niet ghelyck den anderen.

HEt vernis dat de schryuers ghemeynlijcken besigen/ en is anders niet dan gomme van geneuer-bonen ghepulueriseert: ende hier af maectmē oock den weecken vernis/de voorseyde gomme in lijn-olie siedende. Dit poeder ghebruycken de schryuentē/om te maken dat hem den inct niet wt en breide/eñ op datter de letter des te schoonder/suyuerder/ende netter af zy. Om nu een poeder te maken/dat van gelycker effectē is/ seer schoon/eñ met minder costen/sonder eenigen quaden reuck/so neempt eyerschalen so veel als ghy wilt / doetter het binnenste cleyn dun vellekē wel reyn wte/eñ na dat ghyse eē wey nich ghestoten hebt/ so legtse in een panne die tvier verdraghen mach/ouerdeetse met een decksel/ ende schietse in eenen glaesbackers/ potbackers/steen oft calc ouen/ eñ laetse daer so lange inne ligghen/ tot datse al in een seer wit poeder verandert zyn/ dwelck ey-calck ghe heeten wort/siftet eñ bewaret. Ende als ghyt te wercke stellen wilt / so stroyes wat op het papier oft francyn/ daer na wrijuet daer wat oppe / tzy met eenen hasenpoot/papierken/ oft anderssins: ende het ghene datter te veel is/sult ghy wech nemen. Daer na schrijfter op/ ende ghy sullet beter beuinden dan den ghemeynē vernis. Als tgheschrifte droghe is/wilt ghy dan desen oft anderen vernis af vagen/ op datmer hem niet wit aen en make/ so wrijft v papier met de cruyme van een wit broodt / die welcke al den vernis met haer wech nemen sal.

Om linien te maken/die welcke/ na dat tgeschrift droghe zyn sal/allso lichtelycken wt te doen sullen wesen/ dattet schynen sal datmen sonder linien gheschreuen heeft.

NEempt paragoensteen/stampten ende wryften wel: daer na neempt vanden alderbesten tartarum vini albi ghecalcineert/ laetten dissolueren in een schotel vol schoon claer waters/ende dan ghietten af: met dit water sult ghy het swert paragoen-poeder temperen/ tot dattet inct gheworden zy/daer ghy v papier oft francyn mede reghelen sult/ ende schryft op dese reghelen met ghemeynen inct. Alst gheschrifte droghe zyn sal/om de voorseyde linien te verdryuen / so wryftse met harde cruymen van terwen brode/ende sy sullen verdwynen als oft sijer noyt gheweest en hadden. Dit is een seer seltsaem ende schoon secreet.

Eynde des vijfden Boecx.

DER

DEN SECRETEN VAN-
den eerweerdigen Heere Alexis Piemontois/
HET SESTE BOECK.

Om het quicksiluer te sublimeren / dats te segghen / om den ghemeynen sublimaet te maken: dwelck de goudtsmeden/alchimisten/Joffrouwen/Medecynen/ende aptekers besighen.

Neempt een pondt quicsiluers in een houten vat / met een weynich azyns ende sal-nitrum/ daer na wryften ende mortificeerten wel met eenen houten stamper. Neempt daer na een half pondt ghemeyn souts/vier oncen salnitrum: al dit moet wel gewreuen zyn/ende opt quicsiluer ghedaen int selue houten vat / wel al onder een ruerende/ ende daer by doende twee ponden gebrandē roots-alluyn. Incorporeert dit wel al te samen/ende ghiettet in eenen pot oft bocael/ die eenen vinger breet hogher gheluteert zy dan de materie leyt. Schict desen pot daer na in sijn panne op ghesifte asschen: dan sedt de voor-seyde panne int forneys met den alembicus opten pot oft bocael met sijnen recipient / ghelyckt in alle distillatien de maniere is. Maecter metten eersten een cleyn vierken onder / tot datter al de vochticheyt wt zy/die welcke ghy wechnemen ende wel bewaren sult/wantse v tot veel saken nuttelyck wesen sal/eñ principalijck om ander quicsiluer te mortificeren / om anderen sublimaet te maken. Maect daer na v vier groter/ ende continueert so langhe/tot dat ghy al het quicsiluer heel wit ghesublimeert siet / dat is/ dat hy opgheclommen zy tot bouen al de substantien / eñ dat hijer tfatsoen van eenē witten koeck ghelaten sal hebben. Ende wilt ghyt hogher/dat is/ tot aent opperste vanden bocael doen climmen/ende dattet een maniere

van clocke make/so neempt eē bladt papiers/ende om-windter den bocael mede/immers al tghene datter bo uen tforneys bloodt is: daer na maect v vier groter/ ende desen koeck sal allenskens opclimmen/ ende sal bo uen aen het opperste blyuen hanghen/ makende daer een clocxken van seer witten sublimaet: ende latet daer na condt worden. Daer na maect den recipient los/ neempt den alembicus af/ ende reynicht den bocael vā buyten wel/op datter int bræken gheen vuylicheyt met den sublimaet ghemengt en worde. Dit ghedaen zynde/breect den bocael/ende den sublimaet los makende/ bewaerten voor den roock: ende in deser manieren sult ghy daer een broodt af gemaken cunnen van hondert oft twee hondert ponden swaer/oft also swaer als ghi wilt/ altydt goede proportie houdende na de quantiteyt die hier bouen verhaelt is. Het ghene datter inden gront vanden voorseyden bocael blyuē sal/machmen stampen/ende in siedende water dissolueren/ende daer na door-doen/ ende na dat het ghesoden is/ salment gheheelijck laten droghen: inden grondt salder een maniere van sout blyuen/ den sal-nitrum van natueren ghelijck/ diesghelijcx oock ghemeyn sout ende alluyn/die ghijser inne ghedaen sult hebben. Ende dit sout sal seer goedt zyn om anderen sublimaet te maken/met ander quicsiluer ende azyn/oft inde stede van den azyn meucht ghy twoorseyde water nemen datter inde sublimatie ghedistilleert is: so sult ghijen seer excellent maken/ ende opt meeste voordeel dattet moghelijck zyn sal. Ende het is te aenmercken dat den voorseyden sublimaet/ die met roots alluyn ghemaeckt wort/voor de vroukens beter is/die haer aensicht met sublimaet blancketten willen. Maer ick soude hemlieden raden/ datse veel lieuer eenich vande bouen ghenoemde wateren ghebruyckten/ daer wy inde voorgaende boecken af gheschreuen hebben. Voor de gout-

smeden/

smeden/alchimisten/ende medecyneliicke affairẽ/ ist be
ter datmen daer rouwe coperrose in doe / inde plaetse
van ghebranden alluyn/ die welcke den vrouwen seer
quaet ende schadeliick is. Want de meeste partiie van
de ghene die den sublimaet maken/ de maken hem met
coperrose / eensdeels om dat het also den minsten cost
is/ende eensdeels oock om dat hy also bequamer is tot
veel ende diueersche saken/dan met alluyn/die welcke
niet veel meer dan den vrouwen bequaem en is .
Noch zynder sommighe schelmen/ die tsamen metten
quicsiluer arsenicum cristallinum te distilleren plegen:
dit is van te veel liedẽ ghepractiseert gheweest. Daer
om heuet my goedt ghedocht daer een vermaninghe
af te doene/op datmer hem voor hoede/ want sekerliicx
om een cleyn penninckxken te winnen / maken sii haer
des brandens weerdich : Want bouen dien datmen
dickwils siet/dat de vrouwen door een sulck sublimaet
het hooft opgheblasen hebben gheliick een trommele /
so ghesciedet oock wel in medecynen/dat het de men-
schen niet alleen grotelycken en crenct / maer doodtse
oock somwylen wel . Den voorseyden sublimaet met
alluyn oft met coperrose ghemaect / can men wel lich-
teliicken van nieus aen sublimeren/ te weten/ datmen
tot elck pondt van dit sublimaet een half pondt ghe-
meyn souts/oft ghebranden alluyn/oft leuenden calck
neme / dit al te samen sublimerende als bouen/dwelck
hem veel eer sublimeren sal/ ende sal des te schoonder
worden/hoet dickwilder ghesublimeert sal worden .
De alchimisten volghẽde de leere van Geber/ van S.
Thomas/ ende andere philosophen/ willent al dick-
wils sublimeren/om tselue te fixeren: onder die welcke
datter gheweest zyn/ diet hondert mael ghesublimeert
hebben/de andere twee hondert mael : ende ten lesten
hebben sii dien al te niete ghebracht . Ende dit ghe-
schiet om datse altydt al sublimerende het voor-seyde

grondtsop daer by doen/te wetẽ/den alluyn/oft tsout/ oft coperrose/als voorseyt is. Ende mitsdien dat des viers natuere is de vlieghende materien altydt te sublimeren/ hoe den sublimaet diewilder int vier coompt/ hoe dat het t'elcker reysen meer ende meer gefixeert is/ maer de selue partye die ghefixeert is/ heeft haer altyt met het voor-seyde grondtsop onder een ghemenght/ ende dus te niete ghegaen: daerom die de sublimatie maecten/ niet aen-merckende waerom sulcx ghesc hiet/ beuonden t'elcken dat haer sublimaet allenskens wat vermindert was/ ende hebben (by auontueren) ghemeynt/ dat hy verstouen/ oft vanden viere gheteyrt was/ ende en gheloofden niet dat hy int voor-seyde grondt-sop ghebleuen was/ van dwelck hy in gheenderhande maniere en can ghesepareert worden. Willende dan op sijn philosophs procederẽ/ om den voorseyden sublimaet te fixeren/ so moetmen hem eerst dry oft viermael sublimeren met ghemeyn sout/ oft met ghebrandẽ alluyn/oft calck/oft talchum/ als voorseyt is/ op dat hy aldus doende/ van alle aertsche substantie ghesuyuert zy/ ende van alle vuylicheyt diser inne is/ oock vande ouertollighe vochticheyt die hy in heeft. Hy mundificeert hem vander aertscher substantien/ mitsdien dat haer de eerde niet en laet sublimerẽ/ maer blyft inden bodem oft grondt vanden bocael met het grondtsop aeneleuende/ te weten/met sout/oft alluyn/ oft coperrose/alle de welcke dingen wy hier het grontsop heeten/ om datse opten grondt blyuen ligghen. Oock so purgeert hy hem van sijn waterachticheyt oft ouertollighe vochticheyt in twee manierẽ: D'eerste is/ om dat met den azyn oft ghedistilleert water/ daer hy mede bespoeyt is gheweest/ als hier te voren gheseyt is/de vochticheyt oft aquositeyt van tquicsiluer gheeuaporeert ende gedistilleert wort. De tweede/om dat met dickwils te sublimeren de natuere des viers daer

in

in werckt/dwelck altydt diminueert: die welcke de twe principale redenen zyn/ waerom dattet hem fixeert. Daerom zynt alleen de partyen die de volmaecte fixie wercken/ na datse ghenoechsaemlycke met de selfde dinghen gheuoecht worden/ die wy fixeren willen. Noch wy en verstaen tot deser stonden niet het ghene datter ghefixeert is / anders niet dan dat het vier sulcke decoctie ghemaect heeft dat het niet en verdwynt / ende dat alle de substantie inden grondt blyft/ende en wort niet meer gheconsumeert. Daerom na dat ghijen dry oft viermael ghesublimeert sult hebbē/ende na dat het wel ghesuyuert sal zyn van sijn eerdachtighe substantie/ende van sijn ouertollige vochticheyt/ also voorseyt is/so sult ghijen weder laten sublimeren op hem seluē/ sonder eenich grondtsop: ende sublimeerten so dickwils dattet al vast ghehecht blyue opten bodem vanden voorseyden bocael / ende dat het niet en vermindere/ noch en verdwyne / hoe groten vier dat ghy daer onder stoockt. Maer wilt ghyt behendelijcker ende ghemackelijcker te wercke stellen / so onderhout desen sekeren reghel/in alle manierē ende in alle saken doende / ghelijck dat v hier na beschreuen ende bewesen wordt: Als ghijen dry oft viermael ghesublimeert hebt/oft oock noch dickwilder/so doeter by het vierendeel so veel fijn ghecalcineert siluers/ als wy hier namaels segghen sullen: ende na dat ghyt wel te samen ghemenght sult hebben/latet sublimeren: ende alst ghesublimeert is / so doet het ghene datter op ghecomen is / by het ghene datter noch inden grondt ghebleuen is/ende latet weder sublimeren: dit doet so dickwils/ tot dattet niet meer op en climme/maer dattet al in dē grondt blyue / vast aenghehecht teghen alle ghewelt des viers/ so sal uwen sublimaet ghemaeckt zyn / seer wit/suyuer/vloeyende/ende penetratyf. Ende so wie dats een grote quantiteyt maken wilt/ende so veel fijn

siluers niet en heeft daer by te doene / als tvierendeel/ hy salt in deser manieren moghen aen leggen: Na dat het dry oft viermael ghesublimeert sal wesen met het grondtsop als voorseyt is/ so bewaret alleen/ende nemes een weynich/te weten/also veel als om by het vierendeel fijn siluers te doene dat ghijer toe nemen sult/ als by maniere vā exempel: En hebt ghy maer een half once siluers/so neempt twee oncen vanden voorseyden sublimaet/ ende dit by malkanderen ghedaen hebbende/ sublimeret also dickwils als bouen / tot dat het al aenden grondt ghebacken blyue/ende ghy sult twee oncen ghefixeerden sublimaet hebben / oft een weynich min : want het vier / die wyle dat het sijn decoctie maeckt/verteyres een deel/sonder tghene datter inden bocael ende al stampende te quiste gaet . Daer nae neempt dese twee oncen ghefixeert / oft also veel alsser wesen sal/met drymael also veel ongheſixeerden sublimaet/die ghy bewaert hebt. Daer na menghet al te samen/sublimeret so dickwils als voorseyt is/tot dattet al ghebacken is . Ende wilt ghys meer hebben / so neempt wederomme dry delen vanden anderen sublimaet : dit doet also dickwils ende so langhe als ghy wilt/het welck beter is/ dan oftment al met eenen dede: want also wordter dickwilder van volatile fixum/ ende van fixum volatile ghemaect/ dwelck de philosophen in groter weerden hebben. Oock wordet also veel vloeyender/penetratyuer/ ende van meerder crachten. In dese operatie is ghelegen al tsecreet/ ende het meeste meester-stuck der philosophen/ ende bysondert van Geber/ die welcke al het meeste-deel sijnder operatien in deser manieren van sublimeren ende dickwils te fixeren wt-recht/ ende houdet tselue verborghen datmē sublimeren moet: die welcke substātie/om dat hyse verborgē eñ secreet houdē soude voor de gene/dies (so hy seyt) niet weerdich en zyn/ hy quicksiluer geheetē heeft.

Maer

Maer hy verstaet al wat anders/hoe wel dat in effecte dit seluc dinck bewijst dattet anders niet en is dan quicsiluer/maer door de natuere gheconduceert/so heuet noch eenen volmaecten graedt/ als by maniere vã exempel: Het deech is meel/niet in sijn eerste oft principael wesen/ maer wort vanden backer ghebracht tot een hogher natuere / ende die de volmaecktheyt naerder is . Niemandt en derf hopen dat hy tot dese hoghe scientie oft conste gheraken sal door sijn eyghen vermoghen oft wetenheyt/dan alleenlijck door de gratie Gods/die welcke (so alle de philosophen segghen) Cui vult largitur, & subtrahit.

Om den cinober te maken/ende dien oock in grote broden te redigeren / als van hondert oft twee hondert ponden swaer/ oft also swaer als ghy wilt/ ghelyckmen in Duytschlandt maect/het welck tot noch toe in gheheel Italien onbekent is gheweest.

ALle de ghene die haer met secreten vermaken/ ende principalyck met saken de metaelẽ aengaende / connen den cinober wel bereyden / maer in cleynder quantiteyt/ als een pondt oft twee ten male / ende niet meerder . In Duytschlant ende in sommighe plaetsen van Vranckryck isser diet met grote broden in Italien / ende alle de werelt door senden/ maer sij houdent secreet/ ende en willent niemandt mede deylen. Wy lieden dan/ willende dẽ gemeynẽ orbaer soecken also veel als God gratie gheuen sal/willen oock noch dit secreet (hoe wel dattet in seer luttel saken gheleghen is) den liefhebbers te kennen gheuen . Neempt quicsiluer neghen delen/ sulpher citrinum twee delen: hoe wel datter sommighe dry delen sulphers toe nemen/ teghen de neghen delen quicksiluers: d'ander vier delen/ende d'ander van elcx euen veel. Maer alst tot schilderen dienen soude/so en cander niet te veel sulphers by ghezyn/ wãt het coleur

wordter leuender af:maer tot andere affairen ist beter datter tot een pont quicsiluers maer dry oft vier oncen sulphers en zyn. Laet dan den sulpher in een brede vlacke panne ouer een cleyn vierken smilten / eñ als hy wel ghesmolten is/neempt het quicsiluer in eenẽ doeck inde slincke hant/ ende wringhet allenskens int voorseyde sulpher / die welcke al te voren vanden viere behoort ghenomen te zyn: eñ menghet wel met een stocxken/op dattet hem wel onder malkanderen incorporere/ rueret ende dryuet altyt wel vande panne/tot dattet al cout ghewordẽ zy: ende ghy sult een swertachtighe substãtie hebbẽ/die welcke noch den sulpher noch den quicsiluer gelyck zyn en sal:stampt dese mixtie/ende breectse seer wel/ doetse daer na door een zeue/ende maect van dit poeder een also grote quantiteyt als ghy wilt/eñ doet het altydt in een grote panne. Willende dan den cinober bereyden/ so sult ghy nemen een glasen bocael also groot als ghy wilt: in sulcker voeghen nochtans/ dat tvoorseyde vat maer twierendeel vol en sal wesen van het ghene dat ghijer inne doen sult. Ende na dat ghyt wel geluteert sult hebben met een substantie oft sement/ dat van cryt ende schoorhayr ghemaect wort (dwelck lutum sapientie ghenaemt wort/ ende waer af wy hier na de warachtighe compositie leren sullen)ende alst wel droghe ghewordẽ is/so doeter vanden voorseyden poeder inne / so veel datter den bocael twierendeel vol af zy/oft noch min: ende sonder den mondt van tvoorschreuen vat te stoppen / suldyt aldus op een groot forneys schicken / ist dat ghy veel substantien hebt: maecter daer na een licht vier onder twee oft dry vren lanck/ende daer na groter. Maer als ghys een grote quantiteyt maken wilt / so moetmer ouer ander reyse van tvoorscyde by doen/ latende also het voorschreuen glasen vat opt vier staen om te sublimeren. Daer na sult ghy cenen stock nemen die

daer

daer toe bereyt zy/ende die tot op den gront come/ende meer dan een palm breedt van buyten wte. Ende aent buytenste eynde suldy eenen knobbel oft cloot maken van tvoorseyde lutum sapientie/op dat den stock in tvoorseyde vat ghesteke/ den mondt wel dicht toe stoppe/ende opene: ende als den stock opclimt/dat alsdan den knobbel oock opclimme/eñ tvoorseyde vat opene. Oock moetmen eenen trechter daer toe ghereet hebbē/ die altydt inden voor-schreuen bocael steke / ende den stock door de pype vanden trechter / so dat met synen knobbel de trechter/ ende met den trechter de voorseyde bocael wel dicht ghestopt zy. Alle dese dinghen aldus gheordineert hebbende / moetmen het voorseyde poeder by den viere houden/op dattet werm werde. Want waert datmēt al cout op het werm poeder dede dat inden bocael is/so soude men de sublimatie van den cinober beletten ende verachteren. Als nu d'eerste poeder vijf vren lanck opt vier gheweest sal hebben/ eñ dattet altemale oft een deele ghesublimeert sal wesen / so heft den stock wat oppe die inden voorseyden trechter steeckt/ende doeter noch twee oft dry lepelen vandē poedere by datter al werm byden viere staet/ ende laet dan den voorseyden knobbel weder neder vallen / dat den trechter weder ghestopt zy als voren. Ende this te noteren / dat den voor-seyden stock met den knobbel om gheen ander sake door den trechter inden bocael en steect/dan om dat het voorseyde poeder datter inden grondt leyt/al sublimerende niet ront-omme den halse vanden bocael en blyue hanghen/ want dan en soudemen gheen ander poeder daer by cunnen ghedoen/ als den hals ghestopt ware/ noch men en soude gheen groote brooden cunnen ghemaken / als bouen ghesept is / ende hier in is al tsecreet gheleghen om groote cinober brooden te maken. Want waert dat ghijer alle de substantie t'effens in doen wildet / te

weten/hondert oft twee hondert ponden/de masse sou de so groot zyn/datse nimmermeer tot perfectie komen en soude/ ende men soude tvier so groot moeten make/ dat den voor-seyden bocael ende ouen eer smilten sou-de/eer haer de voorseyde materie sublimeren soude. Maer als de selue daer allenskẽs in gedaen wort/met het stocxken daer midden in staende/so compt haer alle de substantie te sublimerẽ/backen/eñ roodt worden/eñ cleeft allenskens aent alder hoochste van den voorsey-den bocael:ende alsmen daer versch poeder by doet / so gaet het te gronde/al daert alle dinghen werm vindt/ ende mitsdien dattet ooc werm is/ ende in cleyne quan titeyt/so sublimeret/backt/ wort root/ende incorpore-ret hem terstondt met d'eerste . Aldus daer altydt versch werm poeder by doende/ ende het vier in eenen standt onderhoudende/ sult ghys also veel maken als ghy wilt/ eñ ghy sult een schoon groot cinober broodt hebben / dwelck alleen een gadt dweers doort midden hebben sal/daer den voorseyden stock ghesteken sal heb ben. Ten lesten meucht ghijer wederom versch poeder by doen/ende trecken den stock wt/ den mondt toe stop pende/ende stokẽ v vier/so sal dit leste poeder hem oock sublimeren/ende eenen bodem aent voorseyde cinober-broodt maken. Aenmerct oock/dat tgroot vier langhe ghecontinueert niet gheschaden en can:ende men moet den voorseyden stock dickwils ommerueren/opheffen/ ende neder laten/op datter den cinober niet aen en cle-ue/ende dattet also den hals vandẽ voorseyden bocael niet en sluyte/ so datmender gheen ander poeder by en soude connen ghedoen/ghelyck voorseyt is. Dit is de warachtighe eñ oprechte maniere om den cinober bro den also groot te makẽ alsmẽ wilt/dwelck tot noch toe in Italien is onbekent gheweest. Het selue meucht ghy doen in witte eerde bocalen/ die wel gheloyt sullen we sen/so datse int vier wel dueren moghen.

Om

Om den borax te fineren ende te hermaken.

Den borax is by den ouders chrysocolla ghenaemt gheweest/ ende was natuerlijck ende artificiael/oft ghemaect/als Plinius/Dioscorides / ende meer ander ghescreuen hebben: men ghebruyctet in medecynen/ ende om goudt / siluer/ ende metael mede te souderen/ghelijckmen oock noch ter tydt doet: want sijn natuere is het soudeersel haestelijck te doen smilten ende resolueren. Men ghebruycket oock om een lichaem oft masse te maken / dat is/om het vylsel van goudt/ siluer/ oft ander dinghen tsamen te vergaderen / inde welcke men een haestighe fusie oft ghietinghe behoeft. Oock so besighent de Joffrouwen om haer schoon te maken/want hy maect een schoon witte huydt / sonder te vreesen voor eenich fenijn/oft den tanden oft vleesch te schaden. De ouders hebbens groenen ghehadt/ die nu ter tydt niet te vinden en is/noch men en cans niet ghemaken. Wy hebbens wel die seer wit is/ende oock die swertachtich is/ den welcken men seggen mochte/ dat hy na den voorseyden groenen aerdet/die by den ouders gheweest is. Den witten is met lanckworpighe stucxkens met sommighe aderkens daer lancx door lopende/ den rootsalluyn so seer gelijck/datter sommige mede bedrogẽ gheweest/ oft ander lieden daer mede bedroghen hebben: want alsmen den voor-seyden borax opt vier doet/ so siedet hy ende swilt oppe in alle manieren ghelijck den alluyn: daer na blyft hy seer wit/ spongiachtich/ende ghemackelyck om met de vingheren te breken ghelijck den ghebranden roots alluyn. Maer veruaren lieden onderkennen dien in dry manieren: D'eerste maniere is/dat den alluyn inden mondt ghenomen/van bitteren smake ende astringerende is / maer den borax en heeft anders gheenen dan eenen verslapenen ende do-

tten smaeck: daerom de ghene die de lieden bedrieghen ende den oprechten borax valschen willẽ / nemen stucken van rouwen roots alluyn/eñ verwense in olie van amandelen/in wyne/oft in melck. De andere doender oock honich oft suycker by/ om met sulcke soetichept de bitterheyt vanden alluyn te modereren. De andere smilten alle de voorseyde dinghen ouer tvier/ ende latent al vercouwen in eenighe coele plaetse / tot dat het al tot ys oft steenkens ghereduceert is : ende doender by sal-nitrum/soda/oft sal alcali/tartarum/alumen fecis / ende dierghelijcke dinghen / ende makender veel steenkẽs af/die den borax eenichsins gelijck zyn/ maer inden eersten zynse ongheliick van fatsoene / want den oprechten borax is altydt lanckworpich van fatsoene/ ende het ghene daer alluyn in is / wort nimmermeer anders dan met viercante stucxkens. Ten tweeden isser noch dit verschil tusschen/dat den alluyn gebrant zynde/eenẽ meerderẽ hoop maect dan als hy noch rou was:maer den oprechten borax laet hem tot seer cleyne quantiteyt reduceren/ende dit is een seer merckelyck teecken/waer aen men dien kennen sal. De derde ende alderseker ste maniere om dien te onderkennen is dese : dat het ghene daer alluyn in is/in gheenderhande maniere en saudeert noch en smilt / oock so wel niet als den borax. Ick segghe niet so wel/om des-wille dat daer salnitrum/ sal alcali/ oft tartarum in is / dat sal hem immers in deele smilten / want alle de voorseyde dinghen dienen tot fusie oft smiltinghe der metalen.

Het salnitrum alsser eenige merckelycke quantiteyt by is/gheeft hem terstondt int vier te kennen. Want het is int sieden waterachtich/ eñ worpt rondtomme cleyne gheysterkens viers wte. D'andere met de voorseyde mixtien ghemaect/ende tot cleyne stuckens ghereduceert/maken oock wel sommighe steenkẽs/maer sy zyn altydt ghesouten / te seer blinckende/ ende violent int smil-

smilten : want alsmer eenich subtyl stuck werex mede sauderen wilt/tzy gout oft siluer/so smilter dwerck ooc af: eñ daer suycker in is/dat maect altydt datter tgout oft siluer af besmet is. Men maect oock wel sommige andere mixtien die seer goedt zyn om mede te sauderen oft smilten/ die nochtans den borax van smaeck eñ fatsoene onghelyck zyn/ daer wy hier namaels af spreken sullen. Om dan weder te keren tot den oprechtẽ borax van onsen tyde/ men brengt ons sekere tonnekens vol vets/ dwelck al vol cleyne steenkens is / die welcke de moedere vanden borax geheeten wort. Tot noch toe heeft-men dit alleenlyck wt Alexandrien ghebracht / daerment van ouden tyden plach te maken : Hierom ist dat de oude Arabische schryuers/ die De re metallica ghesch reuen hebben/ den borax Nitrum Alexandrinum geheeten hebben. Ende sindert sommige iaren herwaerts heeftment begost te brengen wt de Orientale landen. Ick en wete nochtans niet/oft het aldaer ghemaect wort/ oft dattet eerst wt Indien ghebracht wort. Dese voorleden iaren wasser in Italien so groten borax gebreck/ dat de once ten minsten een gouden crone vercocht wert/vanden seluen die tot steenen ghe reduceert was. Ende nu sindert twee iarẽ herwaerts isser een so grote menichte wt de Orientsche landẽ gecomen/dat de acht oncẽ maer een crone en gelden/som tyts oock min. De maniere om dien te maken/ende die inde voorseyde landen ghebruyct wort/is dese: Inde mynnen daermen tgout/ siluer/ oft metael wt graeft/ vindtmen cẽ maniere vã water/dwelck (so ick selue by experientiẽ ghesien hebbe) vã selfs bequaem eñ excellẽt is om te sauderen eñ smiltẽ. Ende ick wete een plactse in hooch Duytschlant/daer eẽ grote adere van sulcken water is/die welcke nochtãs de lantlieden selue niet en kennẽ. Sy nemẽ dan vã dit water met tslijc datter on der eñ rontomme leyt/ende latent eenen sekerẽ tyt lanc
sieden/

sieden/daer na doen sijt door/ende latent also staen/so redigeret hem tot sekere cleyne stuckkens / meer noch min dan oft salnitrum ware. Ende want het also niet blyuen en soude/ maer allenskens resolueren/ oock om de beter te maken/ende te fryten/ ende in haer natuerlijck wesen t'onderhouden/ so nemen sij van tgrontsop datter vanden voorseyden water ende slyck ouergheblauen is/daer by doende verkēs oft eenich ander vet. Daer na gaense totter mynnen/ende maken eenen groten put / ende inden grondt legghen sij een laghe van tvoorseyde vet/ende daer op een laghe vande voorseyde steenkens/dan wederom een laghe vets/ eñ voorts so veel als sij willen/ also nochtans dat de leste laghe van tvoorseyde vet oft smeer zy: daer na laten sijt onghedect ligghen sommighe maenden lanck : hoe wel dat sommighe van hunlieden al dit binnen haren huyse doen/tzy in d'eerde/oft in sommighe grote vaten. Ende als sijt vercopen oft vten lande vueren willen/ so nemen sijt wt met een panne/ende vullender tonnekens mede. Ende dit is tselue dat ons herwaerts ouer ghebracht wort/ dat wy borax moedere noemen . Noch so coompter wt de voorseyde landen een borax moedere/ oft steenkens/ in sulcker manieren bereyt als wy hier na segghen sullen. Tis wel dertich iaren ghe leden/datse wel meer van desen fijnen ende also bereyden borax ouersonden/dan vande voorseyde moedere/ om datmense in Italien niet en conde bereydē/so datmense niet te wercke en stelde/ dan sommighe vrouwē diese distilleerden om haer daer mede te blancketten. Doen quammer te Venegien eenen diese beghost te bereyden/ende na desen een vrouwe/die welcke hyt gheleert hadde. Dese twee wonnen een groot ghelt/ende dit secreet bleef langhen tydt onder henlieden verborghen/ hoe wel dattet langen tydt te vorē van veel lieden seer begheert hadde gheweest . Ten lesten ist so

verre ghecomẽ/ datter te Venegien veel zyn/dijen connen bereyden/maer d'een veel beter dan d'ander/eñ by auontueren isser luttel dijen perfectelijcken bereyden / sonder daer eenige substantie af te verliesen/ eñ in sulcker quantiteyt ende so perfectelycken/ als hier na gheleert sal worden. Inden eerstẽ dan salmẽ vande voorseyde masse nemẽ/ maer sy en mach noch verschimmelt noch gherstē zyn/want het waer een teecken van grote oudtheyt/ende dat de steenkens vermindert oft verloren souden wesen. Hier en leyt nochtās niet seer veel aen/want tis beter datmen met den vingher inde masse taste/ om te proeuen oftse wel vol vande voor-seyde steenkens is : want so de werelt vol bedrochs is/men vindter/dijer niet veel steenkens in en doen/ eñ wederomme de vercopers doẽder oock somtyts wel een deel steenkens wte: daerom moetmen wel nauwe toe sien/ op dat de neerstichteyt het bedroch verwinne / oft immers ten minstẽ ontdecke. Ten lesten willende den borax fijn maken/so doet aldus: Neempt law water/te weten/ tot de thien ponden vande voorseyde masse eenen haluen eemer vol/ het welck ghy in een eerden vat doen sult/ende de masse oft deech daerinne. Daer na sult ghyt metter handt wel van een doen/ als oft ghy een beslach maken wildet/ daer na latet in een zeue verleken/ende neempt de steenkens dijer inne liggen/te weten/de een okernote oft een bone groot zyn / legt-se in een vat/ende bespoeytse met olie van olyuẽ/ als oft het salaet ware/maer de olie moet wit zyn: Ende en hebt ghy gheen excellente olie/ so neempt ghemeyne olie/eñ laet de inde sonne staen tot dat de wel ghepurgeert is/ smeerter daer na de voorseyde steenkens mede / ende ruertse metter handt wel omme: Daer na doetse in een saxken/ende onderruertse seer wel/ghelyckmen de confituren maect/ende daer na in buskens gedaen/eñ ghy sult den besten borax hebben/ diemen verdenckẽ mach.

Wilt ghijen hermaken ende vermenichfuldighen / so doet aldus: Neempt tselue water datter door de zeue gheleect is / ende hanghet in eenen ketel ouer een cleyn vierken: onderhoudt altyt v vier in eenen standt / schuymet met eenen yseren lepel / eñ doet oock by het schuym tghene datter opten grondt leyt / maer siet wel toe dat het niet ouer en siede. Continueert dit tot dattet al ghenoech ghesoden zy / dwelck men daer aen wetē sal / alsmens een weynich op sijnen naghel neempt / ende dattet niet en vloede: oft men macht op een papierken proeuen / ghelijckmen de syrope proeft: eñ blyuet staen / so ist ghenoech ghesoden: oft men mach een coordeken int voorseyde water steken / ende houdent tusschen de vingheren / dan treckent met den eynde / ende gevoelt men dattet hardtachtich is / so ist ghesoden. Neempt dan den ketel vanden viere / ende deckten met een decksel daer toe dienēde / datter gheen vuylicheyt in en valle: daer na graeft den ketel in terwen semele / ende sluyten al rontomme wel / met cleederen eñ anderssins wel ouerdeckende / so dat hy wel toegheslopt zy. Diesghelijcx meucht ghijen onder den wermen mest grauen / ende daer laten acht oft thien daghen lanck. Daer na ontdecten / ende ghy sulter een corste ouer vinden / die welcke ghy af nemen ende ter sijden legghen sult / ende ghy sult inden ketel cleyne stucxkens vinden liggen als oftet ys ware / die welcke ghy wt nemen ende in een ander vat doen sult / die met schoon water wel af wasschende / ende latense daer na op een tafel inde lommere droghen. Ende de steenkens die metten eersten inde zeue ghebleuen waren / sult ghy met dese stucxkens menghen. Neempt daer na witten alumen fecis / maer vanden seluen niet / diemen voor een stael oft monster houdt / want dien en doocht niet veel: ende nemes vier ponden in dry emeren waters / acht oncen salnitrum: laet dit ouer een cleyn vierken sieden / ende schuymet

ghelijck

ghelijck ghy den anderen ghedaen hebt/ ende proeften op den naghel oft op een papierken oft hy ghenoech ghe soden is/ghelyck als bouen. Dit ghedaen zynde/nemet vanden viere/ende latet staen rusten: ende als dit water wel claer is / nemes anderhaluen eemer/ ende hanghet ouer den viere in eenen anderen schonen ketele. Ende siende dat het sal willen beghinnen te sieden/ so doeter de voorseyde corste inne/die welcke thien pon den swaer sy/ende latet sieden als bouen/opten naghel oft papierken proeuende als voorseyt is. Ghietet daer na in een tonneken/ende doetter twee stocxkens cruyswys inne/met vier coordekens/aen die welcke ghy een luttel loodts hanghen sult / op datse wel gherect hanghen / noch vier vingheren bouen den grondt / ende dat om dat den borax daer aen cleue / daer na grauet als bouen. Desen en behoortmen inden sack niet te doene/ maer smeert den seluen die ghy aen de koordekens ghehecht sult vinden met een veerken / ende het ander datter noch int vat is/sult ghy bespoeyen in maniere van salaet. Den claren diser af comen sal/ tzy een haselnote oft een bone groot/ ende den anderen die cleynder is / sult ghy weder int water legghen datter ouerghebleuen sal wesen / het welck ghy weder ouer hanghen sult/ende latent sieden als bouen. Dit sul dy so langhe continueren / tot dat al dwater in borax verandert sal wesen/so datter niet af te quiste en gae. Ende aenmerct (metten eersten als ghy de voorseyde masse in law water ontweycken sult/ als voorseyt is) datmen daer een cicer groot rintsels van eenen hase by doen moet. Want dit sal al d'ander partyen vanden borax doen ronnen.

Een schoone ende lichte maniere om sterck water te maken/dat alle sterck water te bouen gaet.

NEempt roots-alluyn/ende coperrose/oft sal-nitrum/ oft alle drij te gader/ van elcx euen veel/ alle wel gecalcineert/ eñ gewreuen/ oft ghebroken. Ende wilt ghyt stercker/so doet-ter also veel salnitrum by als coperrose ende alluyn te gader: doet al dit in eenen wel gheluteerden bocael/en-de inden recipient doet twee oncen put-waters teghen elck pont vande voorseyde substantien. Den recipient zy in coudt water ende altydt van bouē met eenighen natten doeck nat gemaect/ so dat hy nimmermeer dro-ghe en zy/ so sullen de exhalatien des te beter met haer water onder een menghen/noch sy en sullen aen den re-cipient niet blyuen aencleuen. Dit ghedaen zynde/ neempt den bocael wel gheluteert / ende bereydten in sulcker voeghen dat den mondt om leghe hanghe/ en-de voechten metten recipient sonder capelle/ alle de iun-cturen wel luterende met meel ende dwit vanden eye/ ende schicten in sulcker manieren dat tvier tot aen den recipient niet en come. Ende int beghinsel sult ghy wat gloeyēde colen op den bodem vanden bocael doen/ tot dat de materie al dissoluere/ende haer eerste furie ouer zy. Dit ghedaen zynde/suldyt al gheheelycken met co-len ouerdecken/ende tvier moet wel hoghe zyn. Ende om des te beter te doen/ daer behoorden cleyne muer-kens te wesen/om de grote colen met grote hoopen op-ten voorseyden bocael te sustenteren. Een sulck groot vier drij / vier / oft ses vren lanck onderhouden heb-bende/so salt al ghedaen zyn. Latet al coudt werden/ ende neempter dwater af/ dwelck seer excellent is: dit water suldy in een glasen vat met wass wel dicht toe-ghestopt bewaren.

De oprechte ende goede maniere om medalien/ ende alle andere dierghelycke wercken te ghieten/ so wel in coper/als gout/siluer/metael/ten/loodt/cristallyn/glas/oft marmer.

Inden

INden eersten moet ghy altydt de eerde oft sandt ghereedt hebben/ int welcke ghy v werck ghieten sult/ maer om datter veelderhande zyn/ ende een yeghelyck bereydet also hyt hebbē mach/ ende also hyt ghemaken kan. Wy sullender hier na sommighe vande beste verhalen/ ende de in diueersche manieren/op dat by ghebreke van d'eene/men altyt sijn toevluchte hebbe tot d'ander. Ende elck een vande nauolghende eerden can-men besundert ghebruycken/ oft te samen ghemenght : want in alle manieren zynse seer goedt. De goetheyt ende perfectie van elcke eerde om ghesmolten substantie daer inne te ghieten / is in dry dinghen gheleghen : te weten/ datse principalijck seer subtyl zy/ende sonder eenighe gruymelinghen/so datter alle dinghen nettekens in printen moghen. Ten tweeden/ datse het metael wel ontfanghen/ ende datse noch en bersten/breken/schozen/noch en vercorsten. Ende men moetse met den Magistra (daer wy hier na af spreken sullen) wel onder een menghen/op datse wel hardt ende aen een cleuende zyn / na dat-se verdroocht sullen wesen. Ten derden/datse dueren ende dienen moghen tot veel fusien/op dat ghy/willende diueersche medalien oft andere dinghen van eender groten gieten / t'elcken niet gedwongen en wort een nieuwe moele te moeten maken. Ende ghy moet wetē/dat tot soete mynnen/ als loot eñ ten/ alle middelmatighe eerde ghenoechsaem toe wesen sal/ by also verre dat-se subtyl/ ende met den magistra wel gheregeert zy/ als wy hier na segghen sullen.

Deerste eerde om alle dinghen te ghieten die-men smilten can.

NEempt emmeril daermen de sweerden mede bruneert/breket seer cleyne/ ende flammet ghelyck wy hier namaels segghen sullen/tempere t / oft maecter een masse af met den magi-

stra/als hier na gheleert sal worden/ so sult ghijer een goede eerde af maken/die welcke tot veel fusien oft gietinghen dienen sal/ by also verre datse wel gheregeert worde: ende hoese dickwilder te wercke ghestelt is/hoe sy beter wort: maer men moetse t'elcken van nieus aen weder wryuẽ oft breken/ende dan weder met den magistra bereyden.

De tweede eerde.

NEempt scheruen van eerde potten van Valencien/ oft andere gelijck de glaesbackers besigen om haer glaes-spyse int forneys te houden/ende cunt ghy bodems oft immers van tmidden vande voorseyde vaten tottẽ bodem genoech gecrygen/dat waert beste/ het glas wel reyn af doẽde datter rontomme aen hangẽ sal: oft des neen/neemtse so ghyse ghecryghen cunt. Daer na neempt nieuwe goudtwerckers smeltcroesen/breectse in stucken/ in ghewichte euen veel als vande voorseyde scheruen. Alle dese dinghen eerst wel ghestampt in eenen gheghoten mortier/suldy daer na op eenen porphiersteen wel wryuen met water/ghelijckmen de verwen wrypt/ende na dat ghy dese substãtie met ouer het vier te backen wel subtyl gemaect sult hebben (ghelyck hier na ghesevt sal worden) so bewaertse in leire saexkens oft in buskens wel dicht toegheslòten / op datse door haer subtylheyt met de locht niet en verdwyne.

De derde eerde.

NEempt schelpen van tellynẽ/ oft van chana schelpen/ende eyerschalen/stampt dit wel onder een/eñ wryuet met water/ daer na brandet/ende herwryuet dickwils/ als met de bouengenoemde gehandelt is/maer slaet wel neerstelijcken gade dattet v niet en ontvlieghe.

De

De vierde eerde.

NEempt vylsel/sandt/oft ysersindelē/oft d'een ende d'ander/maer sy moetē suyner zyn van alle eerdachticheyt ende vuylicheyt: doet al dit in een ysere panne / oft in eenighe andere panne diet vier verdraghen mach: bespoeyet met stercken azyn/eñ houdet int vier acht vren lanck/latet daer na weder in azyn weyckē/dan maket weder gloeyēde/dickwils (ghelijck d'andere) wryuende ende weder verversschende: bewaret hier na in leyre sacxkens oft in buskens dicht toe ghesloten.

De vyfde eerde.

NEempt gloeyende stucken van puymsteen/eñ in azyn ghebluſt tot vier reysen. Daer na neempt twee deelen ysersindelen ghewreuen ende gestampt/ende een deel puymsteen. Dit al tsamen ghemengt suldy int vier doen/ ende wryuēt dickmael: daer na bewaret als bouen.

De seste eerde die seer excellent is.

NEempt hamelebeenders/ ende alderbest van de hooftbeenders/laetse opte colen verbranden/oft in eenighen ouen / tot datse wel wit calcineren/ daer na stamptse ende siftse: het poeder doet in een ysere oft andere panne in sulcker voeghen midden int vier/ dattet wel al gloeyende worde: doetter daer na een goede handt vol soets by/ende roeret met een ysere geerde so langhe tot dat al tvoorseyde soet met tpoeder verbrandt zy / ende latet daer na noch een half vre int vier ligghen. Daer na nemet wte/wryuet/ende maket wederomme gloeyende/ ende also doēde tot diuersche reysen/als van d'andere gheseyt is/tot dattet al seer subtyl gheworden is/dan suldy een seer goede eerde hebben / die v tot veel susien dienen sal.

De seuende eerde.

NEempt beenen van Sepia/ende laetse so langhe calcineren tot datse heel wit ghewozden zyn/ leefter in alle manierē mede als met de hamelebeenders/ ende bewaertse als bouen. Ten lesten so canmen oock eerde ghemaken van Tripolis/oft van wygaert-asschen/ oft van stro-asschen/ oft van papier-asschen/ oft van peerdemest gedzoocht ende verbzandt/oft van ghestampte carcel-steenen/oft van bolus/oft van rode eerde/ oft van andere dierghe lycke dinghen / die sonder smilten het vier verdzaghen moghen: inde welcke men alle manieren van mynnen seer wel gieten can/ ende die noch en bzeken / schozen/ clieuen/noch vereozsten/als voozseyt is.

Een seer aerdighe maniere om alle de bouen ghenoemde eerden so subtyl te maken / datmense nauwelycx en sal connen ghetasten.

NEempt welck ghy wilt vā de voozseyde eerden/oft oock andere/ ende na dat ghyse wel ghestampt ende ghesift sult hebben/ laetse in eenen ketel oft ander yseren vat ouer tvier dzoghen/tot datse wel gloeyende ghewozden zy/ daer na doetse vanden viere/ende stamptse seer wel (als bouen)met water/oft azyn. Dan maectse weder gloeyende / ende stamptse altydt met water oft met azyn/ ende nimmermeer dzoghe / dit doende tot viif oft ses reysen toe . Ten lesten doetse in een wit aerden vat/ dat wel gheloyt zy/ ende doeter also veel claer waters by/datse vier vingheren hoghe ouerswommen zy: onderruertse dan met een reyn stocxken / ende laetse also eenen Aue maria lanck rusten. Daer na ghiet dit water wel wysselijcken af in een ander suyuer vat / ende op d'eerste eerde / die int eerste vat ghebleuen is/ suldy ander water ghieten / ende dan ghiet tselue water by d'eerste : dit doet so dickwils tot dat ghy de subtylste substantie van dit poeder metten watere af gheghoten

sult

sult hebben. Ende blyfter int eerste vat noch eenighe groue eerde/so breectse wederomme/ende doetse by d'ander. Dit ghedaen zynde/laet alle dese subtyle eerde wel te gronde gaen/ die ghy in d'ander vat gheghoten sult hebben/daer na ghietter dwater al suetkens af/ en de latet voorseyde poeder droghen datter inden gront leyt/het welck ghy daer na noch eens wryuen sult/ende siftent door een fijn sijden zeue/duncket v goedt/eñ ghy sult een poeder oft aerde hebben/wiens gelijck niet te vinden is/dwelck ghy bewaren sult als bouc/ in leyre sacxkens/oft in houte bussen wel dicht toe gesloten/ de iuncturen wel dicht toe makẽde/dat tvoorseyde poeder niet wt en vlieghe : want het sal een substantie by na also subtyl wesen als de locht.

Om de Magistra te maken/daetmen alle de voorseyde eerden mede temperen sal.

OM te maken dat de voorseyde eerde aen een cleue/ ende datse droghe zynde aen malcanderen blyue / sonder weder tot poeder te comen/so moetmen dit water maken / dwelck de Magistra geheeten is(een woordeken wiens hiercomen onseker is) ghelyck de philosophen sommighe wateren ghenaempt hebben na haer effecten/ als met dit water gheschiet is. Ende tschynt dat sy hier mede tselue gemeynt hebben/dat wy lieden met het medium oft middel substantie verstaen/ die dienende is om aen een te houden/ oft om te dissolueren/ oft om dierghelijcke dinghen te doen. Men neempt dan ghemeyn sout/dwelckmẽ in eenen natten doeck windet/ende also graeftment inde gloeyende colen in een forneys/ oft in dierghelijcke vieren / op dat het door het blasen een groot vier cryghe:oft men macht in eenen smelt-croes oft ander gheluteert vat doen/het vier altydt wel blasende een geheele vre lanck/ende latent dan coudt worden. Eñ wie niet altyt blasen en wilt/als voorseyt is/

de grauet midden inde gloeyende colen/ende ouerdec-ket wel met vier: ende alst weder cout gheworden is/ so moetment stampen/ ende in eenen wel geloyden pot doen/ daer also veel waters by doende/ tot dattet vijf oft ses vingheren ouerswommen ligghe: daer na salment op tvier doen/ ende al ommeruerende sult ghy al tsout doen dissolueren. Dit ghedaen zynde/latet weder cout worden/ ende sijghet door eenen teempst/ tot twee reysen toe/ ende dit doetmen aldus om de voorseyde eerden mede te veruersschen ende aen een te houden/als wy hier na segghen sullen. Ooc machmen den Magistra maken met dwit van eyeren / met een cleyn vyghen-boom stocxken gheclopt/tot dattet al tot schuym ghereduceert zy:daer na laetment eenen nacht lanck rusten/ ende tsanderdaechs ghietmen dwater af datter onder tschuym leyt. Hier mede maectmen de voorseyde eerde nat/ ende tschynt dattet een weynich beter zy dan d'ander: het houdet wat vaster aen een/ ende wat reyner/noch ten blyft niet so haest aen de gemoleerde dinghen cleuen:daerom menghen sommighe een weynich van dit water met den magistra/ die met tsout ghemaect is. D'ander doender wat gomwaters by / in alle dinghen goede redene ende verstandt ghebruyckende.

Om seer excellentelycken lutum sapientie te maken.

NEempt vande alderbeste witte pot-eerde die ghy cryghen meucht / want op d'een plaetse is sy beter dan op d'andere: dat is / vande selue die alderbeste teghen tvier mach / als daermen te Padua de potten af bact/ende diesghelycx oock in Duytschlandt: want de so oprecht is/dat de potten daer af ghebacken/ ende daerse haer spyse in koken/goet genoech souden wesen om te smiltē. Neempt dan van d'alderbeste/eñ besundert wilt ghyse besighen

tot

tot dinghen die langhe in een groot vier ligghen moeten/anders nemes sulcx als ghys gheeryghen cunt.
Men vindes die grau is gelijc de gemeyne is/eñ oock sulcke witte/ alsmen gemeynlijcken inde contreyen van Vicentien besicht/ die den gipsum oft plaester ghelijck is/ende is daer geheeten Florette de Chio. De potbackers ghebruyckens te Venegien om de schotelen ende andere dinghen mede te wittẽ eer syse vernissen. Men vindter oock rode ghelijck in Apulien/daerse seer ouervloedich is/ende sy heetense Bol: sommighe Aptekers vercopent voor bolus armenicus: de Venetianen ghebruyckent om de geuels vande huysen mede te roden/ met calck/ careelsteenen/ende vermilloen/ende ouerdeckent daer na met lynsaet-smout. Dese rode eerde is de vetste ende lymachtichste van allen / ende daer-om cleeftse oock des te haestelycker / ten zy datse met eenighe andere substantie ghemengt worde. Ende om dat alle de voorseyde eerden veel te vet zyn/deen meer/ d'ander min / so moetmen daer eenighe maghere substantie mede onder menghen. Ist dat ghys dan neempt die asch-verwich zy/ die welcke de ghemeynste ende de magherste is/ so bereyt-se in deser manieren: Neempt vande voorseyde eerde vier deelen / een deel schoorhayr / asschen daermen loghe af ghemaect heeft een half deel/droghe peerts oft esels mest een deel.
Wilt ghyse noch perfecter hebben/so doetter een weynich ghestamptẽ careelsteen by. Alle dese dinghen wel ghestampt ende ghesift/te wetẽ/d'eerde/d'asschen/den mest/ende de careel-steen/ daer na onder malcanderen ghemengt/ suldyt also in d'eerde leggen/ ende makender een laghe af/opte welcke ghy allenskens dat schoorhayr op worpen sult also effen als ghy cunt. Dit ghedaen zynde/sult ghijer water op gieten/tselue wel omruerende/ eerst met eenen stock/ ende daer na met een schuppe. Eñ alst al wel na uwen sin geincorporeert sal wesen/

wesen/so legghet op een dicke bancke/ ende cloppet seer wel met eenen groten stock/ ysere pale/ oft ander dierghelyck instrument/ tot dat ghyt wel ghedreuen ende onder een ghemenght sult hebben: want hoe datment langher clopt/hoe beter. So suldy een seer goedt lutum hebben/ om de cucurbiten oft bocalen mede te luteren ende dicht te maken / ende om grote dinghen te maken/ als fornensen/ ende andere dinghen/ als wy hier na segghen sullen . Maer wie dit met minder cost doen wilt/ de legghe alleen de eerde/ tschoorhayr/ ende den mest/met een weynich asschen. De sommighe en nemender gheenen mest toe / d'ander gheen schoorhayr/na de intentie diese voor hebben. Dit lutum is goedt om bocalen oft cucurbiten mede dicht te maken / maer men doetter noch twee deelen leuenden calck ende dwit van eyeren by / ende dan salse dichter maken / dan oftet glas selue ware . Alle manieren van lutum willen vochtich bewaert wesen / ende al ghereet/so wie dattet daghelycx besighen wilt : maer men en behoorten noch te waterachtich noch oock te droghe te houden/want dan en soude hy nerghens toe dienen/ aenghesien dat hy/als hy eens versteent gheweest heeft/so en cāmer niet mede bedryuē dat doocht. Ende als ghijer water by doet/ so wordet allenskens morwe van buyten / ende wordt ghelyck een papken / maer van binnen blyuet hardt : ende doet ghijer te veel waters by/so bederfdyt t'eenen male . Daerom als ghy siet dattet beghint te droghen/ so herknedet allenskens met water / so langhe omme-ruerende / tot dattet ghenoech zy / so sult ghyt seer excellent hebben.

Sommighe dinghen diemen altydt ghereet moet hebben/so wie met smilten ommegaen wilt.

Om

OM deswille dat een werck-man/hoe groten meester dat hy zy/niet treffelycx volbrengen en can/hy en moet van alle instrumentẽ wel versien zyn/die hem tot sijnẽ wercke nut wesen mochten/ ende om datmen int werck zynde by ghebreke van instrumẽten niet verachtert en worde/so salmen dese nauolghende noottelijcke stucken al vorẽ ghereet hebben: Inden eersten moeten de colen van stercken/jonghen/ende seer droghen houte zyn: De smeltcroesen oft croesetten van goede eerde ghebacken/ sonder schoren/ ende de grauwe zyn gemeynlijck de beste: Men moet oock eenen waeyer hebben om de croesettẽ mede te waeyen/die welcke om sekere redenen ontdeckt staen: eẽ pype om de vuylicheyt mede wt de croesettẽ te blasen/dwelck ghemackelijcker is dan eenen blaesbalc: een haeckachtich yser om de colen vã onder de croesetten mede te trecken: ende desghelijcx oock een tanghe/ een houten persse oft pranghe/ om de formen oft moelen mede vast te houden/ alsmen het ghesmoltẽ metael daer inne ghiet: twee berderkens oft meer van nootbomen hout/palmen hout/oft ander vast hout: oft effene copere plaetkens/om v daer mede te behelpen/als ghy de formen teghen de voor-seyde rame oft forme pranghen wilt: ende om de omme te keren ende vast te houden/twee wulle lappen oft meer/op dat als ghy de formen inde voorseyde pranghe legghen wilt/waert datse van buyten niet dicht ghenoech en sloten/so soudent dese lappen vullen/alsmen hier na sien sal inde maniere van formen te ghieten : eenen passer ende eenen liniael / om de euaporatien ende het gootken mede af te deylen ende te passen/daer de ghesmolten mynne door lopen moet: een yser met eenen scharpen scrabber/aent eynde/ende aen de canten snydende/ ghelyck de verguldeers besighen/om de gootkens vande moleuren mede te effenen / dwelck dienen sal om de euaporatie-gaetkens

kens te maken / ende de canalen als dwerck ghedaen sal zyn: oft by ghebreke van dese/so machment metten messe also behendelycken doen alsmen can. Men moet oock wat olie ghereet hebbē / ende een weynich termentyns in een schotele met wat papiers oft catoengaren/ oft een lijnen lapken/ om daer inne te netten/ende aen te steken om de formen daer mede te perfumeren / na datse wel wt-ghedroocht sullen wesen / op datter de mynne des te beter af lopen mach. Ende mitsdien dat somtydts sulcken roock grof maect / ende vult de keruen ende tgraueersel des wercx/so moetmen eenen hasenpoot hebben/ om de oueruloedicheyt mede af te vaghen / ende oock om het poeder weder mede by een te vergaderen / op dattet niet af en valle alsmen ghieten wilt/ ende tot andere dierghelijcke dinghen. Daer na oock een borstelken van coperdraet ghemaect/ ende een borstelken gelijck daermē de cammen mede schoon maect/ om dwerck daer mede af te keyren ende te effenen eer dattet ghefoormeert zy/ om wederom te polystē ende te bereyden ghelyck van node is / na dattet ghegoten is.

De maniere hoemen medalien oft andere dinghen ghieten sal.

INden eerstē suldy de medalie oft ander werck dat ghy af ghieten wilt in een schotele met stercken azyn doen/sout/ende gebrant stro: daer na wryftse wel metter handt datse schoon worde/ dies ghelijcx oock met een borstelken. Dit ghedaen zynde / waschtse af met claren watere/ ende droochtse met eenen doeck. Daer na legghet op een berdeken van harden houte / oft op een seer effene copere plate / de helft vande forme/ te weten/ het wyfken met de binnenste/ dat is /met de selue sijde die teghen d'ander deel sluyt/ teghen het berdeken oft plate/ opte welcke ghy de medalien oft ander werck leggen sult / in sulcker voeghen

gheordineert/ iſt datter maer een en is/ datſe recht teghen ouer het gootken come int alderleechſte der formen/op dat tgootken des te langher zy/ ende datſe metaels ghenoech hebbe . Iſſer meer dan een/ſo ſchietſe ter ſijden inde forme / ende laet int midden plaetſe om de conduyte oft gote te maken/ daermen door ghieten wilt. Ende iſſer meer dan twee/ſo moetmen wel toeſiẽ dat d'een van d'ander gheẽ metael en ontfange/ maer maect elck een ſijn cleyn gootken/dwelck tegẽ het middelſte correſpondere. Daer na neempt van eenige vande voorſeyde ſubtyle aerden/ ende na dat ghyſe wel gewrevẽ ſult hebbẽ/ſo legtſe in een ſchotele/ op datter int handelen niet af wech en vlieghe/ ende maectſe allenſkens nat met dwater vanden magiſtra/metten handẽ seer wel menghende/ ende ſo langhe dryuende/ dat ſo wanneermenſe metter vuyſt te ſamen doudt/datſe dan aen een blyue / nochtans en machmenſe niet nat maken/dan alleen een weynich vochtich : wãt ſy en mach int douwen de handt niet nat maken/noch ſy en mach aen de handt niet blyuen hanghen als oft deech ware/ maer tis ghenoech datſe een weynich meer oft min aen een hanghe dan droghe bloeme / ende dat-ſe alſo metten handen wel ſtijf aen een ghedoudt terſtondt van een valle/alſmer metten vingher aen ruert . Alſo ghereduceert zynde/legtſe behendelijcken opte medaliẽ met de forme oft caſken met d'eynde vanden vingheren/ende dryftſe met de handt wel vaſt aen/ ſonder eenighen arbeyt int aendringhen te ſparen/ia oock metten ghewelde des gantſchen lichaems. Daer na ſult ghy met een ſnydende inſtrument ende met een linie al ſuyſte af reghelen ende effen maken / behendichlijcken d'eerde af doende / die rondt-omme buyten de canten der voor-ſeyder formen wt kijct : ende de alſo op een vande voor-ſeyde wulle lappen legghende / ende dan oppet effen berdeken oft plate / ſo neempt in beyde de

handen

handen beyde de berderkens / het bouenste ende het on-
derste / ende so ghy die ghesloten houdt / so keert ter-
stondt de formen d'onderste opwaerts / ende het ber-
deken af nemende / suldy sien ofter onder de medalien
int opheffen eenighe eerde ghecomen ware / want de
soudemen behendelijcken met den hasepoot moeten af
vaghen. Ende d'ander deel vander formen op haer
plaetse ghestelt hebbende / sult ghyt metter seluer eerde
op-vullen / de seer styf aen dringhende / als bouen / ende
voort sult ghyse metten voorseyden yser effen maken.
Daer na suldy met den puncte van tvoorseyde yser-
ken de helft vande forme met d'een eynde wat op-hef-
fen / ende met de handt al suetkens wech nemen / trec-
ter de medalien behendelijcken wte / die al rondtomme
met den puncte van een naelde los makende : ende en
willense ter eerster reysen niet volghen / so doetse wt de
selfde helft vander formen / daerse inne ghebleuen wa-
ren alsmen de forme open dede / het onderste opwaerts
kerende. Ende en willense noch niet losen / so clopter
seer behendelycken cruyswys oppe met den puncte van
eenen messe / tot datse van selfs wt vallen alsmen de
forme ommekeert. Ende en zynse noch na uwen sin
niet wel inghedruct / so sedtser weder inne / ende her-
perstse : ende na dat ghijer van beyde sijden de voor-
seyde wulle lapkens / ende dan de berderkens aen ghe-
leyt sult hebben / so sluytse wederomme inde voorseyde
persse. Ten lesten sult ghy met het scrabberken oft an-
der yserken de conduyten wt holen / die metten passer
ende liniael passende / tot datse recht teghen ouer mal-
kanderen comen. Laetse also teghen tvier staen om te
droghen / ende keertse somtyts eens omme / tot datse
wel ghedroocht zyn. Daer na met de voorseyde wiec-
ke in olie ende termentyn gheweyct / ende also ontste-
ken / suldyse perfumeren : ende blyfter noch eenighe
superfluiteyt inne / doet die met den hase-poot wte.

Legtse

Legtse daer na weder teghen een / ende de voor-seyde lapkens ende berderkens van beyde sijden daer weder aen gheleyt hebbende/ prangtse weder een wyle tydts inde persse: ende de wyle ghesmolten ende bereyt hebbende tselue dat ghy ghieten wilt (ist siluer oft wit coper/ men salt daer aen kennen/ dattet claer blinckende leyt:ende ist ten/ steecter eenen steen oft een stuckxken papiers inne/tsal verbranden) ghietet vry/ ende tsal al wel gaen sonder daer yet meer toe te doene om te doen lopen:dan na dat het ten ghesmolten is/so doeter sublimaet by het twintichste deel also veel als alle de substantie te samen / ende het achtste deel antimonium: want bouen dien dat dese dinghen wel doen lopen/ so maken sijt harder ende clinckende. Ende als de formen coudt ghewordden zyn/ so trecter de medalien behendelijcken wte / ende wilt ghijer wederomme ander in ghieten/ so moet ghy de formen weder perfumeren/ daer na perstse / ende ghiet als bouen / ende dat also dickwils als v goedt duncken sal. Ende siet ghy dat de formen noch heel zyn / wilt ghyse noch bewaren tot op een ander reyse / houdtse in een droghe plaetse / ende sij sullen wel goedt blyuen. Ten lesten de voorseyde eerde wt de formen ghedaen / ghestooten / ende ghesift / sal altydt des te beter zyn tot sulcken behoeue. De medalien die also gheghoten zyn / canmen daer na herbacken ende wit maken/ so verre dattet gheen ten en zy : oock machmen haer elck een coleur gheuen/ghelyck als hier na claerlijcker gheseyt sal worden.

Om in weecke eerde te ghieten/ die metter borstelen ghemaect is / het welck veel lichter om doene is dan in formen/ maer het en dient maer tot eens te gieten/noch men en cander gheen te subtyle substantie mede ghegieten/noch die malcanderen aenrucken.

NEempt de medalie die ghy af gieten wilt wel schoon ghewasschen ende af ghedroocht als bouen/ende smeertse wat met olie : daer na neempt d'eerde in sulcker manierē bereyt als hier na volcht : Neempt lutum sapientie/ghelijck wy dien hier bouen hebben leeren maken/ ende laettē inde sonne oft aēt vier drogen/ daer na pulueriseerten eñ sif ten door een seer fijn zeue/eñ maectē dā weeck met water: ende met een borstele suldy een lage vande voorseyde eerde oft lutum op uwe medalie vāder eender sijden leggen/de medalie op een seer effen berdeken liggende/ ende laet dese eerde aldus een weynich droghen. Daer na noch een laghe/ maer niet so vochtich/ ende dan de derde ende vierde/ tot dat v duncken sal dats genoech van dier sijden zyn sal : ende als dese eerde oft lutum droghe is/ so keert de medalie met het berdeken d'onderste opwaerts. Daer na smout de sijde vander medalien die noch niet ghesormeert en is / eñ diesghelijcx oock de canten/ op dat als ghy d'eerde sult willen ouer dweers snyden om de medalien daer wt te trecken / so en salder niet aen blyuen hangē: Oft oock meucht ghy d'eerde/die rondtom der half ghesormeerder medalien is/ bestroyen met ghestampte cruyscolen/ op dat diesghelijcx d'een helft aen d'ander niet en cleue. Daer na suldy van dit lutum met een borstele op d'ander sijde vander medalien legghen/ende dat tot dry oft vier reysen/ eñ latent t'elcken drogen/ gelijck van d'ander sijde ghesept is. Maer eer ghyt al heel laet drogen/so snydt tusschen de twee sormen daer ghy de cruyscole gestroyt hebt/ende laet het mes rondtom tot op de medalie comen/ ende latet alsō droghen : ende alsō rondt-omme snydende/licht allenskens mettē messe wat op/ tot dat d'een helft vander sormen gheheelijck op come/eñ datse de medalie gheheel ontdect late . Daer na neempt d'ander deel / daer de medalie noch inne ghebleuen is/

keeret

keeret d'onderste opwaerts / ende clopt behendelijcken opt voorseyde lutum van d'ander sijde/ datter de medalie wt valle:ende houdtse te vaste/ghy meuchtse wat helpen met den puncte vanden messe / om voort wt te trecken. Neempt daer na beyde de helften vāder voorseyder formen/ ende maect een gootken daer ghy door ghieten sult/ eñ de respiratorien ter sijden. Voecht dan de twee helften te gader/bindtse met eenen yser-draedt aen een/ende legtse in eenen ouen om te backen/ oft int vier datter inden heert ghestooct is/ doeter voort gloeyende colen ouer/ ende laet ser so langhe oppe/tot datse al verbrant zyn:oft wilt ghy/ so meucht ghy elcke helft besundert backen. Ende alsse wel gebacken zyn/bindtse te samen met een yserē draet oft cordeken : ende doet dan dese forme tusschen twee berderkens / oft in een persse/oft tusschen twee careelsteenē/ met tgootken om hoghe. Daer na ghietter ghesmolten mynne in/die welcke alsse coudt is/so doet de forme open/eñ ghy sult een excellēt stuck hebben/ ist dat ghyt curieuselijcken gehandelt hebt. Ist siluer/so meucht ghyt wittē als hier na volcht:ist ten/ghy en sullet niet witten: eñ ist gout/ so coloreret met spaensgroen ende vryne. Maer om de waerheyt te segghen/dese eerde en is niet om goudt oft siluer in te ghieten / dwelck men gieten sal als hier bouen verhaelt is. Daer is noch een ander maniere/ die lichter is om in d'eerde oft creta te gieten/ daer wy int teghenwoordich capittel af ghescreuē hebben: dat is / dat ghy een wasse printe hebt/met termentyn ondermengt van tselue dat ghy ghieten wilt / ende daer bouen oppe vanden voorseyde lutum gheleyt/d'een lage bouē d'ander/als voorseyt is:maect daer na v gaetken daer ghy door ghieten wilt/ ende legt de forme by den viere met het gaetken om leeghe / op datter het wass al smiltende reyn wt leecke: daer na ghieter v gesmolten mynne inne/ draghende altydt sorghe dat de

formen werm zyn / so wel van alle andere manieren van eerde als van dese maniere.

Om een wit te maken/ daermen de medalien ende alle andere gegoten werck mede witten sal/ ende oock om doude silvere medalien te veruerschen.

NEempt medalië oft ander werck dat nu eerst ghegoten is/oft oock oude medalien die ghy vernieuwen wilt/ ende legtse opte gloeyende colen/ die dickwils omme-keerende tot datse graw worden/daer na wryftse met een borstelken van coperdraet ghemaect/ende legtse daer na in dit wit : Neempt ghesouten zeewater/ oft ghemeyn water met een handt vol souts sout ghemaect/int welcke ghy tartarum van witten wyn/ende onbereyden rootsalluyn doen sult. Laet dit tsamen sieden in een wel gheloyde panne:ende ist sake dattet coperen werck is dat met eenich ghemaect wit ghewit is / so doetter dese navolghende dinghen by : te weten/gheslaghen siluer eenen reael swaer / dry mael so veel in ghewichte sal armoniacum/ende sal-nitrum viif realen swaer. Alle dese dinghen in eenen eerden pot ghedaen met syn deckfel daer ouer/ dwelck int midden een gat hebbe / sult ghy midden int vier grauen/tot bouen toe met gloeyēde colen wel bedeckende : laetten daer na so lange staen/tot dat al de humeuren wel gheeuaporeert zyn/ latet daer na al coudt worden/ende pulueriseret wel cleynkens. Dit ghedaen zynde/ neempt een once van deser materien/ een weynich meer oft min / ende laetse int voorseyde wit sieden een half quaert vander vren lanck/ de medalien oft ander werck daer oock by doende. Daer na ghiet dit water met de medalien in schoon law water:wrijft v gegotē werck met den tartarum eñ andere dingen diser noch inden pot sullen gebleuen zyn/ eñ na dat ghyt met schoon water wel af gewasschen sult hebben/so droghet met eenen doeck af.

Om

Om yser met water te berghulden.

NEempt put-water/riuier/oft fonteyn water/ ende tegen drij ponden waters neempt twee ponden roots alluyn/een once vitriolum romanum/spaensgroen een half dragme swaer weghende/drij oncen Sal Gemma/een once orpimentum: laet dit al tsamen sieden/ende als ghyt siet siedē/ doeter by tartarum vini ende ghemeyn sout / van elck een half once : ende alst een weynich ghesoden sal hebben/nemet vanden viere/ ende schildert er v yser mede : ende na dat ghyt wel ghewermt sult hebben / so bruneret.

Tselue op een ander maniere.

NEempt lijnsaet-olie vier oncē/tartarum twe oncen/ harde doyers van eyeren ghestampt twee oncen/aloē citrinū een once/ saffraen tvierendeel van een dragme. Laet dit al tsamen sieden in eenen nieuwē eerden pot een goede wyle tydts lanck. Ende ist dat de lynsaet-olie alle dese dinghen niet en bedeckt / so doetter noch water by / tot dats ghenoech zy. Daer na stryct v yser met dese mixtie / na dat ghyt eerst wel ghebruneert sult hebben / so salt goudtverwich worden.

Om yser met ghellaghen goudt/oft met water/oft met ge amalgameert goudt oft quicksiluer te bergulden/ghelyck de goudtsmeden tsiluer berguldeu.

NEempt vitriolum romanum een once/ roots alluyn twee oncen/ sal armoniacum een once: alle dese dinghen wel ghepuluериseert/ ende in ghemeyn water ghesoden / neempt het yser wel ghebruneert/ende maket in dit water nat/seer styf wryuende/daer na doetter tgheslaghen goudt oppe/ende latet by den viere droghen. Daer na bruneret met eenen hemathites/ghelijckt de ghewoonte is/ ende tsal seer schoon wesen . Wilt ghyt met goudt vergulden dat met quicsiluer gheamalgameert is/ghelijc

de goudtsmeden vergulden / so doet noch by dit voor-seyde water een dragme spaensgroen/een half once sublimaet/ende latet wel al te samen sieden: Daer na laet v yser int voorseyde water sieden/ende ist so groot dat het daer niet al in en can/ strycket met dit siedende water/ende wermet/om den amalgama van tgoudt ende van het quicsiluer te ontfanghen/den welcken amalgama wy int voorgaende boeck leeren maken hebben. Ende na dat ghy het yser gewermt sult hebben/ so verguldet met gheamalgameert goudt/ oft dat met quicsiluer vermengt zy/ ende latet berooicken met de lampe oft met sulpher/ghelijck ghemeynlijck de goudtsmeden pleghen: oft oock eer met wass/ als de goudtsmeden in Duytschlandt doen/dwelck oock beter is: waer af wy hier na een maniere leren sullen/ die noch beter is dan de Duytsche maniere/ende dan eenige maniere die tot noch toe bekent is gheweest.

Om het yser metaelverwich te maken, ende om tsiluer te vergulden dattet veel schoonder schynt/ende duert oock veel langher.

T Is een seer sekere sake/dat tgout opt wit yser oft opt siluer ghelevt niet so schoon en is als op metael/ want terstont alst wat beghint te slyten / so sietmen de witheyt van d'yser oft van tsiluer/ dwelck op eenige rosse verwe niet so haest en gheschiet. Daerom ist dat sommighe practijckighe gheesten/ willende eenighe houten oft andere dinghen vergulden/ legghen eenen gheelen gront/ende niet eenen roden/ ghelijck de meeste menichte doet/ op dattet gout niet so haest en schyne versleten te zyne als opten roden gront/ende noch meer opten witte. Tselue geel machmen opt yser oft op tsiluer applicceren. Maer alle dese dinghen achter ghelaten / als ghy tsiluer vergulden/oft het yser metaelverwich maken wilt/ so doet in

deser manieren : Neempt spaensgroen/coperrose van Duytschlant/eñ Sal armoniacum/by discretie: maer de coperrose moet in meerdere quantiteyt zyn dã d'andere dinghen. Doet al dit gepuluerifeert in stercken azyn/ende latet een half vre sieden. Ende als ghyt van den viere ghedaen sult hebben/ de wyle dese substantie noch sieden/doetter het yser inne dat ghy verwẽ wilt/ den pot wel met sijn deckfel deckende/ ende daer en bouen met noch eenen doeck/op dattet niet en verschale. Daer na latet al coudt worden / ende v yser sal seer schoon metaelverwich zyn: eñ alfo sult ghyt met quicsilner moghen vergulden als oft metael waer. Onthoudt dit voor een schoon ende seer profitelijck secreet.

Water oft verwe om onder de diamanten te doene/ so wel onder oprechte als gheualschte.

NEempt lamp-swert dat inden gront oft bodem vã een becken vergadert is/ende onderménget met een weinich mastic-olie: daer na leght dese mixtie onder den diamant inden rinck/oft daer ghijen setten wilt.

Om van eenen witten saphier eenen diamant te conterfeyten.

DIt secreet is by den Juweliers ghenoech bekent/die welcke by na alle daer een goede maniere toe hebben : maer wy lieden int eynde van haerlieder inuẽtie/sullender noch een ander schryuen die de beste van allen is. Sy nemen den saphier die wel schoon wit is/eñ doen dien int vier met gout oft yser-vijlsel/ meynende dat tgout tot desen affairen veel beter zy/ maer sy zyn verre verdoolt . Sy laten dit vijlsel by na gloeyende worden/ sonder tselue te laten smilten/ende legghender den saphier een weynich tydts inne. Ende dien wtghenomen hebbende/ist dat haer tcoleur niet en behaecht / so worpen sy dien

weder inne/tot dat hy is also sij dien wenschen : daer na setten sij dien in eenen rinck / ende verwen als bo- uen . Nu volcht hier een maniere na/die al veel beter is : Neempt witten smalt wel ghepuluerifeert/ ende mengten met het voorseyde gout oft yser- vijlsel/ maer daer moet so veel smalt by zyn alsser vijlsel is. Daer na neempt noch een weynich smalt sonder vijlsel/ ende maecter een deech af met v speecksel : in dit deech be- windt den saphier/ ende laetten by den viere wel dro- ghen. Dit ghedaen zynde/bindten subtylijcken aen d'eynde van eenen yseren draedt / die so lanck zy dat ghijen wten viere trecke meucht als ghy wilt. Ouer- decten daer na met tvoorseyde vijlsel/ende laetten also een wyle tyts int vier ligghen / dat het vijlsel wel heet worde als gheseyt is/ maer ten mach gheensins smil- ten : trecten dan eens wte/om te sien oft v tcoleur be- haecht/ ende des neen/ steeckten wederomme int vier/ tot dat hy na uwen sin zy.

Om de dunne balysen dicker te maken/ datmense inde ringhen setten mach.

HEbt ghy balysen also dun als papier / soo maectse also groot ende breedt als ghy wilt/ ende neempt een stuck fijnen cristal van sulc- ken coleure als den balys is:daer na neempt een stuck mastix / steket aen de punct van eenen messe/ wermet een weynich aent vier/ende terstont salder een schoon witte traen af vallen/den luster hebbēde vā een peerle : met die welcke trane ghy den balys opt cristal vast maken sult/ sonder eenighe sorghe te hebben / dat de traen eenich corpus oft coleur geuē sal/ doeten daer na polysten/luster geuen/ende in goudt setten also ghy wilt : ende hy sal so schoon zyn/datmen dien voor ee- nen oprechten steen aensien sal.

Om robynen te maken van twee stucken / ende oock amersuden gelyckmen te Milanen maeckt.

Neempt

NEempt mastic-traen/ als int voorgaende capittel gheseyt is / ende wilt ghy amerauten maken/so verwtse in spaensgroen met olie gemengt/ daer by doẽde een weynich wass/ ist dattet van node is/ eñ is sy te dicke/so weyetse in water. Maer wilt ghy eenen robyn maken/so neempt gummi arabicum/alumen saccharinum/rouwẽ roots alluyn/van elcx euen veel: laet dit al te samen in ghemeyn water sieden/ ende worpter bresilie inne tot cleyne stucxkens gesneden: latet also sieden/ende doeter by alumen catini/hoe datter dies meer zyn sal/hoe donckerder het coleur zyn sal:daer na neempt den voorseyden mastic-traen/ ende verwtse int voorseyde roodt. Dit ghedaen zynde/neempt twee gheslepen stucken cristal / van sulcker grootten ende fatsoene als ghy wilt: maer tselue dat ghy onder legghen wilt / en mach niet cleynder zyn dan d'opperste/te weten/datse op malcanderen passen/ghelijck den naghel optẽ vinger/van alle canten wel nauwe gepast. Daer na legghet d'onderste stuck op een ysere schuppe midden opte colẽ/ dattet wel heet werde:steect dan dit stuck cristal eens opten voorseyden roden traen/ die welcke ghy aent eynde van een stocxken steken sult/ maer sy moet oock heet zyn/op dat se dies te beter af druppen mach. Ende als ghy sien sult dat het voor-seyde stuck cristal ghenoech ghecoloreert sal wesen/ so neempt d'ander cleynste stuck datter op behoort te stane/ dwelcke oock heet behoort te wesen:ende settet opte voorseyde rooden traen/die welcke beyde dese stuckẽ te samẽ lijmen sal/ sonder eenige dicte te makẽ/oft tcoleur vãden robyn eenichsins te belettẽ/ die welcke van alle canten claer eñ doorschynende sal wesen. Setten dan inden rinck/aen de robynen rode foelie doende/eñ aende amerauten groene/ ghelijck wy hier na tot alderhande ghesteenten sullen leeren maken/so wel tot oprechte als tot gheualschte.

Om paste oft masse tot ghesteenten te maken/als ameraten/robynen/saphyren/ende dierghelycke / die maer van eenen stucke en zyn / seer wel ghecoloreert so wel van binnen als van buyten.

NEempt potbackers ghebrandt loodt dry oncen/ in also veel waters dattet eenen vinger breedt oft twee ouerswommen ligghe / daer na rueret omme metten vingher / ende latet dan weder te gronde sincken. Daer na ghiettet water af/dwelck dienen sal om den gheloyden pot mede van binnen nat te maken / op datter de substantie niet aen en blyue hanghen / inden welcken men al de materie doen sal. Neempt dan dry oncen ghedroochden vermilloen/ende mengten met voor-seyde loodt/daer na een once ghecalcineerden cristal / oft cristal van calcidonien/ met veerthien oft festhien caraten (ten alderhoochsten)copersindelen. Alle dese dinghen wel ghestampt ende onder een ghemengt / suldy inden eerden wel ghelovden/ ende met voor-seyde water nat-ghemaecten pot doen: den welcken ghy dan decken/ ende in eens glaesbackers forneys laten sult dry oft vier daghen lanck / oft in een wint-forneys eenen gheheelen dach lanck/ende ghy sult een seer schone masse hebben/ die welcke ghy na v believte doē slypen sult. Te Venegien en betaeltmen voor elcken steen maer dry oft vier stuyuers ten alderhoochsten. Noch machmen ander dinghen af maken/ghelijck als loofwerck/figueren/ en de dierghelijcke dinghen. Ende om gheele steenen te maken/so doeter by roest/oft sindelen van yser. Wilt ghy rubynen hebben/ so doeter cinober by: ende inde steenen die coleuren hebben/ suldy tghene volghen dat wy hier na segghen sullen.

Om ameraten ende ander ghesteenten te maken.

Neempt

NEempt sal alcali/ ende dissolueret in water : distilleret per feltrum/ende droghet: daer na dissolueret noch eens / ende herdroghet also tot dry reysen : pulueriseret/ende neempt sijnen cristal/ latet by eenen apteker stampen ende siften/ ghelijckmen den gepreparcerden cristal doet. Neempt daer na twee oncen ende een half vanden voor-seyden cristal/ sal alcali twee oncen/spaensgroen die eerst in azyn gheweyct zy/ende daer na af ghegoten/ een once. De voorseyde dry poederen doet in een vat/ als in een cleyn niew wel gheloyt potteken / dwelck ghy seer wel luteren sult / ende decket datter gheenen domp wt en mach. Daer na latet noch dry dagen lanck gheluteert staen/hoe langher hoe beter/tot dat al wel droghe zy. Doetten daer na in eens potbackers ouen / ende latet daer vierentwintich vren in ligghen. Daer na neempt de voorseyde compositie/ende bereydtse ghelijckmen fijne steenen bereyt/ende sij sullen seer excellent zyn. Ende wilt ghy rubynen hebben/so doeter cinober by in stede van spaensgroen. Wilt ghy saphyren hebben/so doetter lapis lasuli by: maer begheert ghy Jacinten/ so moet ghijer corael by doen inde stede van spaensgroen/als voorseyt is.

Om cristal ende calcedonie te calcineren/ diemē inde voorseyde mixtie vande steenen doen sal.

NEempt ghecalcineerden tartarum een once/ laetten dissolueren in een schotel claer waters/ende ghietten af. Neempt daer na de cristal oft calcidonie stucken / ende laetse int vier gloeyende worden in eenen yseren lepel oft schuppe/eñ bluschtse in dwater datter inde schotele is/ laetse dan weder gloeyende worden/ende bluschtse:ende so voort tot ses oft seuen reysen toe / ende sij sullen seer wel ghecalcineert zyn : pulueriseertse dan wel cleyn / ende doetse inde voorseyde mixtie. Maer ist dat ghy

anue-

ameranten maken wilt/so moetmen de voorseyde substantien in eenen metalen mortier pulueriseren : maer wilt ghy rubynen oft andere maken / so moetment in eenen yseren mortier stampen/ende wel gade slaen dat daer gheen metael aen en come.

Water om de voorseyde steenen hardt te maken.

OM dat alle de voorseyde steenen ghemeynlijcken broosch zyn/ ende datse gheensins de mane verdragen en cunnẽ om hardt te worden/so doet aldus : Neempt stucxkens van calamita/ende calcineertse wel van passe/ ghelijck ghy metten cristal oft calcidonie gedaen hebt: pulueriseertse/ende laetse in een vochtighe plaetse staen/ tot dattet al in water ghedissolueert zy/daer ghy Duytschen oft Roomschen vitriolum mede temperen sult/ die al onbereyt zy/ende sonder root te maken:maecter een papken af/ dwelck ghy in eenen bocael sult laten distilleren die eenen corten hals hebbe/ oft in eenen vrinael oft retorta:ende met dwater datter af comen sal/suldy gheresten-meel kneden / makende een hardtachtich deech / daer ghy de masse vande steenen / bereyt als voorseyt is/in winden sult : oft oock de steenen selue/na datse al bereyt ende gheslepen sullen wesen: ende also omwonden suldyse metten brode inden ouen schieten/ende met den brode weder wt trecken. Ende het deech af ghedaen hebbende/sult ghy harde steenen vinden/als oftse natuerlijck waren. Siet ghy dattet van node is/ doetse noch eens int deech / ende schietse noch eens inden ouen / ende daer en sal gheen omme-sien meer na zyn.

Om fijn siluer te calcineren.

NA dat wy int calcineren gheraect zyn/ so sullen wy al met eenen het siluer leren calcineren / waer af wy hier dry de beste verhalen sullen : Neempt gheslaghen siluer dat wel

subtyl

subtyl zy/ende snidet in stucken omtrent vāder groot-
ten van eenen reael/daer na neempt een croeset oft eer-
den pot/eñ legt opten grondt een laghe gemeyn souts/
die noch wit noch gheprepareert en zy/ maer ghelijckt
van naturē is/wel cleyn ghestoten: op dese laghe legt
een laghe vande voorseyde stucken siluers/daer na we
der een laghe souts/ende dan een laghe siluers / ende
dit so langhe als v siluer duert/ also nochtans dat de
leste laghe wel dick van sout ligghe. Daer na suldy al
dit met een papier decken/tselfde vat daert inne is/seer
wel luterende:maer laet int decksel een gat blyuen van
de grootte van eenen gansen schacht: ende als dit dro
ghe is/ so ouerdecket wel/ ende omcinghelet met gloe-
yende colen: latet in een sulck vier ten alder minstē dry
oft vier vren lanck . Daer na alst wt ghenomen en-
de al cout ghewor den is / so doet den pot open / ende
neempter elck stuck bysondert wte/het sout wel reyn af
wryuēde. Ende beuint ghyse so broosch dat ghyse met
de vingheren breken cunt als oftet corsten broots wa-
ren/so zynse genoech:oft des neen/doetse weder in alle
manierē te viere als voorseyt is. Ende om niet te mis-
sen/so waert vā node datmē dit drymael oft ooc noch
dickwilder dede. Dit ghedaen zynde/pulueriseert v sil
uer/ende dan wasschet in een schotel werm waters/eñ
latet te gronde sincken. Daer na ghietet water behen-
delijcken af/dat ghy niet met allen van twoorseyde poe
der en verliest:oft om te meerder sekerheyt/latet distil-
leren door een doeexken van vilte ghemaect. Dit ghe-
daen zynde/doetter ander werm water op/ ghietet af/
oft doet het door als bouen / so dickwils ende so lan-
ghe tot dat ghy gheen sout meer int water en smaect:
So sal v siluer wel ghecalcineert zyn / ende min we-
ghen: maer ghedroocht ende inghecrompen/eensdeels
dicht ende vast den goude by na ghelijck / ende tsal v
tot veel dinghen dienen / condt ghyt wel bereyden.

Tselue

Tselue canmen met Talchum ghedoen / inde plaetse van ghemeyn sout / maer dan en derf-ment in gheen werm water wasschen. De sommighe calcinerent tot twaelf oft vijfthien reysen toe / oft oock noch dickwilder / op dat zyt des te vaster souden maken/ ende bequamer om te verwen. Oock machment also maken/ te weten/datmē tsiluer in een croeset smilte/ende voor elcke once doetmē daer by een pont oft meer ghestampt sulphers/ende dat allenskens. Tis wel waer dattet also meer teyrt dan metten soute oft Talchum / maer het isser beter af / ende des te meer/ ist dat den sulpher eerst in stercke loghe gepurgeert zy. Laet ons nu voort comen tot de twee andere manieren van tsiluer te calcineren.

De tweede maniere om tsiluer te calcineren.

Neempt sterck water daermē mede separeert/ van salnitrum ende alluyn gemaect/als hier bouen verclaert is. Neempt dan fijn siluer/ zy ghevijlt oft gheslaghen/oft in stucken/ oft in cleyne greynen/ te wet een deel siluer/ ende drie deelen sterck waters / ende houdt dit water in een phiole/ doetter tvoorseyde siluer inne/ende ghy sult sien/dattet terstondt sal beghinnen te sieden/ ende dat den bodem vande phiole werm worden sal / ist dattet water goet is. Latet so langhe staen tot dattet niet meer en siede/de phiole altydt inde hant houdende / oft ergens wel verre vanden viere doende. Maer en is dwater so sterck niet / so moet-ment een weynich by den viere doen/ houdende altydt de phiole metter handt opte colen: oft ghy meuchtse in een luttel asschen oft op een forneys schicken. Ende alst al ghesoden ende tsiluer al gheknaecht sal hebben / so suldy dwater al groen sien worden/so datter gheen siluer meer opten grondt blijuen en sal / ten zy dat dwater qualijcken ghecalcineert zy: want alsdan soudet een wit calck opten bodem maken:

ken:oft waerder goudt int siluer/het soude tgoudt met sindelen oft sandeken opten gront doen dalen. Eñ als tsiluer ghedissolueert eñ van tvoorseyde water ghegeten sal zyn/so neempt een ander groter phiole/ oft eenë vrynael/oft eerden pot/half oft meer dan half vol putwaters / oft riuier-waters / int welcke ghy een goede hant vol ghemeyn wit souts breken sult/ eñ dit water sult ghy twee oft drymael af ghieten: daer na ghietter tvoorseyde sterck water by daer tsiluer in gedissolueert is/eñ latet also vijf oft ses vren lanck staen:so suldy op den grondt een maniere van cleyn saet vinden/ dwelck het ghedissolueert siluer ende tsout vant sterck water zyn sal / ende oock een deel van het ghemeyn sout/ dat ghijer by ghedaen hebt. Laet daer na tvoorseyde water per feltrum distilleren/ ende neempt het siluer datter opten gront ghesoncken sal ligghen/ dwelck ghy in een croeset doen sult/eñ ouerdeckent wel/ende grauent also midden inde gloeyẽde colen/ eñ latent also bernen dry vren lanck oft oock langher. Ten lesten latet wel al vercouwen/ende ghietet siluer wte in een schotel vol werm waters / een weynich met den vingher onder een ruerende: daer na latet rusten/giet dwater al suetkens af / ende ghietter ander oppe/doende als bouen/ so dickwils tot dat ghy wt dwater geen sout meer en smaect. Laet daer na tsiluer droghen/ dwelck seer wel ghecalcineert sal wesen/ om tot al tghene te ghebruycken dat ghy sult willen.

De derde maniere om tsiluer te calcineren.

A Malgameert een deel geslagen siluers met dry oft vier delen quicsiluers/ als int vijfde boec verhaelt is: daer na stoot desen amalgama met gemyn sout/ende doeten opt vier tot dat al tquicsiluer verulogen zy/ daer na wasschet met werm water/so lange eñ so dicwils tot dat ghijer geen sout meer wt en smaect/so salt ghecalcineert zyn.

Ende duncket v goet/ ghy moghet weder met sout son der quicsiluer stoten/ doet het daer na ten viere in een croeset drij oft vier vrē lanck/ende wasschet van nieus aen/als voorseyt is.

Om den Talchum haest te calcineren.

OM dat den Talchum van so groter weerden is/ ende van alle goede edele gheesten so seere begheert/ so heeftmen veel manieren ge uonden om tselue te calcineren: die welcke by na alle leren/ datmer tweemael also veel salnitrum/ oft gemeyn sout/ oft onbereyden tartarum by doen moet/ eñ dan al dit int forneys doen/ende latent daer sommi ge dagen liggē/daer na salmer tsout oft den tartarum met werm water af doen. D'andere maken hem gloeyende/ ende blusschen hem in vrijne/ eñ dit doense tot veel reysen. Andere winden hem in witte wulle lappē/ ende leggen hem also middē in een groot vier een half vre lanck/oft oock noch langer/ende dan vindē sij hem al ghesmolten ende al in een/ lichtachtich eñ vol gaetkens/den ghebranden alluyn niet seer ongheliJck. Alle die welcke manieren/ om de waerheyt te segghen/ niet veel en doghen/noch en calcineren niet te rechte: want oft sij bederuen de natuere vāden tartarum/ so dat hy wort als oftet ongheblusschte calck oft alluyn ware/ so dat hy dan van cleynder weerden is. Maer om dien haest ende behendeliJcken te calcineren/ so neempt talchum crudum met schelferen van een ghedaen oft ghe stampt/so men best sal connen : daer na in een croeset oft in een panneken midden inde gloeyende colen ghedaen. Ende als hy wel gloeyende is/so doeter met een drupken t'effens ghedistilleerden azijn inne/daer tarta rum in ghedissolueert zij: ende doetter by het derdedeel so veel ghebranden wijns/dien allenskens opten gloeyenden tartarum gietende/ te weten/drij oncen azijns voor elck pondt Talchum: daer na neempten vanden

viere/ende ghy sulten seer schoon ende wel gecalcineert vinden. Ten lesten waschten met werm water af/om den tartarum daer af te separere. Oock machmen hem calcineren tot also cleyne schelferkens ghereduceert alst moghelijck is/ ende legghen hem met lagen met platte siluere stucken in een gheluteert croeset in een glaesbackers oft steen-ouen / ende laetten daer vier oft viff daghen lanck. Tselue machmen oock doen met tenne plaetkens.

Een seer excellente ende lichte maniere om yser/coper/ende siluer te vergulden/dattet heel gout schyne te wesen.

INden eersten wilt ghy siluer oft yser vergulden/ tsal van node wesen dat ghyt eerst coper-verwich maect/als bouen geseyt is:daer na neempt geslaghen gout/ dwelck ghy met quicsiluer amalgameren sult/als voorseyt is/ ende doet den voorseyden amalgama in een schotelken/gietter op tsap vā cucumis asininus/ in sulcker quantiteyt dattet eenen vinger hogher ligghe dan de voorseyde substantie. Bewaert dit goudt also ghepreparert ende bedect/ op datter gheen vuylicheyt in en valle/ om te ghebruycken als ghy sult willen. Tgene dat ghy vergulden wilt/moet wel reyn zyn/eñ wel effen/ dan sult ghijer met een pinceel tgout op legghen aldus ghepreparert met het quicsiluer/ouer al wel wryuende. Oft ghy moghet vergulden ghelijck gemeynlijcken de goutsmeden doen/nochtans met gheamalgameert gout/ het werck eerst met sterck water verwermende. Daer na doet het quicsiluer verstuyuen/ ghelijck de goudtsmeden in Italien doen/ te weten / met een lampe met lijnsaet-smout ende met sulpher / ende maken daer na een vergult opt werck als oftet saffraen ware. Maer ick soude meer tot de navolghende maniere raden/ die welcke by na de maniere is van herwaerts tgeberchte/ maer grotelijcken verbetert:ende is aldus:

Een seer excellente maniere om te vergulden/ eñ om tquicsiluer van tvergult te doen verdwynen.

DOet in een panne copersindelen ende vylsel van yser/ ende daer op stercken ende ongheDistilleerdẽ azyn/ tot dattet twee oft dry vingheren ouerswommen ligghe. Latet daer na een vre sieden/ende giet dan den azyn wech/ende doeter anderen by/latende dien oock sieden als bouen/ende dit doet tot vijf oft ses reysen toe. Daer na sult ghy alle de voorseyde azynen te gader ghedaen/ doen verdroghen oft euaporeren: oft doetten distilleren/so salder eenen excellenten azyn af comen / die tot veel dinghen dienen sal. Dit ghedaen zynde/suldy tot het poeder datter inden grondt ghebleuen sal zyn/ het achtste deel so veel Duytsche coperroose doen / ende also veel spaensche ferrette / de helft so veel Sal armoniacum/ met een weynich sulphers: Daer na in een weynich ghesmolten wass/dat met wat lynsaet-smout oft olie van olyuen ghesmolten is/ suldy allenskens de voor-seyde poederen doen/wel onder malcanderen ghemenght. Ten lesten neempt het ghene dat ghy met het gheamalgameert goudt ende met het quicsiluer bedect sult hebben / ende met een pinceel sult ghyt met twoorseyde wass wel ouer-decken/ ende legghent aldus int midden vande gloeyende colen/tot dat al dwater verbrandt ende gheconsumeert is : So sult ghy een vergult hebbẽ als oftet enckel goudt ware. Ten lesten meucht ghyt polysten met coperdraet-borstelkens ende schoon water / oft ghy moget bruneren alsoo ghy wilt.

Eynde des sesten Boecx.

Tafel van alle de Secreten, die in desen Boec begrepen zijn.

Begryp des eersten Boecx.

Om

Begryp des tweeden Boecx.

Om

Olie

Begryp des derden Boecx.

Begryp des vierden Boecx.

EEn seer costelyck ende welrieckende water/ daermē handtdoecken mede accoutreren mach/ want sy de huyt seer wit eñ schoon van coleure maken / ende hoe mer hem meer mede wryft/ hoe de huyt schōdder daer af wort/eñ duert aldus ses maenden lanck/ een wel beproeft stuck/ia al waert voor eē Coninghinne. lxxv.

Water dat den ghenen goede verwe doet hebben / die bleeck van coleure is. lxxvi.

Een seer costelyck water/dat het aensicht maect als oftmen maer xxv.iaren oudt ware. lxxvi.

Een waterkē dat het aensicht ende alle andere ledeñ des lichaems een schoonheyt gheeft. lxxvi.

Water om de huyt schoon te makē/ende om de verbrantheyt der sonnen wech te nemen. lxxvii.

Een ander water om het aensicht schoon te maken/ als oftmen maer xv.iaren oudt en ware. lxxvii.

Eē seer veerdich water voor de Joffrouwē. lxxvii.

Om den Joffrouwen eenen schonen luster te doen maken. lxxvii.

Om de vleckē des aensichts te doē verdriuē. lxxviii

Om het wyngaert water oft wyngaert traen te bereyden. lxxviii.

Een goede maniere om alle ghedistilleerde wateren eenen goeden luster te gheuen. lxxviii.

Om water te maken van witte meloenē/ dwelc ooc schone huyt maect. lxxviii.

Om seer goet cauwoorden water te maken / so wel van wilde als van tamme cauwoorden. lxxviii.

Een saluinge die welcke na datmer het aēsicht acht dagen lanck mede gestreken heeft/so verādert de huyt ende vernieuwet seer schoon. lxxix.

Voor de ghene die het aensicht van naturē te root hebben. lxxx.

Om talchum water te maken/het welck seer schoon vleesch

hoe

hoe langer hoe schoonder ende ieuchdiger. lxxxiiii.

Een ander rosetsel dat seer veerdich is / ende men macht met cleynen cost maken. lxxxiiii.

Een seer schoō witte verwe bouē alle andere. lxxxv.

Om het hayr blondt te maken als oftet goudtdraet ware. lxxx v.

Om hayrloge te maken/ die welcke bouē dien datse de herssenen ende de memorie cōforteert/ so doetse het hayr lanc/blont/ende seer schoon worden. lxxxv.

Loge daermen het hayr mede swert maect. lxxxvi.

Olie om het hayr te strykē/daert lāc/blōt/eñ blinckēde af wort/als oftet gebruneert gout ware. lxxxvi.

Een seer sonderlinghe maniere om lichtelycken het hayr blont te maken/ sonder langhen tydt oft niet in de sonne te staene/dwelck een seer seltsaem ende seer excellent secreet is. lxxxvi.

Een saluinghe om thayr wt eenighe plaetse te doen vallen. lxxxviii.

Een olie oft vochticheyt om thayr mede te doen wt vallen/eñ men macht also lange bewaren alsmē wilt/ eñ is noch tot alle andere saken seer goet. lxxxviii.

Een vermaninghe voor de ghene die thayr wt willen doen vallen. lxxxviii.

Om te maken dattet hayr niet weder en come/ende om tselue cleyn ende dun te maken / ghelyck het eerste wolhayrken. lxxxix.

Om een maniere van plaester te maken/daermē het hayr mede doet wt vallen/vāden aensichte/halse/handen/oft andere delen des lichaems. lxxxix.

Een seer sonderlinghe secreet dat de grote Heren in Morenlant gebruycken/daer mede sy maken dat haer kinderen geen hayr onder de ocselen oft elders daer sy willen en cryghen. Dit secreet heb ick in Syrien ghevonden int iaer 1521. door de hulpe van eenen grotē Here/wiens dochter ick ghenesen hadde. xc.

Begryp des vyfden Boecx.

Begryp des sesten Boecx.

Om

Eynde des Tafels.